

Geloof in beweging

Christelijke spiritualiteit voor de 21^e eeuw

**November, 2010
Jan Chr. Vaessen**

Inhoud

Dankbaarheid, stimulans in een creatieve alliantie	6
Het nieuwe denken	6
Dankbaar ontvangen	6
Creatieve allianties	7
De opzet van het boek	9
Deel 1 De <i>Tenach</i>	11
1 Genesis	12
Genesis 9, de zondvloed	12
Genesis 11, Abrahams oervertrouwen	16
Genesis 21, Abraham zegent Ishmael	18
Genesis 25, Isaäk en het familie-karma	23
Genesis 32, Jakobs zelf-bewustwording	26
Genesis 35, Jakob vader van Israël	31
2 Sinds het begin ... geloof in beweging	35
De mensheid na de ijstijd, van jacht naar landbouw	35
Het gezin als basiscontext van zorg	37
Het boek Genesis in historisch perspectief	38
Het ordeningsprincipe van de Tenach	38
De ontstaansgeschiedenis van de Tenach	39
Geloof in beweging	41
3 Jeremia	44
Inleiding	44
De politieke situatie in de tijd van Jeremia	44
Indeling van het Bijbelboek Jeremia	45
Jeremia 1, de amandeltak	46
Jeremia 7, de hemelkoningin	50
Jeremia 10, Gods glimlach	55
Jeremia 38, ademhalingsoefening	58
Jeremia 46, wereldpolitiek	62
Jeremia 51, Jeremia en Aquarius	66
4 Hart voor de wereld	71
Anodea Judith en het chakrasysteem	71

De chakrapsihologie	71
Hart voor de wereld	74
Chakra's en de Tenach	75
5 Hooglied	77
Hooglied 2, ode aan de liefde	77
Hooglied 2, meerwaarde	81
Hooglied 3, het zachte gras	85
Intermezzo: dronken van liefde	89
Hooglied 5, ziek van liefde	91
Hooglied 6, de balsemtuin	95
6 Freud en Rosezweig, strijd of verbondenheid	100
Hooglied en Freuds strijd der giganten	100
Franz Rosenzweig en de liefde	101
Der Stern der Erlösung	101
Voorbij het westers rationele totaliteitsdenken	102
De liefde	103
7 Na de Babylonische ballingschap	105
Deuteronomium – tweede wet	105
Ontstaansgeschiedenis	105
Indeling van het boek Deuteronomium	106
Oude woorden in een nieuw jasje	106
Deuteronomium 32, bekering	107
Deuteronomium 33, Mozes: 'atelier' van de liefde	111
Ezechiël 18, het hart-chakra	115
8 Het voortschrijdend inzicht in de Tenach	120
Deuteronomium en het voortschrijdend inzicht	120
Mozes literaire fictie?	121
Structuralistische en historische Bijbelinterpretatie	122
Mozes en de historische bronnen	123
Mozes, de profeet van de liefde die structuren opent	124
Deel 2 Het <i>Eu-angelion</i>	126
1 Lucas	127
Lucas 2, Yellow Submarine	127
Lucas 17, ruimte	130
Lucas 15, vér-dwalen	134

Lucas 14, kiezen voor meerwaarde	138
Lucas 10, wie is mijn naaste?	142
Lucas 17, carrière maken?	147
Lucas 19, Sint Maarten	151
2 Over zintuigen en soorten inzicht	156
Howard Gardner, soorten inzicht en de bijbehorende zintuigen	156
Het oor	157
Het oog.	157
De overige zintuigen	158
Jezus en de Tenach	159
3 Handelingen der apostelen	162
Handelingen 5, open celdeuren	163
Handelingen 6 - 8, nieuwe problemen	167
Handelingen 11, multiculturele contacten	171
Handelingen 28, het wonder van de liefde	175
4 Zoeken naar hoop ...	181
Van een mythische naar een rationele wereld	181
Het Westers denken	182
a) Premodern, tweeduizend jaar ‘Entdeckungsfreude’	182
b) Modern, vijfhonderd jaar twijfelen	183
c) Postmodern, enkele decennia chaos en verwarring	185
Een uitweg uit het postmoderne nihilisme	185
Deel 3 Messiaanse perspectieven	188
1 Abrahams erfenis	189
Impulsen vanuit de verwante religies	190
Het Jodendom	190
De Islam	194
De ‘macht’ van het Christendom	197
<i>De Da Vinci Code</i> , van idool-‘macht’ naar inspiratie	197
De gnostiek, rationeel verzamelpunt van mysteriereligies	199
De officiële Christelijke leer	202
Het machtsdenken voorbij	205
Nieuwe wegen voor het Christelijk geloof	206
Erfzonde (Augustinus)	206
Verzoening (Anselmus)	207

Van de ‘love of power’ naar de ‘power of love’	210
2 Het Koninkrijk van God	212
De wankele wereldeconomie	212
Een ‘ <i>power moment</i> ’ op een bedrijfskundig congres	212
Het Koninkrijk van God	213
De liefde	214
3 De ethische noodzaak van bezit	216
Bezit	216
Het jubeljaar	217
Het Ruthverhaal	217
Het Bijbelboek Job	218
Noodzaak	219
Premodern	219
Modern	220
Postmodern	221
Ethiek	222
Keuzegronden in de ethiek	222
Consequenties van het liefdegebod	222
Meerwaarde	223
Conclusie	224
4 Storm op de Atlantische Oceaan	226

Dankbaarheid, stimulans in een creatieve alliantie

In sociaal ondernemen, creatieve allianties, het ‘nieuwe denken’ van onze tijd zit een aspect verborgen, waar nauwelijks bij stil wordt gestaan in het westers denken. Als predikant in een kleine protestantse gemeente in Drenthe voel ik me aangesproken door de nieuwe idealen van onze tijd. Ik geloof er echt in. Daarom vraag ik aandacht voor dat verborgen aspect, dat ik maar even het thema van het ‘dankbaar ontvangen’ noem en dat net een stapje verder gaat dan het zuiver rationele kennen.

Het nieuwe denken

Als je stilstaat bij de geschiedenis van het westers denken, dan kom je tot aardige ontdekkingen. In de eerste plaats, dat ons woord ‘theorie’ komt van het Griekse *theorein*, dat ‘zien’ betekent. Wat onze ogen aan ruimte – en ons geestesoog aan abstracte wiskundige vormen – zien, bepaalt welke betekenis we geven aan onze werkelijkheid en hoe we die vervolgens gaan bewerken. Zien impliceert afstand. Om goed te kunnen zien moet je een beetje afstand nemen. Dat leidt tot overzicht en in het inzicht dat daar op volgt zit ook altijd een zekere afstand. Met dat inzicht bewerk je vervolgens op een ‘verstandige’ manier het veld dat je met je afstandelijke kennis overziet en controleert. Zeker en gewis.

Dat alles heeft ons natuurlijk een hoop nieuwe kennis en technologie opgeleverd. Alleen, toen door natuurwetenschappelijk onderzoek steeds nieuwe onderzoeksvelden werden blootgelegd en afstanden exponentieel in omvang toenamen, werd het ook steeds moeilijker om een goed totaaloverzicht te behouden. Zo werd de zekerheid van onze waarheid danig op de proef gesteld tot zij in het postmoderne denken, quantum- en chaostheorie totaal verdween. En dat heeft in mijn beleving een groot voordeel: er komt ruimte voor nieuwe manieren van denken en beleven, naast het zien gaan ook de andere zintuigen meedoen.

Dankbaar ontvangen

In veel alternatieve en in niet-westerse manieren van denken ligt de nadruk niet op afstandelijke rationele kennis maar op de wederzijdse beleving. Daar zijn relaties belangrijk en de intimiteit van de gemeenschap. In relaties ont-

vang je met al je zintuigen wat van wezenlijke betekenis is voor je leven en daar ga je dan vervolgens zelf iets mee doen. Ook in het Westen beginnen we de beperkingen te zien van de afstandelijk rationele controlemechanismen. Je hoort steeds meer geluiden die gaan over menselijkheid op de werkvloer, vertrouwen en zelfs liefde in zakelijke relaties, duurzaamheid, zorg voor het milieu, enz. De ontvankelijkheid, die hier zo'n wezenlijke rol speelt, doet je inzicht heel anders groeien dan in het zuiver rationele kennen. Alle zintuigen doen immers mee en niet alleen het zien. De afstandelijke kennis wordt aangevuld met meer intiem gedeelde kennis. Naast de technologie worden ook andere, minder harde, soorten inzicht belangrijk in het samen leven. Dankbaarheid bijvoorbeeld.

Dankbaarheid voor alles wat je hebt ontvangen uit vertrouwde kaders - opvoeding, milieu, opleiding, cultuur – en dat van wezenlijke betekenis voor je is geworden, geeft je een stevige basis om vanuit te opereren. Althans, dat is mijn ervaring. Je focust op wat positief is en de rest laat je zoveel mogelijk liggen. Van daaruit stap je ontspannen en met vertrouwen de wijde onbekende wereld in. Je gaat voorbij je eigen referentiekaders en vooroordelen kijken en ook uit minder vertrouwde kaders, culturen en werelden nieuwe betekenissen ontvangen, waar je wat mee kunt. Spannend, want je zou er wel eens grondig door kunnen veranderen. En in relaties gaat het weer ergens om. Door dankbaar te ontvangen – en niet hebberig te nemen - wat de ander te bieden heeft, stel je hem of haar in staat om goed te doen en daarbij boven zichzelf uit te stijgen. En ook omgekeerd geldt, dat je nog meer je best gaat doen, als je voelt dat jouw aandeel dankbaar ontvangen wordt. Dankbaar ontvangen is geen passieve, maar een actieve, zelfs heel creatieve bezigheid. Voor mij is het de verborgen motor van elke creatieve alliantie.

Creatieve allianties

Het nieuwe denken, waarin alle zintuigen meedoen; een nieuwe cultuur waarin menselijkheid en relaties een veilig kader worden voor zelfontplooiing; een nieuwe economie, waarin toegevoegde waarde beloond wordt met meer dan alleen een financiële vergoeding; kleinschalige projecten, waarin wederzijds vertrouwen mensen doet opbloeien, wereldreligies die elkaar gaan verrijken in plaats van bestrijden. Allemaal creatieve allianties, schepende verbintenissen, die misschien niet zo vanzelfsprekend zijn in het huidige mondiale tijdsbestek, maar die wel rond zoemen en grote aantrekkingskracht blijven uitoefenen.

Het begrip creatieve alliantie doet me denken aan de beweging in een levende metafoor. Een metafoor is meer dan een beeld of beeldspraak waarmee een betoog wordt opgeleukt. In een metafoor komen in één beeld twee werelden samen die voorheen niet bij elkaar pasten of zelfs botsten. En dat geeft een schokeffect, waardoor je hele belevingswereld op de kop komt te staan en je de wereld op een nieuwe manier gaat bekijken. De dominee als herder bijvoorbeeld. Ik heb mijn gemeente wel eens gevraagd: hoe voelt het om hier te zitten als een stel domme schapen voor wie het gras van de buurman altijd lekkerder is en die willoos naar de slachtbank worden geleid. En als je de vraag aan dominees stelt hoe het voelt om van zo'n kudde goede herder te zijn, dan wordt steevast verwezen naar Jezus, die ook goede herder was. Okay, maar dan moet je ook de bereidheid hebben om aan een kruis te worden genageld.

Metaforen zijn vaak zo ingesleten dat ze gedachteloos worden gebruikt en niets meer zeggen. Dan zijn het dode metaforen geworden. Maar als je de oorspronkelijke betekenis weer tevoorschijn haalt – ze laat opstaan uit de dood – dan gaat het oorspronkelijke schokeffect ook weer werken. Het worden weer levende metaforen, die je wereld zo op de kop zetten en nieuwe inzichten geven, dat je zelfs nieuwe werkelijkheid gaat scheppen. Dat is het creatieve moment van de levende metafoor en het begint in de verbeelding. Zo kun je - in je verbeelding - ook steeds weer nieuwe metaforen bedenken die dezelfde vernieuwingsdrang in zich hebben. Het menselijk brein als computer, de organisatie als een spiritueel reisgezelschap, geloof als metafoor. Allemaal verbintenissen van twee werelden, waarin de vanzelfsprekendheid verdwijnt en die je dwingen om het eens over een andere boeg te gooien. Creatieve allianties dus.

Ik ervaar het lezen van de Bijbel ook als een creatieve alliantie, waarin het dankbaar ontvangen van wat vreemd is, van wat lang geleden is opgeschreven in een andere, niet-westerse cultuur, een belangrijke rol speelt. Vooral in de *Tenach*, het Oude Testament - geschreven in de niet-westerse Hebreeuwse taal met nadruk op het horen - duiken dan vaak voor onze westerse belevingswereld totaal nieuwe betekenissen op. Als je daarmee op heel nieuwe manieren tegen jezelf, je wereld, je werkelijkheid, maar ook tegen het Nieuwe Testament en het Christelijk geloof gaat aankijken zou je ook anders kunnen gaan handelen. Dit boek probeert het eerste om zodoende bij het tweede uit te komen. Immers al het scheppen van nieuwe werkelijkheid begint nu eenmaal in het denken en in de creatieve verbeelding.

Een eerste directe aanleiding om van dit alles iets te verwoorden is voor een predikant natuurlijk de preek, want daarin is een theoloog het meest

zichzelf. In het seizoen '06-'07 heb ik geprobeerd dat te doen in een aantal preken die ik heb gehouden voor mijn gemeente in Gasselte. In de rooms-katholieke traditie wordt in dit verband het woord *homilie* gebruikt dat naast preek, toespraak, ook speel- en ontmoetingsruimte betekent. Deze laatste betekenis neem ik graag mee in mijn eigen preekpraktijk, vooral om de creatieve verbeelding op gang te brengen. Deze preken heb ik op een weblog geplaatst, elke week één. Reacties op de preken heb ik vervolgens zoveel mogelijk verwerkt in artikelen. De bijdagen van de gespreksgroep in Gasselte die zich in hetzelfde seizoen heeft verdiept in Dan Brown's boek *De Da Vinci Code*¹ en wat ik kreeg aangereikt op verschillende congressen² heb ik gebruikt voor de essays. Zo is een interactief geheel ontstaan, dat nu tot een boek is omgevormd met als centrale vraag: hoe nu verder?

De opzet van het boek

Het boek bestaat uit drie delen.

- Het eerste deel - *De Tenach* - bevat een drietal series preken over de Bijbelboeken Genesis, Jeremia en Hooglied, en drie preken over Deuteronomium en Ezechiël. Zij staan in de Hebreeuwse Bijbel, de *Tenach*, die in de Christelijke Bijbel Oude Testament wordt genoemd. Na elk Bijbelboek volgt een verbindend artikel, dat een brug slaat naar het volgende Bijbelboek. Zo wordt hopelijk al duidelijk dat het Joodse geloof, waarop het Christelijke geloof zich baseert, vanaf het begin in beweging is geweest.
- Het tweede deel - *Het Eu-angelion* - bevat naast een aantal preken over het Nieuwe Testament, het Evangelie naar Lucas en het boek Handelingen der Apostelen, een tweetal artikelen over de botsing van twee culturen, het Hebreeuwse en het Griekse denken, horen en zien. De beweging, die in het eerste deel is ingezet, neemt nu de

---

¹ Dan Brown, *De Da Vinci Code*, Amsterdam, 2004

² * Onderwijskundig congres georganiseerd door MCI Europe, (Multiple Choice Identity, een project van de PA Groningen over onderwijsvernieuwing op Europees niveau) met satelliet verbinding met Howard Gardner, Groningen, februari 2007

* Filosofisch congres over Paul Ricœur (La pensée en dialogue) georganiseerd door het Fonds Ricœur, Rennes (Frankrijk), oktober 2007

* Bedrijfskundig congres georganiseerd door de Faculteit Bedrijfskunde, Groningen, mei 2008.

vorm aan van een nieuwe synthese van Hebreeuws en Grieks denken, kennen, voelen, handelen.

- Het derde deel - Messiaanse Perspectieven - bevat een viertal essays. Het eerste essay 'Abrahams erfenis' brengt een aantal impulsen vanuit de verwante religies Jodendom en Islam in verband met de ontwikkeling van het Christelijk geloof in de vroege en latere middeleeuwen (naar aanleiding van *De Da Vinci Code*). Het tweede essay 'Het Koninkrijk van God' gaat over spiritualiteit in de bedrijfskunde. Het derde essay 'De ethische noodzaak van bezit' werpt tenslotte een blik vooruit in een cultuur en religie gebaseerd op liefde, vrede en gerechtigheid, waarin de idealen van 'het nieuwe denken' zomaar zouden passen. Het laatste essay bevat een persoonlijke beleving van een zware storm, die ik lang geleden had midden op de Atlantische Oceaan.

Zo hoop ik een aantal creatieve verbanden te leggen tussen belangrijke ontwikkelingen, die de geschiedenis ons heeft aangereikt. Doel van deze onderneming is een frisse kijk te creëren op het Christelijk geloof dat de eenzijdige context van het Westerse denken weet te overstijgen. En me dunkt, met een beetje dankbaarheid moeten we in de nieuwe tijd heel wat van haar idealen kunnen realiseren.

Deel 1 De *Tenach*

1 Genesis

Genesis 9, de zondvloed

Thema: de zondvloed en de regenboog als teken van hoop (Genesis 9,8-17). Ook zei God tegen Noach en zijn zonen: 'Hierbij sluit ik een verbond met jullie en met je nakomelingen, en met alle levende wezens die bij jullie zijn: vogels, vee en wilde dieren, met alles wat uit de ark is gekomen, alle dieren op aarde. Deze belofte doe ik jullie: nooit weer zal alles wat leeft door het water van een vloed worden uitgeroeid, nooit weer zal er een zondvloed komen om de aarde te vernietigen. En dit, 'zei God, 'zal voor alle komende generaties het teken zijn van het verbond tussen mij en jullie en alle levende wezens bij jullie: ik plaats mijn boog in de wolken; die zal het teken zijn van het verbond tussen mij en de aarde. Wanneer ik wolken samendrijf boven de aarde en in die wolken de boog zichtbaar wordt, zal ik denken aan mijn verbond met jullie en met al wat leeft, en nooit weer zal het water aanzwellen tot een vloed die alles en iedereen vernietigt. Als ik de boog in de wolken zie verschijnen, zal ik denken aan het eeuwigdurende verbond tussen God en al wat op aarde leeft. Dit, 'zei God tegen Noach, 'is het teken van het verbond dat ik met alle levende wezens op aarde gesloten heb.'

Inleiding

Vaak zijn tijden van crisis heel vruchtbare tijden. De oude patronen voldoen niet meer en je moet leren om op een geheel nieuwe manier in het leven te staan. Alles wat vanzelfsprekend was is dat niet langer meer en je gaat jezelf allerlei nieuwe vragen stellen. Hoe zit het leven in elkaar, waarom ben ik hier eigenlijk, wat is mijn taak, de zin in mijn leven, is er nog ergens een vaste grond waar ik wel op kan staan, ben ik ergens geborgen of ben ik een speelbal van het bittere lot? enzovoort en zo verder. Hoe groter de crisis, hoe grootschaliger de rampen die mensen overkomen, des te prangender de vragen. Zoiets was er met de zondvloed ook aan de hand.

De zondvloed en het einde van de IJstijd

We hebben laatst een aardig boek aangeschaft met allerlei nieuwe feiten en feitjes achter historische gebeurtenissen, die die gebeurtenissen in een heel nieuw licht plaatsen. Daar stond ook een stukje in over de zondvloed en de ark van Noach. Er zijn namelijk een paar opmerkelijke ontdekkingen gedaan in de Zwarte Zee, waaruit blijkt dat deze nu zo zoute binnensee - met een open verbinding via de Bosporus naar de Middellandse Zee - eens een zoetwater meer is geweest. Wat is er gebeurd? Voor een antwoord op die vraag moeten we zo'n 12.000 jaar terug, en wel naar het eind van de IJstijd. De aarde werd warmer en het ijs begon te smelten op de gletsjers op de bergen rond de Zwarte Zee, toen nog een klein meertje. Dat meer werd gevoed met smeltend gletsjerwater en werd zodoende steeds groter. Het meer lag in een droog gebied en trok daarom natuurlijk veel mensen aan die op z'n oevers een bestaan opbouwden. Overal waren dorpen en nederzettingen te vinden rond dat oorspronkelijke meer, zo'n 160 meter beneden het huidige peil van de Zwarte en de Middellandse Zee. Maar niet alleen de gletsjers smolten, ook de ijskappen van de noord- en de zuidpool begonnen te smelten hoewel dat opmerkelijk langer duurde. Daardoor begon de zeespiegel over de hele wereld te stijgen en dus ook in de Middellandse Zee en de Zee van Marmara die tussen Bulgarije en Turkije ligt ten westen van het huidige Istanboel aan de Bosporus.

Smeltwater

Zo'n 5000 jaar voor Chr. was die Bosporus er helemaal niet en Bulgarije en Turkije waren met elkaar door een heuvellandschap verbonden. Toen echter de zeespiegel ging stijgen werd de zee van Marmara een enorm stuwmeer dat steeds hoger tegen de heuvels opkroop totdat het water de rand bereikte en door een dal in de heuvels – waar nu de Bosporus ligt - naar het veel lager gelegen gebied aan de andere kant stroomde. De kracht van het binnenstromende zoute zeewater waaruit de huidige Zwarte Zee ontstond wordt geschat op 200 keer die van de Niagara-watervallen. Elke dag zal er zo'n 42 km³ zeewater zijn gestroomd door de engte die we nu de Bosporus noemen en dat zo'n 150 dagen aaneen. Door de overstroming zijn waarschijnlijk de weerspatronen in de hele regio veranderd met stortregens die heviger waren dan ooit tevoren. Een ramp dus van een omvang die je je nauwelijks kunt voorstellen. Enorme stukken land werden verzwolgen door het zoute zeewater en voor de mensen die er woonden was er nauwelijks een goed heenkomen te vinden. En als ze al niet direct verdronken waren, dan gingen ze wel dood door honger, uitputting en dorst, omdat ze elke dag verder moesten klimmen om uit de greep van het water te blijven. Je moest wel een grote,

stevige en comfortabele boot en voldoende drinkwater aan boord hebben om in dit natuurgeweld te kunnen overleven.

Impact van de vloed op de omringende beschavingen

Een ramp van deze omvang is natuurlijk enorm traumatisch en heeft in het hele gebied grote invloed gehad omdat de gevolgen tot in een verre verre omtrek van het Zwarte Zeegebied, zelfs tot in het Midden Oosten voelbaar en merkbaar zijn geweest. Niet voor niets zijn vele scheppingsverhalen in het oude Assyrië en Baylonië op dit overstromingsverhaal gebaseerd en ook ons Genesisverhaal spreekt over de schepping als een oprijzen uit het water. De aarde was woest en ledig en de Geest van God zweefde over de wateren. En dan maakt God scheiding tussen licht en donker en tussen het water en het vasteland. Ons scheppingsverhaal in Genesis stamt uit de tijd dat het volk Israël in ballingschap was in Babel en je voelt er de Babylonische invloeden doorheen stromen. Maar in Genesis wordt ook nog meer concreet aandacht besteed aan de grote overstroming lang nadat God de aarde schiep, de zee en alles wat daarin is, en wel in het verhaal van de zondvloed en hoe Noach daaruit werd gered. Dat het overstromingsverhaal waardoor de huidige Zwarte Zee ontstond nog vers in het geheugen lag is niet zo vreemd. De verhalen werden sowieso mondeling van generatie op generatie overgeleverd en op een gegeven moment ook op schrift gesteld. Zeker een rampverhaal met zo'n enorme impact kan op deze manier duizenden jaren overleven. Temeer omdat het in vele verschillende culturen is gebruikt om vragen te stellen over het onzekere bestaan, de wispelturige godenwereld, over hoe mensen moeten leven en hoe ze de straffen van de goden kunnen ontlopen. Dat is voor mij een heel aannemelijke zo niet de enige verklaring hoe dit zondvloed verhaal in het leven van een stelletje woestijn nomaden een rol is kunnen gaan spelen en in de Bijbel is terecht gekomen.

Zondvloed: mysterie of straf?

Zoals de Bijbel eigenlijk aan alles wat van wezenlijk belang is een eigen draai geeft, zo is dat ook bij het verhaal van Noach en de zondvloed in Genesis. Net als de omringende volkeren zet ook Genesis de overstroming in eerste instantie in het teken van de straf. Ik bedoel als je van de ene op de andere dag zonder waarschuwing van huis en haard verdreven wordt, overspoeld wordt door bergen water waar je in verdrinkt, het water waar je je voedsel uit haalde ineens anders smaakt en de vissen erin doodgaan dan moet dat wel een straf van de goden zijn. Dit gaat ons bevattingsvermogen ver te boven, het is zaak ernst te maken met de wil van de goden en daarnaar te leven. Maar het leven blijft een hachelijke zaak als je zo maar kunt wor-

den weggevaagd door de oerwateren van chaos en dood. Genesis komt met een ander verhaal, met een andere God en met Noach.

Okay, God is boos omdat de mensen niet leven zoals Hij het had bedoeld. En Hij ziet een grote ramp aankomen. Die ramp kun je zien als een straf van God, maar niemand kan zeggen dat hij niet was gewaarschuwd. God had namelijk Noach ingeschakeld. Lang is hij bezig geweest om z'n boot te bouwen. En de mensen verklaarden hem voor gek. Maar al die tijd hebben ze Noachs waarschuwingen gehoord en naast zich neergelegd. Het was ook niet Gods bedoeling om al het leven van de aardbodem weg te vagen, anders had Hij Noach niet ingeschakeld. En Hij laat zich in het zondvloed verhaal ook niet kennen als een God die je voor je eigen karretje kunt spannen, en waarvan je precies kunt uitrekenen of beredeneren hoe Hij in elkaar zit. God krijgt spijt van de enorme verwoesting van het natuurgeweld, hij is begaan met al die drenkelingen, de talloze rondrijvende lijken. Nooit mag dit weer gebeuren. Daarom span Ik mijn regenboog, zodat Ik elke keer dat Ik die kleurenpracht weer zie zal weten hoe mooi mijn schepping is, een goed thuis voor allen die er leven.

De regenboog: teken van hoop

De regenboog is het filter waardoor God naar ons kijkt. Daarin schitteren alle kleuren en kleurschakeringen die ons omringen. Zoveel mensen, zoveel culturen, zoveel innerlijke wijsheid, waarmee je zoveel moois kunt maken als ze met liefde worden verenigd. De wereld is niet mooi, maar wij kunnen haar wel een beetje mooier kleuren. Met de liefde waarmee God naar ons kijkt, zouden we naar onszelf en naar elkaar moeten kijken. Dan wordt het leven goed. Niet volmaakt natuurlijk, Jezus bracht niet voor niks veertig dagen door in de woestijn om door de duivel te worden verzocht en rampen blijven ook ons overspoelen. Maar het maakt wel uit hoe je ernaar kijkt, met angst en beven, of met liefde.

Nog even terug naar de IJstijd. Het is toch wel fijn dat het een beetje is gaan dooien dacht ik zo. Als dat niet was gebeurd dan hadden wij hier niet met z'n allen gezeten. Omdat er een einde kwam aan de IJstijd en het warmer werd op aarde, werd de aarde ook voor veel meer mensen in de noordelijker gelegen streken bewoonbaar. Door Noachs zondvloed kregen wij leefruimte. En zo kom je weer uit bij het ondoorgrondelijk mysterie van het kwaad en het nog grotere mysterie van Gods liefde. Want dat laatste spreekt ook uit het verhaal van Noach. God is begaan met mensen en vooral met die mensen die het moeilijk hebben, slachtoffer zijn en er onderdoorgaan. Ik vind het een mooie gedachte dat elke keer dat de regenboog verschijnt aan het zwerk de

Allerhoogste God wordt herinnerd aan zijn liefde en dat Hij daarmee Zijn schepping tot z'n bestemming zal brengen. Daarvoor gebruikt Hij mensen, jou en mij. Ik zou zeggen stort je in dat avontuur met vertrouwen en verwonder je met dankbaarheid. Want het leven - ook voorbij de grenzen van de tijd - is goed, als de hemel je begroet.

Genesis 11, Abrahams oervertrouwen

Thema: oervertrouwen en een kleurrijk bestaan

(Genesis 11,27 – 12,9) Dit is de geschiedenis van Terach en zijn nakomelingen. Terach verwekte Abram, Nachor en Haran. Haran verwekte Lot; hij stierf nog tijdens het leven van zijn vader Terach, in Ur, een stad van de Chaldeeën, in zijn geboorteland. Abram en Nachor trouwden allebei. Abrams vrouw heette Sarai, Nachors vrouw heette Milka; zij was een dochter van Haran, die naast Milka nog een dochter had, Jiska. Sarai was onvruchtbaar, zij kreeg geen kinderen. Terach verliet Ur, de stad van de Chaldeeën, en nam zijn zoon Abram met zich mee, evenals zijn kleinzoon Lot, de zoon van Haran, en zijn schoondochter Sarai, Abrams vrouw. Samen gingen ze op weg naar Kanaän. Maar toen ze in Charan waren aangekomen, bleven ze daar wonen. Terach leefde tweehonderdvijf jaar. Hij stierf in Charan. De HEER zei tegen Abram: 'Trek weg uit je land, verlaat je familie, verlaat ook je naaste verwanten, en ga naar het land dat ik je zal wijzen. Ik zal je tot een groot volk maken, ik zal je zegenen, ik zal je aanzien geven, een bron van zegen zul je zijn. Ik zal zegenen wie jou zegenen, wie jou bespot, zal ik vervloeken. Alle volken op aarde zullen wensen gezegend te worden als jij.'

Abram ging uit Charan weg, zoals de HEER hem had opgedragen. Hij was toen vijfenzeventig jaar. Hij nam zijn vrouw Sarai mee en Lot, de zoon van zijn broer, en ook alle bezittingen die ze hadden verworven en de slaven en slavinnen die ze in Charan hadden verkregen. Zo gingen ze op weg naar Kanaän. Toen ze daar waren aangekomen, trok Abram het land door tot aan de eik van More, bij Sichem. In die tijd werd het land bewoond door de Kanaänieten. Maar de HEER verscheen aan Abram en zei: 'Ik zal dit land aan jouw nakomelingen geven.' Toen bouwde Abram op die plaats een altaar voor de HEER, die aan hem verschenen was. Daarvandaan trok hij naar het bergland dat oostelijk van Betel ligt, en ergens ten oosten van Betel en ten westen van Ai sloeg hij zijn tent op. Hij bouwde er een altaar voor de HEER en riep er zijn naam aan. Steeds verder reisde Abram, in de richting van de Negev.

Inleiding: oervertrouwen, basis van wereldgodsdiensten

Abraham wordt wel de vader van alle gelovigen genoemd. Nou is dat misschien een beetje veel van het goede, maar in ieder geval heeft hij wel drie wereldgodsdiensten op z'n naam staan. Jodendom, Islam en Christendom. En bij alle drie die godsdiensten gaat het in wezen om oervertrouwen en een genadige God die mensen helpt om het leven te leven in vrijheid, vreugde en vrede. En dat vooral als de omstandigheden zich precies in de tegenovergestelde richting lijken te ontwikkelen.

Waarom is Abraham nou zo bijzonder? Niet eens zo zeer omdat hij op reis ging. Nomadenvolken trekken vaak rond. En Abraham had wat dat betreft al een goed voorbeeld gehad van zijn vader Terach, die alleen in Haran was blijven steken. Toen God tegen Abraham zei vertrek uit Haran, verlaat je familie en ga op weg naar Kanaän, was dat voor Abraham niet helemaal vreemd. Je ziet gewoon hoeveel invloed het voorbeeld heeft dat ouders in hun eigen leven aan hun kinderen voorleven. Maar goed met Abraham ging God een stapje verder. Abraham moest verder trekken zonder de beschermende macht van een grote familie. Alleen Sara zijn vrouw en neef Lot gingen mee als directe familie, en verder alle slaven en slavinnen, vee en andere bezittingen.

Oervertrouwen: God houdt zich aan zijn woord

Waarom laat je de beschermende vertrouwdheid en zekerheid van je familie, die in een leven in de woestijn van wezenlijk belang zijn, achter je? Omdat God Abraham had opgedragen alleen op hem te vertrouwen, niet bang te zijn voor alles wat hem in de onzekere toekomst te wachten zou staan, maar gewoon met goede moed op weg te gaan. Het enige dat Abraham had waren beloftes, beloftes van God okay, maar toch ... Ik zal je tot een groot volk maken. Sara was onvruchtbaar. Ik zal je zegenen, aanzien geven. Een onbetekende nomade was hij, bij niemand in tel. Een bron van zegen zul je zijn. Alle volkeren op aarde zullen wensen te worden gezegend als jij. Alle volkeren ... is dat niet een beetje veel? En toch als je goed kijkt zijn al die beloftes in vervulling gegaan. Niet allemaal tijdens Abrahams leven, veel ervan pas vele eeuwen later. Maar de boodschap die zich via Abraham aan ons opdringt is duidelijk. God houdt zich aan zijn woord, je kunt op hem vertrouwen. En dat dwars door ellende heen die je maar kunt bedenken. In verwoesting, ballingschap en ontwrichting waardoorheen steeds weer een nieuwe toekomst schittert, zoals de Joden zo vaak hebben moeten meemaken. In

rooftochten en stammenoorlogen waar de profeet Mohammed toch kans zag vrede te brengen. In de dood waaruit de Allerhoogste Jezus opwekte.

Dopen, oervertrouwen in het leven

Dat zit ook allemaal in de doop. Het water dat er voor wordt gebruikt komt gewoon uit de kraan maar zit wel vol betekenis. Het verwijst naar de oerwateren van voor de schepping, chaos, dood waaruit de Heer een goede schepping te voorschijn riep en daarmee ook naar de zondvloed. Het verwijst ook naar de dood van Jezus waaruit de Allerhoogste hem opwekte. En het verwijst naar alle ellende die mensen elkaar nu eenmaal aandoen. Maar het verwijst nog veel sterker naar de oneindige liefde van God, die ons het water gaf zodat wij zouden kunnen leven, water waarmee we ons kunnen wassen, het levende water waardoor we vrede vinden en nooit meer zullen dorsten. In het water van de doop schittert Gods overwinning over al het kwaad en Zijn liefde voor de prachtige schepping die Hij heeft gemaakt en onderhoudt. Je bewust zijn van die liefde dat is oervertrouwen. En met dat oervertrouwen kun je je weg door het leven met vertrouwen gaan en dat ook aan je kinderen voorleven. In zo'n leven is het motto pluk de dag, geniet van het leven, eet, drink en wees vrolijk, niet omdat we morgen sterven, maar omdat de Heer het leven zo heeft bedoeld.

Dopen herinnert ons aan de goedheid van God en dat we met elkaar in vertrouwen op die God onze weg door het leven mogen gaan. Niet dat gifschip in Ivoorkust, niet de Taliban, niet de moord op dat meisje dat is terugvonden ergens in de bossen, of de onrust in de wereld hebben het laatste woord. Ze zijn er, zeker, niet te ontkennen, maar ze vormen niet de basis van ons bestaan. Want de basis die ons oervertrouwen voedt is de liefde van God, waarmee wij de wereld een beetje mooier mogen kleuren. Dat is onze taak, onze opdracht en onze kinderen zullen erdoor gezegend worden. Onze kinderen, kleinkinderen en iedereen die in de gemeente van Christus ons pad kruist. Zowaar de Heer leeft.

Genesis 21, Abraham zegent Ishmael

Thema: opoe's 'letterdoek'

(Genesis 21, 8-21) Het kind groeide voorspoedig op, en toen de dag gekomen was dat het van de borst werd genomen, gaf Abraham een groot feest. Sara zag dat de zoon die Abraham bij Hagar, haar Egyptische slavin, had gekregen, spottend lachte. Daarom zei ze tegen Abraham: 'Jaag die slavin en haar zoon weg, want ik wil niet dat mijn zoon Isaak later de erfenis moet

delen met de zoon van die slavin.' Dit voorstel beviel Abraham allerminst; het ging immers om zijn eigen zoon. Maar God zei tegen hem: 'Je hoeft je niet bezwaard te voelen vanwege de jongen of je slavin. Alles wat Sara je vraagt moet je doen, want alleen de nakomelingen van Isaak zullen gelden als jouw nageslacht. Maar ook uit de zoon van je slavin zal ik een volk doen voortkomen, omdat ook hij een kind van je is.'

De volgende morgen vroeg nam Abraham brood en een zak water, legde dat op Hagars schouder, gaf haar ook het kind mee en stuurde haar weg. Ze trok de woestijn van Berseba in en doolde daar rond. Toen het water uit de zak op was, liet ze haar kind onder een struik achter. Zelf ging ze een eindje verderop zitten, op een boogschot afstand, omdat ze niet kon aanzien hoe haar kind stierf. En terwijl ze daar zo zat, huilde ze bittere tranen. Maar God hoorde de jongen kermen, en een engel van God riep Hagar vanuit de hemel toe: 'Wat is er, Hagar? Wees niet bezorgd: God heeft je jongen, die daar ligt te kermen, gehoord. Sta op, help de jongen overeind en ondersteun hem. Ik zal een groot volk uit hem doen voortkomen.' Toen opende God haar de ogen en zag ze een waterput. Ze liep ernaartoe, vulde de waterzak en gaf de jongen te drinken. God beschermde de jongen, zodat hij voorspoedig opgroeide. Hij leefde als boogschutter in de woestijn. Hij ging in de woestijn van Paran wonen, en zijn moeder koos een Egyptische vrouw voor hem uit.

Inleiding, de liefde

Ik wilde het vandaag eens met jullie over de liefde hebben. Alweer, hoor ik iemand denken. Eh, ja, alweer. Ik heb het daar inderdaad wel erg vaak over op deze plek. Maar vandaag wil ik het toch een beetje over een andere boeg gooien en een heel persoonlijke ervaring daarin met jullie delen. En die persoonlijke ervaring heeft alles te maken met deze letterdoek hier naast me. 'Abraham zegent Ishmael', gemaakt door Christina Morren in het jaar 1909. Christina Morren was mijn opoe. Omdat mijn eigen moeder vanaf mijn geboorte ziek was en ook jong is overleden, was ik heel veel bij mijn grootouders. In feite heeft mijn opoe, de moeder van mijn moeder, mij altijd gevoed, als baby gaf ze me de fles, later gaf ze me haar liefde op heel andere manieren.

Mijn opoe

Opoe was zo'n heel klein, lief mensje in Veluwe klederdracht, die zelf haar kippen slachtte en waar je niet zo maar om heen kon. Haar woorden en daden waren één. Ze stond voor wat ze geloofde en bracht dat in praktijk. Je kon hoog of laag springen, maar als je iets wilde wat volgens haar niet

strookte met de liefde van God voor de allerminsten dan gebeurde het niet. Punt uit. Ze was heel Bijbelvast en kon prachtig vertellen. En zo kwam ik door haar al heel jong in contact met alle Bijbelverhalen. Die over Abraham hadden bij opoe een speciaal plekje. Ik vond die letterdoek zo mooi, die ze in de woonkamer hadden hangen boven de oude radio. De letterdoek die ze met zoveel geduld steekje voor steekje zelf had gemaakt als jong meisje voordat ze met opa trouwde. En opoe vertelde en vertelde en ik hing aan haar lippen. Toen opoe overleed ging de letterdoek naar mijn oudste tante en nu ook zij overleden is, hangt opoes letterdoek bij ons in de gang en dat voelt goed. Niet alleen heeft dit kunstwerk mij op de weg gezet die ik tot dusverre in het leven ben gegaan, het is voor mij een blijvende bron van inspiratie geworden, die z'n kracht nooit zal verliezen.

Familiedrama rond Abraham

Tijd om eens te kijken wat er op deze afbeelding allemaal gebeurt. We hebben het verhaal gelezen. Isaäk is gespeend, gaat nu los van de moederborst zelf z'n eerste stapjes in de wereld zetten. Abraham geeft een groot feest. Sara is al heel lang jaloers op de slavin Hagar, omdat zij Abraham zonder veel problemen een zoon, Ishmael, had geschonken, terwijl Sara zelf onvruchtbaar was. Kennelijk is het feit dat ze toch een zoon heeft gekregen geen reden om de jaloezie op te geven. Ze ziet in Ishmaels lach spot en wil van hem af en ook van z'n moeder. Sara zal haar rechten van wettige echtgenote doen gelden, de slavin en haar kind moeten weg, Abraham moet

ze de woestijn in sturen. Dat gebeurt en al snel raakt het water op. Hagar, gaat wanhopig op een afstand zitten omdat ze niet kan aanzien hoe haar zoon door uitdroging en uitputting zal sterven. Maar dan komt er een engel van de Heer die haar zegt dat God het kermen van de jongen heeft gehoord. Dat is de letterlijke betekenis van zijn naam, Isma-el God hoort. Ook haar zoon zal tot een groot volk uitgroeien en door de Allerhoogste gezegend worden. En ineens is daar een waterput, de jongen mag leven, wordt een goede boog-

schutter en leert te overleven in de woestijn. Z'n moeder vond voor hem een vrouw in Egypte. En Ishmael wordt de stamvader van vele Arabische volkeren, die zich later tot de Islam zouden bekeren. Ook voor Ishmael is er toekomst, ook voor hem is de liefde van de Allerhoogste bestemd.

a) Abraham zegent Ishmael

Als je nu eens goed kijkt naar de afbeelding op opoes letterdoek, dan zie je dat alles er zo'n beetje in zit. Vooral de gezichtsuitdrukkingen zijn veelzeggend. Van links naar rechts ontmoeten we eerst Sara die met een zelfvoldaan glimlachje vol onderdrukte arrogantie, waar ook onzekerheid uit spreekt, Hagar wegstijgt. Bij haar staat haar zoon Isaäk, die met een blik vol nieuwsgierigheid het hele tafereel staat te bekijken. Dan in het centrum Abraham die met een blik vol liefde naar Hagar kijkt, terwijl hij hun zoon Ishmael zegent. In Ishmael zie je vooral onderdanigheid voor zijn vader en Hagar kijkt weg de woestijn in, wanhopig. Als je dit tafereel goed tot je door laat dringen dan is het één en al turbulentie, wanhoop, akeligheid, machtsstrijd, jaloezie, onderworpenheid en ellende. En toch is dit niet de indruk die de letterdoek je meegeeft. Er is namelijk één ding die boven al die ellende uitstijgt en dat is de liefde die straalt uit de ogen van Abraham voor Hagar, wat zich vertaalt in het zegenen van Ishmael.

b) opoe's (?) Bijbelinterpretatie

Opoe heeft zelf ook aan Bijbelinterpretatie gedaan en een paar dingen toegevoegd die niet zo in het Bijbelverhaal staan. In de eerste plaats natuurlijk dat Abraham Ishmael zijn zegen en Hagar zijn liefde meegeeft. In het Bijbelverhaal staat alleen maar dat hij hen wegstuurt. Verder zijn Isaäk en ook Ishmael op de letterdoek een paar jaar ouder dan het Bijbelverhaal doet vermoeden. Alsof opoe daarmee heeft willen zeggen: de ellende die Abraham heeft meegemaakt met z'n ruziënde verwanten heeft nog veel langer geduurd en nu is de situatie zo uit de hand gelopen dat het niet langer houdbaar is. Abraham kan niet anders doen dan ingrijpen. En in die totale onmacht kan hij maar op één manier overeind blijven, namelijk door lief te hebben en te zegenen. En wel degene die er het beroerdst aan toe is. Dat is mijn opoe. Snap je nu waarom ik het zo vaak over liefde heb hier. Het is me met de paplepel ingegoten. Waarschijnlijk geef ik mijn opoe te veel eer en heeft ze dit allemaal niet zelf bedacht. Ik bedoel Rembrand is ook met dit thema bezig geweest en één van zijn etsen lijkt qua compositie erg veel op opoe's letterdoek. Maar uit haar verhalen maakte ik op, dat ze wel diep geraakt was door de betekenis in de afbeelding van haar 'letterdoek': Abraham zegent Ishmael.

c) Lief hebben en zegenen houdt je overeind in de duisternis

Als je nou nog iets verder kijkt dan dit familiedrama dat mijn opoe heeft afgebeeld en met liefde heeft geprobeerd op te lossen, dan wordt het allemaal nog veel spannender. Natuurlijk jaloezie, onmacht, machtsstrijd, nieuwsgierigheid, liefde, het zijn allemaal heel menselijke trekjes die het leven in relaties kunnen verzuren en ook weer oplossen. Dus in die zin kunnen we ons de boodschap allemaal aantrekken. Er is maar één manier om in de duisternis van het leven en in de chaos die de wereld ons voorschotelt recht overeind te blijven, namelijk door lief te hebben en te zegenen. Door door te geven wat we dagelijks van de Heer ontvangen, liefde en zegen. Mijn opoe heeft me dat vaak voorgehouden en ze heeft genoeg ellende en duisternis in haar leven meegemaakt, waaruit ik kon opmaken dat het voor haar geen loze woorden waren. En nog belangrijker haar woorden werden daden. Zij bleef als Abraham staande in haar geloof, liefhebbend, zegenend.

Abraham en de wereldgodsdiensten

Maar er is meer. In de gezichtsuitdrukkingen en lichaamshoudingen van alle betrokken personages zie je al typische trekken oplichten die de latere wereldgodsdiensten die uit Abraham zijn voortgekomen kenmerken. Sara staat voor het zelfgenoegzame Israël die het beter weet dan de rest en net zoals het christendom later de oorlog niet schuwt. Isaäk voor het nieuwsgierige Israël dat blijft zoeken naar een vreedzame samenleving, ik denk aan Marx, Freud, Einstein. Ishmael staat voor onderdanigheid aan de Islamitische wetgeving en tegelijkertijd voor de moedige boogschutter die geen enkele uitdaging of strijd in de woestijn uit de weg gaat. Hagar staat voor de wanhoop van onderdrukte volkeren.

Zo staan nog steeds de staat Israël, het Palestijnse volk, het westers christendom en de Arabische liga's lijnrecht tegenover elkaar. En temidden van dit wereldpolitieke toneel staat Abraham, vader van drie wereldgodsdiensten, de liefde van God uit te stralen en Zijn zegen door te geven. En waarheen gaat die liefde van God? Naar Hagar. En wie wordt er gezegend? Ishmael. En ook voor de wereldpolitiek geldt dezelfde boodschap. De liefde van God zal een eind maken aan alle strijd en onderdrukking, want Hij zegent zonder aanzien des persoons, de minsten het allermeest. Moslim, Jood of Christen, het maakt niet uit, we mogen allemaal leven vanuit de liefde van de Allerhoogste God. Dat heeft mijn opoe goed begrepen en ook dat heeft ze me vaak voorgehouden.

De liefde voor macht getransformeerd in de macht van de liefde

Als mijn opoe ergens wars van was dan was dat wel van rangen en standen. Dominee, dokter, boer, zwerver, ze waren voor haar allemaal even belangrijk. Ze kon met iedereen even goed praten en bij buitenlanders, die ik haar wel eens op het dak stuurde, ging dat met handen en voeten, maar wel zo dat die mensen er na hun bezoek een lief omaatje bij hadden. En daarmee bleef ze in een goede christelijke traditie, zoals we ook horen in de woorden van Jezus. Het gaat bij Jezus niet om macht of eer, nee de liefde voor macht wordt omgezet in de macht van de liefde. Een hoog ideaal, jazeker. Maar het is wel het ideaal van onze Heer, Jezus Christus, dat we als gemeente hoog te houden hebben. Dat straalt voor mij af van mijn opoes letterdoek en dat wilde ik met jullie delen. Want als het in de gemeente van Christus ergens om gaat dan is dat wel de macht van Gods liefde, waarmee wij elkaar dienen en niet alleen elkaar maar iedereen die ons pad kruist

Genesis 25, Isaäk en het familie-karma

Thema: van je familie moet je het hebben

(Genesis 25,19-34) Dit is de geschiedenis van Abrahams zoon Isaak en zijn nakomelingen. Isaak, de zoon die Abraham verwekt had, was veertig jaar toen hij trouwde met Rebekka, die een dochter was van de Arameeër Betuël uit Paddan-Aram en een zuster van de Arameeër Laban. Omdat Rebekka onvruchtbaar bleek, bad Isaak vurig voor haar tot de HEER, en de HEER verhoorde zijn gebed: Rebekka, zijn vrouw, werd zwanger. De kinderen in haar lichaam botsten hard tegen elkaar. Als het zo moet gaan, dacht ze, waarom leef ik dan nog? En ze ging bij de HEER te rade. De HEER zei tegen haar: 'Twee volken zijn er in je schoot, volken die uiteengaan nog voor je hebt gebaad. Het ene zal machtiger zijn dan het andere, de oudste zal de jongste dienen.'

Toen de dag van de bevalling was gekomen, bracht zij inderdaad een tweeling ter wereld. Het kind dat het eerst te voorschijn kwam was rossig en helemaal behaard, alsof het een haren mantel aanhad; ze noemden het Esau. Toen daarna zijn broer te voorschijn kwam, hield die Esau bij de hiel beet; hij werd Jakob genoemd. Isaak was zestig jaar toen zij geboren werden. Toen de jongens opgegroeid waren, werd Esau een uitstekend jager, iemand die altijd buiten was, terwijl Jakob een rustig man was, die het liefst bij de tenten bleef. Isaak was zeer op Esau gesteld want hij at graag wildbraad, maar Rebekka hield meer van Jakob. Eens was Jakob aan het koken toen Esau uitgeput thuiskwam van de jacht. 'Gauw, geef me wat van dat rode dat

je daar kookt, ik ben doodmoe, 'zei Esau tegen Jakob. (Daarom wordt hij ook wel Edom genoemd.) 'Pas als jij me je eerstgeboorterecht verkoopt, 'antwoordde Jakob. 'Man, ik sterf van de honger, 'zei Esau, 'wat moet ik met dat eerstgeboorterecht?' 'Zweer het me nu meteen, 'zei Jakob. Dat deed Esau, en zo verkocht hij zijn eerstgeboorterecht aan Jakob. Daarop gaf Jakob hem brood en linzensoep. Esau at, dronk en ging meteen weer weg; hij hechtte geen enkele waarde aan het eerstgeboorterecht

Inleiding, de familie als grond van je bestaan

Ken je de uitdrukking 'van je familie moet je het maar hebben'? Meestal wordt dat negatief bedoeld. Je koestert bepaalde verwachtingen ten aanzien van je familie die door hen niet worden vervuld en je bent teleurgesteld. Van je familie moet je het maar hebben, nou niet dus. Toch heeft iedereen heel veel aan zijn of haar familie te danken. Ze hebben je in het leven gezet en waarden, normen aangereikt die je helpen om op een goede manier in het leven te staan. Vaak ook zijn je door middel van erfelijke overdracht allerlei talenten meegegeven, die ook in de voorouderlijke lijn - grootouders, overgrootouders en verder terug - aanwezig waren. Misschien ben je op een paar punten in je familie teleurgesteld, maar die vallen weg als je er tegenover stelt wat die familie allemaal wel voor je heeft betekend.

Zonder je familie was je er helemaal niet geweest, was je niet geworden wat je nu bent. Geen enkele familie is volmaakt en overal worden fouten gemaakt. Als ouders dat niet zelf oplossen, dan leggen ze de onvereffende rekening op het bordje van hun kinderen en zij weer op het bordje van hun kinderen net zolang tot de eens gemaakte fouten wel zijn opgelost. Het kwaad werkt door in de generaties, tot in het derde en vierde geslacht zoals wordt gesteld in de eerste van de tien geboden. Zo ook de liefde, die helend zal werken tot in het duizendste geslacht, aldus hetzelfde gebod.

De geschiedenis herhaalt zich in Abrahams nageslacht

Als dit allemaal ergens duidelijk wordt, dan is het wel in de doorgaande familiegeschiedenis vanaf Abraham zoals die voor ons is beschreven in het boek Genesis. Ook Rebecca, de vrouw van Isaäk, is net als haar schoonmoeder Sara onvruchtbaar en wordt op vergevorderde leeftijd nog zwanger, zij van een tweeling Ezau en Jakob. Net zoals in het huwelijk van Abraham en Sara er een hoop onenigheid was tussen de twee echtelieden, zijn Isaäk en Rebecca het ook niet echt met elkaar eens. Isaäk hield vooral van Ezau om-

dat hij van wildbraad hield, maar Rebecca hield meer van Jakob, omdat hij veel meer thuis was en haar hielp bij het afwassen.

Ezau de onstuimige jager, de echte man voor wie het moment, de uitdaging, de woeste achtervolging in het hier en nu telt. De lijn der geslachten, het eerstgeboorterecht, de toekomst, het zal wel, ze geven in iedere geval niet de opwinding die hij van het leven verwacht. Jakob de huismus die lekkere linzensoep maakt, geniet van de huiselijke gezelligheid en het rustige boerenleven; volgens Ezau misschien wel een beetje verwijfd, in ieder geval niet het type dat je mee zou nemen op een spannende jachtexpeditie. En zo ontstaat ook tussen de twee tweelingbroers onenigheid. De naam Jakob betekent eigenlijk bedrieger, hielenlichter. Al in de baarmoeder is hij met z'n broer aan het vechten en als hij de gelegenheid krijgt om z'n broer het eerstgeboorterecht te ontfutselen dan laat hij dat zeker niet na. Jakob houdt zich namelijk wel bezig met de lijn der geslachten en verwacht van dat eerstgeboorterecht dan ook veel voordeel. Ezau kun je misschien onverschilligheid verwijten, maar hij weet in ieder geval heel goed wat hij wel en niet wil en komt daar ook open voor uit. Jakob mag dan wat serieuzer lijken en meer uit zijn op huiselijke harmonie, maar hij heeft het wel stiekempjes achter de ellebogen en deinst niet terug voor leugen en bedrog om te krijgen wat hij wil.

Negatief familiekarma oplossen, Jakob en Ezau

Als Sara al had gedacht dat de familievetes opgelost zouden kunnen worden door Hagar en Ishmael de woestijn in te sturen dan komt ze toch bedrogen uit. De rivaliteit en vijandigheid gaan gewoon door en wel in haar eigen nageslacht. Om daar werkelijk een eind aan te maken zal er in eigen kring het één en ander moeten gebeuren. Pas als Jakob tientallen jaren later echt spijt krijgt dat hij zijn broer heeft benadeeld, zijn stervende vader heeft bedrogen en hij zich met Ezau verzoent, wordt het kwaad van de broedertwist uit de familie verdreven. Niet eerder. Het eerstgeboorterecht is daarbij van geen enkel belang meer. Het gaat er veel meer om dat het kwaad dat zich in deze familie door de geslachten heen heeft opgehoopt – sommigen noemen dat ook wel negatief familiekarma - wordt opgelost, en wel met liefde. Dat kan soms lang duren, maar als het gebeurt dan geeft dat aan alle partijen ruimte, lucht en nieuwe perspectieven voor een zinvolle toekomst.

Negatief familiekarma oplossen, hier en nu

We hebben allemaal familie en bij iedereen zal er wel iets mis gegaan zijn in de familiegeschiedenis. We leven nu eenmaal in een gebroken, onvolmaakte werkelijkheid. Natuurlijk er is ook veel goed gegaan en je hebt ook een hoop meegekregen van je ouders, grootouders, ooms en tantes waar je dankbaar

voor kunt zijn, maar daar sta je meestal niet zo bij stil. Het zijn vaak de kleine ergernissen en irritaties die je uit je humeur en soms helemaal van slag brengen. Nooit eens een keer ..., of zij is ook altijd zo ... En vaak zijn dat soort gevoelens verbonden met diepe pijn uit een ver verleden, een onvereffende rekening met je ouders of van jouw ouders met hun ouders, die het misschien wel weer hebben geërfd van hun ouders. Vaak worden gevoelens van teleurstelling en niet vervulde verlangens verdrongen naar de donkerste krochten van je onderbewustzijn, omdat je ze toch niet kunt oplossen, terwijl dat misschien wel zou moeten. Zeker, onopgeloste problemen worden doorgegeven naar de volgende generatie, terwijl die er zelf geen schuld aan hebben.

Hoe stop je dat automatisme? Ik denk dat dankbaarheid kan helpen. Help me God om dankbaar te zijn voor al het goede dat ik van mijn familie aange-reikt heb gekregen en om niet langer stil te staan bij wat verkeerd is gegaan. Laat de liefde, Uw liefde regeren in mijn leven en in dat van onze kinderen en niet het kwaad. Help me om te vergeven wat vergeven moet worden en te bekennen wat ik zelf verkeerd heb gedaan. En maak ons allemaal bewust van Uw genade en eeuwige barmhartigheid, zodat we samen verder kunnen met een nieuwe hoop op een zinvolle toekomst. Op die manier zal het negatieve familiekarma worden opgelost en je niet langer in z'n greep kunnen houden. En je zult tot zegen zijn van iedereen om je heen. Zo werkt het, echt.

Genesis 32, Jakobs zelf-bewustwording

Thema: het gevecht met jezelf

(Genesis 32, 23-33,11) Het was nog nacht toen Jakob opstond en de Jabbok overstak op een doorwaadbare plaats, samen met zijn beide vrouwen, zijn twee bijvrouwen en zijn elf kinderen. Nadat hij hen over de rivier had geholpen, bracht hij ook al zijn bezittingen naar de overkant. Maar zelf bleef hij achter, helemaal alleen, en er worstelde iemand met hem totdat de dag aanbrak. Toen de ander zag dat hij het niet van hem kon winnen, raakte hij Jakobs heup aan, en daardoor raakte Jakobs heup tijdens die worsteling ontwricht. Toen zei de ander: 'Laat mij gaan, het wordt al dag.' Maar Jakob zei: 'Ik laat u niet gaan tenzij u mij zegent.' De ander vroeg: 'Hoe luidt je naam?' 'Jakob, 'antwoordde hij. Daarop zei hij: 'Voortaan zal je naam niet Jakob zijn maar Israël, want je hebt met God en mensen gestreden en je hebt gewonnen.' Jakob vroeg: 'Zeg me toch hoe u heet.' Maar hij kreeg ten antwoord: 'Waarom vraag je naar mijn naam?' Toen zegende die ander hem

daar. Jakob noemde die plaats Peniël, 'want, 'zei hij, 'ik heb oog in oog gestaan met God en ben toch in leven gebleven.' Zodra hij bij Peniël was overgestoken, zag hij de zon opkomen. Jakob liep mank. Omdat de ander hem had aangeraakt bij de spier die boven het heupgewricht ligt, eten de Israëlieten de heupspier niet, tot op de dag van vandaag.

Plotseling zag Jakob Esau op zich afkomen, met vierhonderd man. Toen verdeelde hij de kinderen over Lea, Rachel en zijn twee bijvrouwen. De bijvrouwen en hun kinderen liet hij voorop gaan, Lea en haar kinderen daarachter, en Rachel en Jozef helemaal achteraan. Zelf liep hij voor iedereen uit, en terwijl hij zijn broer naderde boog hij zevenmaal diep voorover. Esau rende hem tegemoet, sloot hem in zijn armen en kustte hem. Beiden lieten hun tranen de vrije loop. Toen Esau opkeek en de vrouwen en kinderen zag, vroeg hij: 'Wie heb je daar bij je?' Jakob antwoordde: 'Dat zijn de kinderen die God in zijn goedheid aan mij, je dienaar, heeft geschonken.' Toen kwamen de bijvrouwen met hun kinderen dichterbij, en zij bogen diep. Daarna kwam Lea met haar kinderen, en ook zij bogen diep. Ten slotte kwamen Jozef en Rachel, die eveneens diep bogen. 'Wat is de bedoeling van die hele schare die ik ben tegengekomen?' vroeg Esau. Jakob antwoordde: 'Die was bedoeld om mijn heer gunstig te stemmen.' Maar Esau zei: 'Ik bezit genoeg, broer, houd jij maar wat je hebt.' 'Nee, 'zei Jakob, 'als je mij goedgezind bent, neem dat geschenk dan alsjeblijft van mij aan, want oog in oog staan met jou is niets anders dan oog in oog staan met God, en toch ontvang je mij welwillend. Neem toch aan wat ik je heb laten brengen en waarmee God mij heeft gezegend, want God is mij goedgezind geweest en ik heb meer dan genoeg.' Omdat hij bleef aandringen nam Esau het aan.

Inleiding

Abraham, Isaäk en Jakob, de aartsvaders waarmee God een verbond sloot, daar begon het allemaal mee voor het volk Israël. Vader, zoon en kleinzoon. We hebben hun verhalen meebeleefd. We hebben gezien hoe de conflicten waarin zij verwickeld waren en niet echt hebben kunnen oplossen als een onvereffende rekening op het bordje van het nageslacht terecht kwam.

Onvereffende rekeningen in de aartsvadersfamilie

Sara die in onmin leefde met haar slavin Hagar, omdat ze bang was dat haar zoon Ishmaël, die zij Abraham had geschonken, het eerstgeboorterecht zou kunnen opeisen ten koste van Sara's eigen zoon Isaäk. Ze dacht dat het allemaal wel opgelost zou zijn als Abraham Hagar en Ishmaël weg zou sturen,

wat Abraham helemaal niet zinde. En inderdaad er werd helemaal niets mee opgelost. Abraham bleef zijn vrouw Sara verwijten dat ze hem dierbare verwanten had ontnomen, in plaats van te accepteren dat een man meerdere vrouwen en kinderen had, zoals in die cultuur nu eenmaal gebruikelijk was. Isaäk zag hoe het conflict tussen zijn ouders Abraham en Sara niet werd opgelost, maar juist heviger werd door die wanhoopsdaad. Hij zag hoe ze hun pijn verdrongen en leerde dan ook niet hoe je echt iets samen kunt oplossen. En dus kwam hij in eenzelfde soort conflict terecht met zijn eigen vrouw Rebekka, die hem een tweeling Ezau en Jakob had geschonken. Isaäk hield meer van Ezau en Rebekka van Jakob en dat gaat zo ver dat Rebekka Jakob er toe aanzet om zijn bloedeigen vader te bedriegen op zijn sterfbed. Jakob deed alsof hij Ezau was en stal zo het eerstgeboorterecht en de zegen die daarbij hoorde van z'n broer Ezau. Toen het bedrog uitkwam was Ezau woest natuurlijk. Hij dreigde om Jakob te vermoorden, die daarop moest vluchten naar de familie van zijn moeder die ver weg woonde. Oom Laban had twee dochters, Lea en Rachel. Jakob werd verliefd op Rachel maar voor haar moest hij zeven jaar werken bij zijn oom. Toen de zeven jaren voorbij waren en hij eindelijk mocht trouwen bleek dat z'n oom niet Rachel maar Lea de bruidssluier had omgedaan. Zo, die was tenminste ook onder de pannen. Je wilt Rachel Jakob? Prima nog maar zeven jaar werken. En zo werd de bedrieger zelf bedrogen. Nog steeds was er niets echt opgelost in die doorgaande familiegeschiedenis. De echte problemen kwamen terug generatie na generatie, ze woerden voort en stapelden zich steeds meer op in de ziel van de nakomelingen.

De invloed van 'thuis'

Ik vind dit een heel herkenbaar plaatje dat je vaker tegenkomt, ook nu nog. Hoe vaak zie je niet dat ellende wordt doorgegeven naar de volgende generaties en dat is ook volkomen logisch. Kinderen ervaren hun eerste zorg en veiligheid in de kleine kring van het eigen gezin. Daar doen ze de belangrijkste lessen voor hun hele leven op en op die lessen vallen ze later ook terug als het leven moeilijk wordt. Als je als kind hebt geleerd dat problemen er zijn om samen op te lossen en dat je ouders dat zelf ook echt deden, dan ga je dat later net zo doen. Is je daarentegen voorgeleefd dat je ten koste van alles en iedereen pakken moet wat je pakken kunt, dan is dat je voorbeeld en kom je alras in onmin terecht met de mensen om je heen. Zeker als zoiets generaties lang is doorgegaan dan kan de last die je met je meestorst zo groot worden dat je er haast onder bezwijkt. En dat is dan meestal het moment dat je in je zelf gaat kijken, geconfronteerd wordt met een hoop duisternis in je

ziel en je met jezelf gaat worstelen. Precies wat Jakob overkwam midden in de nacht bij de beek Jabbok.

Jakob en Ezau

Jakob is doodsbang voor zijn broer Ezau, die hem ooit wilde vermoorden. En hij had ook gehoord dat z'n broer eraan kwam met vierhonderd man. En toch, bloedbanden kun je niet ontkennen, dus ooit zal het tot een ontmoeten, een confrontatie of wordt het een treffen komen. Jakob is geen vechter, hij had altijd al graag bij moeder thuis gezeten en dat blijkt ook nu weer. Hij verdeelt z'n hele bezit in porties, die hij één voor één voor zich uit stuurt om Ezau gunstig te stemmen. Mocht dat laatste niet lukken dan zou hij toch nog wat over houden voor zichzelf. Met z'n vrouwen en kinderen doet hij hetzelfde. De bijvrouwen en hun kinderen mogen de eerste klappen opvangen, dan Lea en haar kinderen en tenslotte Rachel z'n geliefde met haar kind Jozef. Zelf blijft Jakob achter bij de beek. Het lijkt een aardige strategie om zelf heelhuids uit de strijd te komen en als het kan die strijd zelfs te voorkomen. Alleen de strijd met je zelf, met je eigen angst en duisternis kun je niet ontlopen en dat wordt prachtig uitgebeeld in het verhaal van Jakobs gevecht met de engel in de nacht.

a) Jakobs innerlijke strijd

Wat is nou eigenlijk precies die innerlijke strijd die Jakob uitvecht met God? Natuurlijk, er is de zegen die hij heeft gekregen van z'n vader Isaäk waarin hem wordt beloofd dat God met hem zal zijn, overal waar hij gaat of staat en hem in alles zal zegenen wat hij onderneemt. Nou dat is zeker gebeurd. Kijk maar eens waar hij allemaal mee terugkeert naar z'n geboorteland. Een groot bezit, een rijke kinderschare, de toekomst lacht hem toe. Maar dan is er altijd weer Ezau en de dreiging die van hem uitgaat. En Jakob weet heel goed dat Ezau niet de echte boosdoener is maar hijzelf. Hij heeft die zegen geroofd met leugen en bedrog en eigenlijk stelt z'n hele bezit dus helemaal niets voor, gebouwd op drijfzand, een prooi waar z'n broer eigenlijk veel meer recht op heeft dan hij. Aan de andere kant, zo is het hem toch altijd voorgeleefd, pakken wat je pakken kan, ook al gaat dat ten koste van je meest nabije bloedverwanten. Is het zijn schuld dat hij de lessen van z'n ouders en grootouders in praktijk heeft gebracht? Ja en nee. Is het zo goed, precies zoals God het wil? Jazeker, maar het voelt helemaal niet goed. En Jakob worstelt met al die negativiteit in zich zelf, die zich als een donker familiekarma door de geslachten heen in hem is komen nestelen.

b) Jakobs angst verandert in moedige dankbaarheid

Jakob vecht door in het duister van de nacht, in het duister van zijn ziel. De uitkomst van zijn strijd is, dat hij wordt bevrijd van de duisternis in zijn ziel. Hij hoeft niet meer te liegen en te bedriegen om te verwerven wat God hem heeft beloofd. Hij hoeft niks meer te roven of zeker te stellen, hij mag erop vertrouwen dat God voor hem zal strijden en al het kwaad met liefde zal overwinnen. Daarom krijgt hij ook een andere naam. Niet meer Jakob zal hij heten, wat bedrieger of hiellichten betekent. Hij zal verder door het leven gaan met de naam Israël wat 'God strijdt' betekent. Het eerste wat dat oplevert is, dat al je angst verdwijnt als sneeuw voor de zon. Dat blijkt ook al in de nachtelijke worsteling zelf. Jakob die de strijd het liefst ontloopt weet van geen opgeven. Hij vecht door net zo lang tot hij zich gezegend weet. Ineens laat hij zich niet meer door z'n angst leiden, maar gaat hij voor de zegen en de liefde van de Allerhoogste. Ineens weet hij zich in al z'n onvolmaaktheid geaccepteerd door God en ervaart hij zijn liefde. En ineens zijn alle negatieve voorbeelden die hij door z'n voorgeslacht kreeg voorgeschoteld niet meer van kracht. Natuurlijk zo'n strijd kom je niet zonder kleerscheuren door, het kwaad heeft zo'n gevolgen op lichaam en geest, Jakob ging er mank door lopen. Maar hij liep en wel zonder vrees en beven – voor iedereen uit - direct naar z'n broer toe. En die twee vielen elkaar in de armen en kusten elkaar. Al het negatieve familie karma is opgelost, weg. In die omhelzing van de twee broers openen zich hele nieuwe perspectieven op een prachtige toekomst, waarin de liefde van God mensen uit hun angstige eenzaamheid haalt en aan elkaar teruggeeft. Een toekomst waarin de onvolmaaktheid van voorgaande generaties niet meer van belang is, maar alle aandacht uitgaat naar wat wel goed was en daarom een blijvende hulpbron wordt voor een zinvol leven in het hier en nu.

Innerlijke rust

We zijn allemaal de vrucht van een lange familiegeschiedenis, waarin van alles fout en ook een hoop goed is gegaan. Je kunt het met zo'n erfenis vaak knap moeilijk hebben, het kan een enorme worsteling met je zelf betekenen, waar je liefst voor weg zou lopen. Ik zou zeggen ga dat gevecht maar aan en leer van Jakob, dat God zelf er bij is en je zal zegenen met een nieuw vertrouwen, een nieuwe naam en de vele goede dingen die je in je familiekring ook zijn aangereikt tot een hulpbron voor je zal maken in je leven hier en nu. Als de warmte van Gods Geest in je ziel, in je hart gaat stromen dan ga je stralen met zijn liefde. En dat zal uitwerking hebben. Op jezelf en op iedereen die je tegenkomt.

Genesis 35, Jakob vader van Israël

Thema: pijnlijk rouwproces wordt liefdevol leerproces

(Genesis 35, 16-20 en 22b-29)

Toen ze weer uit Betel waren vertrokken en nog maar een uur of twee van Efrat verwijderd waren, moest Rachel bevallen. Het was een moeizame bevalling en ze had het erg zwaar, maar de vroedvrouw zei tegen haar: 'Troost je: je hebt er een zoon bij!' En terwijl het leven al van haar week-want ze stierf-gaf zij hem de naam Ben-Oni. Maar zijn vader noemde hem Benjamin. Toen Rachel overleden was, werd ze begraven langs de weg naar Efrat, het tegenwoordige Betlehem. Op haar graf plaatste Jakob een gedenksteen, die tot op de dag van vandaag de plaats van Rachels graf aangeeft. Israël reisde verder en sloeg zijn tent op even voorbij Migdal-Eder.

Twaalf zonen had Jakob. Zonen van Lea: Jakobs oudste zoon Ruben, en verder Simeon, Levi, Juda, Issachar en Zebulon. Zonen van Rachel: Jozef en Benjamin. Zonen van Rachels slavin Bilha: Dan en Naftali. Zonen van Lea's slavin Zilpa: Gad en Aser. Dit waren de zonen van Jakob, die hij in Paddan-Aram kreeg. Ten slotte kwam Jakob terug bij zijn vader Isaak in Mamre, bij Kirjat-Arba, dat nu Hebron heet, de woonplaats van Abraham en van Isaak. Isaak leefde honderdtachtig jaar. Toen blies hij de laatste adem uit en werd hij met zijn voorouders verenigd, na een lang leven. Hij werd begraven door zijn zonen Esau en Jakob.

Inleiding: rouwen is samenkomen

Vaak zie je in de aula van een rouwcentrum mensen samenkomen uit alle windrichtingen. Mensen die elkaar soms jarenlang niet gezien hebben. En in de familiekamer gebeurt het ook vaak dat men tot het besef komt, dat het lang geleden is dat deze mensen zo als voltallige familie bij elkaar zijn geweest. Rouw brengt mensen bij elkaar, ongeacht hoe hun verstandhouding op dat moment is. Die kan goed zijn of slecht en dat bepaalt best wel voor een groot deel hoe de plechtigheid verloopt. Maar veel belangrijker is dat ze allemaal samen zijn en daarmee alleen al de kans krijgen om op een nieuwe manier tegen hun familie en tegen hun eigen leven aan te kijken, oude relaties op een nieuwe manier op te pakken en misschien wel een nieuwe draai aan het leven te geven. Rouwen is samenkomen.

De familiegeschiedenis van de aartsvaders

We hebben de familiegeschiedenis van de aartsvaders Abraham, Isaäk en Jakob in het Bijbelboek Genesis gelezen en gevolgd. Zoals in elke familie was het ook daar lang niet allemaal koek en ei. We hebben gezien hoe liefde en haat, vertrouwen en bedrog, hoop en angst, initiatief en onmacht, blijdschap en verdriet elkaar afwisselden en hoe de problemen die ouders niet konden oplossen op het bordje van hun kinderen en kleinkinderen terecht kwamen. Maar ook hoe familievetes tot een echte oplossing kwamen, als mensen weer bij elkaar kwamen en elkaar met liefde in de armen sloten. Zo menselijk, zo herkenbaar. En daarachter steeds de liefde van God die mensen beweegt om de ander met liefde te aanvaarden, zodat je samen weer verder kunt. Dat kan een lang leerproces zijn, soms wel generaties lang, maar het heeft wel effect als het plaatsvindt.

a) Als het leven pijn doet

Dat het leven pijn doet heeft ook Jakob uit ons Bijbelverhaal ervaren. In zijn tijd was het gebruikelijk – zoals nu nog steeds in vele culturen – dat een man meerdere vrouwen had. Jakob had er vier die hem in totaal twaalf zonen schonken. Van Rachel hield hij het meest en voor haar had hij dan ook veertien jaren moeten werken bij een verre oom. Rachel was lange tijd onvruchtbaar maar uiteindelijk kreeg ze toch nog een zoon Jozef. Bij haar volgende zwangerschap ging van alles mis. Ze baarde Benjamin – de jongste van Jakobs zonen - en stierf vervolgens in het kraambed. Ze waren nomaden en dus met hun kuddes onderweg. Rachel moest dus ook onderweg – langs de kant van de weg – begraven worden en Jakob kon niet meer doen dan een gedenkteken voor haar oprichten. Het leven is soms hard en meedogenloos. Maar zijn liefde voor Jozef en Benjamin en voor de rest van z'n grote familie heeft hem toch geholpen om er door heen te komen en het verlies van zijn geliefde Rachel te dragen en een plek te geven.

b) Ezau en Jakob begraven samen hun vader Isaäk

Dan sterft ook Jakobs vader Isaäk en het staat er haast achteloos, hij werd begraven door zijn zonen Ezau en Jakob. Ja natuurlijk zo hoort het toch, kinderen begraven hun ouders. Maar in het geval van deze twee broers mag het een wonder heten dat ze samen hun oude vader begraven. Jakob had zijn oude blinde vader ooit bedrogen om zo het eerstgeboorterecht van zijn broer te stelen. Ezau had daarop bedreigd zijn broer te vermoorden, die dan ook op de vlucht was geslagen en bij verre familie een bestaan had opgebouwd. Na lange tijd hadden ze elkaar weer ontmoet en toen bleek dat de familiebanden, hun bloedband toch sterker was dan alle ruzies die ze met elkaar hadden ge-

had. De beide tweelingbroers vielen elkaar ontmoet in de armen, vergaven elkaar alle ellende die ze de ander hadden aangedaan en konden weer samen verder. Ze konden samen hun vader begraven, toen die was gestorven. En ze waren samen dankbaar voor al het goede dat ze van hem hadden gekregen, dankbaar dat ze allebei waren gezegend door de God van hun vader Isaäk en hun grootvader Abraham. En dat gaf hoop en vertrouwen voor de toekomst. Jakobs twaalf zonen zouden in Egypte uitgroeien tot de twaalf stammen van het volk Israel, dat met aartsvader Jakob een liefdevolle basis en een lichtend voorbeeld heeft gekregen. Het zou een basis blijken, die de kern vormt van de Torah, de wet die Mozes later zou krijgen van God als richtsnoer voor een zinvol leven, dat een heel volk eeuwenlang bijeen wist te houden

Samen dankbaar zijn

Rouwen brengt mensen samen. Eerst de directe nabestaanden van de overledene natuurlijk maar ook verdere familieleden, vrienden en bekenden. En dat is ook logisch. Als je voorgoed afscheid moet nemen van vader of moeder of één van je grootouders, je man, je vrouw, je kind of nog erger je kleinkind, dan zijn de wortels van het bestaan aan de orde. Maar ook als het een goede vriend is of vriendin, dan bepaalt de dood je bij de betrekkelijkheid van het leven. Je wordt bepaald bij de lijn der geslachten door wie het leven wordt doorgegeven, je eigen familie, hoe jij in het leven bent gezet en ga zo maar door. En dat gaat nooit alleen maar op een perfecte manier. Er is altijd wel wat, want we leven nu eenmaal niet in een volmaakte werkelijkheid. Maar, wat er ook maar verkeerd is gegaan, hoe de verhoudingen ook zijn verziekt, er is ook altijd wel iets goeds doorgegeven in de lijn der geslachten. Je hebt het leven aan je ouders te danken, ze hebben je zoveel belangrijke waarden en normen meegegeven, je geïnspireerd en gestimuleerd waar het ging om talenten en dingen die je goed kunt, je gesteund door dik en dun. En wat is het dan fijn om daar samen met broers en zusters, kinderen, kleinkinderen en de hele familie bij stil te staan. Om samen dankbaar te zijn voor al dat goede dat de overledene aan jullie allemaal heeft doorgegeven, in jouw genen heeft voortgeplant of met je op voet van gelijkwaardigheid heeft gedeeld.

In een rouwproces verwerk je verdriet, gemis, leegte. De meest effectieve manier is om stil te staan bij het leven van de overledene. Eerlijk kijken naar wat er allemaal fout is gegaan en nog meer naar wat er goed is gegaan. Dan vergeven wat niet goed was. En als je eerlijk naar jezelf kijkt, dan zie je dat jezelf ook niet volmaakt bent, dus waarom zou hij of zij dat dan wel geweest moeten zijn. Als je vergeeft, dan is wat fout is gegaan weg en hoef je het ook niet meer zelf mee te zeulen in je eigen leven. Dat is de ene kant van het

rouwproces. De andere kant is dankbaar kijken naar wat allemaal goed is gegaan, naar al die dingen – de materiële dingen maar nog veel meer alles waar je gevoelsmatig mee bent verbonden – die je dierbare aan jou en zoveel anderen heeft nagelaten. Daar kun je wel wat mee, sterker nog daar moet je wat mee. Die nalatenschap op een verantwoordelijke manier beheren en doorgeven aan je eigen kinderen en iedereen die je tegen komt, dat is de beste manier waarop je aan je dierbare, die er nu meer is, de laatste eer kunt bewijzen. Dan wordt je eenzame rouwproces een vruchtbaar leerproces. De pijn van het gemis en de leegte maakt plaats voor een diepe dankbaarheid die je met elkaar gaat delen en je daardoor nieuwe perspectieven op je eigen leven en dat van je hele familie gaat geven.

Liefde brengt mensen samen

Rouwen brengt mensen samen. Toen Jakob het goed gemaakt had met Ezaü en beide broers weer liefdevol met elkaar om konden gaan, ging hij ook al z'n vrouwen en hun kinderen op dezelfde manier benaderen. En omdat hij van iedereen evenveel hield had hij ineens een enorme kring om zich heen die hem op een liefdevolle manier gingen steunen toen hij eerst z'n geliefde Rachel moest verliezen en daarna zijn oude vader. Liefde werkt altijd aantekelijk. Mensen gaan hun leven en de mensen die daarin een belangrijke rol hebben gespeeld op een nieuwe manier bezien en ervaren hun dierbaren ineens als hulpbronnen, die hen altijd al hebben geholpen om een zinvol leven te scheppen en daarmee niet ophouden als ze eenmaal zijn gestorven. Om dat met elkaar te ervaren is bijzonder en helpt enorm om samen je verlies te verwerken en nieuwe perspectieven te scheppen voor een mooie toekomst. En omdat God een God van liefde is die mensen uit alle windstreken, ja zelfs van de uiteinden van hemel en aarde bij elkaar brengt, zal Hij je helpen en zegenen bij elke stap die je in deze richting zet.

Dat is ook precies wat Jakob - 'de bedrieger' - heeft ervaren toen hij de naam Israël, 'God strijdt', kreeg. Hij ging beseffen dat het de Heer is, die met Zijn liefde al het kwaad bestrijdt en wegdoet en dat die liefde een solide basis is voor de gemeenschap, voor een volk, voor een cultuur, voor het leven. De liefde veranderde niet alleen Jakob's naam in Israël, hij werd ook nog eens de liefdevolle (aarts)vader van het volk dat die nieuwe naam ging dragen en met Mozes de wet van de liefde tot de grondwet van het bestaan maakte.

2 Sinds het begin ... geloof in beweging

In feite zijn alle wereldgodsdiensten constant in beweging en zodoende altijd in de weer met twee fundamentele vragen: ‘hoe is alles ooit begonnen?’ en ‘wat doen we met het kwaad?’ En deze vragen komen op dit moment in alle hevigheid opnieuw op ons afstormen. Vanaf de oude Griekse denkers, als Socrates, Plato en Aristoteles, staat het westerse denken voor een groot deel in het teken van de rationele beleving, die in het moderne denken verder werd uitgebouwd en in het postmoderne denken totaal in elkaar stort - waarheid en moraal zijn illusies geworden. Hoogste tijd dus om de fundamentele vragen die gaan over het (voort)bestaan van onze planeet opnieuw te stellen. In dit artikel richten we ons met Jared Diamond op de ontwikkeling van de mensheid na de laatste ijstijd, met Ivan B. Nagy op het gezin als basiscontext van zorg en tenslotte op de historische status van het boek Genesis in het geheel van de Hebreeuwse Bijbel, de Tenach, beter bekend als het Oude Testament. Zo hoop ik duidelijk te maken dat de basis van het Christelijk geloof nooit een onbeweeglijk systeem is geweest maar juist een voortgaande beweging.

De mensheid na de ijstijd, van jacht naar landbouw

In zijn boek *Guns, Germs and Steel, a short history of everybody for the last 13.000 years*³ schetst Jared Diamond een interessant en heel plausibel beeld van de ontwikkeling van de mensheid en hun beschavingen en dan met name sinds de laatste ijstijd zo'n dertien duizend jaar geleden. Toen de eerste mensen zo'n veertig duizend jaar geleden vanuit Afrika de wereld gingen bevolken kwamen ze als eerste in het Midden Oosten terecht. Vandaar uit trokken ze verder richting Azië en Europa en later via de Beringstraat richting Noord en Zuid Amerika. Dat ging vooral in kleinere familie- en stamverbanden die zich met jagen en het verzamelen van planten in leven hielden. Voor een meer gesetteld leven in een vaste verblijfplaats is landbouw en een zekere mate van techniek nodig en die kwamen vooral na de ijstijd tot ontwikkeling. Het gaat daarbij om het cultiveren van wilde planten op één plek die je na verloop van tijd in grotere hoeveelheden kunt oogsten – granen, maïs, yams, enz. - en om het domesticeren van wilde dieren tot huisdieren voor hun

---

³ Jared Diamond, *Guns, Germs and Steel, a short history of everybody for the last 13.000 years*, London, 1998

melk, wol, vlees, trekkracht, enz. Juist door deze landbouwkundige ontwikkelingen werd het mogelijk dat per hectare grond veel meer voedsel beschikbaar kwam dan voor de jagers/verzamelaars het geval was. En door overproductie werd het mogelijk om het overschot dat niet voor eigen gebruik nodig was te verhandelen en ook om er allerlei specialisten mee te onderhouden die zich niet met voedselproductie bezighielden, maar met allerlei administratieve taken. Zo ontstonden langzaamaan de grote beschavingen, die zich verder specialiseerden in bouwkunst, geschiedschrijving, politiek, tempeldienst, hofhouding, enz.

Als je de continenten - zoals die zich hebben gevormd na de laatste ijstijd - met elkaar vergelijkt, dan is de hoofdas waarlangs nieuwe technologieën en beschavingen zich moeten verspreiden voor de verschillende continenten niet gelijk. Voor het Amerikaanse continent evenals voor Afrika is dat de noord-zuid as, maar voor Eurazië is het de oost-west as. En dit heeft een belangrijke consequentie voor de snelheid, waarmee nieuwe technologieën en de beschavingen die ermee verbonden zijn zich verplaatsen. Langs dezelfde breedtegraden zijn de klimatologische omstandigheden namelijk vergelijkbaar. En dat maakt dat dezelfde soort gecultiveerde plantjes het duizenden kilometers verderop ook goed doen. Voor de noord-zuid as gaat dit absoluut niet op, omdat daar over dezelfde afstand zich spectaculaire klimaatverschillen voordoen. Daarom heeft Eurazië altijd een belangrijke voorsprong gehad waar het gaat om technische, culturele en religieuze ontwikkeling. De uitwisseling en verspreiding gingen gewoon sneller. Het Midden Oosten en ook het volk Israël heeft daar in de Bijbelse tijd veel baat bij gehad.

Het aardige van het door Jared Diamond geschetste beeld is, dat je de verschillende ontwikkelingen zo terug kunt lezen in het Bijbelboek Genesis en de boeken die erop volgen. Dat begint al in Genesis met de zondvloed, die zonder precieze datering ergens ver terug in de tijd wordt geplaatst. Maar ook de verhalen over de aartsvaders Abraham, Isaäk en Jakob (vanaf ca. 1850 v. Chr.) - rondreizende nomaden met weliswaar al gedomesticeerd vee - doen nog denken aan de begintijd van kleine rondtrekkende familie- en stamverbanden. De overgang van de jager / verzamelaar cultuur naar de geïntegreerde landbouwcultuur wordt dramatisch zichtbaar in de vete tussen de tweelingbroers Ezau (de jager) en Jakob (de boer). De kleine familie- en stamverbanden zullen pas veel later tot één volk worden samengesmeed - in Egypte en tijdens de Uittocht onder leiding van Mozes (1250 v. Chr., beschreven in de Bijbelboeken Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium) en later in het beloofde land (beschreven in Jozua, I/II Samuel en I/II Koningen).

In de Genesis verhalen rond Jakob (met z'n nieuwe naam Israël) wordt hier al een voorschotje op genomen. Maar in de Bijbelboeken die volgen op Genesis zal pas echt blijken, hoe Abrahams nomadenvolkje uitgroeit tot een landbouwvolk met een belangrijke beschaving, een geheel eigen (Jahweh)geloof, een uitgebalanceerde tempelcultus en een degelijke politieke en administratieve bureaucratie onder de koningen David en Salomo (rond 1000 v. Chr.). Dit proces, dat al in het Bijbelboek Genesis begint en in de andere Bijbelboeken wordt voortgezet, vindt dus plaats binnen een veel bredere ontwikkeling zoals Jared Diamond die schetst en is daarmee dan ook absoluut niet in strijd. Eén van de gevolgen van het settelen als landbouwer was, dat vrouwen vaker kinderen konden krijgen. De gezinnen werden daardoor groter en dus werd de gezinsstructuur belangrijker.

Het gezin als basiscontext van zorg

Een andere schrijver, wiens werk je zo kunt teruglezen in het Bijbelboek Genesis en dan met name in de aartsvaderverhalen, is de Hongaarse psycholoog Ivan B. Nagy (spreek uit als Nodge). Nagy noemt zich zelf contextueel psycholoog en in zijn boek *Tussen Geven en Nemen, over contextuele therapie*⁴ legt hij uit waarom. Was voor Freud de Oedipus mythe de belangrijkste leidraad voor zijn werk, Nagy kiest voor Aeneas. In het Oedipus verhaal gaat het om de constante strijd tussen vader en zoon, die zijn vaders plaats wil innemen als koning en als echtgenoot. Hoe anders gaat het bij Aeneas. Hij redt zijn stervende vader uit het brandende Troje en draagt hem op zijn schouders door een woeste rivier, zodat hij in vrede kan sterven. Voor Nagy is het gezin – in welke vorm dan ook - de basisstructuur, de zorgcontext waarin iedereen opgroeit. En het is de mate van zorg die wordt gegeven aan en ontvangen door het jonge kind, die bepaalt of het zal opgroeien tot een harmonieuze persoonlijkheid, tot iemand die zelf ook weer zorg gaat geven. Is die zorg er geweest, dan heeft het kind een groot scala van hulpbronnen, waar hij zijn leven lang over zal kunnen beschikken.

Een belangrijk aspect van de contextuele psychologie is het verschijnsel van de *onvereffende rekening*. In het kort komt het hier op neer, dat alles wat ouders niet zelf hebben kunnen oplossen in hun leven op het bordje van het nageslacht terecht komt. Tot in het derde en vierde geslacht, zoals het heet in het eerste van de tien geboden. Dezelfde problematiek zal zich in de genera-

---

⁴ Ivan B. Nagy, *Tussen Geven en Nemen, over contextuele therapie*, Haarlem, 1994

ties net zo lang herhalen tot het is opgelost. De therapie richt zich dan op bewustwording van de problemen in de thuissituatie, en wel in gesprekken die zoveel mogelijk betrokkenen met elkaar moeten voeren. Door beter begrip van motieven en onmacht in de geijkte, vaak traumatiserende probleemsituaties wordt vergeving mogelijk en kunnen betrokkenen gaan werken om de steeds terugkerende probleemsituaties anders en vooral samen aan te pakken. Daardoor worden geen onvereffende rekeningen meer op het nageslacht afgewenteld en kunnen er weer echte zorgstructuren met liefde gaan ontstaan. Tot in het duizendste geslacht, aldus hetzelfde eerste gebod.

In feite is de hele cyclus van de aartsvaderverhalen een aaneenschakeling van onvereffende rekeningen, die aan de volgende generaties werden doorgegeven, tot ze door Ezaü en Jakob definitief werden ingelost. Zij gaan *samen* hun vader Isaäk begraven en Jakob wordt een liefhebbende vader van een groot gezin, dat hem liefdevol gaat steunen bij het verwerken van het verlies van zijn geliefde vrouw Rachel.

Het boek Genesis in historisch perspectief

De Hebreeuwse Bijbel, ook wel Tenach genoemd, zit iets anders in elkaar dan de tekst, die wij in de Christelijke Bijbel 'Oude Testament' hebben genoemd. Dat wil zeggen: er staat wel hetzelfde in, maar de volgorde van de Bijbelboeken is anders. In het 'Oude Testament' zijn de boeken geordend volgens een puur chronologische principe. De hele tekst heeft maar één taak en dat is doorlopend vooruit wijzen naar Jezus. In de Tenach daarentegen geldt een ander ordeningsprincipe, dat veel minder probeert om de tijd naar z'n eigen hand te zetten of zelfs te controleren.

Het ordeningsprincipe van de Tenach

Het woord TeNaCh wordt gevormd door de eerste letters van Torah (wet), Nebiim (profeten) en Chetoebim (geschriften) en dat zijn de thema's die de volgorde van de Bijbelboeken bepalen.

- Eerst hebben we de Torah, *de wet*. Mozes kreeg de tien geboden op twee stenen tafelen van God op de berg Horeb in de Sinaï woestijn, nadat hij het volk Israël uit de slavernij in Egypte had geleid. Dat staat allemaal beschreven in het boek Exodus. Het boek Genesis beschrijft van dit hele verhaal de voorgeschiedenis, vanaf de schepping tot de aartsvaders en hoe Jakob door zijn zoon Jozef in Egypte terecht kwam. De Bijbelboeken Levitius en Numeri geven een verdere

uitwerking van de wet en Deuteronomium zet alles nog eens samenvattend op een rijtje. Samen vormen deze vijf Bijbelboeken de Torah.

- Dan komen de Nebiim, de *profeten*. Onder leiding van Jozua – de opvolger van Mozes - bezetten de twaalf stammen het beloofde land en de profeet Samuel zalft Israëls eerste koningen Saul en David. Grote profeten als Jesaja en Jeremia kondigen de Babylonische ballingschap aan als straf voor eeuwenlang goddeloos wanbeleid van Israëls zwakke koningen na David en zijn zoon Salomo. De kleine profeten als Micha en Amos leefden eerder maar krijgen een plek na de groten. Grote en kleine profeten vormen samen een soort cirkel van wachters om de Torah, die de integriteit van de wet van Gods liefde bewaken: de taak van de Nebiim.
- De volgende cirkel, om de wet en de profeten heen, wordt gevormd door de Chetoebim, de *geschriften*, Voorbeelden zijn Ruth, Psalmen, Hooglied, Klaagliederen, Esther, Kronieken, enz. De Chetoebim kunnen ook weer in alle fasen van Israëls geschiedenis gesitueerd worden en zijn eigenlijk ooggetuigenverslagen van belangrijke gebeurtenissen in die geschiedenis.

De kern, waar alles om draait en waarin de liefdevolle wil van de Eeuwige is verwoord, is dus de Torah. De profeten zijn degenen die kritisch kijken of vooral de machthebbers naar die wet leven en die hen ongezoeten de waarheid vertellen als dat niet zo is. En de geschriften vertellen hoe het mensen vergaat, die wel en die niet naar de Torah - de wet van de liefde - leven. Het ordeningsprincipe in de Tenach is daarmee thematisch (wet, profeten, geschriften), terwijl per onderdeel wel wordt geprobeerd een zekere chronologische volgorde aan te houden.

De ontstaansgeschiedenis van de Tenach

De Tenach heeft een ingewikkelde ontstaansgeschiedenis. In de Bijbelwetenschap zijn op z'n minst vier verschillende historische bronnen in deze tekst ontdekt, E, J, D en P.

- Daarvan zijn de E(lohist) en de J(ahwist) – genoemd naar de verschillende Godsnamen die ze gebruiken - de oudsten. Zij gaan terug op de mondelinge overlevering, waarvan de oorsprong ergens in het duister van een ver verleden ligt. Daarbij moet je denken aan de verhalen over de aartsvaders Abraham, Isaäk en Jakob en verder terug. Ze spelen in het boek Genesis een belangrijke rol en zijn en

waarschijnlijk door de schrijvers aan het hof van Israëls eerste koningen David en vooral Salomo (vanaf de 10^e eeuw v. Chr.) op schrift gesteld.

- D staat voor de Deuteronomist en gaat terug op een hervormingsbeweging in Israël vóór de Babylonische ballingschap (eind 7^e begin 6^e eeuw v. Chr.). Deze bron zet de eeuwenoude wet van Mozes nog eens op een rijtje en bekijkt kritisch of men er zich in de koningentijd nog wel aan houdt. Er is ook een Bijbelboek uit ontstaan en wel Deuteronomium - Grieks voor 'tweede wet'. Tijdens de ballingschap heeft dit boek twee functies gehad: a) verklaring voor de mislukking tijdens de eerste periode in het beloofde land en de traumatische ervaring van de ballingschap in een ander land; b) bron van inspiratie om het op dezelfde basis, de liefde van God zoals die is verwoord in de Torah, nog een keer te proberen.
- P is de Priestercodex, die stamt uit de tijd van de Babylonische ballingschap (597-538 v. Chr.) en daarna. In deze bron zijn veel invloeden van de Babylonische cultuur merkbaar. En dan gaat het met name om de aandacht voor allerlei kosmische verbanden, die in de andere bronnen niet echt aan de orde zijn.

Bij het lezen van het Bijbelboek Genesis is het dus van wezenlijk belang om te beseffen, dat alle vier de bronnen – uit dus compleet verschillende tijdperken – er op één of andere manier een belangrijke rol spelen.

Zo hebben we in Genesis *twee* scheppingsverhalen. Daarvan is de oudste: Genesis 2, 4b-25 (bron: J). Het begin wordt hier voorgesteld als een droge dorre woestijn waar het nog niet had geregend, maar waar wel hier en daar water uit bronnen opwelde en de aarde bevochtigde. Direct wordt in dit verhaal alle aandacht gericht op de schepping van de mens en zijn lotgevallen. Het andere verhaal, dat algemeen bekend is als het Bijbelse scheppingsverhaal, staat in Genesis 1,1 – 2,4a en is van veel latere datum. De bron is namelijk P, de Priestercodex, en daarin zijn duidelijk Babylonische invloeden zichtbaar. Het begin wordt hier voorgesteld als een oervloed, chaoswater, waaruit God alles schept door - heel schematisch en rationeel te volgen - onderscheid te maken tussen allerlei tegenpolen – duisternis en licht, zee en land, dier en mens, enz. Uit deze ordening ontstaan materie en leven en uiteindelijk ook de mens.

Dat lijkt een beetje op het Babylonische scheppingsverhaal, waarin Tiamat, godin van de chaotische zee door haar zoon, de systematische oorlogs-

god Mardoek, wordt overwonnen. Mardoek scheurt Tiamat in stukken en wordt vervolgens zelf oppergod. Zo wordt de chaos van de oerwateren door een nieuwe orde vervangen, door de orde van de beschaving. En daar hebben we eigenlijk het verhaal van de zondvloed weer terug, het smeltwater na de laatste ijstijd. Het verhaal dat zo'n grote impact heeft gehad op de omringende beschavingen, omdat ze allemaal op één of andere manier uit dat chaoswater zijn verzezen.

Ofwel het Bijbelse scheppingsverhaal is eigenlijk het zondvloedverhaal, terwijl het tegelijkertijd dat zondvloedverhaal overstijgt. Het Bijbelse scheppingsverhaal gaat verder terug in de tijd en betreft de hele kosmos erbij. Tegelijkertijd legt zij de oorspong van alles niet in een kosmische strijd van chaos en orde, maar in de liefde van de Allerhoogste voor zijn hele schepping – kosmos, dier en mens. Een liefde die uiteindelijk het verstand ver te boven gaat.

Een belangrijk kenmerk van de Priestercode is de grote aandacht voor de kosmische verbanden, opgedaan in Babel waar men in de tijd van de ballingschap ver was op het gebied van de astronomie en astrologie. Daarin verschilt P aanmerkelijk met de Deuteronomist die veel meer bezig is met het volk Israël als volk, verbonden door de Torah (de wet van Mozes), en met de Elohist en de Jahwist, de oudste bronnen die vertellen over de familie- en stamverbanden. Het bijzonder van het boek Genesis is, dat het ondanks al die totaal verschillende bronnen toch één goed lopend geheel is geworden. En dat geldt niet alleen voor Genesis, maar eigenlijk voor de hele Torah, Genesis t/m Deuteronomium, voor de Joden de kern van de hele Tenach.

Geloof in beweging

Het geloof van de mensen, die in de Torah en Tenach zijn beschreven, is voortdurend in beweging geweest. Steeds weer veranderden hun leefomstandigheden, van nomaden tot koninkrijk. Steeds weer werd hun horizon verbreed, van woestijn tot cultuurlandschap (in Egypte, Palestina en Babylonië). En steeds weer werden Godsvoorstellingen en theologieën aangepast, uitgebreid. Maar wel zo, dat het oude niet werd weggegooid maar in het nieuwe een volwaardige plek kreeg. Er is in deze hele turbulente geschiedenis – en dat is best wel uniek in de wereldgeschiedenis - één constante factor: de Allerhoogste God, die de hemelen (meervoud!) en de aarde gemaakt heeft met liefde als enige drijfveer. De theoloog Paul Tillich noemt hem *'the God bey-*

ond gods’, de God van het ‘*ultimate concern*’⁵. Hij gaat elk menselijk voorstellingsvermogen te boven en je kunt hem dus nooit voor je eigen karretje spannen – zelfs Zijn Naam JHWH mag niet hardop worden uitgesproken. En Hij trekt zich het lot aan van de minstbedeelden, wat voor mensen dan ook tegelijkertijd de hoogste vorm van eredienst is. Ofwel, heb de Eeuwige lief boven al het andere en de naaste (wie dan ook maar) als jezelf (jazeker jezelf), zoals Jezus de wet en de profeten samenvatte.

Dat komt ook tot uitdrukking in de Hebreeuwse taal waarin het Oude Testament is geschreven. Anders dan in alle westerse talen die zijn afgeleid van het Grieks en Latijn kent het Hebreeuwse werkwoord maar twee tijden. De verleden tijd die doorloopt in het heden en de toekomstige tijd die begint in het heden. Voor de tegenwoordige tijd bestaat er in het Hebreeuws *geen* aparte werkwoordsvorm. Je eigen ervaring bevestigt dit grondgegeven: op het moment dat ik ‘nu’ zeg, behoort dat ‘nu’ al weer tot het verleden. De tegenwoordige tijd bestaat helemaal niet. Het heden is de overlapping van verleden en toekomst, niet een punt dat is stil gezet, maar een veld vol beweging. Tijd kun je in hokjes opdelen en zo jezelf wijsmaken dat je er controle over hebt, maar dat is niet de Hebreeuwse beleving. Tijd is – als een melodie – een ‘flow’, open naar de toekomst en het verleden, een bewegende eenheid waarin alles met elkaar is verbonden. En waar het om draait is om in de flow te zitten, mee te zijn in de beweging. Je hoeft niet alles te overzien en rationeel te beheersen. Als je maar één bent met de flow, één bent met de ritmes van je lijf en ziel, één bent met je zelf en je dierbaren, één bent met je wereld, één bent met de Allerhoogste.

Er is er maar Eén die de hele tijd overziet en dat is de Eeuwige, de Allerhoogste, die Heer is over de hemelen en de aarde. We kunnen terugkijken naar de zondvloed, maar daarvoor zal er ook wel wat geweest zijn waar de Eeuwige aanwezig was. We kunnen de sterren aan de hemel bezien maar buiten ons gezichtsveld zal ook wel wat zijn waar de Eeuwige aanwezig is. Wij zijn gebonden aan tijd en ruimte, Hij niet. Sinds het begin is hij Schepper, wanneer dan ook maar, waar dan ook maar. Maar, doordat wij met de Eeuwige verbonden zijn in Zijn liefde is het zaak om op een bescheiden en liefdevolle manier te leven in de tijd en ruimte die ons is toegemeten en open te staan voor nieuwe manieren waarop Hij zich zou kunnen openbaren. Kortom, de Hebreeuwse Bijbel die wij ‘Oude Testament’ noemen is één en al beweging en meer open voor vernieuwing dan degenen, die deze tekst in

---

⁵ Zie: Paul Tillich, *The essential Tillich, an anthology of the writings of Paul Tillich*, edited by F. Forrester Church, Chicago, 1999

zichzelf hebben doen stollen en vervolgens als 'oud' hebben gediskwalificeerd. Ik geloof echter, dat de dynamische kracht die werkzaam is in de Tenach nog steeds werkt en het christelijk geloof van binnenuit grondig zou kunnen vernieuwen. Dat wil zeggen als we dat toestaan. En in dat kader opent de profeet Jeremia nieuwe perspectieven.

3 Jeremia

Inleiding

Onder leiding van Mozes waren de zonen van Jakob, die als de twaalf stammen in Egypte tot het volk Israël waren uitgegroeid, uit Egypte vertrokken en door de woestijn heen geleid naar een land 'vloeiende van melk en honing' – de Exodus. Daar in het beloofde land zouden ze gaan leven op grond van de Torah, de wet waarin de liefde van God was gedeponerd en die een mensenleven goed maakt. Het stammenverbond groeide rond 1000 vóór Chr. onder David uit tot het machtige koninkrijk Israël met Jeruzalem als hoofdstad en residentie voor paleis en tempel. Het nomadische familie- en stamverband had zich ontwikkeld tot een gesettelde beschaving.

Toch ging het al snel mis. In 930 vóór Chr. scheurde het rijk in tweeën in een Noord- en Zuidrijk met elk een eigen hoofdstad en koning, heen en weer geslingerd tussen de twee grootmachten die elkaar de wereldheerschappij bevochten. De constante beschaving van Egypte aan de Nijl in het westen en een reeks van elkaar afwisselende grote beschavingen in het gebied tussen de rivieren Eufraat en Tigris – Mesopotamië - in het oosten. Het Noordrijk van Israël was in 721 door Assyrië, dat toen in Mesopotamië aan de macht was, belegerd en verwoest. De bevolking was over het grote Assyrische rijk verspreid, hun plek werd ingenomen door Assyrische gevangenen uit andere streken. Het Zuidrijk - Juda met Jeruzalem als hoofdstad - wist de dans te ontspringen en bleef bestaan. Maar Assyrië verloor z'n macht aan de Babyloniërs en zij bepaalden samen met Egypte het politieke wereldtoneel in de tijd van Jeremia.

De politieke situatie in de tijd van Jeremia

Jeremia begon z'n profetenloopbaan in 627 vóór Chr. onder Josia, die koning was in Juda en de Babyloniërs te vriend wist te houden door op tijd z'n belastingen af te dragen. Hij probeerde zelfs Egypte tegen te houden om tegen Babel op te rukken, maar liet daarbij het leven. Josia werd opgevolgd door zijn zoon Jojakim, een wrede heerser die de kant van Egypte koos. Dat wekte natuurlijk de woede van Babel en al snel stonden de Babylonische legers voor de poorten van Jeruzalem. Jojakim werd vermoord tijdens het beleg door iemand uit z'n eigen gelederen en de stad moest zich overgeven. In

597 vóór Chr. zette zich een eerste groep ballingen in beweging richting Babel en werd Zedekia als stroman door de Babyloniërs als koning aangesteld.

Zedekia werd door zijn raadsliden opgestoot om tegen de Babyloniërs te vechten en een echte koning te zijn. Hij was bang dat hij met zo'n strijd alles zou verliezen, maar hij was ook bang om het aanzien van z'n volk en raadsliden te verliezen. Stiekem luisterde hij daarom naar Jeremia die hem adviseerde om op de God van Israël te vertrouwen, zich over te geven en zo stad en volk te redden in plaats van een oorlog te gaan voeren die hij nooit zou kunnen winnen. Zedekia kon niet kiezen en zo stonden in 586 de Babylonische legers opnieuw voor de poorten van Jeruzalem. De stad werd met de grond gelijk gemaakt en het overgebleven volk naar Babel weggevoerd. De Babylonische ballingschap - ook wel Exil genoemd - was een feit.

Indeling van het Bijbelboek Jeremia

Het Bijbelboek Jeremia bestaat uit drie hoofddelen:

- Het eerste deel van het Bijbelboek beslaat de eerste 25 hoofdstukken en daarin zijn verschillende profetieën verzameld die de profeet tijdens zijn hele leven in zeer wisselende omstandigheden heeft uitgesproken. Het gaat hier om profetieën voor Juda en Jeruzalem in de turbulente tijd voor de Babylonische ballingschap. Daarin werd het volk opgeroepen om z'n vertrouwen te stellen in de God van Israël, die Heer is over de hemelse machten en aardse krachten, staat boven goden, godinnen en wereldbeelden. Maar omdat het volk niet luisterde naar de woorden die God Jeremia liet spreken en z'n heil zocht bij de oude vruchtbaarheidscultussen en bij de nieuwe wereldmacht Egypte – die uiteindelijk toch niet bleek te helpen – hebben ze de verwoesting van Jeruzalem en de ballingschap in Babel over zichzelf afgeroepen.
- Het tweede deel gaat van hoofdstuk 26 tot 45, waarin allerlei persoonlijke ervaringen uit het leven van de profeet zijn opgetekend. En die zijn heel dramatisch. Hoe kan een mens het een levenlang volhouden om Gods woord te blijven spreken bij zoveel onwil, tegenstand en bedreiging met de dood? Omdat in de diepe donkere kerker, in een modderige put, bij de inname van de stad, de Eeuwige bij monde en in de persoon van Zijn dienstknecht Jeremia bij zijn volk is, tot in de vernietiging en de dood. Midden in dat persoonlijke deel staat dan ook wat bekend is geworden als Jeremia's troostboek, de hoofdstukken 29 tot 31, waarin God hem in alle ellende ook nog

een paar troostrijke en hoopvolle woorden in zijn hart gaf, die hij mocht delen met de mensen die hij zo lief had.

- Het derde deel – hoofdstuk 46 tot 52 – bevat Jeremia's profetieën voor de volkeren rondom Israël, de wereldmachten Egypte in het westen en Babylonië in het oosten en de kleine staatjes die daar tussen in lagen.

De God van Israël staat boven het eigenbelang van de oorlogvoerende volkeren en heeft midden in dat gekrakeel oog voor en is begaan met het kleine, de verschoppeling, de getrouwe gelovige die z'n heil alleen van Hem verwacht.

Jeremia 1, de amandeltak

Thema: Jeremia, onheilsprofeet tegen wil en dank

(Jeremia 1,1-19)

Hier volgen de woorden van Jeremia, de zoon van Chilkia, afkomstig uit een priestergeslacht uit Anatot in het gebied van Benjamin. De HEER richtte zich tot hem in het dertiende jaar dat koning Josia, de zoon van Amon, over Juda regeerde. Ook sprak hij tot hem tijdens de regering van koning Jojakim, de zoon van Josia, en in de jaren daarna, tot het einde van het elfde regeringsjaar van Sedekia, de zoon van Josia. In de vijfde maand van dat jaar werd Jeruzalem in ballingschap gevoerd.

De HEER richtte zich tot mij: 'Voordat ik je vormde in de moederschoot, had ik je al uitgekozen, voordat je de moederschoot verliet, had ik je al aan mij gewijd, je een profeet voor alle volken gemaakt.' Ik riep: 'Nee, HEER, mijn God! Ik kan het woord niet voeren, ik ben te jong.' Maar de HEER antwoordde: 'Zeg niet: "Ik ben te jong." Richt je tot iedereen naar wie ik je zend en zeg alles wat ik je opdraag. Wees voor niemand bang, want ik zal je ter zijde staan en je redden - spreekt de HEER.' En de HEER strekte zijn hand uit, raakte mijn mond aan en zei tegen mij: 'Hiermee leg ik mijn woorden in jouw mond. Nu, op deze dag, geef ik je gezag over alle koninkrijken en volken, om ze uit te rukken en te verwoesten, om ze te vernietigen en af te breken, op te bouwen en te planten.'

De HEER richtte zich tot mij: 'Wat zie je, Jeremia?' Ik antwoordde: 'Ik zie een amandeltwijg.' 'Dat zie je goed, 'zei de HEER, 'zo snel als een amandelboom in het voorjaar uitbot, zo snel laat ik mijn woorden uitkomen.' De HEER richtte zich opnieuw tot mij: 'Wat zie je?' Ik zei: 'Ik zie een gloeiend hete kookpot die vanuit het noorden overhelt.' De HEER zei: 'Vanuit het noorden zal onheil over alle inwoners van dit land worden uitgestort. Ik roep de vol-

ken van alle koninkrijken uit het noorden op - spreekt de HEER. Ze zullen dit land binnenvallen en hun tronen voor de poorten van Jeruzalem zetten, rondom de muren en om alle andere steden van Juda. Ik zal het volk vonnissen voor al het kwaad dat het heeft gedaan. Ze hebben mij verlaten, wierook gebrand voor andere goden en geknield voor wat ze zelf gemaakt hebben. Jij, Jeremia, maak je gereed en zeg hun alles wat ik je opdraag. Laat je door hen geen angst aanjagen, anders zal ik jou angst aanjagen in hun bijzijn. Ik maak je nu tot een vestingstad en een ijzeren zuil, tot een bronzen muur om stand te houden tegen het hele land: de koningen en leiders van Juda, de priesters en het volk. Ze zullen je bestrijden, maar niet verslaan, want ik zal je ter zijde staan en je redden - spreekt de HEER.'

Een profeet in eigen land wordt niet geëerd

Een profeet wordt meestal in eigen land niet echt geëerd. Dat overkwam Jezus in Nazareth, waar hij ooit was opgegroeid. Het overkwam ook Jeremia. Een profeet moet nu eenmaal de woorden van God spreken. En de Allerehoogste heeft zo z'n eigen plannen, daar kan een profeet niks aan veranderen. Soms mag hij de mensen een riem onder het hart steken, soms moet hij onheil over hen afkondigen. Onheil dat de mensen vaak aan zich zelf te danken hebben omdat zij de rechte paden van de Torah hebben verlaten en andere goden zijn gaan dienen, een schijnreligie zijn gaan aanhangen, waarin Jahweh alleen nog in naam aanwezig is, als een soort garantie tegen onheil, zonder dat Hij echt gediend wordt. Dan moet de profeet vaak de mensen waarschuwen, bekeer je van je slechte wegen, zoniet dan zal de Heer je treffen. Je hebt nu nog de kans om de genade en de vergeving af te smeken en je leven te beteren. Doe je dat niet dan roep je een hoop ellende over jezelf af. In Nazareth vonden ze dat absoluut niet nodig. Weg met die eigengereide timmermanszoon. Wat denkt Hij wel, dat ie ons de les kan lezen? Mooi niet! Wegwezen jij. Precies wat Jeremia z'n leven lang te horen heeft gekregen. Jeremia, onheilsprofeet tegen wil en dank

Jezus mag de mensen nog hoop geven, Hij mag hen wijzen op de genadige God die zonden vergeeft, mensen nieuwe perspectieven geeft en het goede wil voor iedereen. Jeremia moest van meet af aan zijn volk een onheilsboodschap brengen. En Hij heeft het daar heel erg moeilijk mee gehad. Jeremia leefde vóór de Babylonische ballingschap. Hij zag de ellende op zich afkomen en hoe hij ook probeerde om koningen en volk tot inkeer en inzicht te brengen, het lukte niet. En toch doorgaan, want de Heer zelf legt

hem telkens weer de woorden in de mond. Wat dat met een mens doet is moeilijk voor te stellen. Jeremia is verscheurd door de liefde voor zijn volk aan de ene kant en de hardnekkigheid van dat zelfde volk, die daarmee de toorn van God opwekte aan de andere kant. En toch is Jeremia één van de belangrijkste profeten, zo niet de belangrijkste van het hele Oude Testament. Hij is de man Gods die tegen alle schijnheiligheid in het waarachtige woord bleef spreken dat God hem in de mond legde, al werd hem dat niet in dank afgenomen. Een profeet die echt iets te vertellen heeft dus.

Het toneel waarop Jeremia de profetenrol gaat spelen

Jeremia is geboren in de zevende eeuw voor Christus. Hij wordt als jonge man door God geroepen tot het profetenambt in het dertiende regeringsjaar van Josia. Dat was in 627 voor Chr., vlak voordat onder koning Josia een oud wetboek in de tempel werd teruggevonden dat op allerlei manieren in verband wordt gebracht met ons Bijbelboek Deuteronomium. Josia's vader was een slechte koning geweest voor Juda en Jeruzalem. Onder zijn bewind tierde de afgodendienst aan Baäl, de oppergod, Astarte, de godin van de vruchtbaarheid en de liefde en Moloch de god die kinderoffers vroeg, welig. En ondertussen ging ook de tempeldienst in Jeruzalem gewoon door, waar een priester-elite de touwtjes stevig in handen had en er goed van leefde. Josia schrikt als hij in het oude wetboek leest hoe de Allerhoogste wil dat zijn volk leeft. Daar klopt helemaal niks meer van in zijn koninkrijk. En hij gaat allerlei hervormingen doorvoeren.

Over dat oude wetboek en de hervormingen van Josia lezen we bij Jeremia weinig. Het is net of de profeet gewoon afwacht of er nog iets van terecht komt. De toestand was al zo verziekt, dat je dat niet met een paar hervormingen kunt oplossen. Jeremia krijgt van God de opdracht om dwars door al die goede bedoelingen heen te kijken en de werkelijke toestand aan de kaak te stellen. Bij dat alles is er de constante dreiging van de wereldmachten, Babel in het oosten en Egypte in het westen, verwickeld in een bloedige strijd om de wereldheerschappij. Israël lag er voortdurend als een soort buffer midden tussen de grootmachten. Zij moest dan ook alle klappen opvangen, die in een oorlog nou eenmaal worden uitgedeeld. De koningen van Juda en Jeruzalem zaten dan ook in een lastig politiek parket. Kozen ze de kant van Babel, dan kregen ze Egypte op hen nek, kozen ze de kant van Egypte dan kregen ze Babel op hun nek. En ze hadden te weinig macht om zelf naar twee kanten een vuist te kunnen maken. Kortom, het is een broeierig wespennest waarin Jeremia aan het werk moest.

Jeremia's roeping

Het is nogal wat dat Jeremia wordt opgedragen. God had Jeremia, nog voordat hij in zijn moeders schoot was gevormd, al bestemd om een profeet voor alle volkeren te worden. Dat krijg je te horen als je nog maar net twintig bent. Maar de Heer wil van Jeremia's bezwaren niets horen. Wees voor niemand bang, zegt de Allerhoogste tegen hem, want Ik zal je terzijde staan. Ik Zelf zal je de woorden in de mond leggen, die jij moet spreken. En Ik geef je gezag over alle koninkrijken en volken, om ze uit te rukken en te verwoesten, om ze te vernietigen en af te breken, op te bouwen en te planten. Vanuit God gedacht is dat misschien volkomen logisch allemaal, want Hij heeft dat gezag en Zijn woorden getuigen daarvan. Maar vanuit de profeet gedacht is het natuurlijk niet voor te stellen wat dat allemaal voor gevolgen zal gaan hebben. Hij zal niet alleen Juda en Jeruzalem tegen zich in het harnas jagen, maar alle volken en koninkrijken die toen der tijd het politieke toneel bevolkten. Temeer omdat het toch veelal onheilsprofetieën zijn die hij zal moeten uitspreken. Het gaat meer over verwoesten en vernietigen dan over bouwen. De twee visioenen die Jeremia krijgt bij zijn roeping gaan daarover.

a) de amandeltak

In het eerste visioen verschijnt een amandeltak. Het Hebreeuwse woord dat daar voor wordt gebruikt heeft ook de betekenis van waakzaam zijn. De amandelboom wordt gezien als waakboom. Die boom is namelijk de eerste die na de winter uitbot en daarmee waakt over de seizoenen. Als de amandelboom bloesem draagt, dan weet je dat de lente er aan komt, zoiets als bij onze sneeuwkllokjes. De amandelboom weet precies hoe het met de natuur, de wereld is gesteld en of de lente er al snel aan komt. Hij is de voorbode, hij voorziet, voorvoelt dingen die andere bomen nog niet beroeren. Zo, staat er in de Hebreeuwse tekst, waak Ik ook over Mijn woord, om dat te doen. Zo weet de Heer precies hoe het is gesteld met het geestelijk leven van zijn volk en wat daarvan de gevolgen zullen zijn. Hoe onzuiver, schijnheilig en onwaarachtig de mensen met Zijn wet omspringen, hoe hard en droog de bodem is waarop zij leven, wat voor winter ze nog voor de boeg hebben en hoe ver de lente nog weg is.

b) de kokende pot

In het tweede visioen verschijnt een kokende pot. Het broeinest gaat exploderen, de kokende pot stroomt over. Vanuit het noorden zullen de vijanden als sprinkhanen binnenzwermen en dood en verderf zaaien als het volk van God niet wil luisteren naar wat de Heer hen heeft te zeggen. En dat willen ze al jaren niet, dus waarom zouden ze het nu wel willen? De Heer voorziet een hoop chaos en ellende, waarin het kwaad zich zelf zal straffen, waarin het

zuiverende vuur alle onzuiverheid zal wegbranden en alleen het zuivere goud zal overlaten. En dat is de boodschap die de profeet Jeremia aan zijn volk moet gaan brengen. Ga er maar aan staan. Hij zal een hoop kracht van Boven hebben om z'n taak te volbrengen en die heeft hij ook gekregen.

Zelfonderzoek

Achteraf is gebleken dat Jeremia gelijk heeft gehad. De valse profeten hebben de mensen een rad voor ogen hebben gedraaid door te zeggen, dat het allemaal wel mee viel en dat God hen wel zou blijven beschermen. Juist daardoor kon de onwaarachtigheid doorwoekeren en riepen koningen en volk heel veel ellende over zich zelf af. Jeremia werd niet serieus genomen, hoewel hij helemaal ging voor het echte geloof en de waarachtige levenshouding tegenover de Allerhoogste heilige God, die liefde is en geen onzuiverheid kan verdragen.

Daarover gaat het natuurlijk in hele Bijbel, daarmee hebben ook wij te maken. Ik wil niet zeggen dat alle rampen die Jeremia zijn volk moest aankondigen ook ons te wachten staan. Maar wel dat, als we niet ernst maken met de zuiverheid en de liefde die God ons aanreikt, wij in één of andere ballingschap terecht komen, waar je de liefde moet ontberen. Een beetje zelfonderzoek kan dus geen kwaad. Ik zou zeggen voel je geroepen en zeg niet ik ben te jong, te oud, te druk, te zwak, of wat dan ook. Als je ernst maakt met de waarachtige, zuivere en heilige liefde van God, dan gaat Zijn Geest in je hart werken en zal Hij je bijstaan in alles. En dan wordt je leven goed – ook in eigen land, dorp en familie - omdat de hemel ook jou begroet.

Jeremia 7, de hemelkoningin

Thema: over het opkomen van een nieuw wereldbeeld en de chaos die er mee gepaard gaat

(Jeremia 2,1-3 ;7,1-11 en 16-20) De HEER richtte zich tot mij: 'Roep Jeruzalem toe: Dit zegt de HEER: Ik weet nog hoe je me liefhad in je jeugd, van me hield als mijn bruid, hoe je me volgde door de woestijn, dat land waar niet wordt gezaaid. Israël is aan de HEER gewijd, het is de eerste vrucht van zijn oogst. Wie het verslindt, laadt schuld op zich, hij wordt door onheil getroffen - spreekt de HEER.

De HEER richtte zich tot Jeremia: 'Ga in de tempelpoort staan en verkondig deze boodschap: Luister naar de woorden van de HEER, Judeeërs; luister, jullie die door deze poorten naar binnen gaan om de HEER te vereren. Dit zegt de HEER van de hemelse machten, de God van Israël: Beter je leven, dan mo-

gen jullie in dit land blijven wonen. Vertrouw niet op die bedrieglijke leus: "Dit is de tempel van de HEER ! De tempel van de HEER ! De tempel van de HEER !" Als jullie je leven werkelijk beteren, als jullie elkaar rechtvaardig behandelen, vreemdelingen, wezen en weduwen niet onderdrukken, in dit land geen onschuldig bloed vergieten en niet achter andere goden aanlopen, jullie onheil tegemoet, dan mogen jullie hier blijven wonen, in dit land dat ik jullie voorouders gegeven heb. Zo is het altijd geweest, zo zal het dan altijd zijn. Maar jullie vertrouwen op die bedrieglijke leus, en dat zal je niet baten. Jullie stelen, moorden, plegen overspel en meened, branden wierook voor Baäl en lopen achter andere goden aan, die jullie eerst niet kenden. En toch durven jullie, terwijl jullie al die gruweldaden plegen, voor mij te verschijnen in deze tempel, het huis waaraan mijn naam verbonden is, met de gedachte: Ons kan niets gebeuren! Denken jullie soms dat het huis dat mijn naam draagt een rovershol is? Ik zie wel degelijk wat jullie doen - spreekt de HEER.

En jij, bid niet voor dit volk, kom niet langer met smeekbeden, dring niet bij me aan, want ik zal niet naar je luisteren. Zie je niet wat er in de steden van Juda en de straten van Jeruzalem gebeurt? De kinderen sprokkelen hout, de vaders stoken het vuur en de vrouwen kneden deeg om koeken voor de koningin van de hemel te bakken. Ook krenken ze mij door wijnoffers aan andere goden te brengen. Maar treffen ze mij daarmee? - spreekt de HEER. Treffen ze niet eerder zichzelf, tot hun eigen schande? Daarom, dit zegt God, de HEER: Ik stort over dit land, over de mensen, de dieren, de bomen en gewassen op het veld mijn grote woede uit. Alles zal branden, en niets zal worden geblust.

Inleiding

De tijd waarin Jeremia leefde was een wel heel turbulente tijd. En wat er allemaal gebeurde is vergelijkbaar met wat er in onze tijd gebeurt. Niet alleen Juda en Jeruzalem waren op drift geraakt. De hele toenmalig bekende wereld was gedompeld in chaos, angst en onzekerheid, die de politiek nog probeerde te beteugelen maar zonder echt succes. En dat is eigenlijk ook wel logisch, want de veranderingen die zich voltrokken, beperkten zich niet tot een bepaald volk of cultuur, maar hadden betrekking op de hele mensheid, die de aarde bevolkte. Het staat bekend als het As-tijdperk - grofweg het millennium vóór Chr. - waarover tegenwoordig veel wordt geschreven.

Het As-tijdperk: een nieuw wereldbeeld komt op

De verandering, die zich vooral in het As-tijdperk voordeed, was de overgang van een mythisch naar een meer rationeel wereldbeeld. In het mythisch wereldbeeld waren mensen overgeleverd aan de gang van zaken in hun wereld die door goden, de natuur enzovoort werden bepaald, zonder dat ze daar zelf veel aan konden veranderen. Het ideaal was mee te doen, beantwoorden aan de wil van vooral godinnen, zodat de machten en krachten in het universum niet zouden worden verstoord. In het meer rationele wereldbeeld gingen mensen zich afvragen hoe de natuur, de wereld, het heelal nou echt in elkaar zat en wat je daar als mens zelf in kon regelen en veranderen. Dat was meer een zaak van mannen en je ziet dan ook de goden opkomen en het winnen van de godinnen, die ze ofwel vernietigen ofwel in een ijzeren greep gaan houden. Het mythische wereldbeeld wordt beheerst door het vrouwelijke principe, verering van vruchtbaarheidsgodinnen, land en veestapel verzorgen en laten groeien, kinderen baren en opvoeden. Het rationele wereldbeeld wordt meer beheerst door het mannelijke principe van controleren, macht uitoefenen, wil opleggen, magie in de zin van goden voor je karretje spannen, oorlog voeren en doden. Deze overgang van het ene naar het andere wereldbeeld loopt parallel met de overgang van de nomadische familie- en stamverbanden naar de gesettelde grote beschavingen. Je ziet die overgang zich op grote schaal voltrekken in het hele millennium vóór Chr. en met name in de zesde eeuw: in Griekenland, in Babylonië, in Egypte, in India, in China, in Israël en ga zo maar door.

Chaos in de overgang

Zo'n overgang zet alles op z'n kop en veroorzaakt een hoop onzekerheid, angst en onrustgevoelens. Het liefste wat men daarbij wil, is terugvallen op oude zekerheden, want die geven veiligheid. En dat is precies wat we in Israël ten tijde van Jeremia zien gebeuren. De grootmachten Babel in het oosten en Egypte in het westen zijn al een tijd met het nieuwe wereldbeeld vertrouwd. Vooral in het oosten zie je goden opduiken die op een wrede manier de godinnen, vaak hun moeder, bestrijden, overwinnen en vernietigen. En dan zie je die volkeren ook gelijk ten strijde trekken, oorlog gaan voeren en hun gebied uitbreiden. Assyrië had het Noordrijk van Israël – het tienstammenrijk – al volkomen vernietigd. En in de tijd van Jeremia was Babylonië net zo bezig en lagen Juda en Jeruzalem onder vuur. In Egypte is iets meer het evenwicht tussen goden en godinnen bewaard, en wellicht is dat één van de redenen dat Egypte er in de Bijbel altijd veel beter afkomt dan de wereldmachten in het oosten. Maar ook in Egypte hadden de mannelijke farao's de touwtjes stevig in handen. Tegen het eind van het koningschap

van Josia – de eerste koning van Juda, waaronder Jeremia profeteerde – organiseerden de Egyptenaren zelfs een veldtocht tegen Babel. Josia sneuvelde in die strijd, omdat hij de Egyptenaren wilde tegenhouden. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Jojakim, die de kant van Egypte koos, maar daarmee weer de woede van Babel opwekte, dat z'n legers dan ook meerdere malen richting Jeruzalem stuurde.

Wat zie je nu gebeuren in de gebieden die tussen de twee oorlogvoerende wereldmachten in liggen? Daar wordt geprobeerd om de dreiging die uitgaat van het nieuwe wereldbeeld dat wordt bepaald door mannelijk machtsvertoon en stampende legerlaarzen af te wenden door terug te vallen op het oude vertrouwde wereldbeeld dat werd bepaald door vruchtbaarheidsrites, godinnenverering, offers aan de koningin van de hemel, kortom door de zachte krachten van het vrouwelijke in ere te herstellen. Maar veranderingen die op wereldschaal worden doorgevoerd hou je in je eentje niet tegen en zo duiken ook in de vruchtbaarheidscultus mannelijke elementen op van een wel heel kwalijk kaliber. Baäl die de godin Astarte in zijn macht heeft en Moloch die kinderooffers vraagt. Offers die ook werkelijk zijn gebracht in de tijd van Jeremia. Kinderoffers waren een vorm van magie, waarmee de goden gunstig gestemd moesten worden, zodat ze deden wat de mens wilde. Een gruwel in Gods ogen, die het beloofde land in het tegendeel verandert van hoe de Heer het voor zijn volk had bedoeld. Dit terugvallen op oude zekerheden heeft geen zin en zal dan ook in en door zichzelf ten onder gaan. De grootmachten zullen de macht houden en in onderlinge strijd elkaar gaan afwisselen. Het mannelijke rationele wereldbeeld zal meer dan 25 eeuwen lang culturen gaan bepalen.

JHWH, God van liefde en niet van oorlog

Jeremia spreekt graag over de Allerhoogste God van hemel en aarde als Heer over alle machten en krachten en goden die het universum bevolken, als God achter de goden die pure liefde is. En de relatie, het verbond dat deze God heeft met zijn volk, schildert hij dan met beelden die komen uit de intimiteit van het huwelijk. Hier geen machtsstrijd tussen man en vrouw, maar intieme liefde tussen twee tegenpolen, die elkaar in hun eigenheid dienen en op handen dragen. Het is de liefde waarin nieuw leven ontspruit en waar vreugde, blijdschap en oprechtheid de boventoon voeren en het leven bepalen. Zo wil de Allerhoogste God met zijn volk omgaan en zo heeft Hij dat ook altijd gedaan. Dit gaat ver uit boven de twee wereldbeelden, die elkaar in de tijd van Jeremia bestreden en de cultuur bepaalden. En dit is het hoge ideaal dat Jeremia heeft aangereikt gekregen vanuit het geloof der va-

deren, de wet van Mozes, de psalmen van David. En als hij dit hoge ideaal als een meetlat tegen de werkelijkheid houdt dan wordt het geloof der vaderen nog in naam beleden, maar dat is het dan ook. Schijnheiligheid troef. De echte liefde is weg, de tempel is een rovershol geworden, angst regeert en het vertrouwen in de krachtige en dragende arm van de Eeuwige is nergens meer te vinden.

Jeremia kan roepen wat hij wil, maar vindt geen gehoor. Jullie zijn anders. Onze God is anders. Laat je niet meezuigen in die zinloze machtsstrijd. Laat je leven bepalen door liefde en niet door angst. Wees goed voor je vrouw, je man, de weduwe, de vreemdeling, de wees, wees oprecht in je eredienst, denk als je in de tempel bent niet stiekem aan de hemelgodin, terwijl je achter haar rug om weer zit te lonken naar de God wiens Naam over dit Godshuis is afgeroepen en die je wel zal redden. Waarop baseer je die zekerheid eigenlijk? Als je niets meer voor heilig houdt, als je niet meer vertrouwt op de Allerhoogste God, waarom zou zijn godshuis dan nog enige garantie bieden tegen onheil? Jeremia houdt koning en volk voor dat ze zich moeten onderwerpen aan Babel. Nog is er tijd om het onheil af te wenden, maar koning Jojakim kiest voor de strijd en denkt dat hij wel door Egypte zal worden geholpen in die strijd. Hij kwam bedrogen uit. Zo heeft hij de legers van Babel aangetrokken en de verwoesting van de stad van de vrede en haar tempel over zich zelf afgeroepen.

Jesus in de voetsporen van Jeremia

Jesus treedt in het verhaal over de wonderbare visvangst in Lucas 5 in de voetsporen van Jeremia. Ook Hij roept zijn volk op tot waarachtigheid, echt geloof in de Allerhoogste en echte liefde en ook Hij voorziet de verwoesting van Jeruzalem, dit keer door de Romeinen. Ook Jesus laat zien dat het Koninkrijk van God van een andere orde is en onze wereldbeelden verre overstijgt. Natuurlijk mensen leven in zo'n wereldbeeld en worden er door vermorzeld. Vooral in het rationele meer mannelijke wereldbeeld, dat in het teken staat van oorlog, wil opleggen en controle, is moord en doodslag aan de orde van de dag. Daar meer dan in het meer vrouwelijke mythische wereldbeeld, waar het ging om leven en nieuw leven, ook al was daar met tempelprostitutie en kinderooffers ook lang niet alles pais en vree. Maar, zo blijkt ook uit de Genesisverhalen, in het Koninkrijk van God zijn man en vrouw dan wel niet gelijk, maar ze zijn wel gelijkwaardig. Zij strijden niet op leven en dood, maar hebben elkaar lief en dragen elkaar als het ware door de dood heen. De bedoeling van God met zijn schepping is, dat tegenpolen elkaar geen angst aanjagen, maar elkaar lief hebben en verrijken; dat

verschillen niet bedreigend zijn, maar juist liefde mogelijk maken; dat de liefde van God vrij kan stromen tussen man en vrouw, tussen de culturen en dat we allemaal Hem daarvoor loven en prijzen.

Vissers van mensen worden, daartoe roept Jezus zijn discipelen en ook ons op. God is begaan met het lot van mensen, die vermorzeld dreigen te worden tussen de wereldmachten en Hij schept voor hen altijd weer nieuwe perspectieven. De netten zijn vol, er is ineens weer genoeg voedsel om te kunnen leven. Maar Jezus wil ook dat wij mensen uit de doodsangst en de wereldwijde chaos van strijdende culturen, godsdiensten en wereldbeelden opvangen en in het Koninkrijk van God gaan brengen, waar liefde heerst, eeuwige geborgenheid is, vrede en blijdschap. Dat gold in de tijd van Jeremia en van Jezus, maar misschien nog wel meer in onze tijd.

Een nieuw wereldbeeld – gebaseerd op liefde - dient zich aan in onze tijd

Ik denk, dat we op dit moment in net zo'n overgangsfase zitten die de hele wereldbevolking betreft, zoals dat in de tijd van Jeremia het geval was. Alleen toen werd het mythische wereldbeeld vervangen door het rationele wereldbeeld en nu komen we tot de ontdekking dat ook dat moderne rationele wereldbeeld z'n beste tijd heeft gehad. Het is tijd voor wat nieuws, maar we weten niet wat. Daar ligt, denk ik, de diepste grond voor alle chaos, onzekerheid en angst die onze wereld op het moment teisteren. Terugvallen op oude zekerheden heeft geen zin, dat kunnen we van Jeremia leren. Vertrouwen op de Allerhoogste God, die liefde is wel. Zullen we dan eindelijk eens de woorden van God serieus gaan nemen en de strijd opgeven? Zal in het nieuwe wereldbeeld nou eens echt een liefdevolle verhouding tussen mannen en vrouwen, tussen culturen en godsdiensten gebaseerd op gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid een kans krijgen? Er zijn vele tekenen buiten de kerk die daarop wijzen. Maar, als zoiets echt gestalte moet gaan krijgen, dan zou het toch zeker ook hier en nu, in de gemeente van Christus moeten beginnen. Wij weten toch als geen ander hoe het is om opgevangen te zijn, gered uit de chaoswateren van dood en verderf. Ging de doop daar niet over? Vissers van mensen. Ik zou zeggen, goede vangst.

Jeremia 10, Gods glimlach

Thema: welzijn ervaren in barre omstandigheden

(Jeremia 10,1-2 en 17-22)   Luister naar de woorden die de HEER tot jullie spreekt, volk van Israël. Dit zegt de HEER: Volg andere volken niet na,

raak niet van slag door tekenen aan de hemel, ook al jagen die de hele wereld schrik aan.

'Jeruzalem, belegerde stad, laat je inwoners hun boedel pakken en het land verlaten. Want dit zegt de HEER: Ditmaal slinger ik ze weg, de bevolking drijf ik in het nauw, men zal ze weten te vinden.' 'Wee mij! Hoe pijnlijk zijn mijn wonden, niet te helen is mijn letsel. Ik dacht: Dit lijden kan ik wel dragen. Maar mijn tent is vernield, alle touwen zijn doorgesneden. Mijn kinderen zijn mij ontvallen, ze zijn er niet meer. Niemand zet ooit nog mijn tent op, niemand spant mijn tentdoeken meer.' 'De herders zijn een kudde dwazen, ze gaan niet te rade bij de HEER. Daarom lukt hun niets, en is hun eigen kudde verstrooid. Luister! Een geluid komt naderbij, een machtig gedreun uit het noorden, om Juda's steden tot een woestenij te maken, tot een oord voor jakhalzen.'

Jeremia's boodschap: denk verder dan de wereldbeelden

Jeremia ziet de ontwikkelingen van zijn tijd met lede ogen aan. Zijn jullie nou zo dom, houdt hij zijn volk voor, dat je geen enkele les uit de geschiedenis wilt trekken? Het is nog maar pas geleden dat het Noordrijk, de tien stammen van het noordelijke Israël, door de Assyriërs volkomen vernietigd werd. Waarom zou Juda niet het zelfde lot ondergaan? Babel heeft het uiteindelijk van Assyrië gewonnen en is dus sterker, machtiger. Ze zijn al een paar keer met hun legers hier geweest, dus geloof die valse profeten niet die zeggen: ons kan niets gebeuren, want wij hebben JHWH, de Allerhoogste God in onze tempel in Jeruzalem. Je hebt helemaal niets, want onze God is niet te bezitten, onze God gaat ver boven alle machten, krachten, wereldrijken en wereldbeelden uit. Er staat niet voor niets dat je van Hem geen gesneden beeld mag maken en je daarvoor buigen. Dat kan helemaal niet, want elk beeld schiet te kort.

Zeker ze doen het allemaal de volkeren, godenbeelden maken, geen moeite is daarvoor te groot, geen zee te hoog. Bladgoud werd gehaald uit Tarsis in Zuid Spanje, blauw en rood purper uit Zuid Arabië, kunstenaarshanden maakten de beelden, het beste van het beste van het beste. En toch moesten ze met hamers en spijkers worden vastgezet, anders vielen ze om. Gedragen moesten ze worden in processies omdat ze zelf geen stap konden verzetten. En spreken deden ze ook niet. Hoe mooi en hoe kunstig ook gefabriceerd, meer dan mensenwerk, die menselijke gedachten, gebruiken en geloofsinhouden uitdrukken, zijn deze goden niet.

Onze God, zegt Jeremia, stijgt daar ver boven uit. Daarom, geef je niet willoos over aan de erotiek als hoogste goed, of aan de oorlog als hoogste doel. Mannen en vrouwen zijn beiden in hun eigenheid door God geschapen en gelijkwaardige schepselen. Als je op de Allerhoogste wilt vertrouwen, dan ga je niet mee in de wereldbeelden die wereldrijken er op na houden, dan stop je de schijnheilige erediensten voor goden en godinnen die daarmee verbonden zijn, alleen om je eigen hachje te redden. Als je op de God van hemel en aarde vertrouwt, dan heb je Hem lief boven alles en de ander - man en vrouw – als jezelf en wel hier en nu!

Jeremia's boodschap komt niet aan

Helaas, het mocht niet baten. Jeremia is een roepende in de woestijn. Niemand luistert echt, niemand neemt z'n woorden serieus. De herders zijn een kudde dwazen, ze gaan niet te rade bij de Heer. Daarom lukt hen niets en is hun eigen kudde verstrooid. Jeremia getuigt van een scherp inzicht in de wereldpolitiek, als hij z'n volk aanraadt om hun boeltje maar te pakken. Niet kiezen voor de God van Israël, betekent niet kiezen voor de overgave aan Babel - waardoor de stad en haar tempel misschien nog gespaard hadden kunnen worden. Niet kiezen voor de Allerhoogste betekent kiezen voor de strijd, de oorlog, verwoesting en dood, betekent kiezen voor het nieuwe 'rationele' wereldbeeld.

En inderdaad, Jeremia hoort ze al aankomen, de stampende laarzen, het gedreun van de goed geoliede oorlogsmachines uit het noorden. Ze komen Juda's steden vermorzelen, tot een woestijn maken, tot een oord voor jakhalzen. Het nieuwe rationele wereldbeeld staat inderdaad in het teken van oorlog, verwoesting en dood. Een machtsstrijd die de liefde zo niet onmogelijk dan wel egoïstisch maakt, in ieder geval anders dan JHWH haar had bedoeld. Dat zou - wat er nog over was van - het volk Israël aan den lijve gaan ondervinden. Het nieuwe wereldbeeld is dus van zichzelf uit al een soort dodenrijk, een rijk waarin mensen elkaar naar de keel vliegen en een individueel leven van nul en generlei waarde meer is. En het mag een Godswonder heten als er nog iemand oor heeft, oog heeft voor de God die aan Jeremia opdraagt om Zijn woorden te verkondigen van liefde en trouw, vrede en gerechtigheid, die alle verstand te boven gaan.

De glimlach van God

Kan een mens opnieuw geboren worden? Ja natuurlijk, maar niet omdat wij zo goed, zo liefdevol, zo gelovig, of efficiënt zijn, maar omdat er een God is voor wie de dood niet het laatste woord heeft, een God die boven wereldbeelden en alles wat daar mee samenhangt staat. Kies je voor die God, dan

word je uit dat dodenrijk getrokken naar een zinvol leven. Ga je voor je eigen comfort, zielenheil en zekerheid, dan word je meegezogen in de prut, de egotripperij en de duisternis. Het laatste ligt – ook in onze tijd - meer voor de hand misschien, maar als gemeente van Christus weet je toch beter, lijkt me zo.

Wat je op het ogenblik veel ziet in de kerken is dat er hard gewerkt wordt aan een zakelijk goed lopende organisatie, die op de toekomst is voorbereid, de eindjes aan elkaar weet te knopen, de eigen zaken heeft zeker gesteld. Daar is op zich niks mis mee, maar wel als dat het enige is, want dan zijn we bezig als het volk Israël in de tijd van Jeremia. We maken een goed geoliede machine geheel in de lijn van het heersende – en in onze tijd is dat het rationele - wereldbeeld. Al het vertrouwen gaat dan naar een gesloten systeem dat blind is voor de glimlach van de Allerhoogste. Ik zou zeggen, laten we beginnen met de glimlach van God en daarop ons vertrouwen stellen, nu - vijftiëntwintig honderd jaar na Jeremia - het rationele wereldbeeld aan het instorten is. Laat in plaats van je heil te verwachten van oude zekerheden de glimlach van God toe in je hart en geef hem door aan je medemens. Ga bij je zelf eens na hoe vaak je naar iemand glimlacht, gewoon omdat je de zaligheid ervaart om bij de Eeuwige geborgen te zijn. En nog belangrijker, ga het ook eens doen, geef de ander je glimlach en ervaar wat jou glimlach bij hem of haar doet. Je zult versteld staan. Echt.

Jeremia 38, ademhalingsoefening

Thema: ontspannen leven in liefde als oorlogsbuit

(Jeremia 38,1-4) Sefatja, de zoon van Mattan, Gedalja, de zoon van Paschur, Juchal, de zoon van Selemja, en Paschur, de zoon van Malkia, hoorden dat Jeremia de mensen bleef toespreken: 'Dit zegt de HEER: Wie in deze stad blijven, zullen sterven door het zwaard, de honger en de pest, maar wie zich overgeven aan de Chaldeeën zullen het er levend afbrengen. Dit zegt de HEER: Deze stad wordt in handen gegeven van de koning van Babyloonië en zijn leger; hij zal haar innemen.' De raadsheren zeiden tegen de koning: 'Die man moet ter dood gebracht worden. Door zulke dingen te zeggen ondermijnt hij immers het moreel van de inwoners en van de soldaten die hier nog overgebleven zijn. Hij heeft niet hun behoud voor ogen, maar hun ondergang.'

Angst realiseert zichzelf

Jeruzalem en haar inwoners zitten als ratten in de val. Speelbal zijn ze geworden van de wereldpolitiek op de woeste geweldsgolven die vanuit het westen en het oosten over haar heen spoelen door de twee aartsrivalen Egypte en Baylonië. Tussen valse hoop en echte vrees leeft Jeruzalems koning Zedekia en hij zwabbert maar door. Hij was aangesteld door de Babyloniërs als een soort van stroman, nadat de eerste groep ballingen was weggevoerd naar Babel. Maar stiekempjes was hij toch weer overgelopen naar Egypte, waardoor Babel Jeruzalem opnieuw heeft belegerd. En nu hoopt Zedekia, dat de Egyptenaren hem te hulp zullen snellen. Die keren echter op hun schreden terug en het ziet er niet best uit voor Zedekia en de overgebleven Jeruzalemmers. Babels legers komen er weer aan, dit keer om de stad met de grond gelijk te maken en al haar inwoners te doden ...

Zedekia is alleen maar bang en als uit dit hele verhaal één ding duidelijk wordt dan is het wel, dat angst niet van God komt en zich zelf realiseert. In het geheim raadpleegt de koning de profeet Jeremia, bang als hij is voor z'n raadsheren, die hun gezicht niet willen verliezen, te trots zijn om af te gaan en van hun koning verwachten dat hij hen zal voorgaan in de strijd. In hun ogen is Jeremia een landverrader, die het volk ophitst om zich over te geven en het moreel van de strijdkrachten ondermijnt met een slap verhaal over de liefde van God, die geen oorlog wil maar vrede. Maar hij is ook bang voor de boodschap van de profeet. Immers als hij zich overgeeft aan de Babyloniërs, wat zal er dan met gebeuren? En zo doet Zedekia niets anders dan wachten tot de stad wordt ingenomen en verwoest.

De Heer blijft trouw tot in de totale vernietiging

Misschien is het maar goed dat Jeremia gevangen is genomen, toen hij voor een erfeniskwestie in zijn familie even de stad uit wilde. Hij was waarschijnlijk door de vijandelijke legers rond de stad tegengehouden om in de stad terug te keren. Het was niet Jeremia's bedoeling om over te lopen naar de vijand, of z'n eigen hachje te redden. Dat is in het verleden vaak genoeg gebeleden. Ook nu weer blijft hij bij z'n standpunt, ook al wordt hij heel slecht behandeld door de arrogante macho's in de stad die denken dat ze de strijd met Babel wel kunnen aangaan. Alleen de koning is Jeremia nog een beetje goedgezind en zorgt ervoor dat hij in plaats van in diepe kerkers en een modderige put in het kwartier van de paleiswacht wordt gevangen gehouden.

En zo kan Jeremia toch de woorden, die God hem te spreken geeft, uitspreken tot aan het einde toe. De Heer is er bij tot in de totale vernietiging,

verwoesting en dood. Zijn woorden van liefde, trouw en betrokkenheid blijven klinken, wat er ook gebeurt. En zijn boodschap is: koning geef je over, ga de strijd met de Babyloniërs niet aan, spaar de stad, geef haar niet over aan de totale vernietiging. Als je je eigen trots overwint en je gewonnen geeft zul je het er levend afbrengen. Zo niet, dan loopt het heel slecht af met alle spelers in dit bizarre toneelstuk en zeker met jou. In plaats van te schitteren zal je afgang compleet zijn en je zult velen in je val meesleuren.

Door overgave aan de vijand zal leven in liefde je oorlogsbuit zijn

Hier stuiten we op een Bijbelplaats waarvan de oorspronkelijke betekenis in de nieuwe vertaling volkomen verdwenen is. Het gaat om vers twee: ‘Dit zegt de Heer, wie in deze stad blijven zullen sterven door het zwaard, de honger en de pest, maar wie zich overgeven aan de Chaldeeën [dat zijn de Babyloniërs] zullen het er levend afbrengen.’ De uitdrukking ‘zullen het er levend afbrengen’ doet vermoeden dat Jeremia de koning en de inwoners van Jeruzalem oproept om hun eigen hachje te redden zolang het nog kan. Maar in het Hebreeuws staat er heel wat anders en wel dit: Als je je overgeeft, dan zal je *nefesh*, je hele wezen, lichaam én ziel, voor jou worden tot een *shalal*, een oorlogsbuit, en je zult leven.

a) ‘Shalal’, oorlogsbuit

Moment, wat betekent dit? Waarom spreekt Jeremia over een oorlogsbuit als hij iedereen oproept om juist niet de strijd met de Babyloniërs aan te gaan? Kennelijk gaat het hier wel om een strijd. Maar als het niet om oorlog, een strijd met een ander gaat, dan blijft er volgens mij maar één mogelijkheid over, namelijk de strijd met jezelf, de strijd met je eigen trots, de innerlijke worsteling tussen zelfbehoud aan de ene kant en overgave aan de liefde en trouw van de Allerhoogste aan de andere kant. Ga de strijd met *jezelf* aan, overwin je trots, geef je over aan de vijand en je zult leven. Blijf hoogmoedig, ga de strijd met de *ander* aan en je zult in de pan gehakt worden. Wie z’n leven probeert te behouden zal het verliezen, maar wie z’n leven wil verliezen om mijnentwil, zegt Jezus, die zal het behouden. Dit is de buit, de beloning voor de strijd met jezelf en met je eigen hoogmoed: je zult leven met een Godsvertrouwen, waarin je voor eeuwig geborgen zult zijn.

Voor Jeremia zijn dit geen loze woorden. Hij blijft het woord van de Heer spreken wat er ook gebeurt. En daarbij heeft hij zich zelf nooit verloren, ook al werd hij keer op keer tot wanhoop gedreven door de kortzichtige arrogantie van zijn volk. Het volk, dat hij zo liefhad en dat maar niet wilde luisteren naar zijn boodschap van leven, vrede en voorspoed die hun oorsprong vinden in de overvloedige genade van God. Ook de inname en verwoesting van

de stad heeft Jeremia overleefd, hij is uiteindelijk in Egypte gestorven. De Heer doet wat hij heeft beloofd voor degenen, die zich niet door angst laten leiden, maar op Hem blijven vertrouwen.

b) 'Nefesh', diepste wezen van de mens

Maar er is nog een woord in de Hebreeuwse tekst, dat om aandacht vraagt en wel het woord *nefesh*. De oudste betekenis van dat woord is adem, het wordt vaak vertaald met ziel, soms met zelf en ook wel met leven. Maar in het begrip *nefesh* is nog veel meer aan de hand dan al deze vertalingen doen vermoeden. Het wordt vaak in verband gebracht met het hart en het bloed en dan gaat het om de diepste gronden van de mens als levend wezen. De mens werd immers door God geschapen als een zelfstandig functionerend lichaam, dat ging leven nadat God zijn adem erin had geblazen. Het bloed dat door het hart wordt rondgepompt zit van binnen en voorziet het hele lichaam van zuurstof en voeding en houdt op die manier de hele boel draaiende zullen we maar zeggen. Maar zonder het ademhalingsapparaat zou dat helemaal niet mogelijk zijn.

Onze adem doet eigenlijk twee dingen: het verzorgt het contact met de buitenwereld door er zuurstof uit te ontvangen en het geeft die zuurstof door als energie aan het lichaam. En daarmee staat onze adem zowel in contact met het eigen lichaam als met de Schepper van wie we zuurstof, ofwel leven, ontvangen bij elke hap lucht die we tot ons nemen. En daarbij kunnen we geen onderscheid maken tussen het pure lichamelijke en het geestelijke gebeuren. Het hart, het bloed behoort de Heer, zo ook de adem, maar het is vooral de adem die het contact verzorgt tussen de liefdevolle, zorgzame Schepper en zijn schepselen. En dit is dan ook de buit die je krijgt na de strijd met je eigen hoogmoed: *nefesh*, leven als een heel gemaakt mens – lichaam én ziel - in een liefdevol contact met de Allerhoogste, die jou en allen die je dierbaar zijn zal bewaren in Zijn eeuwige trouw. En dat is toch wel iets meer dan 'het er levend afbrengen'.

Ademhalingsoefeningen

Jeremia onderscheidt dus twee soorten strijd. De strijd met de ander, die altijd gepaard gaat met angst, al is het alleen maar de angst om minder te zijn, te verliezen en alleen te staan. En in een oorlog heeft die strijd altijd dood en verderf tot gevolg, wat de angst alleen maar verder aanwakkert. Al win je vandaag, morgen zul je je meerdere ontmoeten, verlies je en moet jij het onderspit delven. Daarom roept Jeremia de koning en heel Jeruzalem op om die strijd niet te voeren, maar juist de strijd met je zelf aan te gaan, je eigen angst onder ogen te zien, je hoogmoed voor God en de mensen te bekennen

en over te geven. Dan zul je leven krijgen, een diep Godsvertrouwen, een innerlijke rust en vrede, die alle verstand te boven gaan en een hart dat open staat voor de ander. En zelfs al stort je hele wereld in, je zult Gods glimlach blijven zien. Die boodschap is niet nieuw, Mozes en Elia hadden het al gezegd en ook Jezus zal weer het zelfde zeggen.

Wil je Gods glimlach zien? Zoek een rustig plekje, leg je hele hebben en houden neer voor de Heer en ga dan eens luisteren naar je ademhaling. En ik verzeker je, hoe dieper je ademt hoe stralender die glimlach gaat schijnen in je hart. Heel simpel, maar zeer doeltreffend.

Jeremia 46, wereldpolitiek

Thema: veranderende machtsverhoudingen en het overwinnen van angst (Jeremia 46,7-9, 22-28)   Wie zwelt als de Nijl, wie bruist als die onstuimige rivier? Het is Egypte dat zwelt als de Nijl, onstuimig als die bruisende rivier. "Ik zal oprijzen" roept het, "en de aarde overstromen, steden en inwoners vernietigen. Bestijg de paarden! Jaag de wagens voort! Helden, werp je in de strijd! Nubiërs, Libiërs, hef de schilden! Span de bogen, Lydiërs!"

Egypte vlucht, sissend als een slang. De vijand bestormt het in groten getale, hij komt met bijlen op Egypte af en velt het, zoals houthakkers een bos spreekt de HEER. Met ontelbaar velen is de vijand, niemand weet hoeveel. Ze zijn talrijker dan sprinkhanen. Egypte wordt met schande overladen, uitgeleverd aan het volk van het noorden. De HEER van de hemelse machten, de God van Israël, zegt: Ik zal Amon, de god van Thebe, straffen, en heel Egypte, met zijn farao, zijn goden en zijn leiders. Ik straf de farao en allen die op hem vertrouwen, ik lever ze uit aan hen die hun naar het leven staan: koning Nebukadnessar van Babylonië en zijn leger. Maar eens wordt Egypte weer zoals het vroeger was - spreekt de HEER.

Wees niet bang, mijn dienaar Jakob, heb geen angst, Israël. Ik zal je uit dat verre land bevrijden, uit de ballingschap voer ik je nageslacht naar huis terug. Het volk van Jakob keert terug en zal in vrede leven, zonder zorgen, zonder dat het nog wordt opgeschrikt. Wees niet bang, mijn dienaar Jakob, ik sta je ter zijde - spreekt de HEER. Ik zal ze vernietigen, alle volken waarnaar ik je heb verdreven. En jou zal ik tuchtigen, ik zal je straffen. Je krijgt de straf die je verdient, maar vernietigen zal ik je niet.'

Het wereldpolitieke toneel in Jeremia's tijd

Ik vraag me tegenwoordig vaak af is er nou zo veel veranderd sinds de tijd van de profeet, zo'n vijftienghonderd jaar geleden? Toen hing toch ook de hele toenmalig bekende wereld door wereldwijde machtspolitiek aan elkaar. Vooral na de intrede van het nieuwe rationele wereldbeeld volgde het ene wereldrijk het andere op. In het Oosten had eerst Assyrië de hele omringende wereld met z'n legers veroverd en wreed onder de duim gehouden. Dat roept weerstand op en Babylonië was stiekem een nog sterkere legermacht gaan opbouwen, die Assyrië wist te onderwerpen en te vernietigen. En je ziet het aankomen, Babylonië gaat nieuwe mogendheden uitdagen om het zelfde te doen en zal daarom ook wel eens het onderspit delven. En zo gaat het door en verder tot op de dag van vandaag.

De belangrijkste wereldmacht, die Babylonië in de tijd van Jeremia uitdaagde tot de oorlog, was Egypte. De Egyptenaren zijn daar in eerste instantie ook daadwerkelijk op ingegaan. Ze hebben een enorm leger naar Karkemis in de buurt van het verre Babel gestuurd om in een rechtstreeks treffen de wereldheerschappij van Babylonië over te nemen. Maar de Egyptenaren werden bij Karkemis verpletterend verslagen en ze moesten dan ook de aftocht blazen, terugkeren naar eigen land. Babylonië was te sterk en de Egyptenaren zagen dan ook verder maar van oorlogvoeren af. Ook hulp bieden aan, door Babylonië belaagde, bondgenoten als Juda en Jeruzalem was niet meer aan de orde. De Egyptenaren hadden genoeg aan hun eigen sores, ze moesten zelfs een Babylonische invasie in hun eigen land zien te voorkomen.

Jeremia's profetie over Egypte

Het loont de moeite om eens iets beter te kijken naar wat er over Egypte wordt geprofeteerd. In het eerste deel van ons hoofdstuk wordt het Egyptische leger voorgesteld dat zich opmaakt voor de strijd bij Karkemis. Het voelt zich kennelijk als een machtige opkomende stroom, als een kolkende rivier met wild klotsend water, dat – als de Nijl – een heel grondgebied overstroomt en in bezit neemt. Alleen het jaarlijkse terugkerende buiten de oevers treden van de Nijl bevoeit het omringende land en maakt het vruchtbaar zodat er voedsel verbouwd kan worden en leven mogelijk is. Het Egyptische leger bij Karkemis mag zich zelf dan in soortgelijke beelden tekenen, het zal alleen geen leven maar dood en vernietiging brengen, als het de veldslag wint, of zelf ondergaan als het die verliest.

Nou, Jeremia ziet het Egyptische leger verliezen en afdruipten, terug naar eigen land. Maar het gaat nog verder. Laten ze zich daar in Egypte zelf ook

maar voorbereiden op zware tijden, want de overwinnaar in Karkemis, zal ook in Egypte komen. De Babyloniërs zullen Egypte in eigen huis een lesje gaan leren. Het zwaard roept het zwaard om zich te roeren, nu eens hier en dan weer daar en het resultaat is overal hetzelfde, dood, vernietiging, verderf. Dat Egypte aan de oorlog heeft meegedaan zal zo z'n gevolgen hebben. Ik straf farao [voor z'n hoogmoed en eigenwaan] zegt de Heer en allen die op hem vertrouwen en lever ze uit aan de koning van Babylonië en z'n leger. Maar, Egypte zal niet voor altijd vernietigd worden, zoals bij de andere wereldmachten wel het geval was. Eens wordt Egypte weer zoals het vroeger was, zo spreekt de Heer. En inderdaad, Egypte is blijven bestaan tot op de dag van vandaag.

Vertrouwen op de Allerhoogste loont meer de moeite dan oorlogvoeren

Maar wat misschien nog wel belangrijker is, is dat het volk Israël wordt opgeroepen om midden in al dat oorlogsgeweld niet bang te zijn. De Heer is met ze. Hij zal Zijn volk terugbrengen in het beloofde land, zodat ze Zijn oorspronkelijke goede bedoelingen toch nog waar zullen kunnen maken. Alle volkeren die het volk Israël hebben belaagd, in het nieuwe wereldbeeld al hun oorlogszuchtige ambities hebben bot gevierd, zullen zelf door het zwaard worden getroffen. Je kunt dat zien als straf van God, zoals Jeremia dacht, maar ook als logisch gevolg in de zin van: het kwaad straft zichzelf, de ene oorlog lokt de andere uit net zolang tot alle vechtersbazen elkaar zullen hebben uitgeroeid. In ieder geval wordt Israël in dit alles wel getuchtigd, gestraft voor het feit dat ze meer hebben vertrouwd op andere goden en machthebbers dan op de Allerhoogste God, maar nooit helemaal vernietigd. Je vertrouwen stellen op de verre, vaak verborgen en onbegrijpelijke God van hemel en aarde, die met liefde boven alle tegenstellingen staat, is dan misschien niet zo gemakkelijk, als alles om je heen in scherven uiteen valt, toch doet het wel iets. En inderdaad ook het volk Israël is blijven bestaan tot op de dag van vandaag.

De – postmoderne – instorting van het rationele wereldbeeld

Is er zoveel veranderd sinds de tijd van Jeremia? Ja en nee. We hebben inmiddels de atoombom, maar we voeren nog steeds oorlog en de machtigsten bepalen de wereldpolitiek met hun wapenarsenaal. Wij halen het maximale rendement uit de natuur, wij vliegen naar de maan, maar we hebben nog steeds niet geleerd om onze kennis en technieken ten dienste te stellen van de allerarmsten. De woestijn zal bloeien als een roos. We hebben er de middelen voor maar die gebruiken we liever voor iets anders. We hebben de Indiaan van z'n moeder aarde gerukt en hem met vuurwater aan banden ge-

legd. We hebben het rationele wereldbeeld tot in de finesses geperfectioneerd, de aarde met onze economische groei uitgeput en nu de aarde gaat protesteren gaan we opkomende economieën aan banden leggen met allerlei milieu argumenten. Amerika bankroet, Europa hopeloos verdeeld, China economisch in de lift waarvan direct 5 miljard in defensie wordt gepompt. Waar gaat dat heen ...?

Bestijg de paarden, jaagt de wagens voort, helden werp je in de strijd, is dat de oplossing? Het lijkt dat Geert Wilders die kant op wil. Nou ja Geert Wilders, wat stelt die nou eigenlijk voor? Maar wat ik verbijsterend vind is dat vrijdag in het radioprogramma Standpunt.nl bleek, dat meer dan de helft van het aantal stemmers vond, dat zijn aanpak een verrijking is voor de Nederlandse politiek. Waarom, Egypte, zijn je machtige soldaten teruggedreven, waarom hielden ze geen stand? De Heer sloeg hen uiteen, Hij liet hen struikelen, ze tuimelden over elkaar. In wilde paniek vluchten ze terug naar huis. Wat een afgang, chaos, vernedering. Dat is wat mensen elkaar in de strijd aandoen. We denken de volledige controle te hebben met onze rationele aanpak, maar we beginnen daar steeds meer aan te twijfelen en we eindigen in de paniek, de ontredde, de totale onzekerheid.

Wees niet bang, laat Gods glimlach stralen in je hart en in de wereld

Is dat het wat onze God wil door de machtige soldaten van Egypte uiteen te slaan? Nou, uit het vervolg van de profetieën voor de volkeren blijkt wel, dat alle oorlogsvoerders een koekje van eigen gaan krijgen, niemand uitgesloten. Maar wat zo bijzonder is, is dat Jeremia in dit alles een belangrijk principe op het spoor is gekomen, dat we niet zomaar naast ons neer kunnen leggen, omdat het nog steeds geldt. En dat is het principe 'wees niet bang mijn dienaar Jakob, heb geen angst Israël.' Jakob was niet perfect, hij was ook maar een mens. Maar zijn naam werd veranderd in Israël, wat betekent de Heer strijdt. De oude vruchtbaarheidscultus met z'n nadruk op het vrouwelijke principe was niet perfect. Het nieuwe rationele wereldbeeld met z'n mannelijke oorlogshelden is ook niet perfect. Israël ging de mist in, omdat het uit angst voor de oorlog terugviel op het oude wereldbeeld en ging offeren aan de koningin van de hemel. Het vergat dus de betekenis van z'n eigen naam. Jeruzalem werd verwoest en het volk ging langdurig in ballingschap in Babel. Nu stort ons rationele wereldbeeld in en het lijkt erop, dat we er massaal op terugvallen met overal de strijd te zoeken en oorlog te voeren.

Waar zijn we toch zo bang voor? Angst voor iets nieuws, angst dat we de controle verliezen, angst voor het vertrouwen in de Allerhoogste God, die

boven alle tegenstellingen staat en alleen maar liefde wil? Wees niet bang volkeren der aarde, de Heer zal net zolang strijden tot zijn goede bedoelingen zijn verwezenlijkt en mensen in vrede met en voor elkaar kunnen leven. Wees niet bang Israël, De Heer zal voor je strijden, bij Hem ben je voor eeuwig geborgen. En jij die je Christen noemt, ga de strijd aan met je eigen angst en laat Zijn glimlach, die je bij elke ademtocht naar binnen haalt, werken in je hart, zodat je anderen tot zegen bent. Of, zoals Jezus het zegt, komt tot inkeer, profiteer van de zorgzame arbeid van de tuinman en ga vrucht dragen.

Jeremia 51, Jeremia en Aquarius

Thema: op weg naar een nieuw wereldbeeld gebaseerd op liefde (Jeremia 50,1-5) De HEER sprak bij monde van de profeet Jeremia de volgende woorden over Babel en Chaldea. 'Maak bekend onder alle volken, laat het horen, geef het door, houd het niet verborgen, maak bekend: Babel wordt veroverd, Bel wordt te schande gemaakt, Marduk is ten einde raad. Babels beelden staan te schande, zijn afgoden zijn radeloos. Want een volk rukt op uit het noorden, het maakt Babel tot een woestijn. Niets of niemand zal er meer wonen, ieder mens, elk dier, is op de vlucht geslagen. In die dagen, in die tijd, keert het volk van Israël terug, samen met het volk van Judaspreekt de HEER. In tranen zullen ze op weg gaan om de HEER, hun God, te zoeken. Ze zullen vragen welke weg naar Sion leidt en richten hun schreden ernaartoe. Ze zullen aankomen en zich opnieuw verbinden met de HEER, in een verbond dat eeuwig duurt en dat ze nooit zullen vergeten.

Inleiding

Jeremia, onheilsprofeet tegen wil en dank in de overgangsfase van twee wereldbeelden. Het oude mythische wereldbeeld met z'n vruchtbaarheidscultus en godinnenverering maakte steeds meer plaats voor het rationele wereldbeeld met z'n nadruk op controle, macht en oorlogsgoden. De absolute kampioen van het nieuwe rationele wereldbeeld was in de tijd van Jeremia het Babylonische Rijk met hoofdstad Babel. Vandaar ook de grote hoeveelheid tekst – twee hele hoofdstukken – die Jeremia aan Babel wijdt.

De ondergang van de Babylonische wereldheerschappij

Het is gedaan met Babel. 'Maak bekend onder de volkeren, laat het horen, geef het door'. Het lijkt erop, dat dit een opdracht is van God aan Jeremia, omdat hier gebiedende wijs enkelvoud wordt gebruikt. Jeremia moet bekendmaken, laten horen, doorgeven, dat het gedaan is met Babel. Maar in de Hebreeuwse tekst ligt het toch anders. Er wordt wel de gebiedende wijs gebruikt, alleen niet in het enkelvoud maar in het meervoud. Jeremia roept de ballingen in Babel op om bekend te maken, te laten horen, door te geven dat het pleit is beslecht. En dan zegt onze nieuwe vertaling: Babel wordt ingenomen, Bel wordt te schande gemaakt, Marduk is ten einde raad, alsof het hier een toekomstvisie betreft dat nog moet plaatsvinden. Zo van: geen paniek jongens, jullie ballingen kan niks gebeuren, Babel krijgt z'n verdiende loon, houdt moed, de Allerhoogste wreekt het lijden van Z'n volk wel. Maar het gaat hier helemaal niet in eerste instantie om de ballingen, maar om Babel. En er wordt in de Hebreeuwse tekst dan ook niet in de toekomstige maar in de tegenwoordige tijd gesproken. Babel is ingenomen, Bel is beschaamd en Marduk is gebroken. Het pleit is al beslecht. En dat niet eens zozeer omdat de Allerhoogste een wrekende oorlogsgod is, maar omdat Babel met z'n heerszucht en wrede arrogantie – 'alles onder controle!' - z'n eigen totale ondergang over zich zelf heeft afgeroepen.

Hoe zit dat met die Babylonische goden Bel en Marduk? Bel was ooit een nogal onbeduidende stadsgod van de stad Babel, Babel zeg maar de stad van Bel. Maar naarmate Babels macht groeit, groeit ook de stadsgod Bel uit en krijgt steeds meer weg van de oppergod Marduk, Heer van het universum, die in het Babylonische scheppingsverhaal de absolute macht krijgt door z'n moeder Tiamat die verbonden was met het water, de zee, de vruchtbaarheid, te doden en in stukken te scheuren. Dat is toch wel een heel ander scheppingsverhaal dan het verhaal van Genesis en een wel erg bedenkelijke grond voor het bestaan, zou ik zo zeggen. Jeremia gebruikt dan ook precies de goede woorden voor het lot van deze twee goden. Beschaamd is Bel, hij komt er achter dat hij zich meer heeft aangemeten dan hij waar kan maken. Gebroken is Marduk, niet ten einde raad, nee gebroken is Marduk. Zoals hij z'n eigen moeder in stukken heeft gescheurd, zo is het hem nu zelf vergaan. Je hebt gewoon geen leven als je je vader en je moeder niet eert, dat geldt niet alleen voor mensen maar ook voor goden. Kijk maar. Er komt een volk uit het Noorden, dat Babel tot een woestijn gaat maken, volkomen gaat vernietigen en dat is ook volkomen logisch. Het zwaard roept het zwaard om dood en verderf te zaaien. Dat doet de Allerhoogste niet, dat doet de wrede arrogantie die alles onder controle denkt te hebben.

Uitweg uit de chaos

Midden in die turbulente chaos leeft er nog een restje van het volk dat eens volk van God was en dat dreigt te worden meegesleurd in de chaos en waanzin van de macht, te worden vernietigd in de val van Babel. En dan staat er in onze vertaling dat het volk Israël samen met het volk van Juda ‘terugkeert’, alsof alles in het Bijbelboek Jeremia wordt verteld vanuit het perspectief van het beloofde land, waarop het volk recht heeft en waar het ook naar zal terugkeren. Dat mag achteraf misschien wel zo lijken, maar het staat niet zo in onze Hebreeuwse tekst. Daar staat: in die dagen zullen de kinderen van Israël komen, zij samen met de kinderen van Juda.

Voor Babel en z'n goden is het pleit beslecht, maar voor het volk Israël is de toekomst volkomen onzeker. In tranen gaan ze op weg, als een kudde dolende schapen zonder herder. Er bestaat helemaal geen beloofd land meer, ze moeten vragen waar ligt het, welke kant moeten we op? En het is ook echt niet zo, dat ze pas als ze eenmaal zijn aangekomen in dat beloofde land, ze zich opnieuw met de Heer zullen verbinden. Nee, hoewel ook de Allerhoogste uit het directe zicht is verdwenen in de turbulente chaos, gaat er bij elke voetstap die ze zetten op de weg naar het onbekende land van verre voorouders een schietgebedje omhoog naar de verborgen God van diezelfde voorouders. Komt, laten we ons weer verbinden met die God, waarvan Jeremia spreekt, een God die boven wereldbeelden staat en de goden die er mee zijn verbonden, een God die spreekt van liefde in plaats van oorlog en vernietiging, een God die eeuwig trouw is, verborgen, onbegrijpelijke, niet te sturen God en toch ... onze God.

Het gaat niet om terugkeren naar het beloofde land, maar om terugkomen bij de God, die de vaders ooit in een ver verleden uit Egypte had geleid. Vanuit de ervaring van totale onzekerheid, chaos en dood verbonden met het lot van Babel gaan ze op weg met een nieuw besef van de God die toch nog met hen is verbonden. Wat de toekomst brengen zal weten ze niet, maar dat wonderlijke besef van eeuwige geborgenheid zal hen nooit meer worden afgepakt. Midden in de dood vinden ze de levende God, komt het volk Israël uit z'n cocon en gaat het als herboren opnieuw op weg met de God achter de goden, met de God die liefde is en genade, eeuwig dezelfde en daarom trouw aan zijn beloftes.

Wereldheerschappij gebaseerd op machtswellust betekent zelfvernietiging

Is het niet opmerkelijk dat veel volkeren, waarvan Jeremia zegt dat de Heer eens een keer zal brengen in hun lot, op de één of andere manier nog bestaan. Dat geldt niet alleen voor Israël, maar ook voor Egypte, voor Moab –

zeg maar het huidige Jordanië - en zo zijn er nog wel meer te noemen. Alleen van Babel wordt dat niet gezegd. Babel zal, zoals de boekrol met een steen verzwaard in de rivier de Eufraat weg zinkt (Jer.51,63-64), ook voorgoed verzinken en nooit meer boven komen.

Juist die volkeren die hun heil helemaal van het nieuwe rationele wereldbeeld verwachtten gingen oorlog voeren tot ze zelf vernietigd werden. Babel viel door het zwaard van de Meden en de Perzen, de Perzen gingen ten onder door het zwaard van de Grieken, die weer door de Romeinen en de ideologie van de Romeinen leeft voort tot op de huidige dag. Het is maar goed dat het Christelijk geloof nog iets van het oorspronkelijke Bijbelse gedachtegoed heeft bewaard en in onze eigen rationele Westerse cultuur levend heeft gehouden. Anders hadden we misschien wel nog meer oorlogen gehad in Europa en veel minder ontwikkeling. De sterren van Bush en Blair zijn dan wel tanende, maar toch doen ze er nog alles aan om miljarden extra in defensie te pompen en op die manier de oorlog in de komende decennia gaande te houden. Maar van Jeremia kunnen we leren dat juist die volkeren, die alleen maar voor macht, controle en oorlog gaan, de vernietiging over zichzelf afroepen.

Een nieuw wereldbeeld – het tijdperk van de liefde – breekt aan

Gelukkig zijn er in onze huidige Westerse rationele cultuur naast alle berichten over oorlogen en oorlogsdreigingen ook veel hoopvolle geluiden te bespeuren. In de eerste plaats komt de postmoderne wetenschap er achter dat het verstand niet alles kan begrijpen en controleren en dat er nog veel meer is tussen hemel en aarde, dat van een andere orde is. Als de waarheid zo groot is, dat we haar nooit helemaal zullen kunnen bevatten of bezitten, dan is er ruimte voor iets nieuws, een nieuw wereldbeeld bijvoorbeeld en is er ruimte voor een God die alle verstand te boven gaat. Daar kwamen de ballingen in Babel achter en het is ook bij uitstek de God die ons in de hele Bijbel tegemoet komt.

Maar we krijgen ook steeds meer aandacht voor de natuur en haar duurzaamheid, voor evenwichtige man-vrouw relaties, voor nieuwe vormen van spiritualiteit en geloof, voor nieuwe relaties tussen de wereldgodsdiensten en ga zo maar door. Veel daarvan is aardig eenzijdig en gaat dan weer een nieuw gesloten systeem, een gesneden beeld, een eenduidige afgod worden. Veel werkt ook heel bedreigend voor mensen, die niet iets nieuws willen, maar liever bij het oude blijven. De strijd is daarom ook nog lang niet voorbij.

Terugvallen op het oude heeft geen zin, zegt Jeremia, één wereldbeeld absoluut stellen ook niet. Met vertrouwen een onbekende, onbestemde, onzekere weg gaan, samen met de God die eeuwig trouw is, is wel een optie. En daarin voegen we ons bij dat restje, dat eens volk van God was, en trekken we weg uit het Babel dat ons 2500 jaar in z'n rationele greep gevangen hield. En we gaan op weg naar een nieuw wereldbeeld, waarin vrede en gerechtigheid zullen zijn, mannen en vrouwen op voet van gelijkwaardigheid elkaar zullen liefhebben, vruchtbaarheid en verstandig opereren elkaar prachtig zullen aanvullen in dienst van de allerarmsten.

4 Hart voor de wereld

Anodea Judith en het chakrasysteem

In haar boek *Waking the Global Heart (Hart voor de wereld)*⁶ past Anodea Judith de individuele chakrapсихologie toe op de ontwikkeling van de wereldbevolking als geheel en gaat op zoek naar een groter kader, waarin de hele mensheid zich zinvol verder kan ontwikkelen. Judith vertaalt de chakra's naar wereldbeelden, waarin de mensheid en haar beschavingen tot nu hebben geleefd. Vooral de overgangen tussen die wereldbeelden zijn interessant, want daar gebeurt veel - zoals we bij Jeremia hebben gezien. Het chakrasysteem, gaat terug op de oud oosterse Veda-literatuur (1500 v. Chr.) en verbindt de ontwikkeling van elk individu met alle verbanden waarin het zich bevindt: van moederband via familie-, stam- en natieverband tot en met het kosmische verband.

De chakrapсихologie

Chakra's zijn centra van levensenergie, die zich ontwikkelen vanaf de baarmoeder tot aan de jong volwassenheid. Ze verbinden materie en geest, lichaam en ziel. Ze zijn 'fijnstoffelijk' zoals dat heet, niet tastbaar maar wel met ieder een eigen plek in de buurt van de ruggengraat – van stuitje tot kruin – en zo verbonden met alle delen van lichaam en ziel. De mate van harmonie waarin elk chakra zich kan ontwikkelen en functioneren, bepaalt hoe een individuele persoonlijkheid uitgroeit.

a) De chakra's in vogelvlucht

- Chakra 7 cognitie
- Chakra 6 intuïtie
- Chakra 5 communicatie
- Chakra 4 liefde
- Chakra 3 macht
- Chakra 2 seksualiteit
- Chakra 1 overleving

---

⁶ Anodea Judith, *Waking the Global Heart*, Elite Books, USA, 2006; Ned. vertaling: *Hart voor de Wereld*, Haarlem, 2006

Chakra 1 Overleving; element: aarde; kleur: rood; groeifase: baarmoeder tot één jaar; doel: funderen; gericht op: zelfbehoud; tegenkracht: angst. Het gaat hier vooral om begrippen als wortels, aarden, voeding, oervertrouwen, gezondheid, huis, gezin, bloei, juiste grenzen.

Chakra 2 Seksualiteit; element: water; kleur: oranje; groeifase: een half tot twee jaar; doel: beweging/verbondenheid; gericht op: zelf-voldoening; tegenkracht: schuldgevoel. Het gaat hier om: beweging, gewaarwording, emoties, seksualiteit, verlangen, behoeften, lust.

Chakra 3 Macht; element: vuur; kleur: geel; groeifase: anderhalf tot vier jaar; doel: transformatie; gericht op: zelfbepaling; tegenkracht: schaamte. Dit is de fase waarin energie, activiteiten, autonomie, individuatie, wil, eigenwaarde, pro-activiteit en macht zich ontwikkelen.

Chakra 4 Liefde; element: lucht; kleur: groen; groeifase: vier tot zeven jaar; doel: liefde en evenwicht; gericht op: (zelf)aanvaarding; tegenkracht: verdriet. Dit speelt zich af op gebieden als: liefde voor jezelf en de ander, relaties, intimiteit, anima/animus, devotie, naar buiten treden en opnemen.

Chakra 5 Communicatie; element: geluid; kleur: blauw; groeifase: zeven tot twaalf jaar; doel: communicatie gericht op: zelfexpressie; tegenkracht: leugens. Gebieden: communicatie, creativiteit, luisteren, resonantie, je eigen stem vinden.

Chakra 6 Intuïtie; element: licht; kleur: indigo; groeifase: adolescentie, twaalf tot ca. achttien jaar; doel: herkennen van patronen; gericht op: zelfreflectie. tegenkracht: illusie. Gebieden: beeld(vorming), intuïtie, verbeelding, visualisatie, inzicht, dromen, visioenen, symbolen.

Chakra 7 Cognitie; element: denken, bewustzijn; kleur: violet; groeifase: jonge volwassenheid; doel: begrip; gericht op: zelfkennis; tegenkracht: gehechtheid. Gebieden: transcendentie, immanentie, overtuigingen, hogere macht, goddelijkheid, eenheid, visioenen.

b) De chakra's in functie

In de psychologie is men het er vrij algemeen over eens, dat als je in liefde bent verwekt, ontvangen en geboren, je een vrij solide basis hebt waarop je persoonlijkheid zich in harmonie kan ontwikkelen. Je hoeft niet bang te zijn dat je primaire behoeften niet zullen worden bevredigd (chakra 1) en als je begint te kruipen, lopen en bewegen in de richting die jij interessant vindt, is moeder er altijd om je voor het ergste gevaar te behoeden (chakra 2). Je ontwikkelt je eigen wil en wilskracht, want je hebt geleerd, dat dat veilig is en

geen al te heftige reacties oproept (chakra 3). Je leert ook om je eigen wil eens opzij te zetten omdat een ander graag iets anders wil en je toch wel graag vriendjes wilt blijven. De som is altijd meer dan de simpele optelling der afzonderlijke delen. Juist omdat je wat je belangrijk vindt met anderen gaat delen, doen zij dat met jou. En dan komt er een gezamenlijk energiestroom op gang die je nooit in je eentje had kunnen bedenken (chakra 4). Je leert je zelf te uiten en te vertellen, in woorden te vatten wat voor jou wezenlijk is (chakra 5). Als je dat met de meest uiteenlopende mensen kunt delen, dan ontdek je, dat er ook zoiets is dat het menselijk verstand en bevattingsvermogen te boven gaat. Je gaat vertrouwen op intuïtie en symboliek (chakra 6) en je verwerft kennis over je zelf, over God en over de kosmos (chakra 7).

Dit is de ideale ontwikkeling, de praktijk ziet er meestal minder rooskleurig uit. Maar in het ideale geval grijpen de chakra's als radertjes in elkaar en houden ook elkaar in beweging. Er groeit een liefdevolle seksualiteit, waarin je hele wezen - alle chakra's - mee resoneert en die wordt doorgegeven aan de volgende generaties. Zo ontstaat er evenwicht tussen lichamelijke, psychische en geestelijke behoeftes van een mens, waarin positieve energie gaat stromen door de hele persoonlijkheid en liefde wordt uitgestraald naar en ontvangen uit de buitenwereld.

c) De chakra's in hun onderlinge samenhang

De lagere chakra's (1 t/m 3), verbonden met materie en lichaam, wortelen in de aarde. De hogere chakra's (5 t/m 7) zijn verbonden met ziel en geest en reiken naar de kosmos, het goddelijke, de hemel. Toch is het niet zo dat lichaam en geest twee gescheiden werkelijkheden zijn in een mens. De ontwikkeling van chakra 1 (overleving) *veronderstelt* de aanwezigheid in aanleg van chakra 7 (cognitie), hoewel deze laatste veel later echt tot ontwikkeling komt. Op dezelfde manier zijn de chakra's 2 (seksualiteit) en 6 (intuïtie) en de chakra's 3 (macht) en 5 (communicatie) met elkaar verbonden. Het centrum van het hele systeem is het hart - chakra 4 (liefde) - dat alle chakra's in liefde met elkaar verbindt. Samen representeren de zeven chakra's de zeven kleuren van de regenboog, teken van hoop.

Vanuit chakra 7 (cognitie, bewustzijn) kun je alle chakra's in jezelf nog eens bij langs gaan en kijken of ze goed zijn ontwikkeld en in harmonie functioneren. Je onderzoekt waar de blokkades zitten en je probeert die op te lossen met behulp van chakra-eigen meditatie- en yoga-oefeningen. Daarbij is het belangrijk dat je je hele zelf – de lichte én duistere kanten – met liefde omarmt, zodat vanuit de ontspanning de energie weer begint te stromen. Zo loop je als het ware over de regenboogbrug naar een nieuw zelf.

Vanuit chakra 1 is het hele ontwikkelingsproces een proces van bevrijding. Je komt steeds losser van de materie en raakt steeds meer verbonden met het vrij bewegende bewustzijn (chakra 7). Maar die 'bevochten' vrijheid moet wel weer vaste vorm krijgen in de materie, anders ga je zweven, uit je dak, word je de hemel in geprezen en ben je onbereikbaar. De weg omhoog - liberatie, van chakra 1 naar 7 - wordt aangevuld met de weg omlaag - manifestatie, van chakra 7 naar 1 - en zo gaat de chakra-energie rondstromen tussen de tegenpolen aarde en hemel, zoals ook elektrische energie stroomt tussen twee tegenpolen.

Hart voor de wereld

In *Waking the Global Heart* past Anodea Judith het chakrasysteem - met een knipoog naar Jared Diamond - toe op de geschiedenis van de mensheid als geheel. Chakra 1 (overleving) is de prehistorie waarin de materie, planten, dieren en de eerste mensen vorm krijgen. Chakra 2 (seksualiteit) is het tijdperk waarin de mensheid zich vermenigvuldigt, verplaatst en de aarde gaat bevolken. Dit tijdperk staat in het teken van de seksualiteit, nieuw leven baren en verzorgen, waarin vooral vrouwen actief zijn. In de religies zijn dan ook de godinnen belangrijk en zie je vele verschillende vormen van vruchtbaarheidscultus ontstaan. Chakra 3 (macht) staat voor het tijdperk van de rationele macht en begint in het zogenaamde Astijdperk (grotweg: het millennium vóór Chr.). Door vestiging van de jagers/verzamelaars op vruchtbare grond, betere landbouwtechnieken en overproductie ontstaan de grote beschavingen, die hun wil aan andere opleggen en zichzelf met legers verdedigen en uitbreiden. Het vrouwelijke mythische wereldbeeld, waarin de vruchtbaarheid en het ontvangen van nieuw leven zo belangrijk is, moet plaats maken voor het meer mannelijke rationele wereldbeeld. Daarin is men veel meer uit op controle, macht, oorlogsvoering en de vernietiging die daarmee gepaard gaat. Het rationele wereldbeeld staat dan ook niet meer in het teken van (nieuw) leven, maar in het teken van de dood. De godinnen maken plaats voor mannelijke oorlogs- en oppergoden.

In onze tijd is het rationele wereldbeeld aan het wankelen. Waarheid en moraal zijn in de postmoderne tijd illusies geworden. Onze technologie heeft massavernietigingswapens opgeleverd en de aarde uitgeput. De rationele controle heeft geen vrede gebracht. We zijn toe aan een nieuwe fase. Chakra 4 (liefde), het tijdperk van de liefde, ook wel Aquarius genoemd, staat op het punt om door te breken. Het hart gaat een woordje meespreken. En dat wordt tijd ook, als we willen dat onze planeet overleeft.

Chakra's en de Tenach

In *Genesis* ging het vooral om chakra 1 (overleving), het oerbegin in de prehistorie en chakra 2 (seksualiteit), de voortplanting in kleinere familie- en stamverbanden. Chakra 3 (macht) speelde er ook wel, maar dan vooral op de kleinere schaal van familie en clan. En het was vooral Jakob, die in chakra 4 (de liefde) terecht kwam, toen hij zich verzoende met zijn tweelingbroer Ezaü.

Jeremia speelt veel later en wel in de tijd, dat Israëls koningsmacht (ooit begonnen met Saul, David en Salomo rond 1000 vóór Chr.) op het punt staat voorgoed te verdwijnen (begin 6^e eeuw). Terwijl de hele wereld overgaat van het oude mythische wereldbeeld (chakra 2) naar het rationele wereldbeeld van de grootmachten (chakra 3) wordt Israël tussen beide heen en weer geslingerd en dreigt te worden vermorzeld door de grootmachten. Te klein voor het echte oorlogvoeren (chakra 3) neigt het om terug te vallen op de godinnenverering (chakra 2), maar omdat dat uit angst gebeurt en niet uit vertrouwen in de Eeuwige, is deze hang naar 'veilige' oude patronen bij voorbaat geperverteerd en gedoemd te mislukken. Als er al strijd gevoerd moet worden, dan is dat een innerlijke strijd die vrij baan maakt voor de liefde (chakra 4). Maar deze innerlijke strijd voert door de totale vernietiging heen, waarheen de Allerhoogste ook aanwezig is en trouw blijft aan Zijn beloftes (chakra 6). Jeremia's getuigenis van dit hele proces getuigt van een sterk ontwikkeld chakra 5. In Babel ontstaat het boek *Deuteronomium* (tweede wet) en de hoop op nieuwe kennis van God wereld en mens, en wel vanuit een heel nieuw perspectief waarin alle oude lagen meedoen om iets nieuws te creëren (chakra 7).

Hooglied is moeilijk precies te dateren en is eigenlijk tijdloos. Wellicht stamt het uit oude mondeling overgeleverde bruiloftspoëzie. Er zijn diverse verwijzingen naar koning Salomo, maar uit verschillende taalkundige elementen blijkt, dat het ook in latere tijden na de Babylonische ballingschap is gelezen en aangepast. Het volk Israël heeft zich als landbouwcultuur geseteld in Palestina en kan met overproductie een uitgebreide tempelcultus, hofhouding en leger in stand houden. De stallen en de harem van koning Salomo (ca. 950 v.Chr) zijn beroemd geworden in de wereldgeschiedenis. In *Hooglied* gaat het om chakra 2 (seksualiteit) en om chakra 3 (macht), maar - anders dan in *Genesis* - op de grotere schaal van een heel volk met een eigen geloof, cultuur en koning. Daar perverteert de koningsmacht de seksualiteit en stuwt haar naar het hogere plan van chakra 4 (liefde). Ook chakra 5 (communicatie), chakra 6 (intuïtie) en chakra 7 (cognitie) zijn in *Hooglied*,

hoewel misschien minder expliciet, wel degelijk op een subtiele manier - anders dan in Jeremia - actief. Dat is misschien ook wel de reden dat Hooglied lang na de Babylonische ballingschap populair is gebleven en zelfs een plekje in de Heilige Schrift heeft gekregen: de verhouding tussen de bruidegom en de bruid kon zo worden toegepast op de verhouding van de Eeuwige met zijn volk en in het Christelijk geloof van Jezus met zijn gemeente.

Zonder nu direct al te veel nadruk te leggen op de verschillen (die er ook zijn), kun je toch stellen, dat de oude Veda-literatuur op een zelfde manier tegen de liefde aankijkt als de Hebreeuwse Bijbel. In beide gevallen is liefde een ruim begrip, dat seksualiteit en intuïtie, lichaam en geest, aarde en hemel, schepping en Schepper met elkaar verbindt. Slechts als seksualiteit en macht in de hogere vorm van de liefde van chakra 4 worden opgenomen, kunnen zij dienstbaar worden aan een betere wereld voor iedereen. Dat is in ieder geval voor mij de kern van Hooglied, waarop we ons in het volgende hoofdstuk gaan richten.

Waar de oude teksten van droomden, is nog steeds geen realiteit. Ze zijn hun tijd dan ook ver vooruit. Misschien is het wel zo, dat het besef, waar de oude bronnen op teerden, pas in onze tijd een beetje tot de wereldbevolking als geheel begint door te dringen. Dat lijkt me ook bittere noodzaak, want de tijd begint te dringen ...

5 Hooglied

Hooglied 2, ode aan de liefde

Thema: de liefde, sterker dan de dood

(Hooglied 2,8-17) Hoor! Mijn lief! Kijk! Hij komt, springend over de bergen, dansend over de heuvels. Als een gazelle is mijn lief, als het jong van een hert. Kijk! Hij staat al bij de muur. Hij blikt door het venster, tuurt door de spijlen. Mijn lief roept mij toe: 'Sta op, vriendin! Mooi meisje, kom! Kijk! De winter is voorbij, voorbij zijn de regens, weggegaan. De bloemen zijn verschenen op het veld, nu breekt de zangtijd aan, het koeren van de duif klinkt op het land. De vijgenboom is al vol vruchten, de wijnstok rankt en geurt. Sta op, vriendin, Mooi meisje, kom! Mijn duif in de rotskloof, verscholen in de bergwand, laat mij je gezicht zien, laat mij luisteren naar je stem, want je stem is zo lieflijk, je gezicht zo bekoorlijk.' Vang voor ons de vossen, vang die kleine vossen. Ze vernielen de wijngaard, onze wijngaard vol bloeiende ranken. Mijn lief is van mij, en ik ben van hem. Hij weidt tussen de lelies. Nu de dag weer ademt en het duister vlucht - ga nu weg, mijn lief. Spring als een gazelle, als het jong van een hert over de geurige bergen.

Hooglied, wereldliteratuur

Een tijdje geleden is mevrouw Stoop – van Paridon op hoge leeftijd gepromoveerd op het Hooglied en wel met een heel andere uitleg dan de gebruikelijke. Normaal wordt het Hooglied gezien als liefdespoëzie, een ode aan de intieme liefde tussen man en vrouw. Een liefde, die juist door die intimiteit vaak model staat voor de liefde van God voor zijn volk en van Christus voor de gemeente. In dat beeld krijgt dan de man de actieve, onafhankelijke en liefdevolle rol van God of van Christus toebedeeld en de vrouw de meer passieve, afhankelijke en morrende rol van het volk of de gemeente. Zo zou dan Hooglied een plekje in de Heilige Schrift hebben gekregen. Nu heb ik sowieso al moeite met zo'n rolverdeling en het is de vraag of je daarmee nou echt recht doet aan de seksen. Maar er is nog een andere, meer prangende vraag die bij de traditionele uitleg opkomt.

Er zijn de eeuwen door talloze liefdesverhalen en –gedichten geschreven, van driestuiverromans tot en met wereldliteratuur. Wat is het nou precies

waardoor Hooglied tot de wereldliteratuur wordt gerekend? Waardoor verheft zich dit Lied der Liederen - zoals het in het Hebreeuws heet - boven het alledaagse, ja zelfs boven tijd en ruimte? Liefdesromans die tot de wereldliteratuur worden gerekend hebben naast de intense gevoelsstromen, die de geliefden boven zich zelf doen uitstijgen ook altijd iets dramatisch, iets tragisch. Bij voorkeur is dat, dat de beschreven liefde niet wordt geaccepteerd door de buitenwereld en dat de geliefden dan samen kiezen voor de dood. Daarmee brengen ze tot uitdrukking, dat hun liefde boven tijd en ruimte uitstijgt en sterk is als de afschuwelijke, bittere, koude dood. Ja, zelfs sterker. In Hooglied is ook sprake van intense verliefdheid en tragiek, maar voor de gezamenlijke zelfmoord als oplossing van die tragiek wordt niet gekozen. Wat is het dan wel, waardoor Hooglied er uit springt en het alledaagse verbindt met het eeuwige?

De tragiek van een onmogelijke liefde

Wat Hooglied zo bijzonder maakt, is dat de tragiek op een andere manier wordt opgelost. Volgens Mevr. Stoop wordt de tragiek in het Hooglied zo subtiel aangeduid, dat je er gemakkelijk over heen leest. Het meisje in het Hooglied is inderdaad verliefd, op een jongen uit haar omgeving. Die verliefdheid wordt in alle toonaarden bezongen en zonder ook maar enig waas van preutsheid. Voor de Hebreeuwse ziel is de hele natuur door God gemaakte schoonheid, zo schitterend dat alles kan dienen als metafoor voor de schoonheid van de geliefde. Borsten als druiventrossen, haren als een kudde gazellen die van een heuvel afrent, een hals als een toren van ivoor en ga zo maar door. Niet alleen is de geliefde zo mooi als de natuur zelf, ook hun liefde voor elkaar is dat en hun samenzijn is eigenlijk alleen maar met voorzichtige beelden te benaderen.

Maar ... de liefde die het Hooglied beschrijft is een onmogelijke liefde, want het meisje is uitgehuwelijkt aan koning Salomo en verhuisd naar zijn harem. Daar zit ze nu, gevangen in een luxe waar ze niet uit kan, bestemd om - wie weet wanneer - seks te hebben met een man van wie ze niet houdt. En met een intens verlangen naar haar echte geliefde, die echter onbereikbaar is geworden. Hij staat al bij de muur, blik door het venster en tuurt door de spijlen, of moet ik tralies zeggen? Ze kan eigenlijk alleen nog maar over hem dromen. 's Nachts gaat ze naar hem op zoek maar als de wachters - van de koning - haar vinden, rukken ze haar sluier af, slaan en verwonden haar. Geen wonder, want ze weerstaat op haar zoektocht naar haar minnaar de wil van de koning, die vindt dat zij zijn eigendom is. Maar, zo spreek je niet over de liefde, zo spreek je als man niet over een vrouw, zelfs niet als je

een koning bent met een harem van wel duizend vrouwen. En daarom blijft het meisje trouw aan haar eigen minnaar, de koning kan voor haar de hoogste boom in, zoals ze zegt in het laatste hoofdstuk van Hooglied: Mijn wijngaard blijft van mij, de duizend zilverstukken zijn voor jou Salomo. Liefde is niet te koop. En tegen haar echte geliefde zegt ze - als slotakkoord van het hele Hooglied - hetzelfde dat ze ook in hoofdstuk 2 tegen hem zegt: Ga nu van mij weg, mijn lief. Spring als een gazelle, als het jong van een hert over de bergen vol balsemkruid.

De liefde overstijgt de dood

Tegen deze achtergrond krijgt het Hooglied toch een heel nieuwe en, naar mijn gevoel, veel spannender betekenis. In de eerste plaats krijgt nu de vrouw - en niet de man - de actieve rol van degene, die trouw blijft aan de liefde van God voor zijn volk. En die liefde wordt weerspiegeld in haar liefde, die ze deelt met haar eigen en enige echte geliefde. En ook al is die liefde onmogelijk gemaakt door systemen van macht en geld, zij blijft er trouw aan. En daarmee weerstaat ze de wil van de machtigste man van het volk met z'n enorme harem. En ook wrijft ze als een echte profeet de koning indirect onder z'n neus hoe hij met mensen omgaat en dat hij daarmee de wil van de Allerhoogste met voeten treedt. Ook al klinkt het woord 'God' niet één keer in Hooglied, door haar trouw aan haar echte geliefde stuurt het meisje in Hooglied een subtiele boodschap naar de koning. Weet je nog Salomo, wiens naam vredevorst betekent, dat je die vrede slechts krijgt als je de liefde van God in praktijk brengt, als je mensen hun eigen leven gunt in plaats van ze in je harem op te sluiten? Weet je eigenlijk wel hoe mooi de liefde is? Weet je wel dat jij het mooiste, dat God aan de mens heeft gegeven, verkracht door het als koopwaar te behandelen. Weet je wel hoeveel onrecht je mensen aan doet door ze alleen op hun seksualiteit aan te spreken, terwijl een mens toch vele malen meer is dan alleen z'n seksualiteit.

Jij, grootste koning die Israël ooit gekend heeft, weet niets van de liefde, want de echte liefde zoekt zich zelf niet, zoals dat in de seks - als het alleen om lichamelijk genot gaat - meestal wel gebeurt. De echte liefde zoekt het heil voor de ander. Jij zoekt je eigen genot koning, duizend vrouwen zijn kennelijk nog niet genoeg, je moet mij ook nog. Met liefde heeft dat alles niets te maken. En daarom zeg ik tegen mijn geliefde: Ga nu van mij weg, mijn lief. Spring als een gazelle, als het jong van een hert over de bergen vol balsemkruid. Wacht niet op mij. Het leven is mooi, de liefde is prachtig, ik wil dat je er van geniet. Niet met mij, dat staat de koning me niet toe, maar je zult iemand vinden om mee te delen, wat je hebt ervaren met mij. Want de

liefde, waarmee God de schepping heeft gemaakt en mensen vervult, is sterk als de dood. Geen duizend Salomo's zullen dat ongedaan kunnen maken. Het gaat niet om mij, het gaat erom dat de liefde van God komt wonen onder de mensen en dat zij er van gaan genieten. Daarom ga, spring als een hertenjong over de bergen vol balsemkruid, laat mijn liefde je geleiden als balsem voor je ziel en heb lief. De dood is geen oplossing, de liefde wel. Daarom ga, wees een volledig mens en heb lief.

Ik vind de uitleg die mevr. Stoop ons heeft gegeven een prachtige uitleg. Het komt dicht in de buurt van de betekenis van Jezus, die ik bij de Franse filosoof Paul Ricœur las: symbool van de zelfopofferende liefde die sterker is dan de dood. Een goede herder is niet uit op z'n eigen voordeel of genot. Een goede herder is begaan met het lot van de ander, met dat van de minsten het allermeest. Hij wil zelfs z'n leven, z'n liefde, z'n genot opofferen, opdat de liefde van God zal kunnen stromen onder de mensen. Want die liefde gaat een mens ver te boven, is sterker dan de dood en reikt voorbij de grenzen van de dood. Ze zal doorgroeien ondanks alle onmenselijke systemen die haar om zeep brengen. Ondanks alles blijven geloven in die liefde, daar schuilt de echte kracht van een mens.

Geluk wordt vermenigvuldigd als het wordt gedeeld

Ik denk, dat de 'bruid' in Hooglied aan iedereen, die macht wil uitoefenen over een ander, anderen naar de eigen pijpen wil laten dansen en als eigendom beschouwt, een spiegel voorhoudt. Wat doe je jezelf toch tekort op die manier. Natuurlijk is het je goed recht om je eigen individuele geluk na te jagen, want onze God wil dat we gelukkig zijn. Hij heeft de mens, ons allemaal, voor de liefde en het geluk geschapen. Maar als je eigen geluk het enige is, dan leid je toch wel een erg armzalig leven. Want weet je, liefde en geluk worden slechts vermenigvuldigd als ze worden gedeeld. Het draait in het leven niet allemaal om jou, al ben je nog zo machtig, en het draait ook niet om mij, al ben ik nog zo ongelukkig. Besef toch eens dat de goede God ons allemaal een aarde heeft gegeven om op te leven, vaste grond onder de voeten die ons draagt. Jouw geluk wordt pas echt geluk als je anderen gelukkig maakt, als je al je macht, invloed en wilskracht er op richt om de minsten nieuwe moed en nieuwe perspectieven te bieden. Dan ga je geen mensen opsluiten in jouw kleine beperkte systeem, maar geef je ze volop de vrijheid en de gelegenheid om te groeien en te bloeien en te worden zoals God hen had bedoeld. Dan gaan we allemaal genieten van het leven, van de liefde, van de seksualiteit en van al die andere relaties waarin mensen tot hun recht kunnen komen. Zo wordt de vrijheid met vrede gevuld. Zo gaan vijanden el-

kaar met vrede begroeten en gaan we samen de Heer danken voor al het goede dat Hij ons heeft gegeven.

Man en vrouw: gelijkwaardige partners

Het Hooglied, een ode aan de liefde, zeker, maar ook een heel subtiele en liefdevolle kritiek op ongelijkwaardigheid in relaties. Natuurlijk in man - vrouw relaties is die problematiek op z'n heftigst. Hoeveel huwelijken worden niet vergiftigd door ingeslopen patronen waarbij de één de ander als eigendom beschouwt, de dienst uit maakt en de ander slaafs laat volgen. Mannen en vrouwen doen dat op een verschillende manieren, maar ze doen het wel allebei. Ik merk dat in pastorale gesprekken en ook in mijn eigenlijk huwelijk. Ga maar eens bij jezelf na hoe dat in jouw huwelijk is. En besef dan, dat God ook jou heeft gemaakt en je voor Hem waardevol bent zoals je bent. Je hoeft niet te bewijzen dat je op enigerlei wijze sterker bent dan de dood. Want ook in de dood ben je voor eeuwig in Zijn liefde geborgen. Jij bent waardevol in het leven hier en nu, want God heeft je met liefde gemaakt. En dat mag je delen, met je partner in de intieme sfeer en met iedereen die je pad kruist weer op andere manieren. Ofwel, het leven is boeiend, het leven is mooi, het leven is spannend, als de liefde het voor zeggen krijgt.

Hooglied 2, meerwaarde

Thema: over asymmetrische en symmetrische liefde

(Hooglied 2,1-7)

Ik ben een lelie van de Saron, een wilde lelie in het dal. Als een lelie tussen de distels, zo is mijn vriendin tussen de meisjes. Als een appelboom tussen de bomen van het bos, zo is mijn lief tussen de jongens. Ik verlang in zijn schaduw te zitten, met mijn tong wil ik zijn zoete vruchten proeven. Hij brengt mij in het wijnhuis, boven mij zijn vaandel van liefde. Verkwik me met rozijnen, verfris me met appels, want ik ben ziek van liefde. Mijn hoofd rust op zijn linkerarm, met zijn rechterarm omhelst hij mij. Meisjes van Jeruzalem, ik bezweer je bij de gazellen, bij de hinden op het veld: wek de liefde niet, laat haar niet ontwaken voordat zij het wil.

Verliefd, en dan?

Geduld is een schone zaak zeggen we dan. En er zijn dingen die je nou eenmaal niet kunt organiseren. Ik bedoel, het is niet zo dat je op een goede morgen opstaat en denkt, kom laat ik vandaag maar eens verliefd worden. Zoiets

overkomt je, als donderslag bij heldere hemel. En dan is het ook nog maar afwachten of dat wederzijds is. Je kunt er van alles aan doen om hem of haar aan je zijde te krijgen, maar als de vonk niet overslaat dan is het: jammer dan, einde verhaal. Weer een ander verhaal is het als je verliefd wordt op iemand die al een relatie heeft of getrouwd is. Aan zo'n verliefdheid kun je niks doen, die ontstaat buiten je wil om, maar je moet wel op een integere manier omgaan met zo'n onmogelijke liefde. Helemaal rampzalig is wat het meisje in Hooglied overkwam. Je bent al verliefd en je hebt op een weldadige manier van die liefde geproefd, omdat ze wederzijds was - zoals het zo prachtig wordt beschreven in het stukje dat we net in Hooglied hebben gelezen. En dan word je uitgehuwelijkt aan een ander, aan een koning met een harem van wel duizend vrouwen. Daarin ben je niet meer dan een nummer en je kunt alleen nog maar dromen van je enige echte geliefde. Dramatisch, rampzalig, zeker, maar ze gaat er wel op een liefdevolle manier mee om en gunt haar enige echte geliefde de liefde die ze zelf moet ontberen.

Asymmetrische en symmetrische liefde

Liefde, de Bijbel staat er vol van en het lijkt zo ideaal, zo wonderschoon. Maar o wee, wat zitten er een haken en ogen aan dat ene woordje. Wat kun je er intens van genieten en wat kun je er ziek van worden en vaak komen die twee uitersten ook nog gelijktijdig voor. Ik denk, dat dat komt, omdat liefde in zoveel verschillende betekenissen voorkomt, die vaak niet goed worden onderscheiden en met elkaar verward. Grofweg gezegd kun je stellen dat liefde in twee tegengestelde betekenissen zich aan mensen openbaart, asymmetrisch en symmetrisch.

a) asymmetrisch, ontvangen

In een asymmetrische verhouding is er een groot verschil tussen wat je krijgt aangereikt en wat je daarvoor terugdoet. De liefde is er onvoorwaardelijk, je krijgt veel meer dan je ooit kunt terugdoen. Het is de liefde die ouders voor hun kinderen hebben, de liefde die God voor Zijn schepping en voor de mensen heeft. Het gaat hier om het krijgen van oevertrouwen, het gevoel van wat er ook gebeurt, mijn bestaan is veilig. Ik ben geborgen in de zachte armen van moeder, in de krachtige hand van vader, veilig onder de vleugels van de Allerhoogste. Natuurlijk, er gaat een hoop mis in het leven, maar je wordt altijd opgevangen, je hebt altijd ergens een thuis waar je welkom bent, een God bij wie je terecht kunt. Als je die geborgenheid in de intieme sfeer van een warm nest hebt meegekregen, dan kan je oevertrouwen niet meer stuk. Dan is er een goede basis voor je leven gelegd en heb je vaste grond onder de voeten.

b) symmetrisch

Daarmee ben je klaar gemaakt voor de liefde in de andere zin, de symmetrische verhouding waarin er evenwicht bestaat tussen wat je geeft en ontvangt. De seksualiteit is dan de eerste vorm van zo'n symmetrisch liefde die zich aandient. Het is prachtig om te zien hoe jongeren daar mee bezig zijn. Je ziet ze er mee spelen, er van genieten, het is spannend, leuk en vervelend en dat allemaal tegelijk. Oh meneer, zegt zo'n meisje in 3 atheneum dan tegen me met een stralende lach op haar gezicht, dat is toch zo'n vervelend joch, hij zit me overal achterna en trekt me aan m'n haren! Dan kijk ik haar aan en vraag: en wat zeg je dan tegen hem, hou toch op want het is zo lekker? Oh meneer, roept ze vervolgens quasi geschokt uit met nog steeds met dezelfde lach op haar gezicht, dat is gemeen van u! En weg dartelt ze, achter dat rotjoch aan. Prachtig. Maar goed, als het allemaal wat serieuzer wordt, wordt de nadruk op de wederkerigheid ook groter. Natuurlijk de verschillende zijn er en het wordt van levensbelang om daar een evenwicht in te vinden, wil de relatie stand houden. Ook daar kun je mee spelen en volop van elkaar genieten. En dat maakt je weer klaar voor het echte leven waar je in een heleboel symmetrische verhoudingen op allerlei gebieden terecht komt. In je werk, in de kerk, in de sportclub en ga zo maar door. Er moet een zekere mate van evenwicht ontstaan tussen wat je geeft en wat je krijgt, anders hou je het niet vol. Dat kun je ook op een liefdevolle manier doen door te geven wat je waard bent en wat je in je hebt, maar dat hou je alleen maar vol als er ook wat van terugkomt. En je moet dat ook leren, want er zitten heel wat stappen tussen een eerste verliefdheid en de gerijpte verhouding van een jubilerend echtpaar, tussen een eerste stage en een goed ontwikkeld vakmanschap.

c) asymmetrisch, geven

En dan komt de laatste stap waarmee je weer terecht komt in de asymmetrische verhouding. Dat is het moment waarop je zelf overgaat tot het geven van onvoorwaardelijke liefde, je zelf meer liefde gaat geven dan je direct terugkrijgt. Eerst in je eigen gezin naar je eigen kinderen toe en dan ook daarbuiten. Een mooie oefenplaats voor die liefde is de gemeente van Christus, waarin we heel veel weggeven van wat we zelf ontvingen, zonder dat we ons nu zo druk maken over wat er allemaal voor ons zelf van terugkomt. In feite kan dat alleen maar als je de voorgaande fasen goed bent doorgekomen en je ook het gevoel hebt dat je heel wat hebt weg te geven. We geven voor de mensen in Bangladesh en voor de aids kinderen in Zuid-Afrika. We zingen dat het een lieve lust is en we bidden voor mensen in de stilte van ons hart van wie we niets terug te verwachten hebben. En toch doen we het elke keer

weer. Asymmetrisch, onvoorwaardelijk. Waarom zou je? Druppel op de gloeiende plaat? Nou en! In de onvoorwaardelijke liefde zijn dat absoluut geen relevante vragen. Ze komen niet eens in je op. Je doet het gewoon.

Meerwaarde

Wat zijn de goede vruchten, zo vraagt een mooi Pinksterlied, die groeien aan de Geest? De liefde en de vreugde, de vrede allermeeft. Geduld om te verdragen en goedertierenheid, geloof om veel te vragen, te vragen honderduit. Het is denk ik de onvoorwaardelijke liefde, die het meest met God te maken heeft. Daar komt die liefde namelijk weg. De goede God heeft een prachtige schepping gemaakt en de mens daarin geplaatst om in te leven en om van te genieten. Dat geeft een stevige basis en vaste grond onder de voeten. Als dan de stormen komen, dan waai je niet direct om. Die onvoorwaardelijke intieme liefde van God en van je ouders ontvangen is een eerste stap, haar te delen op een evenwichtige manier de tweede en vrijuit rond te strooien aan wie het maar wil ontvangen, zonder er ook maar iets direct voor terug te willen de derde en laatste stap.

In het normale leven van alledag komen we meestal niet veel verder dan de tweede stap. En daar zit een probleem. Als je namelijk niet meer geeft dan je terug krijgt en dus streeft naar het perfecte evenwicht, dan doe je jezelf te kort. Je laat de ander bepalen, wat jij waard bent en geeft ook niet meer dan dat. Maar als je je vak met liefde uitoefent, dan streef je naar het beste in je zelf, je haalt uit jezelf wat er in zit. En moet er nog meer uitkomen, dan leer je dat er gewoon bij. Zo komen we in sfeer van de meerwaarde. Het is belangrijk voor jezelf om die meerwaarde ook echt uit jezelf te halen, ook al wordt die bij lange na niet op z'n juiste waarde geschat of betaald. De verhouding wordt dan wel asymmetrisch en de liefde onvoorwaardelijk, maar je ontwikkelt jezelf er mee. En, de meerwaarde die zo ontstaat gaat niet verloren. Ze is belangrijk voor jezelf natuurlijk. Maar omdat je haar deelt met anderen, komt ze ook ergens anders terecht en gaat daar weer een eigen leven leiden. Ik kan me voorstellen dat een lagere school leerling van nu later in Nieuw Zeeland terecht komt en daar in contact komt met een kerk. Hij herinnert zich vervolgens, dat hij ooit een zondagsschooljuf heeft gehad, die zo mooi kon vertellen. Er komen ineens allerlei dingen terug, die hij in die gemeente kan gebruiken. De juf merkt daar zelf helemaal niks van en onze gemeente in Gasselte ook niet en toch gaat de meerwaarde, die zij met liefde in haar verhalen heeft gestopt, daar verder werken. Zo gaat de wereld er in z'n geheel een beetje beter en mooier uitzien. Idealistisch? Jazeker! Maar het werkt wel.

Meerwaarde delen verrijkt je leven

Ik ben de wijnstok, zegt Jezus, en jullie zijn de ranken. Als je in mij blijft, dan blijf ik in jullie en zul je vrucht dragen, veel vrucht. De wijnstok, de druiventrossen, het wijnhuis, in Hooglied zijn het allemaal verwijzingen naar de genietingen van de seksuele liefde. Jezus verbreedt die betekenis naar de liefde in het algemeen, de liefde met z'n vele betekenissen die in zoveel verschillende soorten relaties steeds weer een andere rol speelt. Waar het om gaat is verbonden te blijven met de onvoorwaardelijke intieme liefde van God en dan leer je uiteindelijk om ook zelf die onvoorwaardelijke, misschien zelfs wel die zelfopofferende liefde van het meisje in Hooglied te geven, waar de hele wereld beter van wordt. Je krijgt geduld om veel te verdragen en goedheid en ook geloof om veel te vragen, te vragen honderduit. Wat zijn de goede vruchten, die groeien aan de Geest van God? Meerwaarde, vreugdevolle seksuele intimiteit, liefde en vooral vrede. Vrede in jezelf, vrede in je omgeving, vrede in de wereld.

Hooglied 3, het zachte gras

Thema: intimiteit voorbij het religieuze gelijk

(Hooglied 3,1-5)

's Nachts in mijn slaap zoek ik mijn lief. Ik zoek hem, maar ik vind hem niet. Laat ik opstaan, rondgaan in de stad, laat ik in de straten, op de pleinen, zoeken naar mijn allerliefste. Ik zoek hem, maar ik vind hem niet. De wachters vinden mij op hun ronde door de stad. 'Hebben jullie mijn lief ook gezien?' Nog maar nauwelijks ben ik hun voorbij of ik vind mijn lief. Ik grijp hem vast en laat hem niet meer los tot ik hem gebracht heb in mijn moeders huis, in de kamer van haar die mij baarde. Meisjes van Jeruzalem, ik bezweer je bij de gazellen, bij de hinden op het veld: wek de liefde niet, laat haar niet ontwaken voordat zij het wil.

(Mattheüs 28,16-20)

De elf leerlingen gingen naar Galilea, naar de berg waar Jezus hen had onderricht, en toen ze hem zagen bewezen ze hem eer, al twijfelden enkelen nog. Jezus kwam op hen toe en zei: 'Mij is alle macht gegeven in de hemel en op de aarde. Ga dus op weg en maak alle volken tot mijn leerlingen, door hen te dopen in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest, en hun te leren dat ze zich moeten houden aan alles wat ik jullie opgedragen heb. En houd dit voor ogen: ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voltooiing van deze wereld.'

Vlinders in je buik

Ken je dat, of misschien herinner je je het wel: je bent tot over je oren verliefd, maar hij of zij is er niet. Spoorloos verdwenen alsof ie nooit bestaan heeft. Het was eigenlijk te mooi om waar te zijn om zo totaal op te gaan in iemand van wie je houdt. Je hoefde er ook niets voor te doen, het gebeurde gewoon en het was wederzijds. Mijn liefde hangt niet in de lucht, maar is beantwoord. Maar nu is hij weg. Misschien was het wel een droom en word ik nu wakker. Maar het was geen droom, ik heb je gevoeld, aangeraakt. Liefste waar ben je? En je wordt verscheurd door de paradox van droom en werkelijkheid, de tegenstelling van liefde en duisternis. Je rent rond in de nacht als een kip zonder kop, maar alles wat je ziet is duisternis en wachters die daarin rondlopen om de slapende stad tegen onheil te behoeden. Je geliefde is er niet. Niemand die je tegenkomt kan je behoefte echt bevredigen. Dat kan er maar één en juist diegene schittert door afwezigheid. Verliefdheid is heftig en niet alleen maar mooi. Het is rampzalig als aan haar wetten niet wordt gehoorzaamd, juist omdat het zo hemels is als dat wel gebeurt.

Natuurlijk die eerste verliefdheid gaat over en je raakt gewend aan de afwisseling van aanwezigheid en afwezigheid. Maar een relatie heeft pas echt bestaansrecht als die eerste verliefdheid blijft bestaan. En waar wordt die opgeborgen? In de intimiteit van je hart. Voorbij de wachters, voorbij de kenbare, gesloten en controleerbare systemen, die de basis vormen van elke maatschappij in onze gebroken en onvolmaakte wereld, voorbij de stadsmuren en haar bewakers, daar duikt de geliefde ineens weer op. Daar in de intimiteit van je hart is de liefde hemels, in de intimiteit van de wortels van je bestaan, in de kamer waar jij geboren bent, daar is je liefde veilig, onbedreigd en niet te ontkennen. En vanuit die veilige basis is ook het zachte gras - in de omsloten hof, de boomgaard, het open veld – een plek waar de liefde zoet is, zoals uit zoveel andere plaatsen in Hooglied blijkt. Ook daar blijft de liefde van je hart onbedreigd, een bron van inspiratie die je hele leven doortrekt.

Zoals jij het leven hebt gekregen zonder dat je het is gevraagd, zo heb jij je liefde voor die ene persoon gekregen en hij voor jou. 'Ik bezweer u dochters van Sion', zo staat in een oude vertaling van het Hooglied, 'wek de liefde niet op voordat het haar behaagt.' Je krijgt het. Zomaar. Van wie? Van Hem die alles met liefde heeft gemaakt. Want, wat liefde bouwt dat blijft bestaan. Ze wordt in de opeenvolgende generaties doorgegeven als de wortel van het

bestaan. Veilig, onbedreigd, bron van inspiratie bij alle wonden die je in het leven oploopt.

Vorbij het religieuze gelijk

Ga mijn broeders vertellen dat ze naar Galilea moeten gaan, daar zullen ze mij zien. Waarom verschijnt de opgestane Heer in Galilea aan zijn discipelen? Waarom moeten ze dat hele eind van Jeruzalem naar Galilea sjouwen om Jezus te zien? Ik bedoel, voor de opgestane Heer is tijd en ruimte niet meer belangrijk. Hij gaat dwars door gesloten deuren heen, en voor Hem is het een fluitje van een cent om het ene moment hier te zijn en het volgende moment honderd kilometer verderop. Maar die arme discipelen die moeten dagen lopen om de Heer te ontmoeten. Waarom mochten ze Hem niet in Jeruzalem zien?

Eén ding is hier, denk ik, van wezenlijk belang. Jeruzalem betekent ‘stad van vrede’ maar in de drieduizend jaar dat de stad heeft bestaan heeft ze alleen maar oorlog gekend. Oorlogen tussen Joden, Christenen en Moslims, die allemaal claimen dat de stad een eminente rol speelt in hun religie. Zo’n stad wordt pelgrimsoord. In het Oude Testament staan ook vele pelgrimspsalmen waarin wordt verteld hoe gelovige Joden uit alle delen van het land optrokken naar Jeruzalem. Vooral met Pesach – het Joodse Paasfeest – kwamen ze naar Jeruzalem om daar met elkaar de Allerhoogste te loven en te prijzen in de tempel voor het feit, dat Hij hen uit ooit Egypte heeft bevrijd en nog steeds hun reddende en bevrijdende God is. Nou, deze hele beweging richting centrum van het eigen religieuze gelijk wordt door Jezus’ oproep aan zijn discipelen om Hem in Galilea te ontmoeten omgedraaid. Ze moeten weg uit Jeruzalem, naar de berg waar Jezus hen had onderwezen.

O vrede van Tiberias, o heuvels in het rond, waar Jezus in het zachte gras, de mensen liefhad en genas (Gez. 463:3). Mattheüs spreekt over de berg waar Jezus hen had onderwezen. Nou zijn er in Galilea eigenlijk geen bergen. Alleen de Golanhoogten maar die zijn kaal en nauwelijks te beklimmen. Het is ook niet bekend dat Jezus daar ooit zijn discipelen heeft onderwezen. Wel in de liefelijke heuvels aan de oevers van het meer van Tiberias in Galilea. Waarom spreekt Mattheüs dan toch over een berg?

Die berg herinnert in de eerste plaats aan de berg Horeb in de Sinäi woestijn, waar Mozes – met het volk Israël vanuit Egypte op weg naar het beloofde land - regelmatig met God sprak en tot twee keer toe de stenen tafelen kreeg met de tien geboden. De berg herinnert ook aan de berg Sion waarop Jeruzalem is gebouwd. Sion is zelfs een andere benaming voor de stad geworden. Ofwel de berg staat voor de ontmoeting met de liefdevolle God, die

elke keer weer opnieuw begint met zijn weerbarstige, opstandige en morrende volkje. Die God heeft alles met liefde geschapen. Hij geeft Zijn liefde gratis voor niks aan iedereen die dat maar wil, zodat mensen ook elkaar gaan liefhebben, in vrede met elkaar leven en hun overvloed met elkaar delen. Dat is een heel ander verhaal dan een stad claimen, of je eigen recht claimen, en je gelijk bevechten met wapengekletter. Van een hoge piet in het leger komt de uitspraak, dat je met een bajonet zo'n beetje alles kunt doen behalve er op zitten. En dat is nou precies wat er gebeurde aan de oevers van het meer van Galilea, waar Jezus in het zachte gras de mensen liefhad en genas, waar aan vijfduizend mensen werd gevraagd om rustig te gaan zitten in het zachte gras om vervolgens op wonderbaarlijke wijze te worden gevoed.

Het nieuwe tijdperk van de liefde

Ver van Jeruzalem, stad van oorlog en het religieuze gelijk, in de liefelijke heuvels rond het meer van Galilea verschijnt Jezus na zijn opstanding uit de dood aan zijn discipelen. En Hij zegt tegen hen: ga naar de uiteinden van de aarde en maak alle volkeren tot mijn discipelen. Doop iedereen in de Naam van de Allerhoogste God van hemel en aarde, in de Naam van de Zoon, die de Eeuwige uit de dood heeft opgewekt en in de Naam van de Heilige Geest, die er is geweest vanaf het begin der tijden. Ik zeg jullie dit in Galilea en niet in Jeruzalem want mijn boodschap heeft niets met geweld, oorlog of religieus gelijk te maken. Mijn boodschap is thuis in het zachte gras, waar mensen elkaar liefhebben, waar geliefden elkaar blij maken, waar genezing is en ontspanning. Daar waar het leven feest viert. Daar waar de Eeuwige glimlacht, omdat mensen elkaar vinden en inspireren. Voorbij de muren van de angst, voorbij de stadsmuren van de gesloten systemen waarin mensen elkaar opsluiten, in de intimiteit van het hart, daar ontstaat de nieuwe tijd. Daar is de liefde veilig, onbedreigd, daar is zij een blijvende bron van inspiratie. Daarom zet je hart maar open voor die liefde en begin een nieuw tijdperk.

Als ik tweeduizend jaar later om me heen kijk heb ik de neiging om te gaan vloeken. Wat hebben we die blijde boodschap verkracht en tot een onbeduidende perversie gereduceerd. We weigeren om te gaan zitten in het zachte gras in de liefelijke heuvels rond het kabbelende water. We hebben het rustig zitten verleerd. Op bajonetten kun je immers niet zitten! We hebben de liefde vermoord met elk kind dat op een landmijn loopt, met elke vrouw die is gereduceerd tot lustobject, met elke man die z'n talenten en kansen worden ontnomen, omdat ze niet passen in het systeem. Wat een Godslastering als dat ook nog in Zijn Naam wordt gedaan, wat een gebrek

aan vertrouwen, wat een angst. En al zo lang. Het nieuwe tijdperk is nog steeds niet begonnen.

Elf leerlingen gingen naar Galilea. Maar een handje vol. En ze waren niet eens voltallig. Eén was afgefallen, zodat het getal der volheid, de 12 stammen van Israël, niet werd gehaald. Elf is het getal der zotheid, het ongewone, verbonden met carnaval. Op de elfde van de elfde wordt de nieuwe prins geïnstalleerd! Maar de elf in Galilea worden in volle ernst door Jezus toesproken. Het nieuwe tijdperk kan niet worden opgelegd vanuit wereldomvattende machtsstructuren, maar moet beginnen in de intimiteit van je eigen hart. Daar moet het groeien en als een sneeuwbal gaan werken. Ongewoon, zeker en gezien de toestand in de wereld is succes niet verzekerd. Het is een avontuur, dat je alleen vanuit het vertrouwen in de goede bedoelingen van de Allerhoogste kunt aangaan en dan nog zul je veel onbegrip en zelfs tegenwerking ondervinden. Maar weet één ding: alle angst komt voort uit de angst voor de dood. Ik laat jullie nu hier in Galilea zien dat die angst ongegrond is. Want de Eeuwige is sterker dan de dood, sterker dan alle machten en krachten in de hemel en op aarde die Zijn goede bedoelingen tegenwerken. En als je niet meer bang voor de dood hoeft te zijn, dan kun je leven en sterven vanuit de ontspanning, de liefde en het vertrouwen. Dan zet je je hart open voor de liefde van God en begin je je eigen nieuwe tijdperk. En je zult gezegend worden, want Ik zal met jullie zijn alle dagen, tot aan de voltooiing van deze wereld.

De kracht van de intimiteit

Al met al hebben die elf toch wel het één en ander op gang gebracht. Ook al hebben we het nog steeds niet echt begrepen, dat betekent niet dat de motor achter deze beweging is verdwenen. Ze is nog steeds werkzaam in de intimiteit van ons hart, van jouw en mijn hart, van het hart van alle wereldreligies, veilig, onbedreigd, als blijvende bron van inspiratie. We zijn natuurlijk gewend geraakt aan de afwisseling van aanwezigheid en afwezigheid, licht en duisternis. Maar als je een nieuw tijdperk wilt beginnen, dan begint dat in jouw en mijn eigen hart en trekt van daaruit de wereld in. En de opgestane Heer zal met ons zijn alle dagen, tot aan de voltooiing van deze wereld.

Intermezzo: dronken van liefde

(Hooglied 4,8-5,1) (Hij:)Mijn bruid, ga met me mee, kom mee, weg van de Libanon. Daal af van de top van de Amana, de top van de Senir, de Hermon. Weg van de bergen waar leeuwen huizen, weg van de holen waar pan-

ters schuilen. Zusje, bruid van mij, je brengt me in vervoering, je brengt me in verrukking met maar één blik van je ogen, met één flonker van je ketting. Zusje, bruid van mij, hoe heerlijk is jouw liefde, hoeveel zoeter nog dan wijn. Hoeveel zoeter is je geur dan alle balsems die er zijn. Mijn bruid, je lippen druipen van honing, melk en honing proef ik onder je tong, je kleed geurt naar de Libanon. Zusje, bruid, een besloten hof ben jij, een gesloten tuin, een verzegelde bron. Aan jou ontspruit een boomgaard vol granaatappels, met een overvloed aan vruchten, hennabloemen, nardusplanten, nardus en saffraan, kalmoes en kaneel, wierookbomen, allerlei soorten, mirre, aloë, balsems, allerfijnst. Je bent een bron omringd door tuinen, een put met helder water, een bergbeek van de Libanon.

(Zij:) Ontwaak, noordenwind! Kom, zuidenwind! Waai door mijn hof, laat zijn balsems geuren. Mijn lief moet in zijn hof komen, laat hij daar zijn zoete vruchten proeven. Hier ben ik in mijn hof, zusje, bruid van mij. Ik pluk mijn mirre en mijn balsem, ik eet mijn honing uit mijn honingraat, ik drink mijn melk en mijn wijn.

(Koor:) Eet, vriend en vriendin! Drink, en word dronken van liefde!

Onbevredigd verlangen

Mijn bruid ga met me mee, kom mee, weg van de Libanon, weg van de bergen waar leeuwen huizen, weg van de holen waar panters schuilen. De leeuw is het symbool van de macht en machtsvertoon, de panter het symbool van de trots en de eigenwaan. Samen staan beide symbolen voor het hof van koning Salomo, beroemd door zijn harem met duizend vrouwen. Koningsmacht werd vroeger uitgedrukt in aantallen harem-vrouwen. Het meisje in Hooglied zit er gevangen, omdat ze aan de koning is uitgehuwelijkt, haar geliefde roept haar om uit die verstevigde vesting op de bergen te ontsnappen. Hoewel ... hij weet dat het onmogelijk is. Hij mag in de buurt komen van die vesting, af en toe een glimp van haar opvangen, haar schoonheid in alle toonaarden bezingen. Maar op afstand. Zijn hof vol balsemkruiden is beneden, haar tuin met een overvloed aan vruchten bloemen en kruiden boven op de berg. Ontwaak noordenwind, kom zuidenwind, zegt ze, waai door mijn hof. Mijn lief moet in zijn hof komen laat hij daar zijn zoete vruchten proeven. En dan antwoordt hij: hier ben ik in mijn hof, zusje bruid van mij en ik pluk haar vruchten. Hoe groot is bij beiden het verlangen om hun beide tuinen één te laten worden. Dat zijn mijn tuin is en mijn tuin zijn tuin. En ze worden er toe aangespoord door de omstanders: eet vriend en vriendin, drink en word dronken van liefde. Maar een dikke harem-muur houdt beide

tuinen gescheiden. Het verlangen naar elkaar blijft bestaan en voedt beider liefde, ook al wordt ze niet bevredigd.

De dubbelheid van de liefde

Dronken van liefde, is dus op z'n minst een nogal dubbel begrip. Wat er uit Hooglied in doorklinkt is dat je je overgeeft aan de toestand die geen werkelijkheid is. Je wordt uitgetild boven je eigen situatie van je onvervulde verlangens naar het onmogelijke en ervaart zelfs werkelijk iets van dat waar je hart zo vol van is. Ook al is die werkelijkheid een droomwerkelijkheid en verder weg dan ooit ... In dat opzicht lijkt het dus wel een beetje op de toestand als je dronken bent van de alcohol of high van de drugs. Maar er is één cruciaal verschil. De dronkenschap, waarvan sprake is in Hooglied, brengt je niet in een sociaal en geestelijk isolement en laat je niet in een diepe put van zinloosheid vallen, waarin je aan jezelf en alles gaat twijfelen en waaruit God verdwenen is. De liefde, ook de liefde tussen man en man vrouw, zelfs als de vervulling ervan een verlangen moet blijven, blijft recht over eind. Ze wordt niet als zinloos afgedaan, niet als een onwerkelijk verworpen, niet als een wrede droom in stukken gescheurd, omdat die droom te mooi is om in de actualiteit van oorlog, geweld en machtswellust te verdragen. Ze brengt de geliefden er ook niet toe – zoals bij Romeo en Julia – om elkaar aan te sporen samen zelfmoord te plegen, omdat hun liefde geen bestaansrecht blijkt te hebben. Niks van dat alles.

God heeft de wereld en de mens goed gemaakt met een liefde die Hij zo graag met al z'n schepselen wil delen. Dat wij die liefde met voeten treden en onmogelijk maken wil nog niet zeggen, dat die liefde niet bestaat of heeft opgehouden om mensen te inspireren en gelukkig te maken. Ook al mag ik het niet beleven mijn lief, zegt het meisje aan het eind van Hooglied, jij bent het aan onze liefde verplicht om dat wel te doen. Laat mijn liefde je als balsem voor je ziel in je hele leven begeleiden. Ga nu van mij weg mijn lief! Spring als een gazelle, als het jong van een hert over de bergen vol balsemkruid. Ofwel, breng de liefde waarmee God ons gelukkig heeft gemaakt de wereld in, want zij blijft ondanks alles bestaan. Breng haar onder de mensen, zodat de wereld er een beetje beter uit gaat zien.

Hooglied 5, ziek van liefde

Thema: verder zien dan je pijn

(Hooglied 5,2-8) Ik sliep, maar mijn hart was wakker. Hoor! Mijn lief klopt aan! 'Doe open, zusje, mijn vriendin, mijn duif, mijn allermooiste. Mijn

hoofd is nat van de dauw, mijn lokken vochtig van de nacht.' 'Maar ik heb mijn kleding al uitgedaan, moet ik het weer aandoen? En ik heb mijn voeten al gewassen, moet ik ze weer vuil maken?' Mijn lief stak zijn hand naar binnen, een siddering trok door mij heen - om hem! Toen sprong ik op, ik ging hem opendoen. Mijn handen dropen van mirre, mirre vloeide van mijn vingers op de grendel van de deur. En ik deed open voor mijn lief, maar hij was weg, mijn lief was weggegaan. Een duizeling beving mij toen ik zag dat hij er niet meer was. Ik zocht hem, maar ik vond hem niet, ik riep hem, maar hij antwoordde niet. De wachters vonden mij op hun ronde door de stad. Ze sloegen mij, ze verwonden mij, ze rukten mij de sluier af, de wachters van de muren. Ik bezweer je, meisjes van Jeruzalem, als jullie mijn lief vinden, wat zeggen jullie tegen hem? Dat ik ziek van liefde ben.

(Johannes 20,24-25) Een van de twaalf, Tomas (dat betekent 'tweeling'), was er niet bij toen Jezus kwam. Toen de andere leerlingen hem vertelden: 'Wij hebben de Heer gezien!' zei hij: 'Alleen als ik de wonden van de spijkers in zijn handen zie en met mijn vingers kan voelen, en als ik mijn hand in zijn zij kan leggen, zal ik het geloven.'

De veerkracht van het leven

Wat kan er toch veel fout gaan in een mensenleven. Dat is op zich niet zo verwonderlijk want de mens is het meest gecompliceerde en complexe levende wezen dat er bestaat. En het is een hele toer om alle lichamelijke, psychische en geestelijke processen in harmonie te ontwikkelen en met elkaar in evenwicht te houden. Als je dat allemaal zelf moest doen, dan zou je horendol worden. Op de keeper beschouwd, leeft een ieder van ons in een heel labiel evenwicht. En ik beschouw het als een wonder, dat elke keer als mensen klappen krijgen, uit het veld geslagen worden, uit het lood raken, zij toch altijd weer op zoek gaan naar een nieuw evenwicht en dat meestal ook vinden. Kennelijk is er iets in het leven dat ons daarbij helpt. Je kunt het psychische soepelheid noemen of geestelijke veerkracht - en de één heeft daar meer van dan de ander - hoe schrijnend de wonden ook zijn, we krabbelen meestal weer overeind en gaan verder.

Eerst zien en dan geloven ...?

Het is niet zo verwonderlijk dat er dingen fout gaan in je leven, dat lijkt meer regel dan uitzondering. Veel wonderlijker is het dat het leven verder wil, dat wij gehoor geven aan die roepstem en telkens weer op een nieuwe manier de draad weer oppakken. Al met al is het niet zo gek, dat mensen gaan voor ze-

kerheid en het nieuw gevonden evenwicht willen vasthouden. Hoe harder de klappen in het verleden zijn aangekomen, hoe sterker de neiging om de chaos, de angst, de ontredding buiten de deur te houden. Maar zo komt er wel een muurtje om je hart, waardoor de echt mooie dingen ook niet meer binnen komen. Te mooi om waar te zijn ... Eerst zien en dan geloven.

Maar wat we zien is de wereldpolitiek, meedogenloze machtssystemen die mensen als nummers zien en behandelen, liquidaties in het criminele circuit, starre logge bureaucratieën waar geen beweging in te krijgen valt. Dat is de wereld van het echte leven, van de zekerheid, de regel. En ook al is die meestal onmenselijk, die zekerheid verkiezen we boven de vluchtige flonkering in de ogen van een kind. Mooi hoor, daar niet van, maar daar kun je geen maatschappij, geen sociale zekerheid, geen persoonlijk leven op bouwen. Te mooi om waar te zijn, of om zekerheid te bieden. En als we nuchter en realistisch zijn, dan zit ook daar wel iets in. De liefde wordt verkracht door het systeem, de sluier wordt afgerukt door de wachters.

En toch is het onze verantwoordelijkheid om de liefde te koesteren en te beschermen. Die gooi je niet op de markt of in het publieke leven, zij hoort thuis in de intimiteit van het versterkte hart, waar ze door niemand kan worden verwond. Behalve natuurlijk door degene die juist die intieme liefde met je deelt. En ook daar gaat zoveel mis in een mensenleven. Je kunt ziek worden van liefde. Bijvoorbeeld als je geliefde er gewoon niet is, als je hem of haar het hardst nodig hebt. Muren om je hart werken dan alleen maar contra-productief, want niemand krijgt er nog toegang en de eenzaamheid wordt je dagelijkse deel. Eerst zien en dan geloven? Dan geloof je wat je ziet. Dat blijft dan beperkt tot de harde werkelijkheid van het dagelijkse leven en die is meestal niet zo mooi. De wereld zal door je liefde niet anders en zeker niet mooier, soepeler of veerkrachtiger worden op deze manier.

Willen zien wat je gelooft

Thomas is de regel, Jezus de uitzondering. Eigenlijk zien we Jezus, zoals Hij zich zelf niet ziet. Wij zien Hem als de uitzondering die de regel bevestigt. Dood is dood en dan ga je niet zomaar ineens weer leven en eten met je vrienden. Dat is de regel. Machthebbers blijven het voor het zeggen houden in deze wereld en daarin zal een vaag geloof in leven na de dood geen verandering brengen. Mijn moeder is veel te jong overleden en zij is nooit teruggekomen. En mensen zijn niet lief voor elkaar. Het is fijn dat God dat wel is, maar dat verandert mijn werkelijkheid niet. Jezus wil niet volgens deze regel leven. Hij wil de wereld veranderen door het geloof. Hij wil van de uitzondering regel maken en draait de zaak dan ook om. Niet geloven wat je

ziet, maar willen zien wat je gelooft. Als je gelooft, dat God de wereld zo lief heeft gehad, dat Hij er alles voor over heeft om die wereld tot haar bestemming te brengen, dan zie je die liefde ook overal. Niet alleen in de versterkte vesting van je eigen hart, maar overal waar mensen een gemeenschap proberen te vormen, waar gezinnen knokken om elkaar vast te houden, waar mensen nieuwe kansen aangrijpen en weer zin in hun leven gaan creëren. In de schoonheid van de natuur – hoe wreed die vaak ook is. Als je voorbij de dood durft te geloven in nieuw leven, dan zie je dat leven overal ontspruiten en laat je je er door verblijden, verrijken, inspireren.

Naar een nieuw evenwicht: verder zien dan je pijn

Bij iedereen gaat er in het groeiproces naar volwassenheid wel ergens iets fout, wordt het evenwicht verstoord. Maar, omdat we zo geschapen zijn, gaan we op zoek naar een nieuw evenwicht. En dan is het maar net: hoe ga je daar mee om. Je kunt je pijn wegdrücken, verdringen, verbloemen. Daardoor blijft de pijn actief, bevestigt het de bestaande structuren die de liefde van God met voeten treden en houdt ze zelfs in stand. Je pijn bepaalt dan onbewust je manier van zien, handelen en ‘geloven’. Je kunt er ook voor kiezen om verder te kijken dan je pijn en uit te gaan van de eeuwige liefde van God. Dan blijf je geloven dat het ook anders kan in je leven, beter, liefdevoller, zinvoller. Je grijpt elke nieuwe kans aan en er verandert echt iets. Er komen nieuwe mensen in je leven, er verschijnen nieuwe perspectieven en je vindt een nieuw evenwicht. Gelukkig zijn zij, zegt Jezus tegen Thomas, die niet zien en toch geloven. Gelukkig ben je, als je ondanks alle ellende die je ziet toch blijft geloven, dat God zijn schepping goed heeft gemaakt. Gelukkig ben ik als ik geloof, dat Zijn liefde sterker is dan de dood, dat Hij ook mij met liefde heeft gemaakt en blijft liefhebben, zo lang ik leef. Kennelijk is er iets in het leven, dat ons helpt om na elke tegenslag weer overeind te krabbelen en verder te gaan. Jazeker, de liefde van God.

Je hele zelf omarmen met de liefde van God

Er kan veel fout gaan in een mensenleven. Er gaat veel fout in elk mensenleven. Ga maar eens eerlijk bij je zelf te rade wat er allemaal fout is gegaan. En dat is nooit alleen maar de schuld van de ander. Het heeft geen zin om daarin te blijven steken, want er is altijd wel een stok te vinden waar je een hond mee kunt slaan. Je komt op die manier niet verder dan wat je ziet, je eigen pijn en dat schiet niet op. Wat wel helpt is met liefde naar je eigen pijn te kijken. Probeer om de onmacht te begrijpen van hen die je wat dan ook maar hebben aangedaan en hen te vergeven. En als je dat niet lukt, dan wil de Heer je er bij helpen. Ik weet dat uit eigen ervaring. Op dat moment is de

pijn niet meer de allesbepalende factor in je leven, maar krijgt de liefde van God een nieuwe kans. En die gaat als een krachtige energiestroom door je hele wezen stromen, waardoor de broze hardheid uit je verdwijnt en je soepel en veerkrachtig wordt. Je vindt een nieuw evenwicht en je gaat zelfs op een heel nieuwe manier in het leven staan. Je gaat de wereld anders bekijken, want je ziet haar door het filter van de liefde van God. Je gaat anders met je kinderen om, met je vrouw, met je kerkelijke gemeenschap, met belastingaangiftes en je ervaart: het kan toch anders, beter, zinvoller, liefdevoller. Gelukkig ben je, als je blijft geloven in de liefde van God en daarmee je wereld, je leven gaat vullen. Je gaat anders kijken en ook heel andere dingen zien. En je wordt een gelukkig mens.

Hooglied 6, de balsemtuin

Thema: over vlinders die fladderen door gesloten machtssystemen

(Hooglied 5,9 – 6,3) (Koor:) Wat heeft jouw lief meer dan een ander, mooiste van alle vrouwen? Wat heeft jouw lief meer dan een ander, dat je ons dit zo bezweert?

(Zij:) Mijn lief glanst en schittert, hij steekt boven duizenden uit. Zijn hoofd is van goud, het zuiverste goud, zijn lokken zijn als dadelrossen, ravenzwart. Zijn ogen zijn als duiven bij een stromende beek, die baden in water, die gedompeld zijn in melk. Zijn wangen zijn als balsemtuinen, die overheerlijk geuren. Zijn lippen zijn als lelies, die druipen van vloeiende mirre. Zijn armen zijn als staven van goud, met turkoois bezet. Zijn buik is als een schijf van ivoor, versierd met saffier. Zijn benen zijn als zuilen van albast, op voetstukken van zuiver goud. Zijn gestalte is zo fier als een ceder van de Libanon. Zijn mond is zoet, aan hem is alles begeerlijk. Dit is mijn lief, dit is mijn vriend, meisjes van Jeruzalem!

(Koor:) Waar is je lief naartoe gegaan, mooiste van alle vrouwen, waar is je lief naartoe gegaan? Laten we hem samen zoeken.

(Zij:) Mijn lief is naar zijn tuin gegaan, naar zijn balsemtuin beneden. Daar wil hij weiden, daar wil hij lelies plukken. Ik ben van mijn lief, en mijn lief is van mij. Hij weidt tussen de lelies.

Inleiding

Anderhalve week geleden was de première van de film *De DaVinci Code*, gemaakt naar het gelijknamige boek van Dan Brown.⁷ Een stuk of wat organisaties, die zich bezig houden met alternatief ondernemerschap, jonge creatievelingen, netwerken via het internet, enzovoort, hadden in Goningen voor deze première de bioscoop Camera afgehuurd. En mij was gevraagd of ik voorafgaand aan de film een korte inleiding wilde houden. Ik had nog nooit eerder in een bioscoop een filmpubliek toegesproken, dus dat was wel apart. Dat je daar als dominee wordt gevraagd is ook wel apart, ook al geeft de thematiek van het verhaal er misschien wel alle aanleiding toe. Een paar dingen uit de *DaVinci Code* wil ik hier noemen omdat ze in direct verband staan met de thematiek van het Hooglied namelijk de bedreigde liefde tussen man en vrouw.

De DaVinci Code

De inhoudelijke basis van de *Davinci Code* wordt in het midden van het boek in een paar pagina's uit de doeken gedaan, waarbij je in meerdere opzichten nogal wat bedenkingen kunt hebben. Het komt er grofweg op neer, dat Jezus een liefdesrelatie met Maria Magdalena heeft gehad, dat daaruit een kind is geboren, dat zich verder in het Franse koningsgeslacht van de Merovingers heeft voortgeplant. Dat is het geheim dat de Priorij Sion angstvallig de eeuwen door heeft bewaard en dat nu met Sophie als enige rechtmatige erfgename dreigt uit te sterven. De Christelijke Kerk, voorgesteld in de militante versie van *Opus Dei*, heeft haar gelovigen dus al die tijd en doelbewust op cruciale punten om de tuin geleid, met maar één doel: macht. Nu hadden we daarvan met z'n allen al een tijdje een sterk vermoeden en ineens is daar een boek dat onze vermoedens bevestigt. Het boek wordt verslonden. En daar hebben we de verklaring voor het bestsellerschap van de *DaVinci Code*.

Het komt er in dit verhaal dus op neer dat Jezus en ook Maria Magdalena - los van hun werkelijke verhouding, waar je gewoon geen historische zekerheid over kunt verkrijgen – object worden van een ordinaire machtsstrijd. Het gaat hier niet om liefde, maar om macht, intriges, moord en doodslag. Voor de Priorij Sion hebben Jezus en Maria een seksuele relatie gehad en hun nageslacht heeft zich voortgeplant in een koningsgeslacht met veel macht. Een macht, die met vele oorlogen is verdedigd, ook nu nog wordt gekoesterd, maar toch dreigt uit te sterven. Door *Opus Dei* en de officiële christelijke leer wordt de liefdesrelatie tussen Jezus en Maria volkomen ver-

---

⁷ De preken over Hooglied zijn gemaakt in het voorjaar van 2006

geestelijk - geen seks, geen nageslacht. Maria wordt afgeschilderd als hoer en Jezus wordt als Zoon van God 'eigendom' van de kerk, iemand tot wie je alleen maar via de kerk toegang hebt. Om deze 'heilsnoodzakelijke' machtspositie te behouden heeft de kerk vele kruistochten en heksenjachten georganiseerd en talloze slachtoffers gemaakt.

Echte liefde, vermalen tussen de molenstenen van de macht?

De liefde tussen Maria Magdalena en Jezus. Hoe die er precies uit heeft gezien weten we niet, maar dat ze integer, mooi en fantastisch is geweest, lijkt me boven alle twijfel verheven. Die liefde is door het slijk gehaald, misbruikt, en postuum vermalen tussen de molenstenen van de macht. En daar komen we wat mij betreft bij het hart van de zaak, die ook in Hooglied aan de orde is. Het meisje – tot over haar oren verliefd op een jongen uit haar dorp – is uitgehuwelijkt aan koning Salomo en opgesloten in zijn harem. Al haar dromen over haar geliefde, gelden niet koning Salomo, maar haar enige echte geliefde, die onbereikbaar is geworden. Waar is je lief naar toe gegaan jij schoonste aller vrouwen? Hij is naar z'n balsemtuin gegaan om leliën te plukken. Balsem heeft hij nodig voor z'n gewonde ziel, lelies heeft z'n vermoorde liefde. Een liefde die de koningsmacht onmogelijk heeft gemaakt, vermalen en vermorzeld door haar op te sluiten in een gouden kooitje. Althans zo lijkt het.

Maar echte liefde is sterker dan de dood, sterker dan de macht van duizend Salomo's, sterker dan alle gruwelijkheden, die de kerk in twintig eeuwen op z'n conto heeft geschreven. Ik blijf van mijn lief en mijn lief is van mij. Onze liefde, mooi als de leliën van het veld, onmogelijk als een zonnestraal in de nacht ... is echt. Ga nu mijn lief – zo eindigt het Hooglied - de liefde is mooi ik wil dat je ervan geniet. Hoe dan ook. Want wat echte liefde bouwt dat blijft bestaan. En daarom heeft de echte liefde in Hooglied kunnen overleven en hebben we nog steeds toegang tot dat juweeltje van de wereldliteratuur. Daarom kunnen we nog steeds lezen over Jezus in de Evangeliën. Daarom zet die zelfopofferende liefde van het meisje in Hooglied en van Maria Magdalena nog steeds mensen in vuur en vlam en in beweging. En ik geloof dat de Allerhoogste God van hemel en aarde die liefde aan de mensen heeft gegeven, toen Hij ze maakte en dat zelfs de dood daar niets aan kan veranderen, zoals we op de Paasmorgen zien. Die liefde is niet kapot te krijgen, wat mensen ook maar proberen, want ze komt van God zelf.

Zelfopofferende liefde

Maria Magdalena is in het Johannes evangelie de eerste die Jezus tegenkomt op de Paasmorgen. Hij zegt dan tegen haar: grijp me niet vast, wat meestal

wordt vertaald met raak me niet aan. Maar het gebruikte Griekse werkwoord *haptomai* is sterker en betekent vastgrijpen of vasthouden. Jezus zegt dan tegen Maria, grijp me niet vast, laat me gaan. Ofwel de liefde van God die mij heeft opgewekt uit de dood kun je niet vastgrijpen, in een vaste vorm gieten of in een kooitje opsluiten. Zij gaat als een vlinder haar eigen weg. Je kunt haar schoonheid ervaren, maar niet bezitten. De liefde van God, die jij en ik en zoveel anderen met ons hebben ervaren en gedeeld, is nu op een hoger plan gekomen om daar haar werk te doen. Laat haar gaan. Laat mij los, zodat de Geest van God haar liefdevolle werk kan doen in de harten van mensen overal op de wereld, in alle rassen, culturen en religies. Niet alleen Jezus heeft een offer gebracht door zijn leven te geven, ook Maria Magdalena heeft een offer moeten brengen door haar grote liefde los te laten, vrij te geven, zodat hij alle mensen kon gaan inspireren tot het leiden van een beter leven.

Nieuwe kansen voor Jezus' boodschap in onze tijd!

We leven in een boeiende tijd. Je kunt er moedeloos van worden. Ik hoor mensen dan ook vaak verzuchten: niets is meer zeker dominee, alle heilige huisjes zijn met de grond gelijk gemaakt, wat houden we nog over? En toch ben ik blij met boeken als *De DaVinci Code*, die op dit moment de markt overspoelen. Ze zetten me namelijk aan om mijn eigen bronnen weer eens kritisch te gaan bekijken en om - met Paulus - alles te onderzoeken en het goede te behouden. En als ik dat doe dan krijg ik weer nieuwe moed. Natuurlijk, als je eerlijk bent dan kun je niet anders concluderen dat we er in twintig eeuwen Christendom een potje van hebben gemaakt. We hebben de liefde van de Allerhoogste niet in praktijk gebracht, maar met voeten getreden, opgesloten in onmenselijke machtssystemen, 'verdedigd' met moord en doodslag. En we hebben haar niet als een vlinder vrij rond laten fladderen om mensen overal schoonheid, liefde te brengen.

Maar als je dat tot je door laat dringen, dan krijg je ook weer nieuw zicht op de Allerhoogste, de Eeuwige, de 'God beyond gods' en ga je beseffen dat we moeten, mogen en kunnen gaan leven vanuit die liefde. Je kijkt op een nieuwe manier tegen Hooglied aan, waardoor de uitzondering van de fladderende vlinder een kans krijgt om de regel van de starre gesloten systemen van binnenuit te veranderen. Maria Magdalena wordt terecht gerehabiliteerd. Mannen en vrouwen gaan elkaar om hun anderszijn waarderen, respecteren, liefhebben en verrijken. Andersdenkenden worden niet om zeep gebracht maar gehoord. De liefde van God gaat als een lieflijk suizende Christuskracht door de wereld, dwars door alle muren heen die mensen tussen elkaar

optrekken en inspireert mensen tot fantastische avonturen en grootse ondernemingen, waar we allemaal wat aan hebben.

Je kunt dit afdoen als idealistisch gezwets, maar toch ervaar ik steeds meer openheid in dit opzicht in brede lagen van de maatschappij. En het lijkt mij ook bittere noodzaak als we met z'n allen op deze planeet willen overleven. Het is tijd dat we eens volwassen worden en handen en voeten gaan geven aan wat we geloven, ons dagelijkse leven mooier, beter, gelukkiger maken, omdat dat de bedoeling was van de Heer, toen Hij ons schiep. Het alternatief is namelijk de totale vernietiging, waar wij als eersten in de geschiedenis van de hele mensheid ook toe in staat zijn. Maar zelfs in dat geval zal de liefde van de Allerhoogste God van hemel en aarde nog het laatste woord hebben zo fluisteren Hooglied en de Evangeliën ons toe.

6 Freud en Rosezweig, strijd of verbondenheid

Freud bracht de twee giganten, die volgens hem het onbewuste psychische leven bepalen - de seksualiteit en de dood – onder één noemer, de vergankelijke lichamelijkeheid. Je komt dan op een psychologie met een geheel eigen economie geregeerd door lichamelijke impulsen in hun gebondenheid aan materiële schaarste, eindigheid. Hooglied stijgt daar boven uit, maar hoe en waarom? Wat is het, waardoor de liefde, die in Hooglied wordt beschreven, de hartstocht meeneemt naar een hoger plan? Met die vraag gaan we te rade bij de filosoof Franz Rosenzweig. Hij maakte Hooglied en de liefde tot de kern van de Davidsster, die daarmee ‘de ster van de verlossing’ werd.

Hooglied en Freuds strijd der giganten

Freud beschreef het innerlijke leven, de psyche van de mens, als de strijd der twee giganten *eros* (seksualiteit) en *thanatos* (de dood). Daarbij handelt de mens volgens hem vooral vanuit individuele economische motieven – maximale bevrediging bij minimale inspanning – maar deze worden voor het grootste deel verdrongen naar het onderbewustzijn, waar ze ongecontroleerd een eigen leven gaan leiden. Op die manier versterken doodsangst en lust elkaar. In beide zit een zekere dwang van het lichamelijke, het vergankelijke. De individuele bewuste en vrije wil wordt er door in zichzelf opgesloten en gestuurd. Met hun onderlinge strijd in het onderbewustzijn verdrijven de giganten de ontspanning, vergroten de stress en versterken het isolement. Een harmonieuze ontwikkeling in een liefdevolle zorgstructuur wordt op die manier haast onmogelijk. En de vraag is of de analyse van al deze onbewuste processen, met z'n nadruk op het individu, het isolement niet eerder versterkt dan oplost.

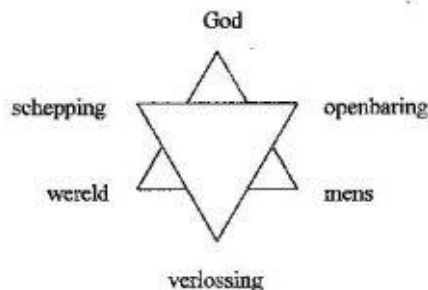
Natuurlijk hebben Freuds giganten alles met elkaar te maken. In Hooglied 8,6a staat niet voor niets: ‘Sterk als de dood is de liefde, beklemmend als het dodenrijk de hartstocht.’ Toch wint de dood het niet van de liefde en de hartstocht. ‘De liefde is een vlammend vuur, een laaiende vlam. Zeeën [symbool van de oerwateren, chaos en dood] kunnen haar niet doven, rivieren spoelen haar niet weg’; aldus Hooglied 8,6b-7. Waarom niet? Omdat de liefde van man en vrouw er is ingebed in een veel ruimer begrip van liefde, dat de hele schepping, dood én leven, omvat en is verbonden met de Allerehoogste. Zoveel is inmiddels wel duidelijk geworden, dat Hooglied de liefde niet reduceert tot alleen seksualiteit. Hoewel de seksualiteit in Hooglied een

heel belangrijke rol heeft, wordt ze ook verbonden met het ruimere begrip liefde. De liefde, die de systeemdwang onder kritiek stelt. De liefde, die dwars door de dikke muren om het hart heen fladdert en zo mensen bewust maakt van hun diepere zelf en van hun verantwoordelijkheid voor de ander. De liefde, die mensen verbindt en op een ontspannen manier tot hun recht laat komen. Niet de analyse maar de liefde brengt het proces van bevrijding uit het isolement op gang.

Franz Rosenzweig en de liefde

Wat maakt de liefde sterker dan de dood? Franz Rosenzweig heeft zijn boek *Der Stern der Erlösung*⁸ geschreven in de loopgraven ergens op de Balkan, waar hij als Duits soldaat gelegerd was tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het hele boek is geplaatst tussen twee woorden: de tekst begint met *Vom Tode* en eindigt met *ins Leben*. In het centrum van deze reis van de dood naar het leven plaatst hij Hooglied, als de kern van de doorgaande zelfopenbaring van de Eeuwige aan zijn schepping.

Der Stern der Erlösung

Uitgangspunt van *Der Stern der Erlösung* is de Davidsster, bestaande uit twee omgekeerde driehoeken, die in elkaar zijn geschoven. De eerste driehoek is eigenlijk geen echte driehoek, maar wordt bepaald door de drie punten – elementen – waartussen je een driehoek zou kunnen voorstellen. Die elementen zijn God, wereld en mens. Van deze

elementen zelf weten we eigenlijk niets, maar, omdat er drie 'nietsen' zijn, hebben we wel het begin van een onderscheid. En daarmee gloort de hoop, dat er toch iets van rationele kennis over de elementen kan ontstaan, zij het ook altijd voorlopig en onvolledig. Meer weten we van de *relaties* tussen de elementen, die de punten van de andere driehoek bepalen. De relatie tussen

⁸ Franz Rosenzweig, *Der Stern der Erlösung*, Frankfurt, 1996, 5^e druk, 472 blz.

God en wereld noemt Rosenzweig schepping. De relatie tussen God en mens is de openbaring. En de relatie tussen wereld en mens heet verlossing.

In feite bepalen deze laatste drie begrippen ook de inhoud van de drie delen waaruit *Der Stern* bestaat. In het eerste deel - *Die Elemente*, driehoek 1 - gaat het over de schepping of de altijd durende 'voor'-wereld; het tweede deel - *Die Bahn*, driehoek 2 - behandelt de openbaring en de zich steeds vernieuwende wereld; het derde deel - *Die Gestalt*, driehoek 1 en 2, samen de ster - gaat door op de verlossing van mens en wereld in samenhang met de eeuwige 'boven'-wereld. In de ster brandt het eeuwige vuur van het Joodse geloof. Dit vuur is als stralen door de wereld gebracht door het Christendom. In hun samengaan groeit de verlossing van mens en wereld.

De kabbalah deskundige Gershom Sholem heeft *Der Stern der Erlösung* het moeilijkste boek genoemd van de Westerse filosofie⁹ en ik denk dat hij daarin gelijk heeft. Wat het boek zo moeilijk en tegelijkertijd zo boeiend maakt is, dat Rosenzweig Joods en Christelijk, Hebreeuws en Grieks denken met elkaar wil integreren. De twee tegenpolen, die zo lijnrecht tegenover elkaar staan, moeten worden samengesmeed tot een nieuwe eenheid. Daarbij spreekt Rosenzweig zowel de taal van de Hebreeuwse als die van de Griekse cultuur en is naar beide kanten zeer kritisch.

Voorbij het westers rationele totaliteitsdenken

Dat begint al direct in de inleiding van deel 1, 'over de mogelijkheid om het 'al' te kennen'. Het westers denken pretendeert dat dit mogelijk is, maar daarvoor neemt ze haar toevlucht tot een kunstmatige rationele kunstgreep. Eerst wordt 'de dood' tot een abstract begrip gemaakt, dat als zodanig prima rationeel te hanteren is. Zo wordt de engel eruit gehaald. We hebben het niet meer over al die stijve en koude lijken van mensen, die op een natuurlijke of op de meest gruwelijke manier aan hun eind zijn gekomen. We hebben het niet meer over het afschuwelijke lijden, dat ieder levenseinde met zich mee kan brengen en dat opgeteld op wereldschaal niet meer te bevatten is. We hebben het over het enkelvoudige abstracte begrip 'de dood', dat we zelfs - in z'n abstracte eenvoud - rationeel in de vingers denken te hebben en zodoende van elk mysterie ontdoen.

Zo denken we op dezelfde manier ook 'het al' te kunnen bevatten. Maar ons rationele begrip van 'het al' is net zo'n karikatuur als ons rationele begrip van 'de dood'. Zulk rationeel begrijpen is opgeblazen machtswellust,

---

⁹ Ibid. p.529

dat geen flauw benul heeft van wat er zich werkelijk buiten haar zelf afspeelt. Het echt begrijpen begint niet met allerlei rationele reducties van de werkelijkheid tot abstracte eenheidsbegrippen, maar met het serieus nemen van die werkelijkheid. En daarin is de dood een afschuwelijke zaak, elke keer weer, elke keer anders. Door dat besef ontstaat het begin van onderscheid, waardoor we mogen hopen op een beetje begrip – rationeel, emotioneel en existentieel – van ‘dood’ en ‘al’. We begrijpen een topje van de ijsberg, het grootste deel is mysterie, verborgen onder de oppervlakte.

Rosenzweig wijst het westerse denken terecht, dat in z'n regel-, controleer- en heerszucht alles onder rationele controle pretendeert te hebben en zo zichzelf het echte zicht op een veel grotere werkelijkheid ontnemt. Om van die grotere werkelijkheid iets te kunnen begrijpen, moeten we als mens eerst toegeven dat ons kennen altijd partieel, voorlopig zal zijn, omdat die werkelijkheid ons kennen overstijgt. Net zoals de Allerhoogste, de Eeuwige ons begrip te boven gaat. In het kennen zit daarom altijd iets van geloof, niet zeker weten. Het staat namelijk altijd open voor die grotere werkelijkheid, die zij nooit op wat voor manier dan ook in z'n totaliteit zal kunnen bevatten, beheersen of controleren. Door zo'n bescheiden opstelling neemt de kans, dat je kennis groeit enorm toe. Het ontvangen van betekenis is er namelijk belangrijker dan het geven van betekenis.

Door deze correctie in het westers denken – die een belangrijke Joodse denker als Lévinas zo overneemt, omdat ze perfect past in de Hebreeuwse beleving van de hele werkelijkheid – maakt Rosenzweig wel de weg vrij voor de Westerse filosofie en wetenschap in het Joodse leven. En aan die kant was het ook af en toe wel even slikken, vooral als het westers Christendom wordt betrokken in een meer universele betekenis van de Davidsster.

De liefde

Centrum van de zich steeds vernieuwende wereld in deel 2 is het wonder van de openbaring van God aan de mens als liefde. En zo komen we op Hooglied, waarin de liefde in alle toonaarden wordt bezongen. Het is door de liefde, dat mens en wereld zich steeds weer vernieuwen. Want de liefde fladdert als een vlinder door alle bestaande machtsstructuren heen en verandert die van binnen uit. De liefde gaat dwars door de harde versterkte muren om elk hart en maakt mensen soepel, veerkrachtig en open voor elkaar. De liefde verenigt twee tegenpolen en deze twee zijn samen één en drie tegelijk. In de liefde zijn kwetsbare geliefden veilig, in hun eigen wereldje, in de grote wereld, in de geschapen werkelijkheid die ons begrijpen overstijgt, zoals deel 1

ons leerde. Ze mogen schuilen onder de vleugels van de Eeuwige - geprezen zij zijn Naam – en daar de Liefde vieren. Daarom is uiteindelijk de liefde ook de basis van de verlossing in deel 3, omdat zij mensen helpt om liefdevolle structuren te bouwen, waarin iedereen kan groeien en kan bloeien.

De verlossing is een zaak tussen mens en wereld en de liefde maakt haar mogelijk. Het lijden is een mysterie, de koude bittere dood van zo velen een bodemloze put, maar de liefde brengt mensen in beweging op de weg naar het leven. De liefde - zeker als het gaat om de liefde van God – is ook een mysterie, maar ze heeft een streepje voor op, is net even sterker dan het mysterie van lijden en dood. Waar dood ontbinding betekent, desintegratie en gescheiden worden van de gemeenschap, daar brengt de liefde samen en maakt gemeenschap mogelijk. En het is het gebed van de gemeenschap, dat de Eeuwige uitnodigt om deel te nemen aan de verlossing van de mens en zijn wereld, en wel op zo'n manier dat Hij dat niet kan weigeren. Het is de liefde die de twee driehoeken samensmelt tot een stralende ster die de verlossing aankondigt en de mens op weg helpt van de dood naar het leven.

Koningsmacht, wereldrijken, de grote beschavingen ontstaan door nieuwe technologieën, die de natuurlijke processen rationeel gaan controleren en gebruiken voor eigen voordeel. Ze moeten zichzelf met legers in stand houden, hun macht bevechten en ook weer afstaan als een ander sterker blijkt. Macht uitoefenen over de vrouw, haar in harems opsluiten hoort daar ook bij. Welnu, de overgang van het mythische wereldbeeld naar het meer rationele wereldbeeld - zoals we die zich hebben zien voltrekken bij de profeet Jeremia - heeft het Midden Oosten het hele millennium vóór het begin van onze jaartelling in de greep gehouden. Voor Israël werd die overgang met name pijnlijk voelbaar, toen zij met de Babylonische ballingschap haar koningsmacht, die vijf eeuwen eerder was begonnen met David en Salomo, voorgoed verloor en wegzakte in een somber gevoel van doodse godverlatenheid. Maar er is iets, dat sterker is dan de dood, die scheidt en dat is de liefde, die verbindt. Dat is in de kern van de zaak – net als bij Jeremia en in Hooglied - de boodschap van de hele Tenach, ook van de teksten die tijdens en na de Babylonische ballingschap zijn ontstaan.

7 Na de Babylonische ballingschap

Deuteronomium – tweede wet

Alleen al het woord Deuteronomium roept verschillende vragen op. In het Hebreeuws heet dit Bijbelboek *Devariem* en dat betekent ‘De Woorden’ naar de beginwoorden van het boek: Dit zijn de woorden van Mozes die hij hield aan de overkant van de Jordaan, vlak voordat het volk Israël het beloofde land in bezit zou gaan nemen. Het hele boek Deuteronomium wordt daarmee voorgesteld als de afscheidsrede van Mozes, waarin hij het volk Israël nog één keer op het hart wil drukken hoe het in het beloofde moet leven, ‘opdat het u wèl ga in het land van melk en honing’. Namelijk God liefhebben boven alles en de naaste als je zelf. Dat is niet alleen een kwestie van geloven of weten, maar vooral ook een kwestie van doen. Want in het Hebreeuws zijn woord en daad één, het woord *davar* betekent dan ook zowel woord als daad. Geen onderscheid, geen verschil tussen beide. Bij regels die je moet naleven in woord en daad denk je al gauw aan wetten en dat is ook precies wat Mozes aan het volk doorgeeft, wetten die je leven zinvol kunnen maken als je er naar leeft. Maar het woord Deuteronomium is Grieks en betekent tweede wet. Hoe zit dat? Er is toch maar één God en één Torah, één wet. Waarom dan nu ineens een tweede wet?

Ontstaansgeschiedenis

Om een antwoord te krijgen op die vraag moeten we ons wat verdiepen in de ontstaansgeschiedenis van het boek Deuteronomium. En die is eigenlijk best wel ingewikkeld en anders dan het begin van het Bijbelboek doet vermoeden. Er zitten heel oude stukken in die teruggaan tot in de koningentijd. Dat zijn herinneringen aan de tijd daar weer voor, de tijd van Mozes zo rond 1200 vóór Chr., herinneringen die eerst mondeling werden doorverteld en later op schrift zijn gesteld. Op een gegeven moment viel het machtige rijk van koning David en koning Salomo in 900 vóór Chr. in twee stukken uiteen, het Noord-rijk en het Zuid-rijk. In beide rijken kwamen koningen aan de macht, waarvan sommigen zich absoluut niet aan de regels van het Jahwehgelof hielden en anderen weer wel.

En dus kwam de behoefte op om één en ander bij te gaan houden. Er ontstond een vrij precieze geschiedschrijving die heel nauwkeurig ging bijhou-

den hoe er in het beloofde land geleefd werd en of de wil van God door de verschillende koningen nou wel of niet werd nageleefd. Ook werd onder koning Josia - zo rond 600 vóór Chr. – in de tempel een oud wetboek teruggevonden. Dit wetboek is de basis geworden van een hervormingsbeweging die wel met de bron D wordt verbonden. De beweging zelf was een kort leven beschoren - Josia's opvolger draaide alles direct weer terug. Maar ze riep wel een heel nieuwe, deuteronomistische, theologie in het leven en die is in de ballingschap een belangrijke rol blijven spelen. Zo zijn de eerste Bijbelboeken ontstaan van Genesis tot en met II Koningen, waarin het hele begin van het volk Israël wordt beschreven tot het moment dat het volk in 586 vóór Chr. in ballingschap werd weggevoerd naar Babel.

Indeling van het boek Deuteronomium

Midden in dit hele relaas van begin tot eind van het volk van God staat het boek Deuteronomium, dat een verzameling is van de belangrijkste wederwaardigheden uit het verleden. Het boek bestaat uit vier delen. In het eerste deel geeft Mozes een overzicht van de voornaamste gebeurtenissen vanaf het vertrek van de Israëlieten bij de berg Sinai - waar ze na de uittocht uit Egypte de 10 geboden hadden gekregen – tot de aankomst bij de Jordaan. In het tweede deel blikt Mozes vooruit en geeft hij instructies met het oog op de toekomst in het beloofde land. In het derde deel wordt een groot aantal belangrijke wetten genoemd met betrekking tot het godsdienstige en het maatschappelijke leven daar. In het vierde en laatste deel gaat Mozes nader in op de intocht in het beloofde land en wijst – alvorens te sterven op de berg Nebo - Jozua aan als zijn opvolger. Veel van dit alles staat ook in de boeken Numeri en Leviticus maar wordt in Deuteronomium nog eens samengevat en op een rij gezet. Waarom eigenlijk en voor wie? Voor het restje van dat eens zo talrijke en machtige volk van God, dat zat weg te kwijnen in ballingschap te Babel.

Oude woorden in een nieuw jasje

Eén ding is hier heel belangrijk. Wat voor ons mensen vaak het einde betekent is voor God een nieuw begin. Je moet je voorstellen, dat de vreselijke tijd van ballingschap in Babel, ver weg van het beloofde land, toch heel belangrijk is geweest voor het volk Israël en voor het ontstaan van de Bijbel, dat wil zeggen het eerste deel maar ook de latere delen van het Oude Testament. In Babel hadden ze geen tempel, dus offeren konden ze niet meer. Maar ze hadden nog wel de oude boekrollen, die ze konden bestuderen. En

zo ontstond in Babel de synagoge, het huis van samenkomst, het leerhuis, waar de oude boekrollen werden bestudeerd en becommentarieerd. Daar hebben de Bijbelboeken, zoals wij die kennen, hun vorm gekregen en zijn oude stukken tekst samengevoegd tot nieuwe gehelen. Daar is ook het boek Deuteronomium, zoals wij dat nu in de Bijbel voor handen hebben, ontstaan. Tweede wet is eigenlijk wel een heel toepasselijke naam, omdat in Deuteronomium de oude wetten en verhalen voor een nieuw publiek toegankelijk worden gemaakt. Ze worden opnieuw gerangschikt in een zinvol geheel, dat wordt verbonden aan de persoon van Mozes. De oude wetten worden opnieuw verwoord en geïnterpreteerd en ze krijgen daarmee dus een nieuw jasje. Sommige wetten worden niet meer genoemd anderen worden net even anders verwoord en het geheel wordt gezet in de doorgaande geschiedenis van God met zijn volk. In feite lag daar dezelfde beweegreden aan ten grondslag, die ook onder onze nieuwe Bijbelvertaling ligt: laat de oude woorden op een nieuwe manier klinken, zodat duidelijk wordt dat ze nog steeds van kracht zijn en ook nu nog mensen in beweging kunnen zetten naar een zinvolle en mooie toekomst.

Deuteronomium 32, bekering

Thema: over echte ommekeer

(Deuteronomium 32,8-18) Toen de Allerhoogste land toewees aan elk volk en de mensen ieder hun deel gaf, bepaalde hij de grenzen voor alle volken naar het aantal nazaten van Israël, want voor de HEER gold dat volk als het zijne, Jakob was het deel dat hij zichzelf toemat. Hij vond het in een dorre woestijn, in een niemandsland vol van gevaar. Hij omringde het met zorg en met liefde, koesterde het als zijn oogappel. Zoals een arend over zijn jongen waakt en voortdurend erboven blijft zweven, zijn vleugels uitspreidt en zijn jongen daarop draagt, zo heeft de HEER zijn volk geleid, hij alleen: geen andere god stond hem bij. Hij legde het bergland voor hen open, de oogst van het land viel hun in de schoot. Hij laafde hen met honing uit de rotsen, met olijfolie uit steenharde rots, met melk van koeien en geiten, met vlees van Basans rammen, met vet van lammeren en bokken, met de fijnste bloem van tarwe en met wijn, het bloed van druiven. Toen werd Jesurun vadsig en vet, het raakte verzadigd, werd dik en rond. Het kwam in verzet, liep weg van zijn schepper, versmaadde zijn stut en steun, zijn rots. Ze tergden hem met vreemde goden, met gruwelijke beelden krenkten ze hem. Ze brachten of-

fers aan demonen, aan goden die geen goden zijn, goden die zij eerst niet kenden, nieuwkomers, nog maar net in zwang, die voor hun voorouders niet eens bestonden. U vergat de God die u gebaard heeft, u verwierp de rots die u ter wereld bracht.

(Deuteronomium 32,36-39) Want de HEER zal zijn volk recht doen, hij ontfermt zich weer over zijn dienaren. Als hij ziet dat alle krachten hun be-geven en weldra iedereen bezwijkt, zal hij zeggen: "Waar zijn je goden nu? Waar is de rots waarop je steunde? Hebben ze niet het vet van je offers ge-geten, niet gedronken van de wijn die je ze aanbood? Laten die goden je dan te hulp schieten, laten zij een schuilplaats voor je zijn! Zie het toch in: ik ben de enige, naast mij is er geen andere god. Ik laat sterven, ik geef leven, ik sla wonden en ik genees. Wanneer ik mijn macht laat gelden is er niemand die redding bieden kan.

Inleiding

Het boek Deuteronomium stapt met zevenmijlslarzen door eeuwen en eeuwen geschiedenis heen. Dat gaat in het Hebreeuwse denken sowieso wat gemakkelijker omdat daar alles met alles samenhangt. De ballingen in Babel, die op het punt staan naar het beloofde land terug te keren, worden de oude woorden van Mozes nog eens voorgehouden, die hij 700 jaar eerder bij de uittocht uit Egypte had gesproken. Mozes die als een soort afscheidsrede zijn volk nog eenmaal toespreekt, voordat hij op de berg Nebo zal sterven, waarna het volk Israël onder leiding van Jozua het land in bezit gaat nemen. En ook Mozes kijkt in zijn afscheidsrede terug naar wat weer 700 jaren eerder was gebeurd met aartsvader Jakob - u weet wel de zoon van Isaïc en kleinzoon van Abraham – en ver daar weer voor. En dat alles onder het motto, dat God de Allerhoogste is en dat Hij gisteren en vandaag dezelfde is en dat ook morgen zal zijn. In feite zit Hij achter alles wat gebeurt in de geschiedenis. Zijn volk is geen speelbal van wereldmachten, maar is veilig onder Zijn vleugels omdat de Allerhoogste ook boven de wereldmachten staat.

Het volk Israël door de eeuwen heen

Eigenlijk is dat het belangrijkste thema van het geloof der vaderen in het hele Oude Testament. Onze God is Heer over alle machten en krachten in de hemelen en hier op aarde. Hij heeft het alles geschapen op een wonderlijk mooie manier. Hij heeft de volkeren op een gegeven moment van elkaar gescheiden en aan elk grond toebedeeld als erfdeel. En Hij heeft dat zo gedaan dat er ook nog een stukje grond over was voor Zijn volk Israël. Het volk dat

Hij aan de kinderloze Abraham als nageslacht had beloofd en dat met Jakob nog niets van een volk weg had. Ook al had Jakob twaalf zonen, die later de stammen van Israël zouden worden, op het moment dat de Eeuwige hem vond in een dorre woestijn, een niemandsland vol gevaren, waren die zonen er nog niet. En ook later, toen de familie Jakob in dat niemandsland als nomaden ronddoolde, had het nog weinig van een volk. Sterker nog, ze moesten uitwijken naar Egypte om niet van de honger om te komen. Pas na 400 jaar was het nomadenvolkje tegen de verdrukking van wrede farao's in uitgegroeid tot een talrijk volk dat onder leiding van Mozes op weg ging naar het beloofde land. En al die tijd heeft de Allerhoogste Zijn volk omringd met zorg en liefde, het gekoesterd als zijn oogappel. Als een arend over zijn jongen zo heeft Hij over hen gewaakt en hen gedragen op Zijn vleugels als ze dreigden te pletter te vallen. Het goede hebben ze mogen genieten in het beloofde land en wel in overvloed.

Maar Israël werd vadsig en vet, raakte verzadigd, werd dik en rond. Het kwam in verzet, liep weg van zijn Schepper en versmaadde zijn stut en steun, zijn rots. En ze tergden Hem met vreemde goden. Israël ging z'n eigen weg. En dat herinnerden de ballingen in Babel zich nog maar al te goed. Ze hadden gedacht dat ze onschendbaar waren met de Eeuwige aan hun zijde. Ze hadden gedacht dat ze daarom wel alles konden maken en zich niet meer precies aan zijn geboden en inzettingen hoefde te houden. Want God is immers barmhartig en genadig. Jazeker, totdat je Hem de rug toekeert en andere dingen veel belangrijker gaat vinden dan te leven vanuit Zijn Geest van liefde en toewijding. Dan roep je de ellende als het ware over jezelf af. Als je alles zelf denkt af te kunnen en je Zijn liefdevolle zorg niet meer nodig denkt te hebben, dan moet je dat op een gegeven moment ook gewoon. Hij laat je zwemmen. Net zo lang tot je ontdekt dat je toch niet zonder kunt. Het volk Israël werd daarvoor in gevangenschap naar Babel weggevoerd, maar je kunt er ook op allerlei andere manieren achter komen. Meestal is dat niet zo leuk, meestal zit je dan bij de puinhopen van je eigen bestaan, in grote psychische nood of in een ander soort duisternis. Dan pas blijkt dat al die goden die je hebt vereerd – macht, positie, eer, bezit, invloed, ga zo maar door – je nu niet meer helpen. Vadsig word je ervan en vet, dik en rond, zelfgenoegzaam en arrogant, star en onbuigzaam, angstig en onzeker. Maar het is wel het moment om je om te keren naar die vergeten God en je weer open te stellen voor Zijn rijke overvloed, die nou eenmaal bij Hem hoort.

Shoev - ommeekeer

Ik denk dat het zinvol is om eens even stil te staan bij het begrip bekering, waar we hier op stuiten, omdat het in de Bijbel toch een andere lading heeft dan die wij er doorgaans aan geven. Bekering in de Bijbel is veel meer dan een verandering in het denken over God of over jezelf, meer dan lid te worden van een kerk of ander gelovig clubje. Het Hebreeuwse woord *sho'ev*, dat hiervoor wordt gebruikt, betekent je omdraaien en terugkeren naar de God die je was vergeten. Het betekent je opnieuw openen met je hele wezen – lichaam en ziel, denken en doen, voelen en geloven – je opnieuw openen voor de ongekende rijkdommen die de Allerhoogste aankleven en die Hij je gratis voor niks wil geven. Hij vergeeft je alles wat je verkeerd hebt gedaan en je mag opnieuw met Hem op weg naar een mooie toekomst.

De deuteronomistische theologie en geschiedschrijving, die met de hervormingsbeweging van koning Josia voor de ballingschap al was begonnen (verbonden met bron D), zijn hier belangrijk geweest. Al was het alleen maar om duidelijkheid te scheppen over wat nou wel en wat niet naar de wil God is. Dat God liefde is, genadig en barmhartig, dat staat buiten kijf, alleen hoe gaan wij daar mee om. In feite zijn er maar twee mogelijkheden: accepteren of afwijzen. En beide alternatieven hebben hun eigen gevolgen: liefde of haat, zegen of vloek, leven of dood. Dit heeft het voordeel dat het helderheid schept, maar het nadeel dat alles – en ook de Allerhoogste – wel heel precies wel wordt vastgelegd, is uit te rekenen en te voorspellen. God wordt daarin een vergeldende God die wordt gereduceerd tot wetjes en regeltjes. Dat zal later in de wijsheidsliteratuur (verbonden met bron P = Priestercode) wel weer recht getrokken worden. In het boek Job bijvoorbeeld krijgt God weer mysterieuze en universele trekken die ver uitstijgen boven het menselijk begrip. Maar nu is het zaak dat de liefde van God handen en voeten krijgt in de praktijk van dagelijkse leven en dus door de ballingen in Babel goed moet worden begrepen.

Je gaat leven vanuit Gods liefde en ervan uitdelen, en zo wordt het leven goed. Want de Heer zal Zijn volk recht doen, zegt Mozes, Hij ontfermt zich weer over Zijn dienaren. Als Hij zal zien dat alle krachten je begeven en weldra iedereen bezwijkt zal Hij er zijn. Hij zal je lot delen en mee de duisternis ingaan om je eruit te halen. Welke god doet zoiets? Maar één. De Allerhoogste God van onze vaders, van ons en van ons nageslacht. De Eeuwige, die Zijn onbeduidend volkje de eeuwen door heeft gekoesterd als zijn oogappel en door Zijn relatie met hen aan de hele wereld wil laten zien dat Hij het goede voorheeft met alle volkeren, met heel Zijn schepping. En de ballingen in Babel bekeerden zich en gingen met een nieuw vertrouwen en

met nieuwe moed voor de tweede keer in de geschiedenis van het volk van God op weg naar het beloofde land.

Keer je om naar de liefde van God

Het is nog steeds mogelijk om je om te keren, je te openen met heel je wezen voor die wonderlijke kracht van Gods liefde en alle ongedachte rijkdommen die daaraan verbonden zijn. Het leven is niet volmaakt. Eén keer journal per dag is genoeg om je bewust te maken van alle ellende die de wereld overspoelt. Om moedeloos van te worden. De verleiding is groot om angstig weg te kruipen in je eigen donkere hoekje, maar daar word je dan nog meer met je zelf geconfronteerd. Maar zegt de Bijbel dan, houd moed, want nu heb je het moment bereikt om je open te stellen voor de liefde van God. Hij komt je in je duisternis bezoeken en je een nieuw hart geven. Hij laat je niet aan je eenzame bittere lot over, maar draagt je op zijn vleugels als je dreigt te pletter te vallen. Hij deelt je lot en brengt daarin een keer. Keer je niet af van Zijn liefde, maar laat haar stromen door heel je wezen en deel er van uit aan wie het maar wil ontvangen. Het zal je leven veranderen, en wel ten goede. Echt.

Deuteronomium 33, Mozes: ‘atelier’ van de liefde

Thema: over gezegend zijn midden in de gebrokenheid van het bestaan (Deuteronomium 32,48-52) Op diezelfde dag zei de HEER tegen Mozes: ‘Ga het Abarimgebergte in en beklim de Nebo, die in Moab ligt, tegenover Jericho. Daar kun je uitkijken over Kanaän, het land dat ik de Israëlieten in bezit ga geven. Op die berg zul je sterven en met je voorouders verenigd worden, zoals je broer Aäron op de Hor stierf en met zijn voorouders werd verenigd. Want bij het water van Meribat-Kades, in de woestijn van Sin, kwamen jullie tegen mij in opstand; in het bijzijn van heel Israël toonden jullie geen ontzag voor mijn heiligheid. Alleen van een afstand zul je het land zien dat ik hun zal geven, je zult het niet binnengaan.’

Inleiding: Mozes’ ongehoorzaamheid

Eigenlijk is het heel dubbel wat Mozes overkomt op de berg Nebo in Moab. Hij mag een blik slaan in beloofde land alvorens te sterven. Er wordt een reden voor gegeven, dat Mozes niet zelf het beloofde land mag betreden. In de woestijn Sin was het volk Israël tegen de Heer in opstand gekomen.

Maar is dat voldoende reden om Mozes de toegang tot het beloofde land te ontzeggen? Het volk heeft veertig jaar in de woestijn rondgezworven, omdat ze constant in opstand waren, morden tegen de Heer en klaagden tegen Mozes. Dat Mozes daar best wel eens flauw van werd valt te begrijpen. Maar in Deuteronomium wordt verwezen naar een specifieke gebeurtenis bij Meribat Kades die beschreven is in Nummeri 20.

Toen het volk weer eens geen water had en begon te morren, moest Mozes van de Heer naar een bepaalde rots gaan en die toespreken, zodat er fris helder water zou gaan stromen. In plaats van de rots toe te spreken sloeg Mozes met zijn staf op de rots. Het water ging stromen, zeker, maar Mozes was ongehoorzaam geweest. In plaats van liefdevol te spreken ging hij de rots met agressie te lijf en dat werd gezien als opstand tegen de Allerhoogste. En daarom mocht hij het volk dat hij uit Egypte had gevoerd en jarenlang door de woestijn had geleid niet het beloofde land in brengen. Is dat niet flauw van God? Zo'n trouwe dienaar op die manier afschepen. Ik moet zeggen ik heb toch een heel andere God dan de God die hier wordt afgeschilderd. Minder pietluttig en veeleisend, en veel barmhartiger en genadiger.

Verschillende betekenislagen in Deuteronomium 32

Waarom zou de Deuteronomist deze hele zaak nu toch zo op scherp stellen? In de eerste plaats natuurlijk om aan te geven dat met de woorden en opdrachten van God niet gesjoemeld mag worden. Met de Eeuwige valt niet te spotten, punt uit.

a) Liefde in plaats van agressie

Maar de Deuteronomist wil ook aan de ballingen in Babel laten zien, dat het hier een punt betreft, dat bij hun terugkeer in het beloofde land 700 jaar na Mozes, nog steeds heel belangrijk is. Agressie helpt niet, lost niks op en doet je alleen maar verder vervreemden van de liefde van God. Dat is in de afgelopen 700 jaren wel duidelijk geworden. Daarmee is het volk van God de fout in gegaan in de woestijn onder leiding van Mozes maar ook daarna in het beloofde land. Onder het motto ikke, ikke, ikke en de rest kan stikken, word je agressief naar je medemens toe, ga je graaien, en breekt alles je bij de handen af. Daarom zitten we nu in Babel, mensen. Laten we leren van de geschiedenis en niet nog een keer dezelfde fout maken. Laten we elkaar liefdevol benaderen, met liefde onze onderlinge geschillen oplossen in plaats van elkaar agressief te lijf te gaan, als we straks voor de tweede keer een bestaan gaan opbouwen in het beloofde land. Zo is de ballingschap in Babel een tijd van inkeer geworden en bezinning.

b) zegen midden in de gebrokenheid van het bestaan

Maar er zit nog een betekenislaag onder het verhaal van Mozes' blik in het beloofde land op de berg Nebo en die is waarschijnlijk het belangrijkste. Zoals Mozes toen, zo kijken de ballingen nu vooruit naar het ideale leven in een paradijselijk land, het Messiaanse rijk waarin vrede en gerechtigheid heersen, en waar de liefde van God mensen inspireert tot mooie dingen. Dat verlangen is van alle tijden. Het leefde ook in de tijd van Jezus, en ook wij zien reikhalzend uit naar zo'n leven in vrede. Maar het leven is niet volmaakt. Er is oorlog, wereldwijde onzekerheid dat geen fundamentalisme kan ontcrachten, er is terreur, zonde en schuld, natuurrampen en ga zo maar door. En er is de belofte dat de Eeuwige, die zijn schepping met liefde heeft gemaakt, net zo lang zal ijveren tot het kwaad, dat erin is geslopen zal zijn verdreven en het leven goed zal worden. De belofte, dat de Heer Zijn schepping tot haar bestemming zal leiden, blijft staan de eeuwen door, omdat de Allerhoogste dezelfde blijft en zich aan Zijn beloftes houdt. Mozes mag een glimp van dat ideale leven zien op de berg Nebo, terwijl hij tegelijkertijd wordt bepaald bij z'n eigen eindigheid. Voordat hij met zijn voorouders zal worden verenigd – zo staat er – wordt hij in zijn stervensuur gezegd met de belofte.

De scheiding tussen goed en kwaad, leven en sterven is flinterdun, bestaat eigenlijk niet. Het bestaan is dubbel, we zien de beloftes en ervaren de gebrokenheid. Maar, zegt de Deuteronomist, in die dubbelheid is te leven als je kiest om te leven en te sterven vanuit de belofte. Geen mens is volmaakt, maar de Heer wel en als je ervoor kiest om op Hem te vertrouwen, dan kun je met een gerust hart de toekomst inkijken en instappen, want dan schakelt Hij je in om Zijn beloftes waar te maken. Dan wordt het leven goed, niet volmaakt, maar wel de moeite waard. Want de Heer zelf zal je zegenen. Zoals Jakob al zijn zonen zegende voor hij stierf, zo heeft ook Mozes een zegen voor elke afzonderlijke stam van Israël. En die zegen geldt ook voor de ballingen in het verre Babel, voor de lamme die door Jezus werd genezen en van z'n zonden werd bevrijd en voor ons in het hier en nu. De zegen blijft, want de zegen is het wezen van de Eeuwige.

Een persoonlijke keus: liefde of agressie

Aan jou en mij de keuze: leven vanuit de veroordeling van een onvolmaakte werkelijkheid of leven vanuit de belofte van het Messiaanse rijk. Ofwel, leven vanuit de geest van agressie of vanuit de liefdevolle Geest van God. Laat ik er gelijk bij zeggen, dat agressie zich niet alleen op de ander hoeft te richten, je kunt agressie ook op jezelf richten. In dat geval neemt het de

vorm aan van verbittering en verharding. Laat me eerlijk zijn. Ik heb het vaak knap moeilijk met de gebrokenheid van het bestaan, met mensen die alleen maar aan zich zelf denken, mensen die bij het minste of geringste gaan morren. En bij weer een zelfmoordaanslag komt er bij mij ook een hoop agressie naar boven. Vaak heb ik zin om op de rots te gaan beuken in plaats van die rots liefdevol toe te spreken. Op dat moment komt de totale zinloosheid van de graaicultuur met bakken over me heen en is het zicht op de belofte van een Messiaans rijk totaal verdwenen. Hoeveel eeuwen leeft die verwachting al en het komt er maar niet van.

Mozes, 'atelier' van Gods liefde

Maar dan moet ik ook weer denken aan die oude Mozes, die daar boven op de berg Nebo de dubbelheid van het bestaan heeft ervaren. Wat een leven heeft die man achter de rug. Geboren in een Joods slavengezin in Egypte. Aan de dood ontsnapt, omdat zijn moeder hem te vondeling had gelegd en hij door een Egyptische prinses in zijn biezen mandje dobberend op de Nijl werd gevonden. In plaats van aan de krokodillen in de Nijl te worden gevoerd – op last van de farao het lot van alle pasgeboren Joodse jongetjes – groeide Mozes op aan het Egyptische hof. Als jong volwassene kwam hij er achter, dat alles wat hij had geleerd en voor waar gehouden in zijn leven een leugen was geweest. Hij was geen Egyptische prins maar een Joodse slaaf. Moest wegvlugten uit Egypte, nadat hij was opgekomen voor een Joodse slaaf, die op de werkplaats werd gemolesteerd. Verbleef jarenlang in Midian als schaapherder, waar hij door God werd geroepen om het Joodse volk uit Egypte te bevrijden. Uiteindelijk moest de farao het slavenvolk laten gaan, waarna Mozes het morrende volk veertig jaren lang door de woestijn heeft geleid naar het beloofde land. En nu op de berg Nebo is zijn taak volbracht. Hij mag gaan rusten.

Wat een leven. Als er iemand zich bewust is geworden van de gebrokenheid van het bestaan dan is dat Mozes wel geweest. Steeds weer moest hij ontdekken, dat de werkelijkheid toch anders in elkaar zat dan hij altijd had gedacht. Steeds weer moest hij het onbekende in gaan en daarbij ook nog een heel volk voorgaan. Oh ja, vele fouten heeft hij daarbij gemaakt. Hoe kan het ook anders. Maar wat hij wel heeft ervaren is, dat God met behulp van onvolmaakte mensen door de eeuwen Zijn plannen doorvoert en Zijn beloftes waarmaakt. De dood is voor Mozes geen schrikbeeld. Hij mag nu rusten en verenigd worden met zijn voorouders, voor wie de beloftes van de Heer ook al golden. Mozes staat in een lange traditie. En hij mag vooruit kijken, het beloofde land in en de toekomst in. De beloftes uit het verleden

blijven gelden. Jakobs zegen geldt nog steeds, voor elke zoon, voor elke stam een aparte zegen. Mozes is een gezegend mens. Hij mag de zegen van de waargemaakte beloftes doorgeven aan de komende generaties die onder Jozua het beloofde land zullen binnentrekken. Die zegen geldt ook vele eeuwen later voor de ballingen in Babel die voor de tweede keer mogen proberen om te leven vanuit de liefde van God. En Jezus heeft de belofte universeel gemaakt, voor iedereen die wil leven vanuit de liefde van de Allerhoogste, ook voor ons hier en nu.

Leef vanuit de belofte en weet je gezegend

Het zicht op het Messiaanse rijk mag ons in de huidige warboel van de wereld volkomen zijn ontgaan, de belofte die is gebaseerd op de eeuwige liefde van God blijft van kracht. Laat je niet van de wijs brengen, sta in de belofte, leef vanuit de liefde van God, deel die liefde met elkaar en je zult een gezegend mens zijn.

Ezechiël 18, het hart-chakra

Thema: nieuwe wegen voor het Jahwehgelooft

(Ezechiël 18,1-9) De HEER richtte zich tot mij: 'Waarom gebruiken jullie in Israël toch het spreekwoord: Als de ouders onrijpe druiven eten, krijgen de kinderen stroeve tanden? Zo waar ik leef - spreekt God, de HEER - , nooit meer mag iemand bij jullie in Israël dit spreekwoord in de mond nemen! Weet dat alle mensenlevens mij toebehoren: zowel het leven van de ouders als dat van hun kinderen ligt in mijn hand, en alleen wie zondigt zal sterven. Stel, iemand is rechtvaardig. Hij is mij trouw en doet het goede. Aan de offermaaltijden op de bergen neemt hij niet deel en hij vereert de afgoden van het volk van Israël niet; hij onteert de vrouw van een ander niet, hij maakt haar niet onrein, en met een vrouw die ongesteld is heeft hij geen gemeenschap; hij buit niemand uit, geeft de schuldenaar zijn onderpand terug en besteelt niemand. Hij deelt zijn brood met al wie honger heeft, wie naakt is geeft hij kleren; hij vraagt geen rente wanneer hij geld uitleent of toeslag wanneer hij het terugkrijgt; hij begaat geen onrecht en geeft een eerlijk oordeel bij onderlinge geschillen; hij houdt zich aan mijn geboden en leeft werkelijk naar mijn voorschriften. Zo iemand is rechtvaardig en zal zeker in leven blijven - spreekt God, de HEER.

(Ezechiël 18,18-23) Maar zijn vader - die een uitbuiters is geweest, die anderen bestolen heeft en zijn eigen familie heeft benadeeld -, zijn vader zal sterven, door zijn eigen schuld. "Maar, "vragen jullie, "waarom hoeft de

zoon niet te boeten voor de schuld van zijn vader?" Die zoon is mij trouw geweest en heeft het goede gedaan, hij heeft zich aan al mijn geboden gehouden en ze nageleefd, dus zal hij zeker in leven blijven! Iemand die zondigt zal sterven, maar een zoon hoeft niet te boeten voor de schuld van zijn vader, en een vader hoeft niet te boeten voor de schuld van zijn zoon; wie rechtvaardig is wordt als een rechtvaardige behandeld, en een slecht mens wordt voor zijn slechte daden gestraft. Wie goddeloos leeft, maar zich afkeert van de zonden die hij heeft begaan, zich houdt aan al mijn geboden, mij trouw is en het goede doet, zal zeker in leven blijven en niet sterven. De misdaden die hij heeft begaan zullen hem niet worden aangerekend; door zijn rechtvaardige daden zal hij in leven blijven. Denken jullie dat ik het toejuich als een slecht mens sterven moet? - spreekt God, de HEER. Nee, ik wil dat hij tot inkeer komt en in leven blijft.

Inleiding

Ezechiël is een interessante Bijbelse persoonlijkheid. Hij is bij ons bekend als profeet, maar was eigenlijk een priester. Profeet zonder land, priester zonder tempel, theologische vernieuwer. Ezechiël leefde tegen het einde van de Babylonische ballingschap in Babel. Hij wordt ook wel verbonden met bron P (de Priestercodex), de bron die de universalistische tendensen - zoals we die in de Babylonische beschaving vinden - vruchtbaar heeft gemaakt voor het Jahwehgeloof van het volk Israël na de ballingschap. Ezechiëls boodschap bereidde de ballingen in Babel voor op een heel nieuwe manier van zijn, leven, denken en geloven. Wat hebben wij daar 2500 jaar later nog aan? Ik denk heel veel.

Een nieuwe weg naar een onzekere toekomst

Stel je voor: een volkje in ballingschap dat eigenlijk alles kwijt is. Geen eigen land meer, geen eigen tempel meer, alleen nog de oude geschriften, maar ook die geven niet meer de zekerheid die ze altijd hebben gehad. Ze moeten terug naar het beloofde land, maar hoe zullen ze dat aantreffen? Woest en ledig, zonder koning of eigen politieke macht om ze daar in de wildernis te beschermen. Het enige dat ze nog hebben is hun geloof in een verre, verborgen en meestal onbegrijpelijke God, die ook nog iets heel nieuws van ze wil. Een God die nu van ze vraagt om de daad bij het woord te voegen en met vertrouwen op weg te gaan. En die God geeft ze ook nog een profeet, die alles weet van de tempelcultus, rituele reinheid, en meer van dat soort dingen. Ezechiël de profeet van het dal met de dode botten die

tot leven komen omdat de Heer zijn adem erin blaast. Ezechiël, de profeet die nieuw leven ziet ontkiemen midden in de bittere dood. Ezechiël initiator van een heel nieuwe theologie die het volk Israël zal vergezellen op z'n lange weg de toekomst in.

Nieuwigheden

Daarvan is in hoofdstuk 18 al iets te merken. Er duiken daar een paar nieuwe dingen op.

a) individuele verantwoordelijkheid

Stond er niet in de wet van Mozes - in het eerste gebod – dat God een najverig God is die de misdaad van de vaders bezoekt aan de kinderen tot in het derde en vierde geslacht? Psychologische wetmatigheid misschien, maar daarvan wil Ezechiël niks weten. Kinderen hoeven niet te boeten voor de misdaden van hun ouders. En daarmee krijgt de Allerhoogste God van Israël toch een wat ander gezicht. De strenge God van het verbond, de God aan wiens wetten het volk zich moest houden - vooral in familieverband met al die reinheidsvoorschriften – wordt hier een persoonlijke God, die door alle lagen aan de oppervlakte heen kijkt, recht in het hart van een ieder persoonlijk. De vergeldende God van de deuteronomistische theologie wordt meer een genadige God. Het gesloten rechtssysteem, waarin je alles precies kunt uitrekenen, wordt opgebroken. En de Allerhoogste wordt er alleen maar groter door, maar ook onbegrijpelijker én tegelijkertijd dichterbij. Er komt ruimte voor het wonder van de genade, voor het wonder van je geborgen weten midden in de ellende van het kwaad dat het leven doordringt. Als gemeenschap maar ook heel persoonlijk en individueel.

b) profetie én priesterschap herenigd

Een andere nieuwigheid zit 'm in het feit dat de profeet in de nieuwe bedeling ook priester is. Voor de ballingschap stonden de profeten altijd tegenover de tempelcultus en de geestelijkheid die daar de touwtjes stevig in handen had. We hebben bij Jeremia gezien hoe kritisch de profeet zich daar tegenover opstelde. Eigenlijk was de kloof tussen profeet en priester niet meer te overbruggen. De werkelijke bedoelingen van de God van Israël werden in het gewone dagelijkse leven en geloven niet meer gesnapt. Ze werden met voeten werden getreden, omdat vooral de machthebbers in paleis en tempel alleen maar aan zich zelf dachten en niet aan de weduwe, de wees en de vreemdeling. Dat was volgens Jeremia de diepere oorzaak dat het volk van God in ballingschap werd afgevoerd. Maar de priesters wilden dat niet inzien en wilden Jeremia gewoon uit hun geest bannen of beter nog: hij moest dood. Maar dat is ze niet gelukt. Als Ezechiël na zeventig jaar bal-

lingschap ineens de beide functies van profeet en priester in één persoon kan verenigen, dan is er daar in Babel toch wel het één en ander veranderd. Ineens gaat het weer over het echte Jahwehgeloof dat gaat werken in het gewone dagelijkse leven.

c) respect voor de ander als ander

Het wordt duidelijk dat de Allerhoogste voor een ieder van ons het leven wil en niet de dood. De weduwe, de wees, de vreemdeling, de onderdrukte mens zonder rechten komen weer in beeld. En bij al die reinheidsvoorschriften, die met name in de intieme familiekring een belangrijke rol zijn blijven spelen, gaat het niet om pietluttige haarkloverij, maar om diep respect voor het leven en voor de ander. Als het om kosher, rein, voedsel gaat, dan wordt heel diep beleefd dat God Heer is over alle leven en dat we als mensen niet maar met dieren kunnen doen wat ons in de kop knalt. Als het om seksualiteit gaat, dan maken de voorschriften duidelijk dat het niet alleen maar om je eigen behoeften-bevrediging mag gaan, maar dat je uit moet gaan van de ander. Dat is de nieuwe eredienst. In de tempel, als die ooit zal zijn herbouwd, maar nog veel meer in de intimiteit van de familiekring en in het dagelijkse leven dat een ieder van ons op zijn of haar eigen wijze leidt. Dit is de nieuwe kans op een goed leven in het beloofde land, die Ezechiël het volk van God in het vooruitzicht stelt. Dat land zal opnieuw gaan stromen van melk en honing als de liefde van God gaat werken in het dagelijkse leven. Geen politieke macht meer, geen gesloten machts-systemen meer, geen egoïstisch strijd meer om eer, geld of positie. Alleen maar liefde, waarmee je de ander tot z'n recht laat komen, liefde waarmee je de ander belangrijker acht dan je zelf.

Voorbij de gesloten systemen

Vijf eeuwen later heeft de farizeeër het nog steeds niet gesnapt en de tollenaar wel. De farizeeër dankt God, dat hij niet zo slecht en goddeloos is als die tollenaar naast hem. De tollenaar roept alleen maar uit: oh God wees mij zondaar genadig. Kennelijk is het Koninkrijk van God, dat volgens Jezus onder ons is, toch moeilijk te realiseren. Wie zichzelf verhoogt zal vernederd worden. Het is zo menselijk, het leven is zo onzeker, het kwaad loert overal, waarom niet een beetje zekerheid creëren voor je zelf en je dierbaren? Maar dan vertrouw je niet meer en ben je alleen maar bang. De liefde zal er voor wijken en voor je het weet sta je eenzaam en alleen in het leven met een hart vol bitterheid en afgunst. Zonde, want de Heer had het zo heel anders bedoeld.

Ik denk dat Jezus in de voetsporen treedt van Ezechiël als hij de berouwvolle tollenaar tot voorbeeld stelt van het Koninkrijk van God dat onder ons is¹⁰. Het gaat in dat Rijk namelijk om de ander die ik mag dienen, zodat we samen gelukkig worden, en niet om het vergroten van mijn eigen welzijn over de rug van de ander, waardoor we beide ongelukkig worden. En dat is een diep inzicht dat niet altijd op een gemakkelijke manier wordt verworven. De tollenaar, zo stel ik mij voor, kwam er achter na een diepe persoonlijke levenscrisis en hij vond een genadig God. Hij werd op een nieuwe manier in het leven gezet, zodat ook hij mocht gaan genieten van de overvloed van Gods liefde voor mens en dier. Wist de farizeeër dat allemaal niet? Natuurlijk wist hij dat, maar het wonder van de genade stroomt door je hele wezen en niet alleen door je hoofd. En juist daar mankeerde het aan bij de arrogante Schriftgeleerde. Als het bij verstandelijke kennis blijft dan sluit je het wonder op in een gesloten systeem. En daar houdt de liefde niet van. Sterker nog daar kan zij niet overleven. Daar trekt ze zich uit terug. Alle goede bedoelingen van Ezechiël en Jezus ten spijt.

Over crisis en de vrede, die alle verstand te boven gaat

Je zou er toch horendol van worden. Ezechiël zet het volk van God op een nieuwe liefdevolle manier in beweging, met een nieuwe tempelcultus, een nieuwe theologie, een nieuw Godsbeeld, waarin de Eeuwige nog meer tot zijn recht komt en na een paar eeuwen is het alweer helemaal mis. De Schriftgeleerde - en velen met hem - valt weer terug in de oude fout van arrogantie en eigendunk in plaats van zich te laten leiden door de liefde van God. Maar, zo is mijn eigen ervaring, goed en kwaad liggen zo dicht bij elkaar. Je kunt op een sluimerende manier de fout in gaan, zonder dat je het echt door hebt. En vaak heb je dan een crisis nodig om er achter te komen hoe, waar en waarom het fout is gegaan. En dan nog, opnieuw beginnen is vaak ook razend moeilijk. Hoe weet je nou wat de Heer van je wil, wat de juiste weg is, de enig juiste optie in een wirwar van mogelijkheden. Neem de tijd, laat de Geest werken in je hart, net zolang tot je de vrede krijgt die alle verstand te boven gaat van een genadige God. Want heel diep van binnen weet je het wel waar het heen moet. En met die vrede krijg je nu ook de moed om echt te gaan. En dat maakt alles wat je doet okay.

---

¹⁰ Lucas 18,9-14

8 Het voortschrijdend inzicht in de Tenach

Na afloop van een kerkdienst zei eens iemand tegen mij: jij preekt ook altijd over de liefde, of het nu over Genesis gaat, over Jeremia, Hooglied of Deuteronomium, steeds weer de liefde. En dat is ook zo, alleen wordt de menselijke beleving op het persoonlijke niveau steeds meer opgetild naar een veel abstracter niveau van naties, culturen en de wereldbeelden, die die culturen bepalen. En dat doe ik, omdat ik ben geïnspireerd door Anodea Judith's *Walking the Global Heart*, waarin de chakra's worden toegepast op culturen en wereldbeelden. In dit artikel na de laatste serie preken over het Oude Testament wil ik de historische bronnen E, J, D en P, waar we in het artikel 'Sinds het begin ... geloof in beweging' al kennis mee hebben gemaakt, dan ook wat in een directer verband brengen met wat Judith het hartchakra noemt. Het chakra van de liefde. Jeremia doelt daar volgens mij ook al op, zonder dat hij het zo noemt natuurlijk.

Er is in de voortgaande geschiedenis van het volk Israël, zoals die wordt beschreven in de Tenach (O.T.) tijdens de Babylonische ballingschap (het Exil) weer iets nieuws in de maak. Er zijn wel parallellen in te ontdekken met de Exodus, de veel eerdere slavernij in en de uittocht uit Egypte, maar in het Exil in Babel ontstaat toch weer iets heel nieuws. Dat blijkt al in Bijbelboeken als Deuteronomium en Ezechiël. Wellicht vinden we er iets van waarde voor onze zoektocht naar een nieuw wereldbeeld, dat de eenzijdige nadruk op het uitoefenen van macht (chakra 3) in de Westerse cultuur overstijgt en uitmondt in een wereldbeeld gebaseerd op liefde. Daarin gaan vrouwen (nieuw leven, chakra 2) en mannen (macht, chakra 3) als gelijkwaardige partners liefdevolle relaties aan (chakra 4) om nieuwe inzichten te creëren en wellicht een nieuwe cultuur op te starten. Ik denk dat dit in de Bijbel al gebeurt in de tijd, die verstrijkt vanaf de Babylonische ballingschap tot het ontstaan van het Nieuwe Testament. En ik denk ook, dat dit het referentiekader is geweest, waarin Jezus zich heeft bewogen.

Deuteronomium en het voortschrijdend inzicht

Jeremia schreef voorafgaand aan de Babylonische ballingschap. Het boek Deuteronomium - 'tweede wet' - is een samenvatting van de Torah, die in Babel nog eens op een rijtje is gezet. Wat de Deuteronomist (bron D) had verzameld aan geschiedschrijving en oude wetten en getoetst aan de heldere

wil van JHWH, wordt in het Bijbelboek Deuteronomium zowel aan Mozes toegeschreven als ook toegepast op de geheel nieuwe situatie in Babel zevenhonderd jaar later. De oude bronnen E en J en ook D, waarvan je sporen in de hele Tenach terugvindt, worden in het boek Deuteronomium geactualiseerd voor de situatie in Babel. De Exodus – de bevrijding uit de slavernij in Egypte – blijft de kerngebeurtenis die in het belangrijkste Joodse feest – Pesach, Pasen – altijd is herdacht en die ook model staat voor wat er nu met het volk Israël in Babel gebeurt tijdens het Exil of ballingschap.

Tegelijkertijd begint bron P (Priestercode) onder invloed van de Babylonische cultuur de oude bronnen in een veel breder, kosmisch verband te plaatsen. Ezechiël zet bijvoorbeeld de individueel verantwoordelijke persoon in een universeel verband, dat boven de macht van paleis en tempel uitstijgt en met de Allerhoogste - de *God beyond gods* (Paul Tillich) - in verband wordt gebracht. En dit zal het kader worden waarin de zogenaamde wijsheidsliteratuur zal ontstaan. In het Bijbelboek Job bijvoorbeeld wordt de vergeldende en voorspelbare God van de Deuteronomist een verre onbegrijpelijke, mysterieuze maar tegelijk ook een heel persoonlijke, nabije en genadige God, die op geen enkele manier door de mens volledig te kennen of te manipuleren is.

Mozes literaire fictie?

Er wordt wel eens beweerd dat Mozes een literaire creatie is, die helemaal niet in werkelijkheid heeft hoeven bestaan, maar aan wie wel alles opgehangen kan worden. Of zijn bestaan nu historisch hard te maken is of niet, vind ik niet doorslaggevend. Er staat wel meer in de Bijbel dat niet historisch gedocumenteerd is, en dat geldt helemaal als het mysterie weer een rol mag meespelen. Veel belangrijker is het feit, dat de figuur van Mozes in de geest van het Joodse volk zo'n belangrijke plek heeft gehad, dat hij zevenhonderd jaar na de uittocht uit Egypte (de Exodus) tijdens de Babylonische ballingschap (het Exil) nog zo'n sleutelrol heeft kunnen spelen in het Bijbelboek Deuteronomium.

In de Bijbelse tijd ging men anders om met auteursrechten dan wij gewend zijn. Regelmatig komt het voor dat Bijbelschrijvers grote profeten woorden in de mond leggen om zodoende meer aandacht te creëren voor hun boodschap. Zo is het boek Jesaja door drie verschillende schrijvers geschreven, maar wel onder één noemer, namelijk Jesaja. En zo kan het ook gebeuren dat Mozes in Deuteronomium voorschrijft dat je een balustrade moet maken om het platte dak van je huis, zodat mensen er niet af kunnen vallen. De oude

moraal van God lief hebben boven alles en de naaste als je zelf is niet verdwenen. Ze wordt alleen in een nieuwe situatie (in Babel) op een andere manier (huizen in plaats van tenten) toegepast. Je kunt natuurlijk zeggen dat Mozes aan het Egyptische hof is opgegroeid en het volk Israël in Egypte ook in huisjes of krotten woonde, maar daar waren ze onder leiding van Mozes nu juist uit bevrijd. Tijdens de veertig jaar dat ze in de woestijn ronddoelden woonden ze als nomaden in tenten. Pas nadat ze zich in het beloofde land als landbouwers hadden gevestigd, kwamen de huizen weer in beeld. Dakterrassen worden vooral populair in een stedelijke setting, zoals die was ontstaan in Jeruzalem of Babel als gevolg van een hoog ontwikkelde beschaving – in termen van Jared Diamond – lang na de tijd van Mozes.

Structuralistische en historische Bijbelinterpretatie

In de structuralistische Bijbelinterpretatie – waar bijvoorbeeld de Amsterdamse School gebruik van maakt – wordt wel gesteld dat de Babylonische ballingschap de belangrijkste periode is geweest in het ontstaan van het hele Oude Testament. Je kijkt dan naar de tekst als geheel, zoals wij die kennen. De structuur van *die* tekst - en niet z'n ontstaansgeschiedenis - is bepalend voor de hele betekenis van die tekst. Daarmee krijgt P de hoofdrol waaraan al de andere bronnen zijn geconformeerd en in een bepaalde richting zijn geduwd. Die structuur wordt al zichtbaar in de Hebreeuwse naam van het Oude Testament: TeNaCh = *Torah* (wet) – *Nebiim* (profeten) – *Chetoebim* (geschriften). De kern wordt gevormd door de *Torah*, de eerste vijf boeken van de Bijbel (Genesis t/m Deuteronomium), toegeschreven aan Mozes, waarin de wil van God als wet wordt beschreven. Daar omheen staan de *Nebiim*, de profeten (Jesaja, Jeremia, Sacharja, enz.) die koningen, machthebbers en het volk wijzen op de vraag of hun levenswijze in overeenstemming is met de *Torah*. Een derde cirkel wordt gevormd door de *Chetoebim*, de geschriften (Esther, Ruth, Job, Hooglied, enz.) die vertellen over kernervaringen van mensen met de Allerhoogste naar wie wet en profeten verwijzen.

Dit mag allemaal waar zijn – en ik hecht zeer aan de structurele analyse die meestal diepe betekenislagen blootlegt – maar dat wil nog niet zeggen dat in de Tenach de tijd en de geschiedenis geen rol van betekenis spelen. De tijd van E en J *was* een andere tijd dan die van D of P. De tijd van Abraham, Isaac en Jakob (rond 1800 vóór Chr.) waarmee bron E (de Elohist) wordt verbonden *was* een andere tijd dan de tijd waarin het volk Israël in Egypte werd onderdrukt en uitgebuit (1650-1250). Dat was de tijd, waarin Mozes de uittocht leidde en aan het volk een nieuwe wet en een nieuw verbond met JH-

WH mocht aanbieden, een tijd die vooral de belangstelling heeft van bron J (de Jahwist). En de koningentijd waarin de profeten duidelijk maakten hoezeer de wil van God met voeten werd getreden (1030-587), waar bron D (de Deuteronomist) zich zo mee bezig houdt, *was* een andere tijd dan de tijd waarin de wijsheidsliteratuur kon ontstaan op grond van een nieuw Godsbeeld en een veel meer kosmologisch getinte theologie die in bron P (de Priestercode) te vinden zijn (537 tot 100 vóór Chr.).

Mozes en de historische bronnen

Voor mijn gevoel is Mozes in de Joodse beleving de vitale verbindingsschakel tussen de historische bronnen die we hebben leren kennen in de Tenach. Daarvan is E (de Elohist) de oudste die herinnert aan de stamgoden (de *elohim*) uit de tijd van Abraham en verder terug en die beschrijft hoe de twaalf zonen van Jakob konden uitgroeien tot het volk Israël met zijn twaalf stammen. Met J (de Jahwist), waarin JHWH verschijnt als de Ene, de Eeuwige, de Allerhoogste God van het volk Israël, verschijnt ook Mozes op het toneel. Beide bronnen, E en J, gaan terug op de mondelinge overlevering, die later – bijvoorbeeld door geschiedschrijvers aan het hof in Jeruzalem – op schrift is gesteld. D (de Deuteronomist) zet al deze teksten opnieuw op een rijtje in een nieuw geheel, een nieuwe redactie en verbindt met name het handelen van koningen in de geschiedenis van het volk Israël met de duidelijke wil van God, zoals die door Mozes in de wet, de Torah, was doorgegeven. ‘Die en die deed wat kwaad is in de ogen des Heren’ en sleepte daarmee het hele volk mee in de afgrond. Dat was vervolgens de diepere oorzaak, dat het volk van God in ballingschap naar Babel werd afgevoerd. Bron P (de Priestercode) maakt vruchtbaar gebruik van al de voorafgaande bronnen en plaatst ze in weer een nieuw geheel. Daarin zijn de kosmische invloeden van de Babylonische beschaving te herkennen, zonder dat de oude bronnen daardoor buiten werking worden gesteld.

De Tenach heeft een ingewikkelde ontstaansgeschiedenis, waardoor sporen van de historische bronnen in alle Bijbelboeken terug te vinden zijn en vaak zijn die niet eens goed van elkaar te scheiden. Maar zoveel is in de Bijbelwetenschap inmiddels wel duidelijk geworden dat verschillende belangrijke historische periodes – met elk hun eigen theologische en politieke karakter – elkaar hebben afgewisseld. En in al die periodes, waar de historische bronnen mee zijn verbonden, heeft (met uitzondering van E) Mozes een belangrijke rol gespeeld.

Mozes, de profeet van de liefde die structuren opent

Volgens mij moet je, als het om de Tenach gaat, de structurele en de historische interpretatie naast elkaar gebruiken. Ze sluiten elkaar niet uit, maar vullen elkaar aan. En dan komt de volle rijkdom van de Heilige Schrift in het zicht. De Tenach is geen oud testament dat alleen maar recht van bestaan heeft, omdat het vooruit wijst naar Jezus en het Nieuwe Testament. De Tenach is met elke historische bron weer nieuw. Ze vernieuwt zich zelf voortdurend onder invloed van nieuwe levensomstandigheden. En dat leidt tot een voortschrijdend inzicht, dat elke keer weer een meer complexe structuur ontwerpt, die voortbouwt op de vorige structuren. De mens is altijd tastend op zoek naar een God, die het wezen en begripen van de mens te boven gaat; op zoek naar een God, wiens wezen desalniettemin liefde is, een God die wij lief hebben boven al het andere en de naaste als ons zelf (Dtn. 6,4 en Lev. 19,18b). Die God blijft eeuwig dezelfde, alleen ons begrip van de Eeuwige verandert met onze omstandigheden, tot we Hem zullen hebben begrepen als liefde en daarvan de consequenties in ons dagelijkse (samen)leven gaan trekken. En daarom blijft Mozes in alle bronnen aanwezig en een belangrijke rol spelen, in Exodus en Exil. Daarom ook wordt hij heden ten dage door de Joden – samen met Elia - nog steeds verwacht als *de* profeet, die zal verschijnen om de komst van de Messias en Zijn rijk van liefde, vrede en gerechtigheid aan te kondigen.

De centrale vraag in het boek Deuteronomium was: hoe te leven vanuit het grote liefdegebod (God boven alles en de naaste als jezelf) als je hele wereld op de kop is gezet en al je zekerheden zijn verdwenen? Hoe kom je los van de oude vertrouwde structuren en patronen, hoe overstijg je je eigen cultuur, ja zelfs de wereldbeelden waar die cultuur mee worstelt? Een mogelijk antwoord op deze vraag zou kunnen zijn om de mens als geheel aan te spreken, als individueel verantwoordelijk persoon in een groter en nu kosmisch geheel. Zo zouden nieuwe inzichten kunnen groeien en misschien wel een heel nieuwe cultuur kunnen ontstaan. Dit is het vooral waar de bron P (Priester-codex) zich mee bezig gaat houden. Door de oude bronnen, 'het geloof der vaders' te combineren met geheel nieuwe Babylonische inzichten ontstaat een nieuw Godsbeeld, een nieuwe theologie, een stroom van wijsheidsliteratuur. Het wijst allemaal op een nieuwe cultuur die gaat ontstaan. Dat wordt dan een universele cultuur, waarin de macht van wereldbeelden en wereldreligies wordt overstege. En de liefde, die Mozes operationeel maakt, zal daarin een constante stroom van creatieve energie tussen tegenpolen leveren,

vastgeroeste patronen openen en mensen in beweging zetten op weg naar het Messiaanse Rijk.

Het Hebreeuwse denken en geloven maakt ernst met de mogelijkheid van een nieuw wereldbeeld gebaseerd op liefde. De Babylonische ballingschap, en wat daar voor het volk Israël uit voortvloeide, heeft haar volgens mij een nieuwe impuls gegeven. Daarvan is het Christelijk geloof weer een uitvloeisel geworden, maar het is tegelijkertijd denk ik één van de diepste drijfveren onder het antisemitisme in het Westers denken. Het gaat hier immers om een liefde die in geen enkel gesloten (machts)systeem te vangen is of onder controle te houden valt. Er is een echte ommekeer voor nodig. Wellicht toch een heel nieuw wereldbeeld in het teken van chakra 4 de liefde, als logisch gevolg op het instorten van alle oude zekerheden; een eerste stap in de richting van het Koninkrijk van God dat Jeremia voorzag en dat volgens Jezus al onder ons is ...

Deel 2 Het *Eu-angelion*

1 Lucas

Lucas 2, Yellow Submarine

Thema: kerstnacht 2004

(Jesaja 9,1-6) Het volk dat in duisternis ronddoelt ziet een schitterend licht. Zij die in het donker wonen worden door een helder licht beschenen. U hebt het volk weer groot gemaakt, diepe vreugde gaf u het, blijdschap als de vreugde bij de oogst, zij jubelen als bij het verdelen van de buit. Het juk dat op hen drukte, de stok op hun schouder, de zweep van de drijver, u hebt ze verbrijzeld, zoals Midjan destijds. Iedere laars die dreunend stampte en elke mantel waar bloed aan kleeft, ze worden verbrand, een prooi van het vuur. Een kind is ons geboren, een zoon is ons gegeven; de heerschappij rust op zijn schouder. Deze namen zal hij dragen: Wonderbare raadsman, Goddelijke held, Eeuwige vader, Vredevorst. Groot is zijn heerschappij, aan de vrede zal geen einde komen. Davids troon en rijk zijn erop gebouwd, ze staan vast, in recht en gerechtigheid, van nu aan tot in eeuwigheid. Daarvoor zal hij zich beijveren de Heer van de hemelse machten.

(Lucas 2,4-7) Jozef ging van de stad Nazaret in Galilea naar Judea, naar de stad van David die Betlehem heet, aangezien hij van David afstamde, om zich te laten inschrijven samen met Maria, zijn aanstaande vrouw, die zwanger was. Terwijl ze daar waren, brak de dag van haar bevalling aan, en ze bracht een zoon ter wereld, haar eerstgeborene. Ze wikkelde hem in een doek en legde hem in een voederbak, omdat er voor hen geen plaats was in het nachtverblijf van de stad.

Inleiding, flower power

Kent je dat liedje nog: *Yellow Submarine*? We all live in a Yellow Submarine, Yellow Submarine. Yellow Submarine ... Het is een liedje van de Beatles uit de tijd van *Sergeant Pepper's Lonely Hearts Club Band* en *All you need is love*. De Flower Power tijd. Mooie tijd. Er kon van alles. Iedereen was overtuigd van de zin van het leven en riep om het hardst: love en peace man, make love no war. Geniet van het leven, want zo is het bedoeld. We leven met z'n allen in een yellow submarine, een gele onderzeeër, we komen overal, de werkelijkheid is absoluut niet bedreigend, reizen is een

opwindend avontuur, het leven is in één woord fantastisch. In ons gele onderzeeërtje houdt iedereen van elkaar, te gek man, maak je niet dik, relax. En John Lennon en Yoko Ono voegden de daad bij het woord. Ze gingen een week lang in een enorm bed liggen in het Amsterdam Hilton waar de hele wereldpers werd uitgenodigd om hun boodschap van universele liefde aan te horen, op te nemen en uit te zenden. Wat een tijd.

Helaas, de wereld was er niet klaar voor. Ze kon de boodschap van universele liefde, die geen rekening houdt met ras, cultuur, geslacht, godsdienst niet aan. John Lennon werd vermoord, doodgeschoten. Ik heb wel eens het gevoel dat met hem de Flower Power voorgoed is verdwenen. Het gele onderzeeërtje ontmoette op één van z'n mooie reizen een grijs exemplaar en legde voorgoed het loodje. Voorgoed? Dat is nog maar de vraag. Ik krijg namelijk allerlei signalen dat hij weer rondvaart, z'n visioenen kwistig rond strooit en z'n boodschap luid en duidelijk rond bazuïnt.

De terreur van de angst

Wat een jaar hebben we achter de rug. Grijs was het en zwart. In de donkere diepten lagen ze onzichtbaar te wachten tot ze hun dodelijke lading konden lossen. Gevangen in hun eigen haat, gedreven door hun eigen angst drongen ze anderen en zichzelf dood en vernietiging op. De angst die ze hebben verspreid heeft effect, lijkt verlamvend te werken op de hele mensheid. Het is geen pretje meer om op reis te gaan, iedereen schijnt iedereen te wantrouwen. Voor je in een vliegtuig zit zijn er heel wat controles uitgevoerd. Waarom zou je nog belangstelling hebben voor of je kritisch verdiepen in een andere cultuur of religie? Voor je het weet schieten ze je overhoop. Nee ik blijf in m'n eigen kleine zekere hoekje en sluit de boze wereld buiten. Maar zo wordt mijn eigen kleine wereldje net zo grijs, onzeker, bedreigd en bedreigend als de grote boze wereld die ik probeer buiten te sluiten, want buitensluiten dat lukt toch niet. Hoe meer ik het probeer, hoe meer ik er mee bezig ben en het me bezig houdt.

Relax man. Ja zeker, maar hoe vind ik rust in deze chaotische wereld? Hoe houd ik me staande als de vaste bodem onder m'n voeten begint te wankelen? Een sigaretje opsteken helpt ook al niet meer, want dat is zo langzamerhand niet meer te betalen. Moeten we het dan over normen en waarden gaan hebben? Prima, maar waar moet je die dan op baseren? Op de Bijbel, op de kerk? Het lijkt wel of die kerkmensen zich nog meer in hun eigen wereldje opsluiten dan de rest, dus wat moet je daar nou weer van verwachten?

De gele onderzeeër vaart weer dartel rond

We all live in a Yellow Submarine, Yellow Submarine. Yellow Submarine. Hé daar gaat ie weer ons gele onderzeeërtje. Alsof er niks gebeurt is dartelt ie vrolijk rond. Wat zijn de signalen die hij uitzendt? We accepteren het niet dat de wereld naar de verdoemenis wordt geholpen. Er is ook nog zoiets als liefde, mensen die om elkaar geven, elkaar bijstaan door dik en door dun. Overall hoor je geluiden, dat het belangrijk is om je niet door de zwarte duisternis te laten smoren, maar om van jezelf te houden, en oprecht wat jij hebt bij te dragen weg te geven. Dat brengt weer een proces van vrijgevigheid op gang, omdat de ander ook graag kwijt wil wat ie waard is. En zo wordt de graaicultuur vervangen door de geefcultuur, waarin er overvloed is voor iedereen. Oprechtheid, authenticiteit, integriteit, naastenliefde, God, ze worden weer belangrijk. Hier en daar hoor ik zelfs fluisteren dat er een heel nieuw tijdperk aan komt.

Ik kreeg deze week een boek in handen waarin met verve wordt beweerd, dat we ons in een soort van overgang bevinden, een transformatie van het tijdperk van de liefde voor de macht naar een tijdperk van de macht van de liefde. We moeten eerst door een heleboel ellende en shit heen voordat het nieuwe tijdperk van liefdevolle relaties wereldwijd kan aanbreken, maar dat het eraan komt is zeker. Want zo gaat het met elk geboorteprocess. Pijnlijk maar snel vergeten als de boreling er eenmaal is. De grijze onderzeeër wordt van z'n kernkoppen ontdaan en geel geschilderd. Christenen vieren ineens ook het suikerfeest en Moslims vieren samen met ons kerst. De aarde dat lieve kleine gele onderzeeërtje maakt een opwindende reis door een onmetelijk heelal naar een flonkerende ster ver weg. En iedereen houdt van elkaar. Is het niet fantastisch. Vrede op aarde voor de mensen van Gods welbehagen.

Toch nog flower power?

Het is natuurlijk niet de werkelijkheid. Maar is het nou zo onzinnig of irreëel om te geloven in de liefde, je te laten inspireren door een mooie kleurrijke toekomst in plaats van je leven hier en nu te laten verzielen door een git-zwart heden van terreur, angst en gevoelens van zinloosheid. Ik bedoel goed en kwaad zijn er altijd geweest en Jesaja heeft het er al over, dat het volk een groot licht zal zien. Altijd heeft de mensheid, in welke godsdienst dan ook geloofd dat het goede uiteindelijk zou overwinnen. En wat doet het kindje in die voerbak? Hij wekt onze collectieve gevoelens van tederheid, liefde elk jaar weer en is allang blij als wij die zachte krachten met elkaar delen.

Preken in de kerstnachtsdienst wordt elk jaar moeilijker, omdat wat mensen elkaar aandoen op deze wereld steeds minder te bevatten is. En soms denk ik

wel eens wat heeft het voor zin, er verandert toch niks. Maar dan zie ik jullie in gedachten allemaal weer zitten. Elk jaar weer in zo grote getale. En dan hoor ik jullie zingen, en wel zo dat je je buurman of buurvrouw ook nog hoort en dan denk ik *yes*, zij geloven er wel in. Zij weigeren zich over te geven aan het zwarte gat. En door die gedachte alleen al word ik weer helemaal opgepept. Dank je wel voor jullie vasthoudendheid. Voor je geloof in zo'n onnozel kindje in een voerbak, en dat je geen nee zegt tegen de tedere gevoelens die Hij in je oproept. Want dat is wat we nodig hebben. *All we need is love* in onze *Yellow Submarine*. En God zij dank is daar nog een heleboel van onder de mensen. Zoveel dat we de duisternis door zullen komen, om een nieuw tijdperk te gaan betreden. Vast en zeker

Het volk dat in duisternis ronddoelt ziet een groot licht. Zij die in het donker wonen worden door een helder licht beschenen. Diepe vreugde gaf U het, ... als de vreugde bij de oogst. Want een kind is ons geboren: wonderbare raadsman, vredevorst. En daarom: Eer aan God in de hoogste hemel en vrede op aarde voor alle mensen die Hij liefheeft. Fijne kerst allemaal.

Lucas 17, ruimte

Thema: over de echte ontmoeting voorbij de twijfel aan het eigen gelijk (2 Koningen 17:17-18,24 en 29-34) Ze verbrandden hun zonen en dochters als offer, deden aan waarzeggerij en probeerden voortekens te lezen. Zo tergden ze de HEER door zich erop toe te leggen te doen wat slecht is in zijn ogen. De HEER werd woedend op de Israëlieten en verstootte hen. Niets bleef er van hen over, behalve de stam Juda. ... De koning van Assyrië stuurde mensen uit Babel, Kuta, Awwa, Hamat en Sefarwaim naar de steden van Samaria, waar hij hun een woonplaats toewees in plaats van de Israëlieten. Deze mensen namen Samaria in bezit en gingen er wonen. ... Toch bleven al die volken hun eigen godenbeelden maken, die ze in hun nieuwe woonplaats neerzetten in de tempels die de Samaritanen op de offerhoogten gebouwd hadden. De mensen uit Babel maakten een beeld van Sikkot-Benot, de mensen uit Kuta maakten een beeld van Nergal, de mensen uit Hamat maakten een beeld van Asima, de Awwieten maakten beelden van Nibchaz en Tartak, en de Sefarwieten verbrandden hun kinderen als offer voor hun goden Adrammelech en Anammelech. Daarnaast vereerden zij de HEER en stelden ze uit hun eigen midden priesters aan om dienst te doen in de tempels op de offerhoogten. Ze vereerden dus wel de HEER, maar dienden ook hun eigen goden zoals ze in hun land van herkomst gewoon waren geweest. Ook de Is-

raëlieten zelf vervielen telkens opnieuw in hun oude gewoonten en doen dat tot op de dag van vandaag: ze vereren de HEER niet en houden zich niet aan de voorschriften, regels, wetten en geboden die de HEER heeft opgelegd aan de nakomelingen van Jakob, aan wie hij de naam Israël heeft gegeven.

(Lucas 17,11-19) Op weg naar Jeruzalem trok Jezus door het grensgebied van Samaria en Galilea. Toen hij daar een dorp wilde binnengaan, kwamen hem tien mensen tegemoet die aan huidvraat leden; ze bleven op een afstand staan. Ze verhieven hun stem en riepen: 'Jezus, meester, heb medelijden met ons!' Toen hij hen zag, zei hij tegen hen: 'Ga u aan de priesters laten zien.' Terwijl ze gingen werden ze gereinigd. Eén van hen, die zag dat hij genezen was, keerde terug en loofde God met luide stem. Hij viel neer aan Jezus' voeten om hem te danken. Het was een Samaritaan. Toen zei Jezus: 'Zijn er niet tien gereinigd? Waar zijn de negen anderen? Wilde niemand anders terugkomen om God eer te bewijzen dan alleen deze vreemdeling?' Hij zei tegen de Samaritaan: 'Sta op en ga. Uw geloof heeft u gered.'

`Inleiding, over Assyriërs en Babyloniërs

De Assyriërs waren wat minder zachtaardig in hun veroverings- en bezettingstactiek dan de Babyloniërs. Mochten de Joden tijdens hun ballingschap in Babel bij elkaar blijven en samen hun godsdienst en leefgewoontes trouw blijven, bij de Assyriërs was zo iets ondenkbaar geweest. Toen zij het noordelijk deel van Israël (Samaria) veroverden en verwoestten, verspreidden ze de bevolking over heel het Assyrische rijk. Gezinnen werden uit elkaar gereden en de gezinsleden over honderden kilometers van elkaar gedumpt, zodat ze elkaar nooit weer zouden zien, laat staan dat er nog iets van dat volk met een eigen cultuur, godsdienst en eigenwaarde overbleef. En zo kwamen er ook in het veroverde gebied Samaria mensen uit alle windstreken terecht, die daar door de bezetter van hún landen waren gedumpt. Een ratjetoe met de meest uiteenlopende gewoontes, gebruiken, geloof en rituelen. Ze moesten nog even leren hoe de God van dit nieuwe land het wilde hebben en dat aan de wilde mix die er al was nog even toevoegen. Zo ontstond een totaal nieuw volk, dat zich vermengde met de achtergebleven bewoners. Er zat kop nog staart aan dat volk, geen eigen identiteit, geen eigen geloof en dus totaal inferieur, minder waard dan het Joodse volk uit het zuidelijke deel (Juda met hoofdstad Jeruzalem), dat door slim onderhandelen de Assyrische dans ontsprongen was. Althans zo wil het Koningenboek het en ik denk dat daar wel een kern van waarheid in zit. Het verklaart in ieder geval de diepgewortelde

vijandschap tussen Joden en Samaritanen, die vele eeuwen heeft geduurd en waarvan in de hele Bijbel luid en duidelijk gewag wordt gemaakt..

De Samaritanen, ofwel: arrogantie als de twijfel aan het eigen gelijk

Maar toen de Joden uit het Zuidrijk in ballingschap naar Babel werden afgevoerd, bleven de Samaritanen gewoon waren ze waren en gingen toch min of meer een eenheid vormen met een eigen heiligdom op de berg Gerizim, een eigen hoofdstad Samaria, en een geloof dat vaak teruggreep op de wortels van de Heilige Schrift. Een nieuw volk van weliswaar bedenkelijke afkomst, maar toch, een volk. En een volk waar de Joden uit Jeruzalem en Juda zich ver boven verheven voelden. Zij hadden immers het zuivere Jahwehgeloof bewaard en behouden. Zij hadden de enige echte tempel van Salomo herbouwd en het pelgrimsoord Jeruzalem stevig in handen. Hun wortels gingen onversneden terug op Mozes en Abraham. Zij hadden de enige echte Torah in hun bezit zoals die in Babel opnieuw was bewerkt en op een rij gezet.

En daar begon tegelijkertijd hun twijfel. Want wees nou eerlijk, diep in hun hart wisten ze ook wel dat ze niet veel beter geweest waren dan hun noorderburen. Dat wordt luid en duidelijk in de Koningenboeken verteld. Ze hadden eigenlijk alleen maar geluk gehad, dat de Babyloniërs iets milder met hun bezette gebieden waren omgegaan dan de Assyriërs. En waarom zou hen niet opnieuw een soortgelijk lot boven het hoofd hangen. Niet aan denken. Wij zijn gewoon beter, superieur in alles aan dat zootje ongeregeld daar in Samaria. De arrogantie ten top met maar één echte grond: angst, existentiële angst dat de ondergang altijd op de loer ligt. Niet aan denken, negeren, doodzwijgen en je lekker meer voelen dan de rest.

Kan er uit Samaria iets goeds komen?

De evangeliën laten het niet na om dit telkens weer op een subtiële wijze onder de aandacht te brengen. En ze maken duidelijk dat er geen enkele reden is om je boven wie dan ook verheven te voelen. Zoiets is eerder een kwestie is van zwakheid en angst dan van kracht of meer waard zijn. Waar zijn die andere negen melaatsen die zijn genezen? vraagt Jezus. Wilde niemand anders terugkomen om God eer te bewijzen dan deze ene vreemdeling? Tien melaatsen worden genezen, negen gaan naar de tempel in Jeruzalem om zich door de priester rein te laten verklaren. Eén keert op zijn schreden terug om God eer te bewijzen en Jezus te bedanken. Een Samaritaan. En weer is het een Samaritaan die in het Evangelie ten voorbeeld wordt gesteld aan een ieder die het horen of lezen wil. De vreemdeling heeft het beter begrepen dan het eigen volk. Kan er uit Samaria iets goeds komen? Ja dus! De genezen Samaritaan loofde God met luide stem en was daarvoor niet aan een plaats

gebonden. De andere negen wel. Zij moesten naar de tempel in Jeruzalem, want dat was de enige plek waar je God kon vinden. Zeker niet in het grensgebied van Galilea en Samaria. Uiteindelijk had de Samaritaan een veel groter beeld van God, want God was voor hem overal aanwezig en ook te vinden, te loven en te prijzen.

Hadden de Joden dat niet geleerd tijdens hun ballingschap in het verre Babel? Jazeker, maar daar blijkt nu niets meer van. Waarom dat zich verheven voelen boven de Samaritanen. Misschien waren de Joden in de tijd van Jezus wel bang, dat de Samaritanen het beter hadden begrepen dan zij en overschreeuwden ze op deze manier hun onzekerheid. In ieder geval krijgt Jezus bijval uit een voor Joden onverwachte hoek en Hij is er blij mee. Hij bevestigt de genezen Samaritaan in zijn voor Joden zo minderwaardige geloof. Sta op en ga, zegt Jezus, je geloof heeft je behouden. Niks minderwaardig geloof. Een prima geloof, dat ook nog eens wordt omgezet in lofprijzing en daden die daarmee stroken.

Vorbij de twijfel: de echte ontmoeting

Wat kunnen we hier nou uit leren? Ik denk dat je heel erg gespitst moet zijn op je eigen gevoelens als die gaan in de richting van arrogantie en je meer of beter voelen dan een ander. Meestal ligt daar een angst onder. De angst, dat, juist op het punt waarop jij je meer of beter acht dan een ander, dat helemaal niet zo is en dat die ander jou misschien wel overtreft. In dat geval zou je dus minder zijn en zijn minderwaardigheidsgevoelens eerder op z'n plaats. In beide gevallen – en minder- en meerderwaardigheidsgevoelens zijn gewoon twee kanten van dezelfde medaille – is echt contact, een echte ontmoeting niet mogelijk. Maar angst komt niet van God en als Zijn Geest gaat werken dan word je direct bevrijd van dat soort gevoelens. Geen arrogantie meer, geen valse bescheidenheid meer. Gewoon liefdevol contact met iedereen die je tegen komt, echte ontmoeting met iedereen die de Heer oprecht vanuit z'n hart wil loven en prijzen, een samenzijn in woord en daad met mensen waarvan je dat helemaal niet zou verwachten.

Zand en veen

Afgelopen woensdag hadden we een gezamenlijke vergadering van de kerkenraden van Gasselte en Gasselternijveen. Over en weer zijn er lange tijd veel vooroordelen geweest en stilzwijgende gevoelens van wij doen het toch beter dan zij. Zand en veen dat bijt elkaar dominee hoorde ik vaak in Gasselte. Vrijzinnig, rechtzinnig. Wij op het zand hebben veel oudere wortels en zijn veel vrijer dan 'de fienen' daar in het veen. Maar ja, ze hebben daar wel weer meer volk in de kerk ... Maar zij móeten en wij niet. Voor je het weet

laat je je door dit soort vooroordelen leiden en is contact helemaal niet mogelijk. Daarom hebben we al jaren de gewoonte om eens in de paar jaar samen te vergaderen en de stand van zaken uit te wisselen. Natuurlijk zijn er verschillen, maar daarover aan elkaar vertellen is verrijkend, je leert van elkaar en je geeft elkaar het gevoel dat je niet als enige met hangen en wurgen vaak, met vallen en opstaan, probeert handen en voeten te geven aan het geloof in die ene Heer. Dat geeft het gevoel dat je toch samen één Heer dient. Ze hebben daar sinds een jaar of wat een hele nieuwe organisatiestructuur, waar ze met een aanstekelijk enthousiasme in het aan het werk zijn. En dat is mooi om te zien, te ervaren en wat van over te nemen. Er was echt contact, het was een echte ontmoeting, die ik in ieder geval niet op deze manier had verwacht. Zo gaat dat als de Geest van God werkt. Op gemeenteniveau, maar ook in de kleinere kring van de persoonlijke beleving.

Accepteer de ruimte en wees een gezegend mens

Laat die Geest van God ruimte maken in je hart. Laat je bevrijden van al je angsten, meerder- en minderwaardigheidsgevoelens. Laat je voeden door de Heer en zet dat om in woorden en daden die getuigen van Gods liefde. En je zult een gezegend mens zijn.

Lucas 15, vér-dwalen

Thema: over het nut van omwegen

(Exodus 32,7-11) De HEER zei tegen Mozes: 'Ga terug naar beneden, want jouw volk, dat je uit Egypte hebt geleid, misdraagt zich. Nu al zijn ze afgeweken van de weg die ik hun geweest heb. Ze hebben een stierenbeeld gemaakt, hebben daarvoor neergeknield, er offers aan gebracht en gezegd: "Israël, dit is je god, die je uit Egypte heeft geleid!"' De HEER zei verder tegen Mozes: 'Ik weet hoe onhandelbaar dit volk is. Houd mij niet tegen: mijn brandende toorn zal hen verteren. Maar uit jou zal ik een groot volk laten voortkomen.' Mozes probeerde de HEER, zijn God, milder te stemmen: 'Wilt u dan uw toorn laten woeden tegen uw eigen volk, HEER, dat u met sterke hand en grote macht uit Egypte hebt bevrijd?'

(Lucas 15,1-7) Alle tollenaars en zondaars kwamen hem opzoeken om naar hem te luisteren. Maar zowel de Farizeeën als de schriftgeleerden zeiden morrend tegen elkaar: 'Die man ontvangt zondaars en eet met hen.' Jezus vertelde hun toen deze gelijkenis: 'Als iemand van u honderd schapen heeft waarvan er één verloren is geraakt, laat hij dan niet de negenennegentig andere in de woestijn achter om naar het verdwaalde dier op zoek te

*gaan tot hij het gevonden heeft? En als hij het gevonden heeft, legt hij het vol vreugde op zijn schouders en gaat hij naar huis. Daar roept hij zijn vrienden en burens bijeen en zegt tegen hen: "Deel in mijn vreugde, want ik heb het schaap gevonden dat verdwaald was." Ik zeg u: zo zal er in de hemel meer vreugde zijn over één zondaar die tot inkeer komt dan over negenenne-
gentig rechtvaardigen die geen inkeer nodig hebben.*

Inleiding, een lammetje ging dwalen

Een lammetje ging dwalen. Oh, oh, dom dom lammetje. Blijf nou toch bij de kudde, blijf bij de herder, dan kan je niks gebeuren. Dat is één gedachte. Paul Ricœur – de franse filosoof – heeft er bij mij jarenlang in gehamerd, dat het de omwegen zijn, waarop je het meeste leert. Sta je zelf toe om te verdwalen, je komt altijd wel ergens uit. Dat is de andere gedachte. Wie heeft gelijk de Heilige Schrift of de filosoof?

Nieuwe patronen?

We zijn toe aan nieuwe patronen. Er borrelt van alles in de maatschappij. Het liberale erfgoed lijkt tanende door een ruziënde VVD die aan zich zelf ten onder gaat. De politiek lijkt een soort schimmenwerkelijkheid te worden, waarin rechts en links nauwelijks nog tegenover staan. Macht wordt niet meer gebaseerd op duidelijk geprofileerde standpunten maar op andere ongreepbare aspecten. De Nederlander wordt gelukkiger in z'n privé omstandigheden maar minder tevreden als het gaat om de grotere verbanden, de liefdeloze maatschappij, de toestand in de wereld enzovoort. Het oude voldoet niet meer, we moeten nieuwe patronen bedenken. Patronen waarin het individu alle rechten krijgt en zich tegelijkertijd moet houden aan een strakke en het individu beperkende moraal. En die wordt de mensen dan ook nog door de strot geduwd door een massaal en intensief beroep te doen op hun angsten. De echte vernieuwers, zij die grote idealen in de praktijk aan het brengen zijn, zijn vaak de roependen in de woestijn. Op hen worden alle angsten geprojecteerd, zonder dat er echt naar hun idealen wordt gekeken en daarna worden ze verguisd. Hoezo vernieuwing?

Mozes en het gouden kalf

Mozes die van de berg afkomt, waar hij van God de tien geboden had gekregen, zat in zo'n echt vernieuwingsproces. Dat was al begonnen bij de brandende braamstruik. Wie kan ik zeggen die mij gestuurd heeft, vraagt hij aan God. De mensen willen zekerheid, houvast. Ze blijven liever hangen in

de ellende van de onderdrukking en de slavernij dan zich toevertrouwen aan een schimmige boven hun begrip uitgaande God, hoe goed die het ook met hen voor heeft. Ze verkiezen de zekerheid, al is die nog zo ellendig, boven het grote ideaal van het liefdegebod, dat is ingegeven en wordt mogelijk gemaakt door een God die zich hult in nevelen. Maar God blijft zich in nevelen hullen. Hij laat zich niet reduceren tot iets dat minder is dan Hij is. Ik ben die Ik ben, dat is Zijn Naam. Altijd en overal en ook voorbij de grenzen van tijd en ruimte. Dat is onzekerheid, een niet te bevatten werkelijkheid voorbij de grenzen van ons begrijpen aan de ene kant. Maar ook een enorme kracht, een alomvattende liefde die ons door alle duisternis heen draagt aan de andere kant. Een liefde die niet aan tijd en plaats is gebonden, maar die werkt in ons hart. Een liefde, die ons in beweging houdt en waarmee we vol goede moet op weg gaan naar het beloofde land, waarin mensen de melk en de honing, dat wil zeggen Gods liefde, overvloedig laten stromen. Dat stond op de stenen tafelen die Mozes van God had gekregen daar in de wolken boven op de berg.

Dit was toch wel een totaal nieuwe boodschap waarmee Mozes naar beneden komt. Goden dienden om mensen een beetje zekerheid te geven in dit onzekere ondermaanse bestaan. Maar Mozes is hen op hun dak gestuurd door een God die geen zekerheid maar liefde geeft. Dat is eng, onzeker, oneindig risicovol. Nee geef ons maar een beeld dat we vast kunnen pakken, waar we om heen kunnen dansen, dat we kunnen vereren, naar onze eigen hand kunnen zetten als het moet. Tja kun je ze het kwalijk nemen? Mozes vindt van niet in de grond van zijn hart. Hij had toch zelf ook om zekerheid gevraagd toen Hij God naar Zijn Naam vroeg? En daarom spreekt Hij God aan op die Naam, waarmee Hij zich aan hem heeft voorgesteld. Here God U laat het toch niet gebeuren dat U wordt gereduceerd tot iets dat veel minder is dan U bent. Een God die zijn beloftes niet na komt, een God die zich niet aan Zijn woord houdt. Dat kan toch niet. U bent toch de God die de liefde predikt, dat oneindige mysterie dat alleen U echt doorgrondt? Laat het werken en spaar dit volk. Maar wat nog belangrijker is breng hen in dat beloofde land, waarin Uw liefde ook in hen gaat werken, zodat ze geen gouden kalf meer nodig hebben. Doe hen ervaren dat Uw liefde eindeloos meer is dan wat een levenloos afgodsbeeld ooit zal kunnen geven. En God hoort naar Mozes en ziet af van het onheil waarmee Hij had bedreigd. Daarmee accepteert God dat het gouden kalf het volk een stapje verder zal brengen in de richting van het beloofde land en van het echte begrip van Zijn liefde. Een omweg, maar wel een hele leerzame ...

Leorzame omwegen

Je kunt dus dat gouden stierkalf dat als de Allerhoogste wordt vereerd op twee manieren bekijken. Als grove zonde die om een ernstige straf uit de hemel schreeuwt, maar ook als leermoment, een leorzame omweg die naar de oneindige liefde van de Allerhoogste leidt. Zo kun je ook dat dwalende lammetje op twee manieren bekijken. Als ernstige waarschuwing, iets in de trant van: buiten de kudde is het gevaarlijk daar ga je dood, buiten de rechte leer, het echte geloof, de eigen kerk moet je niet komen. Ga niet dwalen, zoek de omwegen niet op. Je brengt de hele kudde in gevaar, want die wordt door de herder in de steek gelaten om jou te zoeken. Foei lammetje, stout lammetje, dom lammetje.

Maar je kunt het ook anders bekijken. Het lammetje wordt in de gelijkenis helemaal niet verweten dat het is gaan dwalen. Het lammetje houdt zich gewoon aan Paulus z'n raad: onderzoek alle dingen en behoud het goede. Het trekt er gewoon op uit want het heeft voldoende vertrouwen opgebouwd in de kudde om er ook eens buiten te gaan en daar in de wijde wereld een kijkje te nemen. En okay, het heeft wel geleerd dat het niet overal veilig is, dat je soms zelfs heel bang kunt worden, maar dat er altijd nog een herder is die je gaat zoeken als je kudde niks meer voor je kan betekenen. En dat die herder heel erg blij is als hij je heeft gevonden. Ofwel de liefde van God reikt ver voorbij de grenzen van het oude vertrouwde, van de zekerheid biedende patronen. Ook daar op al je omzwervingen, als je bent verdwaald mag je op Hem vertrouwen. Een omweg, zeker, maar wel een hele leorzame ...

Durf te ontdekken

Een tomtom brengt je rechtstreeks van A naar B. Je hebt je ogen alleen op het scherm gericht en ziet niks van de omgeving. Verdwaal daarentegen eens in een stad of wijk en je gaat rondrijden, je probeert aanknopingspunten te vinden en als je maar lang genoeg rondrijdt weet je na een tijdje precies hoe die stad of die wijk in elkaar zit. Een volgende keer rij je zo in één lijn naar je eindbestemming. Ik heb niks met een tomtom, ik heb niet eens zo'n ding. Ik kies met mijn leermeester Ricœur voor de omwegen waarop ik heel veel heb geleerd. Ik sta mij ook toe om af en toe eens te verdwalen, want ik weet dat daar in die onvertrouwde, nieuwe wereld mijn Heer ook aanwezig is. Ik weet dat Hij mij zoekt als ik mij verloren voel, mij bewaart als het leven moeilijk is, mij de lessen leert die ik nodig heb en mij leidt naar zijn oneindige liefde. Want ook op de omwegen is de Heer met Zijn liefde werkzaam in mijn hart. Het wordt mij helemaal niet verboden om buiten de geijkte paden te gaan dwalen en ontdekken wat er allemaal te koop is in de wereld. Ik

krijg juist nieuwe moed door Jezus' gelijkenis: weet dat als je verdwaalt de Heer je gaat zoeken en dat de vreugde in de hemel groot zal zijn als je bent gevonden. Want de Allerhoogste God van hemel en aarde valt niet samen met jouw beperkte zekerheden. Hij is oneindig veel groter, Zijn liefde reikt oneindig veel verder. En dat wil Hij je leren. Dus ga het maar onderzoeken, uitproberen, ontdekken en ervaren. Je zult er rijkelijk door gezegend worden en velen met jou.

De gemeente van Christus op ontdekkingsreis

Zo gemeente van Christus zijn, dat is mijn ideaal. Zijn liefde laten werken in ons hart en door ons heen de wereld in laten stromen. Vernieuwing vanuit liefde zonder angst. Kan het mooier? Nieuwe patronen zoeken en uitproberen. Eens durven verdwalen, je zelf fouten toestaan, gevonden willen worden. En de Heer zal met ons zijn tot aan het einde der tijden.

Lucas 14, kiezen voor meerwaarde

Thema: wat liefde bouwt dat blijft bestaan

(Deuteronomium 30,15-20 Besef goed, vandaag stel ik u voor de keuze tussen voorspoed en tegenspoed, tussen leven en dood. Wanneer u zich houdt aan de geboden van de HEER, uw God, zoals ik ze u vandaag heb gegeven, door hem lief te hebben, door de weg te volgen die hij wijst, en zijn geboden, wetten en regels in acht te nemen, dan zult u in leven blijven en in aantal toenemen, en dan zal de HEER, uw God, u zegenen in het land dat u in bezit zult nemen. Maar als u hem de rug toekeert en weigert te luisteren, als u zich ertoe laat verleiden neer te knielen voor andere goden en die te vereren, dan zeg ik u op voorhand dat u te gronde zult gaan. Uw verblijf aan de overkant van de Jordaan, in het land dat u in bezit zult nemen, zal dan van korte duur zijn. Ik roep vandaag hemel en aarde als getuigen op: u staat voor de keuze tussen leven en dood, tussen zegen en vloek. Kies voor het leven, voor uw eigen toekomst en die van uw nakomelingen, door de HEER, uw God, lief te hebben, hem te gehoorzamen en hem toegedaan te blijven. Dan zult u lang blijven wonen in het land dat hij uw voorouders Abraham, Isaak en Jakob onder ede heeft beloofd.'

(Lucas 14,25-27) Grote mensenmenigten trokken met Jezus mee. Hij wendde zich tot hen en zei: 'Wie mij volgt, maar niet breekt met zijn vader en moeder en vrouw en kinderen en broers en zusters, ja zelfs met zijn eigen leven, kan niet mijn leerling zijn. Wie niet zijn kruis draagt en mij op mijn weg volgt, kan niet mijn leerling zijn.'

Inleiding, kiezen

Het gaat vandaag over kiezen. Kiezen is vaak niet zo gemakkelijk. Onze Chiel werd er vroeger helemaal verdrietig van als je hem vroeg: wat wil je worden, wat voor opleiding ga je doen? Pap, zei hij dan, weet je wel wat voor leuke dingen je allemaal niet meer kunt doen als je eenmaal echt voor iets hebt gekozen! Daarom stel ik het zo lang mogelijk uit om te kiezen voor een beroep, een gezin, een levensbestemming. Ik wil de wereld zien en alles meemaken. Nou daar is hij in ieder geval aardig mee bezig. En zo langzamerhand komt er ook wel een patroon tevoorschijn. Zo kan het natuurlijk ook, je door het leven laten leiden. Dat heb ik zelf ook gedaan. Toch ontkom je niet aan keuzes. Een heleboel is al voor je geregeld en je rolt er bij wijze van spreken zo maar in. Maar dan moet je ook je eigen draai aan dingen geven en zelf beslissingen nemen. Daartoe riep Mozes het volk Israël op en roept ook Jezus ons op.

Kiezen is moeilijk

Kiezen doet vaak pijn, omdat als je voor het ene kiest je het andere moet achterlaten. Bij Mozes lijkt dat allemaal nog niet zo dramatisch. Natuurlijk kies je voor het leven en niet voor de dood. En kiezen voor het leven betekent de Allerhoogste dienen en zijn geboden en inzettingen nauwgezet naleven. Maar goed, die geboden zijn pure liefde en dat is best wel fijn. En dus kies je voor het leven met de Heer en zijn geboden in een land vloeiende van melk en honing. Het boek Deuteronomium stamt echter uit de Babylonische ballingschap, zeven eeuwen na Mozes. Toen werd het volk van God toch wel keihard geconfronteerd met het feit dat het fout was gegaan daar in het beloofde land. Dat de wet der liefde minder eenvoudig is dan het wel leek.

Daar in Babel was de keus dan ook een stuk bewuster en heel wat moeilijker. Kies je voor de Heer, dan kies je ook voor een stukje zelfverloochening, voor de ander net zo belangrijk en misschien wel belangrijker vinden als je zelf. Je kiest ervoor om *de ander* gelukkig te maken in plaats van eerst jezelf. Of je daarmee gelukkig wordt moet je overgeven, dat heb je niet zelf in de hand. Misschien heeft dat geluk wel een heel ander gezicht dan je zelf ooit had gedacht. Misschien brengt het wel pijn, omdat in het nieuwe geluk van de ander jij helemaal geen concrete plaats meer hebt. Misschien opent het wel heel nieuwe perspectieven, waar je zelf nooit aan had gedacht. Kortom, leven met de Heer betekent in vertrouwen op weg gaan en heel

veel gewoon laten gebeuren. In Babel betekende het terug naar het beloofde land en daar de zaak opnieuw opbouwen zonder garantie op succes. Dat soort keuzes zijn moeilijk, maar het gaat wel ergens over.

De keuze waar Jezus ons vandaag toe oproept lijkt helemaal te gek voor woorden, zelfs tegennatuurlijk. ‘Wie mij volgt maar niet breekt met zijn vader en moeder en vrouw en kinderen, ja zelfs met zijn eigen leven, kan mijn leerling niet zijn!’ Ga er maar aan staan. Waar zijn we eigenlijk mee bezig in de gemeente van Christus? Klopt het wel met de boodschap van Jezus als we huwelijken inzegenen, babietjes dopen, Kerst en Pasen vieren? Daarbij is toch het familie- en gezinsverband een wezenlijk element. Moeten we dat allemaal overboord gooien? Is dit onze Heer, de Heiland die wij volgen. Hebben we hem in die twintig eeuwen christendom dan nooit echt begrepen?

De context van Jezus' oproep tot kiezen

Ik denk, dat de soep niet zo heet gegeten wordt als hij wordt opgediend. En ik denk ook dat het belangrijk is om bij Jezus' uitspraak een paar dingen te bedenken die niet zo direct in onze tekst staan. Eerst het gebruikte Griekse werkwoord *misein*. Het kan ‘haten’ betekenen of ‘breken’ maar heeft nog meer betekenissen. Het kan ook vertaald worden met ‘op de tweede plaats liefhebben’ of ‘onthecht zijn aan’, ‘loslaten’. Loslaten van dat wat ons gebonden houdt en belemmert om Christus en de naaste echt te dienen. En dan komt de uitspraak toch wat meer in de richting van het grote liefdegebod: Heb God lief boven alles en je naaste - en dat is in principe iedereen – als jezelf.

In de tweede plaats is het goed om te bedenken dat Jezus bezig is met zijn laatste reis naar Jeruzalem, waar hij zal worden gekruisigd. Hij weet dat, voorvoelt het, in ieder geval ziet hij de betrekkelijkheid van het leven in. Maar hij beseft ook dat er meer is dan dit leven, een God die Heer is over leven en dood, de Allerhoogste bij wie we voor eeuwig geborgen zijn. Als je alle kaarten dus zet op dit leven en alles wat daar concreet mee verbonden en aan gebonden is, dan zit je op een andere golflengte dan Jezus. Wil je zijn leerling zijn dan kijk je verder dan je eigen geluk, je eigen leven, je eigen dood. Door die onthechting krijg je in dit leven al meer zicht op de Allerhoogste, die troont voorbij de grenzen van de tijd en voor zijn inzettingen en geboden die pure liefde zijn.

Er is nog een belangrijk feit dat moet meewegen in ons begrip van Jezus' woorden en dat is de wereld van de boodschapper die zijn woorden overbrengt. Lucas schrijft zijn evangelie ongeveer vijftig jaar later en dat is de

tijd, waarin de eerste christenvervolgingen al begonnen. Als je in die tijd voor Jezus en zijn gemeente met het bijbehorende liefdegebod koos, dan was je inderdaad je leven gewoon niet zeker. Je kon zo maar opgepakt, aan een kruis gehangen of op een brandstapel gezet worden. Voor die mensen was het dus helemaal van levensbelang om voorbij dit concrete leven hier en nu te kijken en de betrekkelijkheid te beseffen van alle relaties die je daarin hebt opgebouwd, vooral die met je meest dierbaren – vader, moeder, vrouw, man, kinderen. Want ook voor hen zou het een troost betekenen om te weten dat je leven hier en nu in de hand ligt van de Heer en dat je voor eeuwig geborgen bent, mocht je ter dood gebracht worden.

Ofwel Jezus roept ons helemaal niet op om te breken met vader, moeder, echtgenoot en kinderen laat staan, dat we die mensen moeten gaan haten. Het is juist een daad van liefde naar je meest dierbaren toe om ze te laten weten, dat er meer is dan onze eigen beperkte werkelijkheid met al z'n onzekerheden. Om ze de ontspanning te laten ervaren van je geloof, dat jouw concrete leven in handen ligt van de Eeuwige en dat ook voorbij de grenzen van de tijd je voor eeuwig in zijn liefde geborgen bent. Zo breng je ook hen in relatie met de Heer. Je liefde voor je dierbaren wordt door dit geloof en de ontspanning, die er uit voortvloeit, niet minder maar oneindig veel sterker.

De Dalai Lama: wat liefde bouwt dat blijft bestaan

Denk je wel eens aan je eigen dood? Ooit bedacht dat je daardoor wel eens het zout der aarde kunnen zijn, waardoor je hele werkelijkheid en de wereld om je heen kan veranderen? Voor de Dalai Lama is het bezig zijn met z'n eigen dood al tientallen jaren deel van zijn dagelijkse meditatie. Het klinkt misschien gek, zegt hij, maar ik word daar blij van. Het doet mij beseffen dat ik deel uit maak van een groter geheel, waarin mijn bijdrage bescheiden is maar waardevol. Het doet mij nadenken over alles wat ik in dit leven voor mensen heb kunnen betekenen en nog zal kunnen betekenen en hoe fijn dat allemaal is. Denken over mijn eigen dood doet mij beseffen hoe waardevol mijn leven is en dat wat ik doorgeef met liefde zal blijven bestaan en doorleven, ook als ik er niet meer ben. Want het gaat niet om mij. Het gaat erom dat de liefde gaat stromen onder de mensen, in de wereld.

Ik denk dat Jezus iets soortgelijks bedoelt. In het geestelijke leven zijn de materie, het lichaam, je leven, je relaties, je dierbaren niet onbelangrijk. Ze worden oneindig belangrijk als ze gevuld worden met die hogere werkelijkheid die met God te maken heeft - met de liefde van de Allerhoogste - en daarin opgaan. Dan heeft de wereld hier en nu met z'n eindigheid en dood niet het laatste woord. Met de liefde van God ga je daar dwars door heen. En

wat meer is die liefde kleurt je leven en verandert je wereld. Dat is de vrucht van het geloof. De angst voor je eigen dood verdwijnt en je wordt zout der aarde. Krachtig en heel effectief. Denk er maar eens over.

Lucas 10, wie is mijn naaste?

Thema: de omkering van de sociologische wet 'eigen volk eerst' (Deuteronomium 30,9-14) De HEER, uw God, zal u voorspoed geven in alles wat u onderneemt, u kinderrijk maken en uw vee en uw land vruchtbaar maken. Hij zal er weer vreugde in vinden om u te zegenen, zoals voorheen bij uw voorouders. Want u toont de HEER, uw God, dan uw gehoorzaamheid door de geboden en bepalingen in dit wetboek in acht te nemen, en u wilt hem weer met hart en ziel toebehoren. De geboden die ik u vandaag heb gegeven, zijn niet te zwaar voor u en liggen niet buiten uw bereik. Ze zijn niet in de hemel, dus u hoeft niet te zeggen: "Wie stijgt voor ons op naar de hemel om ze daar te halen en ze ons bekend te maken, zodat wij ernaar kunnen handelen?" Ook zijn ze niet aan de overkant van de zee, dus u hoeft niet te zeggen: "Wie steekt de zee voor ons over om ze daar te halen en ze ons bekend te maken, zodat wij ernaar kunnen handelen?" Nee, die geboden zijn heel dichtbij, u kunt ze in u opnemen en ze u eigen maken; u kunt ze volbrengen.

(Lucas 10, 25-37) Er kwam een wetgeleerde die hem op de proef wilde stellen. Hij vroeg: 'Meester, wat moet ik doen om deel te krijgen aan het eeuwige leven?' Jezus antwoordde: 'Wat staat er in de wet geschreven? Wat leest u daar?' De wetgeleerde antwoordde: 'Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw kracht en met heel uw verstand, en uw naaste als uzelf.' 'U hebt juist geantwoord,' zei Jezus tegen hem. 'Doe dat en u zult leven.' Maar de wetgeleerde wilde zich rechtvaardigen en vroeg aan Jezus: 'Wie is mijn naaste?' Toen vertelde Jezus hem het volgende: 'Er was eens iemand die van Jeruzalem naar Jericho reisde en onderweg werd overvallen door rovers, die hem zijn kleren uittrokken, hem mishandelden en hem daarna halfdood achterlieten. Toevallig kwam er een priester langs, maar toen hij het slachtoffer zag liggen, liep hij met een boog om hem heen. Er kwam ook een Leviet langs, maar bij het zien van het slachtoffer liep ook hij met een boog om hem heen. Een Samaritaan echter, die op reis was, kreeg medelijden toen hij hem zag liggen. Hij ging naar de gewonde man toe, goot olie en wijn over zijn wonden en verbond ze. Hij zette hem op zijn eigen rijdier en bracht hem naar een logement, waar hij voor

hem zorgde. De volgende morgen gaf hij twee denarie aan de eigenaar en zei: "Zorg voor hem, en als u meer kosten moet maken, zal ik u die op mijn terugreis vergoeden." Wie van deze drie is volgens u de naaste geworden van het slachtoffer van de rovers?' De wetgeleerde zei: 'De man die medelijden met hem heeft getoond.' Toen zei Jezus tegen hem: 'Doet u dan voortaan net zo.'

Inleiding, wie is mijn naaste?

Wie is mijn naaste? Heb God lief boven alles en de naaste als je zelf. Maar wie is mijn naaste? Ik kan toch niet de hele wereld op m'n nek nemen! En trouwens er loopt nogal wat gespuis rond, dat ik graag uit de weg ga en waarmee ik helemaal niets mee te maken wil hebben. Dat brengt het aantal mensen, dat ik tot mijn naaste moet rekenen, al aardig terug tot hanteerbare proporties. Maar dan nog blijven er een heleboel over. Als we nou eens alle mensen uitsluiten, die niet tot mijn eigen volk, geloof of sociaal milieu behoren, dan wordt het allemaal wat overzichtelijker, vind U niet Jezus? Maar goed, ook in de groep, die dan nog overblijft, kan ik zo een heel rijtje mensen opnoemen, die uit zijn op m'n geld, m'n status, m'n vrouw. Eigenlijk kan ik de mensen, die het waard zijn om mijn naaste te zijn, op de vingers van één hand tellen. En zelfs van die is het nog maar de vraag, of ze me zullen blijven steunen als de nood echt aan de man komt. Want als het puntje bij het paaltje komt, dan sta je er als mens toch maar mooi alleen voor. Dat zou dan weer betekenen dat je helemaal geen naasten hebt. En je voelt op je klompen aan, dat zo'n redenering ook weer niet klopt. Wie hoort nu wel en wie niet tot de groep, die ik tot mijn naasten kan rekenen. Kun je daar überhaupt een maatstaf voor bedenken, één die de bokken van de geiten scheidt? Wie is mijn naaste Jezus? Vertel het maar.

De barmhartige Samaritaan

En Jezus begint te vertellen. Er was eens een man, die van Jeruzalem naar Jericho reisde en onderweg door rovers overvallen werd. Hij werd half dood geslagen, van al z'n bezittingen beroofd en voor dood op het eenzame pad achtergelaten. Toevallig kwam er een priester langs en die dacht: oh jé, die arme man daar kon wel eens dood zijn. En als ik een dode aanraak dan ben ik een week kwijt met allerlei reinigingsrituelen. Daar heb ik echt geen tijd voor. In Jericho rekenen ze vandaag op mij, morgen en overmorgen zit ik vol met afspraken in Jeruzalem en dan komt de sabbat er ook zo weer aan ... Laat ik er maar met een grote boog omheen gaan. Hij is waarschijnlijk toch

al dood. En dan kan ik sowieso niks meer voor hem betekenen. En weg beent de priester met rasse schreden.

Een tijdje later maakt ook de Leviet zich snel uit de voeten, als hij de gewonde man daar roerloos ziet liggen op het verlaten pad. Wat dom, denkt de Leviet nog, om zo in je eentje op reis te gaan, onbeschermd en met zoveel geld zak. Kijk daar ligt zijn lege geldkistje als oud vuil op het pad. Sorry hoor, maar op die manier vraag je om moeilijkheden. Aan mij kunnen ze tenminste alleen al aan m'n kleren zien, dat ik een onbelangrijk baantje in de tempel heb en er dus bij mij weinig te halen valt. En snel verlaat ook de Leviet de plek des onheils.

Dan komt er van de andere kant een Samaritaan aan. Je kunt zien dat hij net begonnen is aan een lange reis. Z'n ezeltje is volgepakt met proviand en is in goede conditie. De reiziger loopt er naast en keuvelt wat met het dier. Wat nu? Daar ligt iemand op het pad! Hij is gewond. Hij heeft hulp nodig. Gelukkig je voelt z'n pols nog, ook al is die heel zwak. Hij leeft dus nog. Nou eerst maar even z'n ergste wonden verzorgen en dan eens kijken of hij vervoerd kan worden naar de dichtstbijzijnde herberg in Jeruzalem. De reiziger pakt de zwaarste last van het ezeltje, hijst het op z'n eigen rug en dan zet hij de gewonde man op het dier. Zo komen ze aan bij een herberg in de stad, waar hij de gewonde man goed verzorgd achterlaat. De herbergier is stomverbaasd, als hij hoort dat de reiziger en de gewonde man volslagen vreemdelingen voor elkaar zijn. Dat doe je toch niet allemaal voor een vreemde. Maar als de herbergier de te maken kosten vooruitbetaald krijgt, is het enige antwoord dat hij krijgt van de Samaritaan: zo'n arme man kun je toch niet aan z'n lot overlaten!

De hamvraag: ben ik een naaste?

En dan nu de hamvraag. Let goed op, want de formulering van de hamvraag steek heel nauw. Jezus vraagt niet: 'voor wie van de drie die langs kwamen was de gewonde man een naaste?' Nee, Jezus vraagt: 'wie is voor die gewonde man een naaste geweest?' De oorspronkelijke vraag: 'wie is mijn naaste?' wordt omgedraaid en luidt voortaan: 'voor wie kan ik een naaste zijn?' De eerste vraag is een passieve vraag. Het gevolg is dat je ellenlange discussies opzet, eindeloos nadenkt over de aard van het probleem en de gevolgen ervan voor jezelf, en dan vervolgens niks doet en met een grote boog om de hete brei heen loopt. Tja, zo gaat iemand vanzelf wel dood. De tweede vraag daarentegen is een actieve vraag, die actie oproept. Je gaat niet eindeloos theoretisch zitten nadenken, maar direct praktisch handelen om de acute nood te ledigen. Dan ben je zelf iemands naaste geworden. Of die ander

jouw naaste nou wel of niet is en op wat voor gronden, is compleet onbelangrijk. Dat je *zelf* een naaste wordt *voor* iemand anders, daar gaat het om.

Liefde is ... naaste zijn voor iedereen die je tegen komt

De schriftgeleerde, die aan Jezus de vraag stelde, moet dit alles toch niet vreemd voorkomen. Het komt wel heel dicht bij wat Mozes het volk Israël voorhield in Deuteronomium. De wet van de Allerhoogste God is geschreven in je hart. Hij is niet in de hemel, niet ver overzee, waar niemand hem kan halen, maar dichterbij dan je ooit hebt gedacht, in je eigen hart. De wet van God is in één woord samen te vatten, liefde. En daarom is het ook gewoon fijn om hem in je dagelijkse leven in praktijk te brengen. Het lukt nooit helemaal en altijd. De Heer zal het je vergeven en dan mag je opnieuw beginnen, net zo lang tot je dat goede gevoel weer terug hebt.

En hoe krijg je dat goede gevoel? Door je het lot aan te trekken van de weduwe, de wees, de vreemdeling en die met je zorgen te omringen. Door juist voor hen, die het zwaar te verduren hebben in het leven, een naaste te *zijn*. Wat Jezus doet met de vraag van de schriftgeleerde is dus helemaal in de lijn van de Schrift. Voor iedereen die je tegenkomt kun je in principe een naaste zijn. Want de liefde van God is bestemd voor iedereen. Door die liefde in je hart te laten stralen, raak je iedereen die je tegenkomt er mee aan en geef je wat de persoon in kwestie nodig heeft. Een gewonde verzorg je. Iemand met een vraag geef je antwoord. En vooral als het een antwoord is, dat niet wordt verwacht, dan heeft dat een diepe uitwerking.

Evangelie is ... de vijandschap ontstijgen

Soms denk ik wel eens: is het nu zo'n gekke vraag die de schriftgeleerde aan Jezus stelt? Ik bedoel, de vraag 'Wie moet ik nu wel en wie niet meer tot mijn naasten rekenen' is een vraag, die de hele mensheid sinds haar ontstaan heeft bezig gehouden. En wat gebeurt er als je die vraag omdraait: voor wie kan ik een naaste zijn? Er gebeurt in die simpele omdraaiing veel, heel veel. De sociologische wet 'eigen volk eerst' wordt namelijk buiten werking gezet. En als dat echt wordt doorgevoerd, dan heeft dat enorme gevolgen. Het hele erfrecht moet in dat geval worden aangepast. In de economie gaat het niet meer om maximale winst voor de eigen club, maar om maximaal welzijn voor alle betrokkenen, ook voor de concurrent. Staten hebben haast geen bestaansrecht meer en oorlogvoeren om het eigen grondgebied te verdedigen of uit te breiden is helemaal uit den boze. Vijandschap is ondenkbaar geworden.

Niet voor niets laat Jezus in zijn verhaal de Samaritaan de naaste worden van de gewonde man op het eenzame pad. Want de Samaritanen zijn altijd

vijanden geweest van de Joden in Juda en Jeruzalem. Dat was al begonnen in het Noordrijk onder koning Achab. En het werd nog versterkt na de ballingschap. De Samaritanen waren geen zuivere Joden. Ze hadden zich vermengd met vreemdelingen, hielden er andere religieuze opvattingen op na en voelden zich absoluut niet gebonden aan de tempel in Jeruzalem. Een minderwaardig volkje dus, dat de heilige geboden en tradities met voeten trad. En uiterekend een vreemdeling uit dat vijandige volk wordt tot voorbeeld gesteld. Degenen, die het allemaal zo goed zouden moeten weten, komen er in het verhaal bekaaid af. Weg eigenwaan, weg hoogmoed, weg superioriteit. Want de liefde gaat stromen, als je naaste wordt voor iemand die dat nodig heeft.

Eigenlijk is, als Jezus omdraaiing wordt doorgevoerd, het Messiaanse rijk aangebroken. Zover is het natuurlijk nog niet. We leven nog steeds in de gebroken werkelijkheid van economie, politiek en oorlogvoerende staten. Op zich wordt in de Bijbel volkeren niet het bestaanrecht ontnomen en ook staten hebben bestaansrecht, zolang ze het dubbele liefdegebod in praktijk brengen. Bij Jeremia kun je lezen dat wereldmachten, die alleen uit zijn op macht, controle en oorlog, hun eigen vernietiging organiseren. Zolang echter de eigen macht wordt gerelativeerd en ondergeschikt gemaakt aan de liefde van de Allerhoogste, zal ook de liefde voor de naaste een kans krijgen. En dan leef je op een stevige bestaansgrond. In plaats van je af te vragen *of* je wel iets voor iemand moet doen, ga je je afvragen *wat* je voor iemand kunt doen. Voor wie kan ik een naaste zijn?

Niet meer eigen volk eerst

Ik moet denken aan Fanny, die na een HBO opleiding SPW, in haar eentje in Groningen een project is begonnen voor hangjongeren. Gewoon, omdat ze dacht dat deze jongeren niet gelukkig zijn en er een zinnigere invulling van hun leven mogelijk moest zijn. Fanny werd samen met Roos en Elroy de naaste van deze jongeren. Gaandeweg wonnen ze hun vertrouwen. Gaandeweg werden de jongeren zelf enthousiast over wat er allemaal mogelijk was. En nu wordt het project op vele manieren gesponsord. Bovendien zijn heel veel mensen gaan meedenken over nieuwe mogelijkheden en nieuwe perspectieven voor mensen, die door de maatschappij geen naasten meer worden genoemd en worden uitgekotst. Er wordt opeens heel veel mogelijk als je naaste wilt zijn voor iemand, die dat nodig heeft.

Ofwel, als we Jezus willen volgen, dan komt het eigen volk niet eerst, maar de liefde voor de Allerhoogste God van hemel en aarde en voor de naaste, die net zo belangrijk is als je zelf bent. Want ook die ander – wie dat ook

maar is - heeft recht op de liefde van God. En als je dat ideaal een beetje te hoog gegrepen vindt, omdat je tegenslag op tegenslag te verwerken krijgt bij het realiseren ervan, dan heeft de Heer daar ook een praktische oplossing voor. Op het ideaal wordt niet beknibbeld, dat blijft staan. Maar onderweg er naar toe worden we wel regelmatig gevoed met brood en wijn. Zo vindt de liefde van God door ons zijn weg naar de wereld, omdat we een naaste gaan zijn voor wie dat maar nodig heeft.

Lucas 17, carrière maken?

Thema: over de onvoorspelbaarheid van het leven

(Habakuk 3,1-3 en 17-18) HEER, ik heb uw aankondiging gehoord. Voor wat u gaat doen, HEER, heb ik ontzag. Breng het in deze tijd tot stand, maak het in deze tijd bekend, maar toon uw mededogen als het tumult losbarst. God komt uit Teman, de Heilige komt uit de bergen van Paran. sela Zijn glorie straalt aan de hemel, de aarde is vol van zijn roem. ... Al zal de vijgenboom niet bloeien, al zal de wijnstok niets voortbrengen, al zal de oogst van de olijfbom tegenvallen, al zal er geen koren op de akkers staan, al zal er geen schaap meer in de kooien zijn en geen rund meer binnen de omheining-toch zal ik juichen voor de HEER, jubelen voor de God die mij redt.

(Lucas 17,1-6 en 10) Tegen zijn leerlingen zei hij: 'Het is onvermijdelijk dat er mensen ten val worden gebracht, alleen: wee degene die daarvoor verantwoordelijk is! Het zou beter voor hem zijn als hij met een molensteen om zijn hals in zee werd geworpen dan dat hij ook maar een van deze geringen ten val zou brengen. Let dus goed op jezelf! Indien je broeder zondigt, spreek hem dan ernstig toe; en als hij berouw heeft, vergeef hem. En als hij zevenmaal op een dag tegen je zondigt en zevenmaal naar je terugkeert en zegt: "Ik heb berouw, "dan moet je hem vergeven.' Toen zeiden de apostelen tegen de Heer: 'Geef ons meer geloof!' De Heer zei: 'Als jullie geloof hadden als een mosterdzaadje, zouden jullie tegen die moerbeiboom zeggen: "Trek je wortels uit de grond en plant jezelf in de zee!" en hij zou jullie gehoorzamen. ... wanneer jullie alles gedaan hebben wat jullie is opgedragen, zeg dan: "Wij zijn maar knechten, we hebben enkel onze plicht gedaan."'

Inleiding

Ik voel me persoonlijk aangesproken door de lezingen van deze zondag. En ik ga jullie vandaag wat vertellen over waar ik zoal mee bezig ben naast mijn werk als predikant. Daar hebben jullie als gemeente, die ik al zo lang dien, wel weer eens recht op, lijkt me zo.

Prachtige toekomstperspectieven!?

Toen ik 10 jaar geleden promoveerde dacht ik, nou ga ik het maken. Ik heb met behulp van de filosofie van Paul Ricœur toch een prachtig instrument ontwikkeld om theologie studenten en ook collega predikanten te helpen bij het preken. Ik kan zelfs de PKN als landelijk instituut ermee bijstaan bij het spreken van de kerk in een gesecculariseerde cultuur. En ook in de wetenschap zag ik allerlei kansen, ik was toch gepromoveerd op een respectabele filosoof. Mijn carrière in de kerk en de academie zat wel goed. Deze instituten zouden mij met open armen ontvangen.

Niets bleek minder waar. Een collega predikant schreef een recensie over mijn proefschrift, waarin mij werd verweten dat ik mij überhaupt binnen de praktische theologie met filosofie bezig hield, hij van al die filosofische theorieën niets had gesnapt en het dus een slecht boek vond. Een kerkelijk hoogleraar veegde mijn boek – waarin acht jaar werk zat – met één zin van tafel: ‘Als ze dat ook nog allemaal moeten weten, dan is het einde zoek’. Einde carrière in de PKN. Ik heb nog wel een paar jaar studenten in Groningen mogen leren preken, maar dat was uit nood geboren. Groningen ging dicht, het aantal opleidingen werd gehalveerd en de resterende posities stevig bezet en verdedigd.

In de wetenschap ging het idem dito. De Franse taal is niet populair en wordt in Nederland over het algemeen als te moeilijk ervaren – ook in de wetenschap. Vervolgens is van Ricœur ook nog bekend dat hij een gelovig filosoof is geweest en dat maakte hem bij voorbaat al verdacht. Het is een clubje ingewijden, dat zich in dit land nog met hem bezig houdt. In de filosofie wordt Ricœur wel als een belangrijk filosoof aangemerkt, maar niet als toonaangevend. Mijn theologische interesse voor de filosofie van Ricœur versterkte de al aanwezige vooroordelen over Ricœur alleen nog maar meer. Einde carrière in de wetenschap. Ik werd leraar godsdienst op de middelbare school in Stadskanaal.

Door de verbittering naar de dankbaarheid

Wat ik zelf in de instituten, die mij hebben geweerd, heb ervaren, is dat er zo vaak wordt gedacht, geoordeeld en beslist op grond van vooroordelen, eigen belang en machtsposities. Daar ben ik natuurlijk zelf ook niet vrij van, anders zou je er niet zo hard tegen aan knallen. Maar als dat het enige is,

dan komen echte interesse, kennis, creativiteit en zelfs geloof in het gedrang. En daar gaat het om in mijn werk en toch ook in kerk en academie, lijkt me. Alle reden dus om verbitterd en verhard te raken door het onrecht dat mij op een onpersoonlijke manier is aangedaan door onbeweeglijke en afwerende bureaucratieën. Ik heb het er ook echt moeilijk mee gehad in de afgelopen jaren.

Maar, weet je wat mij heeft gered en voor de verbittering bewaard? Als je geen carrière kunt maken en macht vergaren, dan blijven alleen de echte vragen over. Bij Ricœur las ik eens: 'het beste is voor de gemeente van Christus nog niet genoeg' en die grondregel bleek van onschatbare waarde. . Daardoor blijf je studeren voor elke preek die je maakt. En elke keer weet je, dat je maar een heel klein deel van de enorme rijkdom, die in deze tekst zit, aan de orde hebt kunnen stellen. Er is nog veel meer, waar je het dan in een volgende preek maar eens over moet gaan hebben. Zo blijf je bescheiden en als iemand zegt: wat een mooie preek, dan is je eerste reactie: och ik doe ook maar mijn werk, maar ik ben wel blij dat je het zegt. Voor elke preek bid ik: 'God geef mij woorden die de weg naar U vrij maken' en als dat lukt dan ben ik daar in de eerste plaats dankbaar voor.

Nieuwe wegen

Studeren dus, voor elke preek, maar ook voor de colleges die ik nog heb mogen geven aan de kerkelijk opleiding in Groningen. In die jaren heb ik ook nog een nieuw boek geschreven over nieuwe wegen in de postmoderne cultuur vanuit een christelijke achtergrond. Daarover heb ik weer in Denver in Amerika colleges kunnen geven en er daarna een publiceerbare tekst van gemaakt. Maar dat manuscript ligt al weer een jaar of wat op de plank. Het is best wel een goed boek maar ik vind geen uitgever, ook al is het in het Engels geschreven en er toch wel een grote markt voor zou kunnen bestaan.¹¹

Maar wat veel belangrijker is: op grond van wat ik heb onderzocht in dat boek en de contacten met mensen daarover gingen er ineens allerlei andere deuren open. Zo ben ik nu betrokken geraakt bij een management consultancy bedrijf, bij een Europees onderwijsvernieuwingsproject en bij het nieuw opgericht Fonds Ricœur in Parijs. In de herfst vakantie ga ik naar Frankrijk voor een congres waar alle belangrijke Ricœur kenners aanwezig zijn en contacten kunnen worden gelegd. Ik leer nu aan managers het spre-

---

¹¹ J.C. Vaessen, *A Quest for Hope, Searching for ways out of postmodern nihilism into new reality*, Groningen, 2009 is inmiddels verkrijgbaar op Amazon.com

ken in het openbaar. Het moeilijke vak van pubers - die daar absoluut niet op zitten te wachten - godsdienst bijbrengen, dat ik in de afgelopen jaren heb geleerd, wordt nu vruchtbaar in een heel andere context. En ik heb ineens toegang tot een kring van intimi rond de persoon Ricœur en mijn manuscript ligt nu in de bibliotheek van het Fonds Ricœur, als een 'waardevolle bijdrage'. En tenslotte heb ik een weblog geopend, waarop ik elke week een preek zet die ik vorig jaar hier heb gehouden. Als er weer een Bijbelboek is afgerond schrijf ik een verbindend artikel en zo ontstaat een nieuw boek over Christelijke geloof in een postmoderne tijd met de titel 'Geloof in beweging'.

De weldaad van de omweg

's Heren wegen zijn wonderlijk. We zien het maar doorgronden het niet. Toch begin ik zo langzamerhand wel een patroon te ontwaren. Mijn weg gaat niet over de gebaande paden. Daar, op de omwegen, leer je het meest en heb je ook het meest aan je geloof. Daar komt het aan op vertrouwen, oprechtheid, creativiteit. Daar kun je alles gebruiken, wat je aan kennis en ervaring in je leven hebt opgedaan. Godzijdank voel ik geen enkele verbittering, maar kan ik al die instituten dankbaar zijn, omdat ze me in de gelegenheid hebben gesteld zoveel te leren en te ervaren, wat ik nu op de meest onverwachte plekken kan gaan toepassen. Ik ervaar mijn leven als een prachtig en spannend avontuur, waarin ik me met de echte vragen kan bezig houden, zonder dat ik in een van te voren vastgestelde richting wordt gedwongen door welk instituut dan ook. Dat geeft een hoop vrijheid, maar ook authenticiteit in alle contacten met mensen die je pad kruisen. Het maakt me dankbaar. De grond van dat alles: de liefde van God, die mij heel anders leidde dan ik had verwacht, maar die mij de echte basis van al m'n bezigheden niet heeft ontnomen, en dat is dominee zijn hier in Gasselte. Die gemeente van Christus, waarvoor het beste niet goed genoeg is en waarvoor je bezig blijft en nooit bij de pakken neer gaat zitten.

De liefde brengt het beste in je boven

Als je overtuigd raakt van de liefde van God, als je zijn liefde door je hele wezen laat stromen, dan kom je tot je recht. Heel anders dan je misschien verwacht, maar veel beter. Want de Heer kent je beter dan je jezelf ooit zult kunnen kennen en Hij weet heel goed wat precies nodig en goed is voor jou. Je doet je werk met liefde en je vindt het fijn om net iets extra's te doen, want daarmee geef je jezelf en de ander een goed gevoel, de liefde gaat er immers nog intenser door stromen. Niemand kan je opsluiten in z'n eigen gesloten systeemje en je de wet voorschrijven, want jouw wet is de liefde

van God. Daarmee voldoe je als vanzelf aan de verwachtingen, maar je hebt ook de vrijheid om dat niet te doen en dan ook uit te leggen waarom je dat niet doet. Zo mag je met de echte vragen en de wezenlijke dingen bezig gaan en mensen tot zegen zijn. Als je zo mag leven en werken vanuit de liefde van God, dan komt je kwaliteit vanzelf boven drijven. Hoezeer je ook het gevoel hebt, dat je wordt ondergesneeuwd in allerlei machtssystemen, de liefde van God maakt een waardevol mens van je, een mens die een zinvol leven leidt, een mens met een hart. Dat wordt opgemerkt en zal doorwerken. Hoe dan ook.

Idealistisch, irreëel? Het is mijn eigen ervaring, dat het werkt. En ach, mijn ervaring is niet doorslaggevend. Een heel klein beetje geloof helpt ook. Een ietsiepietsie geloof, als het kleinste zaadje onder de zaden, doet al wonderen.

Lucas 19, Sint Maarten

Thema: dolende lichtjes in de duisternis

(Jesaja 1,18-26) De HEER zegt: Laten we zien wie er in zijn recht staat. Al zijn je zonden rood als scharlaken, ze worden wit als sneeuw, al zijn ze rood als purper, ze worden wit als wol. Als je weer naar mij wilt luisteren, zal het beste van het land je ten deel vallen. Als je koppig bent en niet wilt luisteren, zul je vallen door het zwaard. De HEER heeft gesproken. Ach, de trouwe stad is een hoer geworden. Waar eens recht heerste en gerechtigheid woonde, daar huizen nu moordenaars. Je zilver is zwart en dof geworden, je wijn versneden met water. Je vorsten zijn schurken, ze houden het met dieven, ze denken alleen aan geschenken en steekpenningen. Wezen bieden ze geen bescherming, het lot van weduwen laat hen koud. Daarom - zo spreekt de HEER van de hemelse machten, de sterke God van Israël: Wee hun, ik zal me wreken op mijn tegenstanders, mijn woede koelen op mijn vijanden. Ik zal mij tegen je keren, je zilver zuiver ik met loog, al je vuil verwijder ik. Ik breng je rechters en raadgevers tot inkeer, het zal weer worden als voorheen. Dan zul je deze naam dragen: 'Stad van gerechtigheid', 'Stad van trouw'.

(Lucas 19,41-48) Toen hij Jeruzalem voor zich zag liggen, begon hij te huilen over het lot van de stad. Hij zei: 'Had ook jij op deze dag maar geweten wat vrede kan brengen! Maar dat blijft voor je verborgen, ook nu. Want er zal een tijd komen dat je vijanden belegeringswerken tegen je oprichten, je omsingelen en je van alle kanten insluiten. Ze zullen je met de grond gelijk

maken en je kinderen verdelgen, en ze zullen geen steen op de andere laten, omdat je de tijd van Gods ontferming niet hebt herkend.' Hij ging naar de tempel, waar hij de handelaars begon weg te jagen, terwijl hij hun toevoegde: 'Er staat geschreven: "Mijn huis moet een huis van gebed zijn, "maar jullie hebben er een rovershol van gemaakt!' Dagelijks gaf hij onderricht in de tempel. De hogepriesters, de schriftgeleerden en de leiders van het volk wilden hem uit de weg ruimen, maar ze wisten niet hoe ze dat moesten doen, want het hele volk hing aan zijn lippen.

Inleiding, Sint Maarten

Boven mijn bureau hangt een oude foto van onze kinderen Chiel en Deborah die samen met mijn vrouw Thea op pad zijn met Sint Maarten. Chiel een jaar of zes, Deborah een jaar of vier. Dik ingepakt met warme mutsjes op, dikke sjaals om en allebei een lampion, die haast groter is dan ze zelf zijn. Zo staan ze daar met volle overtuiging en uit volle borst in de deuropening van de burens te zingen. Elf november is de dag dat mijn lampje, dat mijn lampje, elf november is de dag, dat mijn lampje branden mag. Buiten is het donker en guur, maar in de lampion brand een lichtje en dat gevoegd bij het bekende wijsje, dan smelt je hart. Dan doe je wat terug en gezien de enorme tassen, die de kinderen met zich meezeulen, wordt daar ook op gerekend. Een lichtje en een liedje in de barre novembertijd dat doet wat. Dat koesteren we, die traditie houden we erin, want het houdt de hoop op betere tijden levend.

De sombere les van de geschiedenis

Het is donker in de wereld dominee, hoor ik vaak mensen tegen me zeggen. Ja dat is zo. Ik kan het niet ontkennen. Ik kan misschien beter zeggen, dat is nog steeds zo, want zo veel is er wat dat betreft de laatste vijftienghonderd jaar niet veranderd. Jesaja had er al last van. Jesaja leefde voor de Babylonische ballingschap en hij zag het volk van God verloederen. De liefde van God, zoals die was verwoord in de wet van Mozes, was nauwelijks nog werkzaam. Iedereen dacht aan zichzelf en niet aan de weduwe de wees en de vreemdeling. Dat moest wel verkeerd aflopen en we hebben bij Jeremia gezien, dat dat ook daadwerkelijk gebeurde. De Babyloniërs kwamen, plunderden het land en maakten Jeruzalem met de grond gelijk. Maar, zo voorziet Jesaja, ooit maakt de Heer Jeruzalem weer een tot 'een stad van gerechtigheid', 'een stad van trouw.' En ook dat is gebeurd. Na de ballingschap is Jeruzalem herbouwd, een paleis voor een eigen koning bleef uit, maar de tem-

pel herrees in al z'n glorie. En in de tijd van Jezus was Jeruzalem weer een belangrijk pelgrimsoord voor alle Joden.

Maar ook toen weer hing de dreiging in de lucht. Als Jezus op de Olijfberg over de prachtige stad uitkijkt, dan komen de tranen. Net als Jesaja voorziet hij opnieuw de totale verwoesting van stad en tempel, nu door de Romeinen. Waarom? omdat jullie mijn huis dat een huis van gebed zou moeten zijn tot een rovershol hebben gemaakt, omdat jullie de tijd van Gods ontferming niet hebben herkend. Vijf eeuwen heeft de Heer je de gelegenheid gegeven om te leven naar zijn wil, dat wil zeggen de liefde die je van Hem kreeg niet voor jezelf te houden maar ten goede te laten komen aan weduwe, wees en vreemdeling. En je hebt er niets mee gedaan. Het is donker in de wereld dominee. Ja zeker, de geschiedenis leert ons dat we niets van de geschiedenis leren.

En als je tegenwoordig op de Olijfberg zit te genieten van het prachtige uitzicht over dit pareltje van mediterrane bouwkunst, dan is het contrast haast nog groter dan in de tijd van Jesaja of die van Jezus. Jeruzalem stad van vrede. De wens is de vader van de gedachte. Jeruzalem stad van oorlog tussen wereldgodsdiensten die allemaal aanspraak maken op het eigendom van die stad, stad die nog steeds de bedoelingen van de Allerhoogste niet heeft begrepen. De stad die niet liefde trouw en gerechtigheid uitstraalt en de wereld in stuurt, maar die juist door z'n aantrekkingskracht steeds weer de gemoederen – en dat wereldwijd - doet oplaaieren. Het is donker in de wereld. Zijn er dan helemaal geen dansende lichtjes meer die het pad verlichten van kinderen met een vredelievend lied in hun hart?

Dolende lichtjes in de duisternis

Ik was afgelopen donderdag op een congres van organisatie deskundigen. Je hoort er van alles over de 'nieuwe economie' en juist daar voel je, dat er echt iets aan het veranderen is in onze cultuur. In de eerste plaats is er met het internet en de nieuwste informatie technologie een heel nieuwe draai gegeven aan het kernbegrip van de economie, namelijk schaarste. Normaal is het zo, dat, als ik geld weggeef, de totale hoeveelheid geld die ik bezit minder wordt. Zo niet op het internet. Als ik daar mijn informatie weggeef, dan verlies ik helemaal niks. Ik houd mijn informatie gewoon in mijn geheugen en verrijk anderen ermee die op hun beurt - met hun reacties - mij weer verrijken. In de nieuwe economie is geld nog wel belangrijk maar niet meer het belangrijkste. Ik zie ondernemingen het welzijn van hun personeel boven maximale winst stellen in het ondernemingsplan. Ik zie nieuwe economische activiteit groeien, waarin een eerlijk loon wordt uitbetaald op grond van toe-

gevoegde waarde in plaats van op grond van macht of positie. Vrije uitwisseling van wetenschappelijke en andere kennis, afschaffing van auteursrechten. Gelijkwaardigheid in man-vrouw relaties. Netwerk activiteiten waarin de echte vragen worden gesteld en de echte problemen, die onze huidige wereld teisteren, worden aangepakt. Allemaal dolende lampjes, eenzame liedjes, maar onder één gezamenlijke noemer: de vaste overtuiging en het onwrikbare geloof, dat het anders moet en ook anders kan in onze wereld. Zij laten zich niet door duisternis, stormwind of stortregens weerhouden. En dat maakt nou juist het echte verschil.

Is onze tijd nu zo anders dan de tijd van Jesaja of van Jezus, waarom zou het niet opnieuw, voor de derde keer - helemaal mis gaan? We hebben toch nog nooit echt iets van de geschiedenis geleerd? Ook wij Christenen niet. Zou het nu wel lukken, omdat drie keer scheepsrecht is? Dat is wel erg simpel gedacht. Omdat het in de economie nu niet meer alleen om het eigenbelang gaat, maar ook om het belang van de ander wordt gedacht? Dat komt wat meer in de buurt. Maar ik zoek het nog meer in een gelovige richting: het woord van God dat niet leeg bij Hem terugkomt. De Eeuwige zal blijven proberen om Zijn schepping de bestemming te laten bereiken, die Hij haar in het begin heeft meegegeven. En dan gaat het er om wat wij als mensheid met onze planeet en allen die daarop verkeren doen, dat we elkaar liefhebben in plaats van uitbuiten. Het kan best wel nog een hele tijd duren, voordat we dat met z'n allen hebben gerealiseerd. Maar één ding is zeker: die bestemming is nu niet alleen meer een zaak van kerken en gelovigen, maar houdt velen daarbuiten bezig. En dat is nog het meest hoopvolle van onze tijd, spiritualiteit, geloof, hoop, liefde, het mag allemaal weer in de economie, in het harde zakenleven. Als het maar oprecht gebeurt en gebracht wordt zoals God het had bedoeld, in woord én daad, en met gevoel voor de weduwe, de wees en de vreemdeling.

Moreno Ocampo, voorzitter van het Internationaal Strafhof in Den Haag, zegt over het uitzichtloze lijden van zoveel mensen in Darfur in Soedan: wij veranderen het lijden van miljoenen slachtoffers in bewijs tegen machthebbers, die alle mensenrechten zo grof aan hun laars lappen. Ook al blijft het beklagdenbankje nu nog leeg, ze zullen er zitten, zodra de internationale gemeenschap niet langer om het bewijs heen kan. Al zolang de mensheid bestaat worden conflicten uitgevochten met oorlogen. Maar nu brengen we de oorlogsmisdadigers uit de hele wereld in de rechtzaal, zodat aan de slachtoffers gerechtigheid kan worden geboden. En dat is nieuw in de hele geschiedenis van de mensheid. Er komt, volgens Ocampo, een heel nieuw tijdperk aan.

Het harmonieuze licht

Er bewegen overal lampjes in de nacht en als je goed luistert hoor je de liederen. ... dat mijn lampje, dat mijn lampje, ... dat mijn lampje branden mag. Geloof je er niet in? Is de duisternis te donker? De dreiging van de chaos te groot? De angst te sterk? Steek een kaarsje aan en zet een mooie cd op en je zult de kracht van het harmonieuze licht ervaren. Want dat is de drijfveer die mensen er steeds weer toe zet om het opnieuw te proberen. En die drijfveer koesteren we al eeuwen en eeuwen en het is zaak om dat te blijven doen. Voor ons zelf en voor ons nageslacht. Het licht van Christus brandt in de nacht. En elke keer dat we hier bij elkaar zijn zingen we daar mooie, bekende en onbekende liederen bij. Zo blijft onze hoop op een betere wereld levend. En daar gaat het om. Geniet van de herfst, geniet van het leven en laat dat positief doorwerken in een donkere wereld.

2 Over zintuigen en soorten inzicht

Wat mij opvalt in de Bijbel als geheel is, dat de ontwikkelingen, die we hebben zien ontstaan en cumuleren in de Tenach, in de Evangelien en in de rest van het Nieuwe Testament gewoon doorgaan. De eigen kleine belevingswereld, referentie- en denkkaders, culturele en theologische patronen worden steeds meer opengebroken door allerlei nieuwe en vreemde invloeden en worden daarmee ook steeds groter. In de Evangelien en bij Jezus zie je dat vooral gebeuren in de relatie met de Samaritanen, dus binnen de Semitische wereld. Verderop in het Nieuwe Testament wordt de Griekse belevingswereld belangrijker.

In dit artikel wil ik stilstaan bij de verschillende soorten inzicht die het menselijk brein huisvest en die door verschillende zintuigen worden gevoed. De voorkeur voor een bepaald zintuig is namelijk cultureel bepaald. Zo heeft het Hebreeuwse denken een voorkeur voor het horen en het Griekse denken voor het zien. Daarmee is gelijk de beleving van de hele werkelijkheid binnen een cultuur in het geding en dat wordt vooral spannend als verschillende culturen met elkaar in contact komen en belevingswerelden gaan botsen. Ik vind de Bijbel zo'n belangrijk document omdat die confrontatie nooit uit de weg gegaan wordt, maar elke keer opnieuw gewoon wordt aangegaan.

Howard Gardner, soorten inzicht en de bijbehorende zintuigen

Een boek, dat mijn denken – samen met de boeken die we in vorige artikelen hebben bekeken – een nieuwe richting heeft gegeven, is *Frames of Mind, the theory of multiple intelligences* van Howard Gardner¹². De kern van Gardner's theorie is, dat verschillende zintuigen verschillende soorten inzicht voeden en dat de voorkeur voor een bepaald zintuig allereerst cultureel bepaald wordt en vervolgens zich in de genen gaat vastzetten. Voor mij was dat de sleutel voor een bevredigend antwoord op de wel zeer negatieve trend in het westerse denken - geen waarheid, geen moraal - dat zichzelf in het postmoderne nihilisme aan het opblazen is¹³.

---

¹² Howard Gardner, *Frames of Mind, the theory of multiple intelligences*, New York, 1993, 2nd edition

¹³ Zie: J.C. Vaessen, *A Quest for Hope, Searching for ways out of postmodern nihilism*, hfd 4, Groningen, 2009

Gardner onderscheidt in *Frames of Mind* zes verschillende soorten inzichten. Het taalkundige en het muzikale inzicht zijn afhankelijk van het oor, het zintuig horen. Het ruimtelijke en logisch-mathematische inzicht worden gevoed door het oog, het zintuig zien. Dan hebben we nog het lichamelijke inzicht en het persoonlijke inzicht, waarin alle zintuigen samenwerken om betekenis te vinden en te creëren.

Het oor

Als we het hebben over ‘horen’ dan gaat het om taal en muziek. Ze delen ‘een bestaan dat niet nauw verbonden is met de wereld van de fysieke objecten’ (zoals dat wel in het ruimtelijke en logisch-mathematisch inzicht het geval is). En ze delen ‘een essentie die op gelijke wijze afstand houdt tot de wereld van andere personen’ (die in de verschillende vormen van het persoonlijk inzicht juist wordt overbrugd). Beide hebben een eigen autonomie. Dat blijkt al uit het feit dat dove mensen een heel natuurlijke taal kunnen oppikken met behulp van gebaren. Zelfs blinde mensen kunnen met behulp van hun tastzin het brailleschrift lezen. Taal is dus niet simpelweg alleen maar horen, hoewel het wel van het gehoor gebruik maakt. Taal gaat verder. Ook als belangrijke zintuiglijke functies uitvallen, ontwikkelt zich nog taal, waarmee mensen met elkaar communiceren.

Het zelfde geldt voor het muzikale inzicht. Gardner omschrijft dit inzicht als ‘de vaardigheid van individuen om betekenis en belang te ontdekken in een set ritmisch gearrangeerde punten en ook zo’n metrisch gearrangeerde puntensequentie te produceren als middel om met anderen te communiceren’. Deze vaardigheid wordt – net als de taalvaardigheid - in een apart deel van het zenuwstelsel ontwikkeld en doorgegeven. Ik ken een organist met het syndroom van Down, die fantastisch de gemeentezang in kerkdiensten begeleidt. Je moet hem alleen wel de melodie van de te zingen liederen even voorneuriën, want een briefje kan hij niet lezen. Het muzikale inzicht is een op zichzelf staande competentie, waarbij het zintuig horen - als bij taal - de belangrijkste aangever is, maar daar ook weer niet totaal van afhankelijk is. Beethoven schreef zijn negende symfonie terwijl hij helemaal doof was ...

Het oog.

In het ruimtelijk en logisch-mathematisch inzicht gaat het vooral om zien, in het eerste geval van concrete en in het tweede geval van abstracte vormen. Wezenlijk voor het ruimtelijk inzicht is ‘de vaardigheid om de zichtbare wereld op een accurate manier waar te nemen, om veranderingen en aanpassin-

gen in de eigen waarnemingen aan te brengen en om aspecten van de eigen visuele ervaring te herscheppen, zelfs bij het ontbreken van directe fysieke stimuli.' Het laatste gebeurt bijvoorbeeld als een architect op zijn tekentafel een nieuw bouwwerk ontwerpt. Daarbij houdt hij wel rekening met de omstandigheden, waar het bouwwerk zal verrijzen en gebruikt hij de materialen, die voor die omstandigheden het best geschikt zijn. Hoe vernieuwend de architect ook te werk gaat, zijn ruimtelijk inzicht blijft fundamenteel gebonden aan de concrete wereld van fysieke objecten en aan hun plaats in die wereld.

Het logisch-mathematisch inzicht daarentegen stijgt uit boven de concrete vormen. In dit soort inzicht gaat het om redeneren in lange getalsmatige reeksen en meetkundige vormen. 'Terwijl hij begint in de materiële wereld, beweegt het individu zich steeds verder in de richting van abstracte formele systemen, waarvan de onderlinge samenhang meer een zaak wordt van logica dan van zintuiglijke waarneming.' Als je dit toepast op de muziek, zoals Pythagoras ooit deed, dan gaat het de wiskundige om de vorm. Muziek is een getalsmatig patroon, in dit geval van trillingsgetallen. Een patroon zoals er zo veel zijn en niet een structuur, die zich manifesteert in geluid met z'n eigen retorische kracht en effecten. Die specifieke kracht, waar de musicus in is geïnteresseerd zal de wiskundige een zorg zijn. Hem gaat het om de abstracte vorm met z'n eigen transparante schoonheid.

Het is dus mogelijk om boven de concrete wereld der fysieke objecten (Aristoteles' categorieën) uit te stijgen en dieper inzicht te verwerven in de abstracte ideële en formele structuren waaruit de werkelijkheid is opgebouwd (Plato's ideeënwereld).

De overige zintuigen

In het lichamelijke en in het persoonlijke inzicht doen alle zintuigen mee om betekenis en zin te vinden en te scheppen. Naast horen en zien zijn ook ruiken, proeven, tasten, voelen belangrijk. 'Lichamelijk inzicht, naar binnen gericht, beperkt zich tot het functioneren van het eigen lichaam; naar buiten gericht voert het fysieke acties uit met betrekking tot objecten in de wereld'. Dansers en sporters gebruiken de eerste vorm van lichamelijk inzicht; handarbeiders en uitvinders de tweede vorm. Bij paardrijden gebruik je beide vormen van lichamelijk inzicht.

Het lichaam is echter meer dan alleen maar een object. Gardner noemt het 'de drager van het individuele zelf-gevoel, van de meest persoonlijke gevoelens en aspiraties, waarmee anderen op een uniek menselijke manier contact maken ...' Het persoonlijk inzicht is dan ook verbonden met die plek, diep

verborgen in de menselijke ziel, waar 's mensen meest fantastische prestaties zowel als de meest gruwelijke neigingen en uitvindingen worden uitgedacht en ontwikkeld. Het heeft net als de anderen soorten inzicht ook weer een eigen autonomie. Voor het persoonlijk inzicht denk ik dan aan het chakrasysteem, dat als geheel in een goed ontwikkeld chakra 7 nog eens de revue passeert.

Howard Gardner is een ontwikkelingspsycholoog die veel gebruik maakt van de resultaten van het neurobiologisch onderzoek. Het menselijk brein huisvest vele verschillende soorten inzicht en heeft op zich geen enkele voorkeur voor welk soort inzicht dan ook. Bij inzicht gaat het om de vaardigheid om bestaande problemen op te lossen en ook nieuwe vragen te kunnen stellen waardoor je kennis verder toeneemt. Dat is overal in de wereld weer anders en het inzicht, dat het best aan deze twee eisen voldoet, zal dan in de desbetreffende cultuur de voorkeur krijgen, zonder overigens de andere inzichten helemaal overboord te zetten. Zo is in het Hebreeuwse denken het horen, dat het taalkundige en het muzikale inzicht voedt, vooral belangrijk. In de Griekse belevingswereld gaat het daarentegen veel meer om het zien, om ruimtelijk en logisch mathematisch inzicht. En in het Oud Oosterse chakra-systeem steekt het persoonlijke inzicht er bovenuit. Geen enkel inzicht is daarbij – vanuit een neurobiologisch standpunt – zo superieur als het vanuit een cultureel oogpunt wel wordt beweerd. Juist dit punt wordt belangrijk als het Hebreeuwse denken in het Nieuwe Testament in contact komt met het Griekse denken

Jezus en de Tenach

De centrale vraag in het boek Deuteronomium was: hoe te leven vanuit het grote liefdegebod (God boven alles en de naaste als jezelf) als je hele wereld door de Babylonische ballingschap op de kop is gezet en al je zekerheden zijn verdwenen? Hoe kom je los van de oude vertrouwde patronen, hoe overstijg je je eigen cultuur, ja zelfs de wereldbeelden waar die cultuur mee worstelt? Een mogelijk antwoord op deze vraag zou kunnen zijn om de mens als geheel aan te spreken, als individueel verantwoordelijk persoon in een groter en nu kosmisch geheel en zo nieuwe inzichten te laten groeien, ja zelfs een heel nieuwe cultuur te laten ontstaan. Dit is het vooral waar de bron P (=Priestercodex), gevoed vanuit de heel nieuwe Babylonische inzichten, zich mee bezig gaat houden. Een nieuw Godsbeeld, een nieuwe theologie, een

stroom van wijsheidsliteratuur, het wijst allemaal op een nieuwe cultuur die gaat ontstaan. Dat wordt dan een universele cultuur, waarin de macht van wereldbeelden en wereldreligies wordt overstegen en de liefde een constante stroom van creatieve energie tussen tegenpolen gaat leveren, die mensen in beweging zet.

Deze tendens die zich vooral in de latere geschriften van de Tenach sterk doorzet is ook duidelijk aanwezig bij Jezus. Hij getuigt in zijn openbare optreden van een gedegen kennis van de Heilige Schrift en past die in concrete situaties toe als een schriftgeleerde die de wet uitlegt naar de geest en niet naar de letter. De wet is er voor de mens, zodat de geest van liefde onder de mensen kan gaan groeien. De mens is er niet voor de wet, hij zou slaaf worden van onmenselijke systemen, waaruit alle vrijheid is verdwenen en de haarkloverij op de vierkante centimeter van de letter het leven zuur maakt. Jezus stelt vaak een Samaritaan als voorbeeld van wat hij bedoelt te zeggen. Zij zijn de eerste toetssteen van de liefde die Jezus predikt. Als de Samaritaan zich er thuis voelt, dan stelt ze echt iets voor. Voldoende dichtbij om te ontmoeten, dat wil zeggen binnen de Semitisch culturele beleving, waarin het horen zo'n belangrijkere rol speelt. En toch ook met voldoende eigenheid - historisch, religieus - om niet zomaar in de Joodse systemen te passen. In Jezus' opvatting wordt de liefde op deze manier een praktische werkelijkheid, die de eigen culturele en theologische vooroordelen overstijgt en de mens - de weduwe, de wees en de vreemdeling - weer centraal stelt.

Het Hebreeuwse denken en geloven maakt ernst met de mogelijkheid van een universele liefde voorbij de eigen grenzen. De Babylonische ballingschap - en wat daar voor het volk Israël uit voortvloeide - heeft haar volgens mij een nieuwe impuls gegeven en Jezus bracht haar in praktijk. Daarvan is het Christelijk geloof weer een uitvloeisel geworden. Maar hier begint voor mijn gevoel tegelijkertijd één van de diepste drijfveren onder het antisemitisme in het Westers denken. Soms denk ik wel eens dat wat de Samaritanen voor de Joden waren in de tijd van Jezus, de Joden later werden voor de Westerse volkeren: bezield door een liefde, die in geen enkel gesloten (machts)systeem te vangen is of onder controle te houden valt. Er is een echte omslag voor nodig, een omslag in de richting, die Jeremia voor ogen stond, die Ezechiël in de harten van de mensen bracht en die door Jezus tot in z'n uiterste consequenties werd doordacht en gepredikt.

Wellicht toch een heel nieuw wereldbeeld in het teken van chakra 4 de liefde, als logisch gevolg op het instorten van oude zekerheden; een eerste stap in de richting van het Koninkrijk van God, dat Jeremia voorzag en dat vol-

gens Jezus al onder ons is. Maar de echte en een veel heftigere confrontatie dan die met de Samaritanen moest nog komen, namelijk de confrontatie van de Hebreeuwse met de Griekse belevingswereld, van horen en zien. En die vindt plaats als de apostelen de wijde wereld intrekken om de goede boodschap te verspreiden tot aan de einden der aarde.

3 Handelingen der apostelen

(Handelingen 1,1-8) In mijn eerste boek, Theofilus, heb ik de daden en het onderricht van Jezus beschreven, vanaf het begin tot aan de dag waarop hij in de hemel werd opgenomen, nadat hij de apostelen die hij door de heilige Geest had uitgekozen, had gezegd wat hun opdracht was. Na zijn lijden en dood heeft hij hun herhaaldelijk bewezen dat hij leefde; gedurende veertig dagen is hij in hun midden verschenen en sprak hij met hen over het koninkrijk van God. Toen hij eens bij hen was, droeg hij hun op: 'Ga niet weg uit Jeruzalem, maar blijf daar wachten tot de belofte van de Vader, waarover jullie van mij hebben gehoord, in vervulling zal gaan. Johannes doopte met water, maar binnenkort worden jullie gedoopt met de heilige Geest.' Zij die bijeengekomen waren, vroegen hem: 'Heer, gaat u dan binnen afzienbare tijd het koningschap over Israël herstellen?' Hij antwoordde: 'Het is niet jullie zaak om te weten wat de Vader in zijn macht heeft vastgesteld over de tijd en het ogenblik waarop deze gebeurtenissen zullen plaatsvinden. Maar wanneer de heilige Geest over jullie komt, zullen jullie kracht ontvangen en van mij getuigen in Jeruzalem, in heel Judea en Samaria, tot aan de uiteinden van de aarde.'

(Handelingen 2,1-14; 22-24) Toen de dag van het Pinksterfeest aanbrak waren ze allen bij elkaar. Plotseling klonk er uit de hemel een geluid als van een hevige windvlaag, dat het huis waar ze zich bevonden geheel vulde. Er verschenen aan hen een soort vlammen, die zich als vuurtongen verspreidden en zich op ieder van hen neerzetten, en allen werden vervuld van de heilige Geest en begonnen op luide toon te spreken in vreemde talen, zoals hun door de Geest werd ingegeven.

In Jeruzalem woonden destijds vrome Joden, die afkomstig waren uit ieder volk op aarde. Toen het geluid weerklonk, dromden ze samen en ze raakten geheel in verwarring omdat ieder de apostelen en de andere leerlingen in zijn eigen taal hoorde spreken. Ze waren buiten zichzelf van verbazing en zeiden: 'Het zijn toch allemaal Galileeërs die daar spreken? Hoe kan het dan dat wij hen allemaal in onze eigen moedertaal horen? Parten, Meden en Elamieten, inwoners van Mesopotamië, Judea en Kappadocië, mensen uit Pontus en Asia, Frygië en Pamfylië, Egypte en de omgeving van Cyrene in Libië, en ook Joden uit Rome die zich hier gevestigd hebben, Joden en proselieten, mensen uit Kreta en Arabië-wij allen horen hen in onze eigen taal spreken over Gods grote daden.' Verbijsterd en geheel van hun stuk ge-

bracht vroegen ze aan elkaar: 'Wat heeft dit toch te betekenen?' Maar sommigen zeiden spottend: 'Ze zullen wel dronken zijn.'

Daarop trad Petrus naar voren, samen met de elf andere apostelen, verhief zijn stem en sprak de menigte toe: ... 'Israëlieten, luister naar wat ik u zeg: Jezus uit Nazaret is door God tot u gezonden, hetgeen gebleken is uit de grote daden en de wonderen en tekenen die God, zoals u bekend is, door zijn toedoen onder u heeft verricht. Deze Jezus, die overeenkomstig Gods bedoeling en voorkennis is uitgeleverd, hebt u door heidenen laten kruisigen en doden. God heeft hem echter tot leven gewekt en de last van de dood van hem afgenomen, want de dood kon zijn macht over hem niet behouden.

Handelingen 5, open celdeuren

Thema: de Geest van God opent de deuren van je hart

(Handelingen 5,12-21) De apostelen verrichtten vele tekenen en wonderen onder het volk. De gelovigen kwamen eensgezind bijeen in de zuilengang van Salomo, en ofschoon niemand zich daar bij hen durfde te voegen, sprak het volk vol lof over hen. Steeds meer mensen gingen in de Heer geloven, een groot aantal mannen zowel als vrouwen, en ze legden zelfs zieken op draagbedden of matrassen buiten op straat, in de hoop dat toch ten minste de schaduw van Petrus, wanneer hij voorbijkwam, op een van hen zou vallen. Ook vanuit de steden rondom Jeruzalem stroomden de mensen toe; ze brachten zieken mee en mensen die door onreine geesten gekweld werden, en allen werden genezen. Daarop besloten de hogepriester en zijn medestanders, de Sadduceeën, in te grijpen. Vervuld van jaloezie als ze waren, lieten ze de apostelen gevangennemen en opsluiten. 's Nachts opende een engel van de Heer echter de deuren van de gevangenis, bracht hen naar buiten en zei: 'Ga naar de tempel en spreek daar tot het volk over alles wat dit nieuwe leven aangaat.' De apostelen gaven hieraan gehoor en gingen bij het aanbreken van de dag naar de tempel, waar ze hun onderricht voortzetten.

Inleiding

Het boek Handelingen vertelt ons over het ontstaan van de eerste christelijke gemeenten. De evangelist Lucas heeft het niet gelaten bij het schrijven van een evangelie, hij vertelt ook hoe het verder ging met het clubje volge-

lingen van Jezus, dat in eerste instantie als verweerd achter bleef, nadat Jezus was gekruisigd, opgestaan en ten hemel gevaren.

De verwarring van een nieuwe geestelijke werkelijkheid

We kennen het verhaal. Als Jezus aan z'n leerlingen verschijnt na de Paas-morgen, moeten ze eerst worden overtuigd dat Hij het werkelijk is. Hij is dan wel opgewekt uit de dood, maar hoe moet je je dat voorstellen? Je kunt zien aan zijn gestalte, z'n lichaam en de wonden daarin dat het de Heer is, maar de opgestane Heer is niet meer de mens van vlees en bloed zoals ze Hem hebben gekend. Hij gaat nota bene dwars door dikke muren en stevig vergrendelde deuren heen en staat dan ineens, pardoes in hun midden. Het ene moment binnen de muren van Jeruzalem, het volgende moment in het zachte gras van de heuvels rond Tiberias in Galilea. Is Jezus een soort engel geworden die elke concrete gestalte kan aannemen die Hij maar wil? Wellicht. Dat Hij daarbij heel dicht bij de Allerhoogste God staat is wel duidelijk, alleen hoe je je dat nou weer moet voorstellen is allerminst vanzelfsprekend.

Kortom verwarring alom. Het is net of de discipelen nu worden geconfronteerd met een hogere geestelijke werkelijkheid, een nieuw wereldbeeld, die hen volkomen vreemd is en waar ze eigenlijk geen kant mee op kunnen. Ze hebben toch echt een gids nodig, een leidsman om hen een beetje wegwijz te maken in deze nieuwe geestelijke werkelijkheid en die wordt hen door Jezus dan ook beloofd in de vorm van de Heilige Geest, die ook wel Trooster wordt genoemd. Blijf rustig in Jeruzalem en wacht tot de Heilige Geest op jullie zal worden uitgestort. Hij zal je leiden bij alles wat je doet, zo vertelt Lucas in Handelingen 1. Dat gebeurt dus op het Pinksterfeest (Handelingen 2) en dan gaat het beginnen.

De Geest maak geestdriftig

Petrus en de andere discipelen kunnen hun mond niet houden. Ze vertellen maar door, ze schreeuwen het van de daken, mensen het leven is niet zoals we het altijd hebben gedacht. Dood is niet dood, er bestaat een andere werkelijkheid voorbij de grenzen van de dood, waar de Allerhoogste ook aanwezig is. We hoeven niet meer bang te zijn voor de dood, we mogen met die wetenschap ontspannen leven en de liefde van God, zoals Hij die in de Torah heeft verwoord, in ons eigen leven in praktijk brengen. Muren zijn geen muren meer, taalbarrières vallen weg, zieken worden genezen, blinden kunnen weer zien, lammen kunnen weer lopen, angst verdwijnt als sneeuw voor de zon, als de Geest van God in je hart gaat werken. Wat Jezus ons heeft voorgeleefd en ons al die tijd heeft verteld is echt waar. En weet je het

mooie is, dat dit niet alleen maar is weggelegd voor een paar uitzonderlijk begaafde spirituele lieden, maar voor ons allemaal. God houdt van iedereen en Hij wil dan ook iedereen betrekken in Zijn liefde en in het heilzame werk van zijn Geest. Dat is een aantrekkelijke boodschap, velen komen tot geloof en gaan samen een gemeenschap vormen. De gemeente groeit op spectaculaire wijze.

De Geest opent deuren

En zo komen we op het onwaarschijnlijke verhaal van de gevangenisdeuren, die door een engel worden geopend, maar dat toch geheel in de lijn ligt van de nieuwe geestelijke werkelijkheid die zich in het christelijk geloof aandient. Een vergelijking met de profeet Jeremia dringt zich op. In beide gevallen gaat het om Jeruzalem dat wordt bedreigd, belegerd, bezet door een vreemde mogendheid. In de tijd van Jeremia was dat Babylonië, in de tijd van Jezus en de eerste gemeente waren het de Romeinen, die uiteindelijk net als de Babyloniërs vijf eeuwen eerder Jeruzalem en haar prachtig geres-taureerde tempel voor de tweede keer in vlammen doen opgaan en met de grond gelijk gaan maken. In beide gevallen worden de woordvoerders van het woord van God gevangen gezet en mishandeld, maar ze laten zich daar-door niet de mond snoeren. In beide gevallen worden ze op wonderbaarlijke manier door alle gevaren heen geloodst en behouden het leven, zodat ze gewoon in de tempel, in het openbaar dus, vertellen over de grote daden Gods en de mensen oproepen tot bekering.

De Geest opent harten van mensen

Maar hier komt ook het grote verschil naar voren. Jeremia vond geen enkel gehoor, de apostelen wel. De gemeente van Christus groeide met dag op spectaculaire wijze. Kennelijk waren de mensen al die oorlogen en oorlogs-dreigingen zat en hadden ze een diep wantrouwen gekregen tegen dat nieuwe wereldbeeld dat alles onder controle meende te hebben maar daarvoor gevangenis, legers, verwoesting en dood gebruikte, middelen die zich al-tijd weer tegen de agressors zelf gingen keren. Men was toe aan een duur-zamere boodschap gericht op menselijkheid, geloof in een betere wereld en een God die tegenstellingen in vrede oplost in plaats van verscherpt. En die boodschap brachten de apostelen. De boodschap vond ingang bij de men-sen, want waar Gods heilige en liefdevolle Geest gaat werken gaan alle deu-ren open. De dood kon Jezus niet vast houden, de gevangenis kon de apos-telen niet vasthouden. De boodschap moest eruit, want waar het hart vol van is daar stroomt de mond van over. En na zoveel openingen bewerkt door de

Geest gingen de harten van de mensen ook open om de blijde boodschap te ontvangen en er ook daadwerkelijk naar te gaan leven.

Utopia: aantrekkelijk maar irreëel

Wij christenen in de eenentwintigste eeuw kijken meestal met een heel dubbel gevoel naar die eerste christengemeentes. Heel mooi hoor alles met elkaar delen, onbaatzuchtige liefde praktiseren, leven vanuit de Geest, maar wel ongelooflijk naïef. Kijk maar, het werkt niet echt. Ze moesten zich al heel snel gaan organiseren, en daarbij was de één meestal toch net even iets belangrijker dan de ander. De zondige menselijke natuur stak al weer heel snel de kop op en nam vaak – ook bij al die goed bedoelende mensen – het heft weer stevig in handen. Veel van die eerste gelovigen zullen zich toch uiteindelijk bekocht gevoeld hebben, misschien wel bedrogen, omdat ze al hun bezittingen hadden verkocht en aan de armen uitgedeeld, maar Jezus niet terug kwam en het vrederijk - dat de apostelen in het vooruitzicht hadden gesteld - uitbleef. Daarom kun je maar beter alleen ‘geestelijke’ lessen uit het boek Handelingen trekken, zeggen we dan, en de rest met een korreltje zout nemen.

Een nieuwe Geest waait door de wereld

Ik zet toch zo m'n vraagstekens bij zo'n opstelling. Want de Allerhoogste God is toch begaan met de hele mens, geest en lichaam, ziel en materie? Als de Geest van God alle deuren wagenwijd open zet, dan gaat het toch niet alleen om je zielenheil, maar wordt heel je leven doortrokken met Zijn liefde. Dan geef je toch met een goed gevoel door wat je in dankbaarheid hebt ontvangen. Of het nou gaat om een glimlach, een stukje erkenning, een goed salaris, belastinggeld of kerkelijke bijdrage, dat maakt helemaal niet uit. Het merkwaardige feit doet zich voor dat je dit soort geluiden tegenwoordig veel hoort. We zijn toe aan een andere geest in onze wereld en dat begint met het materiële welzijn van de allerarmsten en een andere verdeling van de rijkdommen over de wereldbevolking. Houdt dat dan in dat we net als de eerste christenen alles wat we hebben moeten verkopen en weggeven?

Weet je als de Geest gaat werken dan gaan er deuren open, maar ik denk niet dat je dan ook gelijk in extremen moet gaan denken. Niet voor niets zegt Jezus tegen zijn discipelen, dat ze eerst maar rustig in Jeruzalem moeten blijven en wachten tot de Geest van God hen de weg zal wijzen. In het wachten, zit verwachten, zit hoop, maar ook rust. God houdt van iedereen en omdat Hij aan de wieg van ieder persoonlijk heeft gestaan en ver daarvoor aanwezig was, weet De Geest ook wat voor ieder de beste weg is, die leidt naar het Koninkrijk van God waar liefde heerst en vrede. Die weg is

voor iedereen verschillend, mag dat ook zijn, en dat moeten we dus van elkaar accepteren. De eerste deur die open moet is de deur van je eigen hart. En dat is vaak al een hele toer. Maar als die deur opengaat, dan komt ook de ander in beeld en ga je heel vaak op verrassende manieren je geloof met anderen delen, binnen en buiten je eigen kring of gemeente. En dan wordt het pas echt leuk, want iedereen wordt er beter van. Het enige dat daarbij echt nodig is, is dat je eerlijk en oprecht bent naar jezelf en naar de ander toe. En als er dan deuren opengaan, blijf dan niet staan, maar ga erdoor heen. Ga in vertrouwen je weg en laat je daarbij leiden door de Geest van God, die harten opent.

Handelingen 6 - 8, nieuwe problemen

Thema: over de controverse tussen Joden en Grieken

(Handelingen 6,1-7) Toen het aantal leerlingen toenam, ontstond er op een gegeven moment ontevredenheid bij de Griekstaligen, die de Aramees-sprekenden verweten dat de weduwen uit hun groep bij de dagelijkse ondersteuning werden achtergesteld. Daarop riepen de twaalf apostelen de voltallige gemeenschap van leerlingen bijeen en zeiden: 'Het is niet goed dat wij de zorg dragen voor de gemeenschappelijke maaltijden, want daardoor verwaarlozen we de verkondiging van Gods woord. Kies daarom, broeders en zusters, uit uw midden zeven wijze mannen die goed bekendstaan en vervuld zijn van de heilige Geest. Aan hen zullen we deze taak opdragen, terwijl wij ons zullen wijden aan het gebed en aan de verkondiging van het woord van God.' Alle leerlingen stemden met dit voorstel in. Ze kozen Stefanus, een diepgelovig man, die vervuld was van de heilige Geest, en verder ook Filippus, Prochorus, Nikanor, Timon, Parmenas en Nikolaüs, een proseliet uit Antiochië. Ze lieten deze mannen plaatsnemen voor de apostelen, die een gebed uitspraken en hun daarna de handen oplegden. Het woord van God vond steeds meer gehoor, zodat het aantal leerlingen in Jeruzalem sterk groeide; ook een grote groep priesters aanvaardde het geloof.

Organisatorische problemen in de eerste christelijke gemeente

De Geest is over de apostelen uitgestort. De Trooster is gekomen, die hen zal gaan leiden door de heel nieuwe werkelijkheid, die Jezus heeft geopend door de liefde van God in de harten van mensen te brengen en te laten werken. Deuren gaan open, velen komen tot geloof en de eerste problemen die-

nen zich aan. De weduwen van de Griekstaligen worden achtergesteld bij de weduwen van Aramees sprekende gelovigen bij de dagelijkse ondersteuning. Dit probleem heeft twee kanten, die je zo in onze tijd kunt tegenkomen. De eerste kant is van puur organisatorische aard. De apostelen krijgen het te druk. Ze kunnen niet alle taken in de gemeente verrichten. En zo komt er een taakverdeling. De apostelen leggen zich toe op evangelieverkondiging en gebed en een aantal andere diepgelovige mensen worden diaconen. Zij moeten er op toezien, dat bij de materiële ondersteuning niemand wordt achtergesteld. En hier duikt een dieper liggende kant van het probleem op. In het evangelie, voor de Eeuwige is iedereen even waardevol en niemand mag dan ook in de gemeente van Christus op grond van wat dan ook worden voorgetrokken of achtergesteld. Maar het gebeurt wel en dat is ook wel te verwachten.

De controverse tussen Joden en Grieken

Door de veroveringen van Alexander de Grote was het hele Midden Oosten aardig vergriekst of gehelleniseerd zoals dat ook wel wordt genoemd. Grieks was de internationale voertaal geworden. Grieks was modern, Grieks was in en dan ging het niet alleen over de taal, maar ook over cultuur, kunst, sport, godsdienst, enz. Wilde je een groot lezerspubliek bereiken, dan moest je je boek in het Grieks schrijven, zoals je dat tegenwoordig in het Engels doet. Daarom is ook het Nieuwe Testament in het Grieks verschenen. Maar de Griekse godsdienst en cultuur stonden haaks op de Joodse gebruiken en voorschriften, zoals die in de Torah zijn verwoord. De Hebreeuwse, en in Jezus tijd de Aramese, beleving van geloven in, kennen van en denken over de Allerhoogste God, die elk menselijk verstand te boven gaat, is niet te rijmen met de rationele Griekse benadering van de godenwereld, die op de Olympus wel erg menselijke trekjes ontwikkelt. Kortom, wilde je als Jood mee in de vaart der volkeren, modern, ín zijn, dan was je Grieks georiënteerd. Wilde je trouw zijn aan het geloof der vaders, dan sprak je Aramees, las je de Heilige Schrift in het Hebreeuws en hield je verre van al die heidense Griekse gebruiken en gewoontes.

In deze scherpe tegenstelling, die de hele toenmalige wereld - ook Israël - in z'n greep had, ontstond en groeide de eerste gemeente van Christus in Jeruzalem. Zowel Joden als Grieken waren welkom, het Oude testament en het geloof der vaders werden gerespecteerd, terwijl tegelijkertijd de verhalen over Jezus in het Grieks werden opgetekend. Dat moest een keer gaan botsen en dat doet het dan ook. Maar in de oplossing die de apostelen bedenken wordt geen enkele knieval naar welke bevolkingsgroep dan ook

gemaakt. Iedereen heeft evenveel rechten, want de Allerhoogste God, die wij met Jezus ook Onze Vader mogen noemen, staat boven de tegenstellingen, Hij lost ze in liefde op en dat moeten wij ook doen. Niemand, maar dan ook niemand, mag bij het oplossen van een geschil binnen de gemeente uit de boot vallen, want dan heeft de liefde gefaald. Punt uit.

De controverse tussen Joden en Christenen

Maar ook al lossen ze de geschilpunten binnen de gemeente met liefde op, dat wil nog niet zeggen dat daarmee de tegenstellingen uit de wereld zijn. Want daar woekeren ze gewoon voort en de gemeente zal er ook blijvend mee worden geconfronteerd. Dat blijkt wel uit het verhaal over Stephanus, één van de aangestelde diakenen. Eenmaal gevangen genomen, wordt hij ervan beschuldigd het echte zuivere Joodse geloof te veranderen, te verraden door zowel de tempel als de wet van Mozes, de Torah dus, niet meer serieus te nemen. In zijn verdediging draait Stephanus de zaak om en zegt, dat in de hele geschiedenis van het volk Israël het door God uitverkoren volk zelf steeds weer ongehoorzaam is geweest en daarbij de meest erge dingen over zich zelf heeft afgeroepen. Jullie zelf hebben steeds weer de wet van Mozes overtreden en wel helemaal toen je de Rechtvaardige Godsknecht, die de liefde van de Allerhoogste onder de mensen bracht, aan een kruis hebt geslagen en vermoord. Met die beschuldiging tekende Stephanus z'n eigen doodvonnis. Hij werd door een woedende menigte gestenigd.

De tegenstelling verscherpt zich en de eerste gemeente van Christus wordt er in meegesleurd. Was het Joodse volk eerst welwillend tegenover de eerste Christenen, nu keren ze zich tegen hen. In plaats van zich door Stephanus te laten aanspreken op het wezen van hun eigen geloof, zoals een profeet dat altijd doet, plaatsen ze hem en de hele Jezusbeweging in het tegenovergestelde kamp, niet Joods, heidens dus. De strijd tussen Joden en Christenen is daarmee een feit en voorgoed begonnen. De gemeente in Jeruzalem wordt uiteengejaagd en de gelovigen verspreiden zich met hun geloof in Jezus over een groot gebied. Het rationele wereldbeeld met z'n aandacht voor onderscheid, kennis, controle, macht, oorlog en dood is nog lang niet ten einde. Het begint pas en komt in het Romeinse Rijk eerst echt tot bloei. Verdeel en heers. Het mag een Godswonder heten dat de blijde boodschap over de Allerhoogste God, die alle tegenstellingen met liefde overwint, niet in de kiem is gesmoord. Kennelijk hebben we hier met een God te maken, die zijn woorden niet ledig laat weerkeren. Saulus wordt Paulus, de Jezus vervolger wordt Jezus verkondiger. En de boodschap vindt gehoor, ondanks

of misschien wel dankzij het bloed en de tranen van ontelbaar veel gelovigen, die we altijd zullen blijven gedenken.¹⁴

Nieuwe kansen in onze tijd voor het Evangelie.

Er is één groot verschil tussen onze tijd en de tijd waarin Lucas de wederwaardigheden van de eerste Christelijke gemeenten in zijn boek Handelingen optekende. We zijn met z'n allen gaan twijfelen aan het rationele wereldbeeld en dat opent nieuwe perspectieven en mogelijkheden. In plaats van tegengewerkt door het heersende wereldbeeld in de brede cultuur worden we nu gesteund door de idealen van een nieuw wereldbeeld, dat zich aan het ontwikkelen is in de Westerse cultuur. Ik moet bijvoorbeeld denken aan Tonny Tonnaer, de jonge directeur van een grote internationaal opererende kledingfabriek. In vijf jaar tijd heeft hij het voor elkaar gekregen om 50% van hun spijkerbroeken en 75% van hun t-shirts van biologische katoen te maken. Deze katoen wordt op een eerlijke manier geproduceerd en de katoenboeren in Peru, India en Tunesië krijgen er een goede prijs voor. De katoen is 30% duurder, maar het bedrijf geeft minder uit aan marketing en de klant betaalt voor zo'n verhaal ook best wel graag iets meer. De klant hier is tevreden, het bedrijf floreert en de arme boeren daar krijgen een beter leven. Wat ik heel veel zie gebeuren om me heen is dat - veelal jonge - mensen de verdeel en heers cultuur en de zompige matheid van het doemdenken zat zijn, niet langer willen wachten tot de wereld eens een keer beter wordt, maar gewoon zelf de handen uit de mouwen steken en daarbij fantastische dingen voor elkaar krijgen. En ik word daar helemaal warm van en werk er ook graag aan mee.

Een nieuwe cultuur waarin verschillen verrijkend zijn

In een machtscultuur zijn verschillen bedreigend en moeten worden beheerst of uitgeroeid, wat meestal leidt tot polarisatie en nieuwe strijd op leven en dood. In de nieuwe cultuur zijn verschillen een bron van verrijking. Iedereen mag zijn zoals hij of zij is en kan op een eigen unieke manier iets bijdragen aan het geheel, dat altijd meer is dan een simpele optelling der delen. Wat is het jammer dat Stephanus niet is begrepen. Jezus wilde de wet, de Torah niet afschaffen, maar op een nieuwe manier laten werken, zodat de liefde van God ging stromen onder de mensen en iedereen er beter van werd. Niet alleen de Joden maar de hele wereldbevolking. Dat is best wel nieuw en misschien voor Christenen nu nog wel beangstigender dan voor Joden toen, want het betekent dat je eigen geloof een nieuw doel krijgt en wellicht gaat

---

¹⁴ Het verhaal over Stephanus en wat volgde staat in Handelingen 7 en 8

veranderen. Hoe, dat weet ik ook niet, maar we hebben wel een Trooster, een Heilige Geest die ons daarin gaat leiden en begeleiden. Eén ding weet ik zeker, als ooit de tijd rijp is geweest voor de boodschap van de Allerhoogste God, die alle tegenstellingen met liefde overwint, dan is dat nu. En dat we daar als gemeente van Christus een prachtige taak hebben, lijkt me ook duidelijk. Laat de liefde van God alle angst uit je hart verdrijven en doe vervolgens wat je hand vindt om te doen. Hier of daar, binnen of buiten de gemeente, het maakt niet uit. Als het maar gebeurt.

Handelingen 11, multiculturele contacten

Thema: over het overstijgen van culturele grenzen

(Johannes 4,43-54)

Na die twee dagen trok Jezus verder naar Galilea, want hij had zelf gezegd dat een profeet in zijn vaderland niet wordt geëerd. Toen hij in Galilea kwam, ontvingen de mensen hem gastvrij; ze hadden alles gezien wat hij op het feest in Jeruzalem gedaan had, want daar waren ze zelf bij geweest. Hij ging in Galilea weer naar Kana, waar hij van water wijn had gemaakt. Er was daar een hoveling uit Kafarnaüm wiens zoon ziek was. Omdat hij gehoord had dat Jezus uit Judea naar Galilea was teruggekeerd, was hij naar hem toe gekomen, en nu vroeg hij of Jezus mee wilde gaan om zijn zoon, die op sterven lag, te genezen. Jezus zei tegen hem: 'Als jullie geen tekenen en wonderen zien, geloven jullie niet!' Maar de hoveling drong aan: 'Heer, ga toch mee, voordat mijn kind sterft.' 'Ga maar naar huis,' zei Jezus, 'uw zoon leeft.' De man geloofde wat Jezus tegen hem zei en ging weg. En terwijl hij nog onderweg was, kwamen zijn dienaren hem al tegemoet om te zeggen dat zijn kind in leven was. Hij vroeg hen sinds wanneer het beter met hem was gegaan. Ze zeiden: 'Gisteren, een uur na de middag, is de koorts verdwenen.' De vader beseftte dat dat het moment was dat Jezus tegen hem gezegd had 'uw zoon leeft'. Hij kwam tot geloof, hij en al zijn huisgenoten. Dit deed Jezus toen hij uit Judea naar Galilea was teruggekeerd; het was zijn tweede wonderteken.

(Handelingen 11,1-12a)

De apostelen en de gemeenteleden in Judea hoorden dat ook de heidenen Gods woord hadden aanvaard. Toen Petrus terugkwam in Jeruzalem, spraken de Joodse gelovigen hem hierover aan en verweten hem dat hij onbesnedenen had bezocht en samen met hen had gegeten. Daarop zette Petrus uiteen wat er precies gebeurd was. Hij zei: 'Toen ik in Joppe aan het bidden was, werd ik gegrepen door een visioen: een voorwerp dat op een groot linnen kleed leek, werd aan vier punten uit de

hemel neergelaten tot vlak bij mij. Ik keek er aandachtig naar en zag de lopende en kruipende dieren van de aarde, en ook de wilde dieren en de vogels van de hemel. En ik hoorde een stem tegen me zeggen: "Ga je gang, Petrus, slacht en eet." Maar ik antwoordde: "Nee, Heer, in geen geval, want ik heb nog nooit gegeten van iets dat verwerpelijk of onrein is." Maar voor de tweede keer kwam er een stem uit de hemel: "Wat God rein heeft verklaard, zul jij niet als verwerpelijk beschouwen." Dat gebeurde tot driemaal toe; daarna werd alles weer omhooggetrokken naar de hemel. Precies op dat moment kwamen er bij het huis waar wij verbleven drie mannen aan; ze waren uit Caesarea naar mij toe gestuurd. De Geest zei tegen me dat ik zonder aarzelen met hen mee moest gaan. Deze zes broeders hebben me vergezeld, en samen zijn we het huis binnengegaan van de man die ons had laten komen.

Christelijk geloof relativeert machtssystemen

Er wordt wel eens gesuggereerd dat Paulus als een handlanger of zelfs spion van de Romeinen het Evangelie van Jezus dusdanig heeft aangepast en veranderd, dat het zo kon worden ingepast in de machtsstructuur van het Romeinse Rijk. Het christelijk geloof als ideologie van de onderdanigheid, lijdzaamheid en hoop op een beter leven na de dood zou heersers in het zadel houden in plaats van ze kritisch te beoordelen of zelfs uit de weg te ruimen. Zo zou in de derde eeuw dan ook keizer Constantijn zonder problemen het christelijk geloof tot staatsgodsdienst hebben kunnen maken en er z'n eigen machtspositie mee hebben versterkt. Ik kijk daar toch wat anders tegenaan. Ik geloof dat het christelijk geloof een levenswijze is op basis van liefde, die machtsstructuren niet in stand houdt, maar juist relativeert en overstijgt. De lezingen van vanmorgen getuigen daarvan.

Cultural shocks

a) Jezus

Jezus zelf is het eerste en duidelijkste voorbeeld, dat hij zich niet laat spannen voor het karretje van welk machtssysteem dan ook. Als hij een carrière had geambieerd als belangrijk profeet voor het Joodse volk, dan was hij in Jeruzalem gebleven, want daar gebeurde alles. Maar nee, hij trekt dwars door het Samaritaanse gebied, waar Joden altijd met een omweg om heen trokken, naar Galilea. Onderweg heeft hij een gesprek met een Samaritaanse vrouw waaruit blijkt, dat Jezus vindt, dat je in Geest en in waarheid moet bidden, of dat nou in Jeruzalem is of in Samaria of waar dan ook. De Aller-

hoogste God is niet met handen en voeten gebonden aan een plek of aan een volk.

Het feit dat Jezus naar Galilea trekt is ook al veelzeggend, want daar woont het uitschot: Joden die zich vermengd hadden met andere volkeren, opstandelingen, die de Romeinen uit de weg wilden ruimen en meer niet erg kosher volk. Hij is er opgegroeid en hij weet, dat hij daar als profeet door zijn eigen mensen niet geëerd zal worden. Maar goed, hij wordt toch gastvrij ontvangen omdat de mensen hem wonderen hadden zien doen op het feest in Jeruzalem. Maar het wonder, dat beschreven wordt, doorkruist direct weer alle verwachtingen. Uitgerekend de zoon van de hoveling wordt genezen. De hoveling, knechtje van Herodes die de Romeinen als vazalkoning in Palestina hadden aangesteld. In plaats van het eigen volk te helpen, helpt Jezus de gehate vijand, de bezetter, de onderdrukker. Maar de hoveling kwam tot geloof. Hij en al z'n huisgenoten kregen een andere basis voor hun leven, de basis van onbaatzuchtige liefde die alle tegenstellingen overwint.

b) Petrus

Ook Petrus krijgt een lesje, dat het christelijk geloof verder reikt dan de grenzen van de eigen cultuur, opvoeding en geloof. Nooit zou hij als wetsgetrouwe Jood niet-kosher, onrein voedsel, tot zich nemen. De Joodse spijswetten stammen uit de tijd van Mozes en de jarenlange woestijnreis vanuit Egypte naar het beloofde land. Daar waren de spijswetten van levensbelang, want nomaden in de hete woestijn moeten voorzichtig zijn met voedsel. Dat ze van kracht bleven lang nadat het volk Israël zich in het beloofde land had gevestigd, kwam ook omdat er in die spijswetten enorm veel respect zit voor het leven en eerbied voor de Schepper van alle leven. Dat respect, die eerbied zijn belangrijker dan de spijswetten zelf. Dat blijkt wel als Petrus in een visioen allerlei onreine dieren op een groot laken uit de hemel krijgt aangeboden als voedsel. Als de Geest hem opdraagt te eten, komt hij in een heftig psychologisch conflict. Misschien is het zo iets als een trouwe kerkganger, die te horen krijgt dat hij niet persé elke zondag naar de kerk hoeft om God te ontmoeten. Dat kan ook in het bos, op het strand of elders in de natuur.

c) Multiculturele contacten

Waar het in het visioen om gaat, is de boodschap dat geen enkele cultureel bepaalde gewoonte heilig en altijd geldig is, want dan zouden culturele of traditionele tegenstellingen nooit overwonnen kunnen worden. Het respect en de eerbied voor de Allerhoogste gebieden juist dat je je eigen tradities wat gaat relativeren om de ander met andere tradities te kunnen ontmoeten

en in contact te brengen met de onbaatzuchtige liefde van God die alle tegenstellingen overwint. Dat doet Petrus en zo kan hij zonder problemen het huis binnengaan van Cornelius de heidense Romeinse hoofdman en van zijn gastvrijheid genieten.¹⁵ Ook aan niet-Joden wordt de Heilige Geest geschonken, ook zij horen bij het Koninkrijk van God, waar vrede heerst en waar onbaatzuchtige liefde mensen heel maakt en bij elkaar brengt. ‘Als God’, zegt Petrus, ‘hun wegens hun geloof in de Heer Jezus Christus hetzelfde geschenk wilde geven als ons, hoe had ik Hem daarvan kunnen weerhouden?’ En Cornelius werd gedoopt samen met zijn hele huisgezin.

Joden, Grieken, Romeinen, via Jezus hebben ze allemaal toegang tot de Allerhoogste God, die alle verstand te boven gaat en boven alle culturele en traditionele tegenstellingen staat die mensen van elkaar scheiden. Zijn liefde brengt al die mensen samen in de gemeente van Christus. Een liefde die haaks staat op het denken in machtsstructuren, verdeel en heers principes, controle en oorlog, die mensen uit elkaar jagen in plaats van samenbrengen. In Kana, in Caesarea, in Judea, in Antiochië, op Cyprus, in Foenicië overal ontstaan gemeentes van Christus die groeiden en bloeiden en elkaar ook gingen ondersteunen met een onbaatzuchtige liefde, die kenmerkend was voor het christelijk geloof.

Gevulde vrijheid

We hebben de doden, die hun leven gaven voor onze vrijheid, weer herdacht met een indrukwekkende 4 mei viering. We hebben het feest van de bevrijding uitbundig gevierd. Maar wat is vrijheid eigenlijk? En wat is vrede? Is vrede afwezigheid van oorlog? Is vrijheid afwezigheid van onderdrukking? Dan zijn het lege begrippen, die nog gevuld moeten worden. Welnu, hoe kun je die leegte beter vullen dan met onbaatzuchtige liefde, die het christelijk geloof nu eenmaal eigen is? Niet langer denken in hokjes. Het vijandsdenken overwinnen. De ander belangrijker vinden dan je zelf. Jezelf durven zien als kind van God, als iemand die er ook mag zijn. Open staan voor een nieuwe basis voor je leven, die wordt gekleurd door de liefde van God. Dankbaar zijn voor alle nieuwe perspectieven en kansen om die liefde in praktijk te brengen – in woord en daad. Niet zo gemakkelijk allemaal maar wel eigen aan het christelijk geloven.

Wat ik zo bijzonder vind aan het christelijk geloof, zoals we dat zich in de Bijbel zien ontwikkelen, is de grote mate van vrijheid als het gaat om regeltjes, conventies, tradities en wetten. Ze worden niet helemaal afgeschaft of

---

¹⁵ Zie Handelingen 10

overboord gegooid, maar de scherpe kantjes worden er wel afgehaald. Geen enkele regel die mensen hebben bedacht is heilig, geen enkele wet voor altijd en eeuwig het hoogste goed. Belangrijker dan alle wetten en tradities die mensen van elkaar scheiden is het om God lief te hebben boven alles en de naaste – wie dat dan ook maar is – als je zelf. Het is een hele stap die je in geloof moet zetten om niet je laatste zekerheid uit je eigen tradities en gewoontes te peuren. Boven elke menselijke beperktheid uitstijgen, je laatste zekerheden in vertrouwen in handen te leggen van de Allerhoogste God, die Jezus zo dicht bij mensen heeft gebracht. En dan: je door Zijn Geest laten leiden naar Zijn Koninkrijk. Het Koninkrijk van God, waar alles anders is, waar vijanden vrienden worden, waar de ander onbaatzuchtig wordt ondersteund, waar economie waarde toevoegen betekent in plaats van hebzuchtig graaien, waar de vrijheid met liefde wordt gevuld. In die eerste gemeentes van Christus was dit gewoon dagelijkse werkelijkheid. Een heel avontuur, maar het werkte echt.

Zou het ook nu nog kunnen werken? Ik denk het wel. Maar dan moet geloof wel echt vertrouwen worden, dat zich vertaalt in daden van onbaatzuchtige liefde in een onzekere werkelijkheid, binnen en buiten de gemeente, daar waar de Geest je leidt. Dat er dan wonderen kunnen gebeuren is een ding dat zeker is. Laat je leiden, laat je verrassen, wees flexibel, ga het avontuur aan en durf te geloven dat je een zegen kunt zijn voor iedereen, die je tegenkomt op jouw weg naar het Koninkrijk van God.

Handelingen 28, het wonder van de liefde

Thema: Dankbaar voor de Joodse vasthoudendheid aan het mysterie (Handelingen 28,23-28) Ze maakten een afspraak en kwamen op de vastgestelde dag in groten getale naar hem toe. Van de ochtend tot de avond legde Paulus getuigenis af en sprak hij uitvoerig met hen over het koninkrijk van God, terwijl hij hen op grond van de Wet van Mozes en de Profeten voor Jezus probeerde te winnen. Sommigen lieten zich overtuigen door zijn woorden, maar anderen bleven ongelovig. Ze werden het niet met elkaar eens en gingen uiteen, maar niet voordat Paulus nog een laatste woord had gesproken: 'Volkomen terecht heeft de heilige Geest bij monde van de profeet Jesaja tegen uw voorouders gezegd: "Ga naar dat volk en zeg: 'Jullie zullen goed luisteren maar niets begrijpen, en jullie zullen goed kijken maar geen inzicht hebben. Want het hart van dit volk is afgestompt, hun oren zijn doof en hun ogen houden zij gesloten. Met hun ogen willen ze niets zien, met hun

oren niets horen, met hun hart niets begrijpen. Want anders zouden ze tot inkeer komen en zou ik hen genezen.’” U moet dan ook weten dat God deze boodschap van redding al aan de heidenen bekendgemaakt heeft; zij zullen wel luisteren.’

Pinksteren, het Joodse Wekenfeest

De liefde van God laat zich niet aan banden leggen. Het is net een veenbrand. Als je hem hier geblust hebt, gaat hij ondergronds verder en komt op een heel andere plek weer naar boven. Pinksteren. Het Joodse Wekenfeest. Op de vijftigste dag na Pasen werd door de Joden herdacht, dat God hen naar beloofde land had gebracht onder leiding van Mozes, die ook de wil van God in de vorm van tien geboden op twee stenen tafelen had ontvangen. Maar vooral werd op dat feest de Heer geloofd en geprezen, dat ze het in dat beloofde land goed hadden gehad. Ze mochten leven van de opbrengst van akker en wijngaard en de Heer had hen de Torah gegeven als handleiding om elkaar een goed leven te bezorgen. Op het joodse Paasfeest wordt de Uittocht uit Egypte herdacht. Op het Wekenfeest – zeven keer zeven weken daarna – viert men uitbundig en dankbaar, dat het leven dat de goede God ons geeft met land en geboden een goed leven is; overvloedig en gezond, warm en liefdevol. En ook al is het vaak fout gegaan in de geschiedenis van het volk Israël, de Heer heeft hen altijd bewaard in de palm van Zijn hand en hen nooit laten vallen.

Pinksteren, de verschijning van de Heer

Overall in de Bijbel, waar de Allerhoogste God van hemel en aarde aan mensen verschijnt, gaat dat gepaard met heftige natuurverschijnselen. Donder en bliksem, aardbevingen, hevige stormen, enzovoort. Wind en vuur zijn de herauten, die de komst van de Heer aankondigen. Dat gebeurt natuurlijk om de grootheid van God te onderstrepen, maar Hij wordt er niet mee vereenzelvigd. Hij staat er boven. Hij verschijnt in de stilte, aan Elia in het gefluister van een zachte avondbries, aan Mozes in de stilte van een bergtop. En in beide gevallen onttrokken aan het zicht. Want wie kan de Allerhoogste God zien en daarbij in leven blijven? In het Pinksterverhaal van Handelingen wordt de komst van God opnieuw aangekondigd door wind en vuur. Onttrokken aan het directe zicht geven Vader en Zoon zich aan de mensen als de Heilige Geest, die ook wel Trooster wordt genoemd en die de mensen zal leiden op de weg naar het Koninkrijk van God.

Het uiteengaan van Joden en Christenen

We hebben in het boek Handelingen gezien wat dit allemaal voor gevolgen heeft gehad. Snelle groei van de christelijke gemeente in het begin in Jeruzalem, waar sowieso alle belangrijke gebeurtenissen rond Jezus zich hadden afgespeeld. Dan ook weerstand, omdat die christenen wel erg vrij met de Joodse inzettingen en geboden omspringen en de Torah, de wet, niet erg serieus lijken te nemen. Vervolgingen zelfs. Maar overal duiken nieuwe gemeentes van Christus op, tot ver buiten de grenzen van het beloofde land. Niet te stuiten, niet te stoppen. Het christelijk geloof groeit uit tot een beweging waar rekening mee moest worden gehouden, met eigen rituelen, gewoontes en gebruiken, en met een geheel eigen visie op God en zijn verbond met mensen. Dat nieuwe verbond werd gebaseerd op een liefde, die niet meer exclusief voor het Joodse volk gold, maar via Jezus voor de hele mensheid werd bestemd. En daar gaan de wegen van Joden en Christenen uiteen. Paulus heeft er tot aan het eind van z'n leven in Rome van alles aan gedaan om ze bij elkaar te houden. Het mocht niet baten. Er kwam een definitieve breuk, die veel ellende heeft veroorzaakt tot op de huidige dag.

Dankbaar voor de Joodse vasthoudendheid aan het mysterie

Was die breuk nou echt onherstelbaar? Ik denk het wel. En ergens mogen we daar wel heel dankbaar voor zijn, want door de Joodse vasthoudendheid is er iets heel waardevols bewaard gebleven wat met God te maken heeft. Joden en niet-Joden spraken verschillende talen. Het Hebreeuws van de Joden verschilt bijna totaal van het Grieks, de voertaal in de moderne wereld in de tijd van het Nieuwe Testament. Gaat het in het Hebreeuws om het horen – hoor Israël de Heer is onze God – in het Grieks gaat veel meer om zien – zo komt ons woord theorie van het Griekse *theorein*, dat zien betekent. Maar dat betekent, dat je op een totaal verschillende manier tegen de wereld en tegen God aankijkt.

In de Joodse beleving is God altijd aan het directe zicht onttrokken. Je mag zijn liefde in je leven ervaren en delen met anderen, je zult Hem nooit op wat voor manier dan ook volledig kunnen begrijpen of alleen maar voor je eigen voordeel gebruiken. De Allerhoogste God staat dan ook boven alle tegenstellingen die mensen tussen elkaar optrekken. Bij Jeremia zagen we de omslag plaatsvinden van twee wereldbeelden, van de mythische vruchtbaarheidsgodinnen naar de rationele oorlogsgoden, een omslag die hele volkeren, beschavingen en culturen in z'n greep kreeg en op oorlogspad stuurde. Denk niet, zegt Jeremia, dat dit iets met de God der vaderen te maken heeft. Hij staat boven alle machten, krachten, goden en godinnen in de hemel en op

aarde. Hij wil, dat mensen in liefde met elkaar leven en zich niet de ellende van een oorlog op de hals halen. Aan de Joden en het Oude Testament hebben we dan ook ons bewustzijn van het mysterie van Gods liefde te danken, van vrede die alle verstand te boven gaat, van geborgenheid in de chaos, van leven in de dood.

De Grieken waren volgens de Joden een beetje teveel bezig met wat het oog kon zien, of het verstand beredeneren. En als je dat doet, dan verlies je het gevoel voor het echte mysterie, voor de onovertroffen grootheid van de Eeuwige, voor de liefde die al het kwaad overwint. Ze zagen dan ook met lede ogen aan dat het christelijk geloof, dat zich toch echt wel op de Heilige Schrift baseerde, in de Griekse wereld opging. Dat moest een keer fout gaan. En inderdaad de westerse cultuur, die zich op basis van het Christendom heeft ontwikkeld, is erg bezig geweest met wetenschap en techniek, politieke macht en militaire inmenging. Dat begon al met de Romeinen en het ging met de kruistochten gewoon door tot in onze tijd toe. Irak krijgt weer heel wat te verduren de komende maanden. Zelfs de kerken hebben geen pais en vree onder elkaar. Wat heeft dat allemaal nog met het evangelie te maken? met begaan zijn met het lot van de onderdrukten en allerarmsten, zoals Jezus dat verwoordde; met de God, die Jezus uit de dood heeft opgewekt en die iedereen een goed en zinvol leven geeft door Zijn liefdevolle Geest, zoals de apostelen op de Pinksterdag uitriepen; met de gemeente van Christus als afspiegeling van het Koninkrijk van God, waar geen tegenstellingen meer zijn en vijanden elkaar op handen dragen, zoals Paulus het voor zich zag?

Het wonder van de liefde

Ik vind het eigenlijk een Godswonder dat de Pinksterboodschap niet is verstomd. Ik bedoel, Paulus moest zoveel weerstand van alle kanten overwinnen. Dat was trouwens niet alleen maar negatief. Hij zelf werd er een stuk sterker van net zo als de blijde boodschap, die hij in steeds hogere regionen van de bestaande machtsstructuren mocht brengen. In onze tijd ligt het met die weerstand toch anders. Ik denk, dat we aan de vooravond staan van enorme veranderingen. Het geloof in ons westers christelijke rationele wereldbeeld is aan het verdwijnen. We worden ons steeds meer bewust van de beperkingen van ons verstand. Er is meer tussen hemel en aarde dominee, hoor ik vaak mensen zeggen, meer dan onze ogen kunnen zien en ons verstand kan beredeneren. In Amerika is een grote anti oorlog beweging op gang gekomen. Er is weer aandacht voor menselijkheid, zelfs liefde op de werkvloer, we maken ons druk om duurzaamheid en de zorg voor het milieu. Wetenschap en techniek zijn belangrijk, maar we beginnen ook te begrijpen,

dat we met onze theoretische kennis niet alles kunnen controleren en ook niet de vrede op aarde hebben kunnen brengen. Daar is meer voor nodig. Een liefdevolle God bijvoorbeeld, die met zijn Heilige Geest mensen bij elkaar brengt in plaats van ze in angst en beven uit elkaar te jagen.

Misschien is het pas in onze tijd, dat we de Pinksterboodschap echt kunnen gaan begrijpen. De liefde van God laat zich niet aan banden leggen. Als door Jezus Zijn Heilige Geest gaat werken, dan worden mensen heel gemaakt. Dat geldt op grote en op kleine schaal. Met al ons zien en daarop volgend wetenschappelijk en technisch inzicht hebben we in de westerse cultuur grote dingen tot stand gebracht. Nu is de tijd rijp dat we ook gaan horen wat de Allerhoogste ons te zeggen heeft: heb God lief boven alles en je naaste als jezelf. Op kleine schaal betekent dat, dat je wat jij kreeg aangereikt ook aan een ander kunt. En op grote schaal betekent het, dat we al die technische hoogstandjes niet alleen maar voor ons zelf moeten houden, maar de allerarmsten er ook van moeten laten mee profiteren. Dan krijg je heel andere verhoudingen in de wereld, die God zo lief heeft. Het verlangen ernaar in de brede cultuur wordt steeds sterker. Zou dan het Messiaanse rijk aanbreken? Misschien niet direct maar als gemeente van Christus werk je er toch van harte aan mee lijkt me zo. We hebben in ieder geval een Heilige Schrift waarin horen en zien, Joden en Christenen, Hebreeuws en Grieks, Oude en Nieuwe Testament – ondanks alles – één liefdevol geheel vormen. En die bron bevat een boodschap waar de hele wereld om zit te springen op het moment.

Gebed

Lieve God,

Wij danken U, dat U als dragende kracht achter Uw schepping en de geschiedenis van de mensheid daarin blijft staan. Dank U wel voor Uw woord, waarin U ons telkens weer oproept tot vrede, vreugde, menselijkheid, ook en vooral als we moeten leven in onmenselijke systemen van onderdrukking en terreur. Dank U wel dat Uw oproep tot liefde altijd van kracht is gebleven en zal blijven. En help ons om daar iets van in praktijk te brengen voor iedereen die ons pad kruist. Dichtbij in eigen kring en ook daar buiten. Bewaar ons voor de bekrompen kortzichtigheid, waarin het zicht op de medemens verloren gaat en stel ons in de ruimte van de liefdevolle gemeenschap, die de hoop levend houdt en mensen tot hun recht doet komen.

Heer wees met allen die het moeilijk hebben in de warboel van de tijd. Het verlangen wordt aangewakkerd, maar de harde werkelijkheid stelt het

onvervulde van dat verlangen vaak haarscherp aan de kaak. God kom met Uw warme glimlach en verzacht de pijn, waar die ook maar vandaan komt en hoe die ook maar is ontstaan. Wees daarom met ons als we stil worden voor U. Spreek tot ons hart lieve God, wij willen luisteren ...

4 Zoeken naar hoop ...

In dit artikel wil ik als afsluiting van de serie preken over het Nieuwe Testament vooral vooruit kijken naar hoe het evangelie in de Griekse wereld is ontvangen en verwerkt. Voor mij is de ontwikkeling van het Westers denken zelf belangrijk, omdat daarin een omslag zichtbaar wordt van een zelfde gewicht als de omslag van het mythische naar het rationele wereldbeeld in de tijd van Jeremia.

Van een mythische naar een rationele wereld

In de preken over Jeremia zagen we de omslag van het mythische wereldbeeld (chakra 2) naar het rationele wereldbeeld (chakra 3) die het Astijdperk (het millennium vóór Chr.) bezighield. De overgave aan de krachten en machten die de natuur bepaalden, vruchtbaarheidscultus en godinnenverering verloor haar leidende positie. Ze maakte plaats voor rationele kennis van en controle over die natuurwetten voor eigen voordeel, het ontstaan van de grote beschavingen gebaseerd op overproductie in de landbouw, de vereering van oorlogsgoden en het inzetten van legers om de eigen heerschappij te consolideren en uit te breiden.

In het Westen bleef Egypte met de Nijl als levensader voor de landbouw een constante macht, waar rekening mee moest worden gehouden. In het Oosten wisselden de wereldmachten elkaar af. Dat begon in Mesopotamië - het gebied tussen de rivieren de Eufraat en de Tigris - met Assyrië, dat door Babylonië werd onttroond, vervolgens namen de Perzen de heerschappij over tot de Grieken met Alexander de Grote een wereldrijk stichten van een ongekeerde omvang. In de tijd van Jezus was de Griekse cultuur – hellenisme, gnostiek - wijd en zijd verspreid en ook de Romeinen, die de Grieken waren opgevolgd, hadden er veel van overgenomen en er eigen namen aan gegeven. Zij breidden het gebied waarover zij macht uitoefende nog verder uit en werden daarbij geholpen door de oost-west hoofdas van Eurazië die we bij Jared Diamond hebben leren kennen.

In Griekenland zelf was tijdens het Astijdperk ook van alles gebeurd. De zogenaamde natuurfilosofen - die voor Socrates leefden in de zesde eeuw vóór Chr. - begonnen de mythische verhalen, zoals ze nog door Homerus waren opgetekend, in twijfel te trekken. Ze gingen zelf nadenken over de wetmatigheden in de natuur. En daarmee was het westerse denken binnen het rationele wereldbeeld in feite geboren. Je kunt het westerse denken in

drie periodes opdelen - premodern, modern en postmodern - die steeds in gang worden gezet door allerlei nieuwe ontdekkingen in de natuurwetenschap. Ik zal hier deze ontwikkelingen in een paar grove lijnen schetsen. Voor een meer gedetailleerd beeld van deze – best wel ingewikkelde - materie kun je terecht in hoofdstuk 2 van *A Quest for Hope*¹⁶.

Het westers denken is voor een belangrijk deel gebaseerd op en beïnvloed door het oude Griekse denken, dat de nadruk legt op het zintuig *zien*. Het Griekse woord *theorein*, waarvan ons woord theorie is afgeleid, betekent ‘zien’. Kennen is in de eerste plaats een kwestie van zien, om te beginnen in de concrete ruimte, daarna in abstracte vormen en ideeën. Via het Christelijk geloof is er ook een belangrijke Bijbelse invloed geweest. Maar het Hebreeuwse horen heeft het Griekse zien nooit kunnen overvleugelen. Het Nieuwe Testament was immers ook in het Grieks geschreven ...

Het Westers denken

a) Premodern, tweeduizend jaar ‘Entdeckungsfreude’

De oude Griekse natuurfilosofen hebben zich nooit de vraag gesteld hoe alles ooit was begonnen. Zij beperkten zich tot de zichtbare en denkbare werkelijkheid en vroegen zich af hoe die in elkaar zat. Ze waren er al achter dat de aarde een bol was en dachten dat alle sterren en planeten om de aarde circelden. Ze leefden in een geocentrisch wereldbeeld – de aarde is middelpunt van het universum en alles draait daar om heen. En dat is altijd zo geweest. Er was ook maar één logisch systeem, de *logos*, waar men in leefde. De *logos*, het Griekse woord voor ‘woord’ is de logische ruimte van de waarheid, waarin zeggen en zijn één zijn. Als je iets zegt wat in de werkelijkheid niet bestaat, dan lieg je. Bestaat het wel dan spreek je de waarheid. Je kunt in dit logische systeem wel vragen ‘wat is de waarheid?’, maar niet ‘wat is waarheid?’ In het geocentrisch wereldbeeld met de *logos* als uniek logisch systeem was men één met het universum, leefde men in de waarheid en die waarheid was bereikbaar als de menselijke ratio correct werd gehanteerd. Niet alles was al duidelijk maar zou dat zeker worden. En de moraal, dat wil zeggen een deugdzaam leven – *alètheia* – zou daar een handje bij helpen.

---

¹⁶ Zie: J.C. Vaessen, *A Quest for Hope, searching for ways out of postmodern nihilism*, hfd 1, Groningen, 2009

Met zijn kennen en deugdzaamheid gaat de mens grenzen verleggen, steeds nieuwe werelden ontdekken en de vreugde daarvan ervaren.

Het oude logische systeem van de *logos* was een gesloten systeem, waarbinnen alles geacht werd te gebeuren. Het gaf op die manier een zekere veiligheid en geborgenheid aan het denken, doen en geloven, want ook de goden opereerden binnen dit systeem. Het Johannes evangelie stelt in z'n aanhef Christus zelfs voor als de *Logos*. Natuurlijk functioneert dit logische systeem binnen het rationele wereldbeeld met z'n nadruk op analyseren, wil opleggen, controle uitoefenen en oorlogvoeren, waardoor veel is geleden en gemarteld. Maar dit gebeurde wel allemaal binnen een voor de mens 'overzichtelijk' denkkader, waarin kennen en zijn op z'n minst de hoop op een betere toekomst mogelijk maakten.

De natuurfilosofen gingen dan ook wezenlijke vragen stellen over de werkelijkheid. Is er een onveranderlijke oersubstantie of oervorm, alleen bereikbaar met de ratio, en zijn de veranderingen slechts illusies van de zintuigen? Of kun je de zintuiglijke waarnemingen wel vertrouwen en is er niets onveranderlijk, 'stroomt alles'¹⁷? Hier heb je de vraag die de westerse filosofie tot nu toe heeft beziggehouden en waarvan de uitkomsten nu bekend staan onder de namen logisch en empirisch positivisme (Wittgenstein I en II). Andere oude Grieken combineren beide standpunten op een meer dialectische manier - zoals Hegel later zou doen - en zeggen: er zijn vier oervormen namelijk de vier elementen en deze vormen de basis van een voortdurend dynamisch ontwikkelingsproces van verbinden en ontbinden, waardoor steeds weer iets nieuws ontstaat. Nee, zegt weer een ander, alles is opgebouwd uit de kleinst mogelijke, niet verder te splitsen deeltjes - a-toom = ondeelbaar - en legde zo de basis voor de nucleaire fysica.

Wat je dus ziet is dat alle moderne vragen al 2500 jaar geleden opkwamen bij de oude Griekse denkers. Socrates, Plato en Aristoteles bouwden hierop voort en ook de christelijke kerkvaders voelden zich thuis in dit denkkader en konden er gewoon op voortborduren. Hierin komt verandering als met Copernicus rond het jaar 1500 het westerse denken een belangrijke ommekeer ondergaat dat het moderne tijdperk inluidt.

b) Modern, vijfhonderd jaar twijfelen

Na de donkere middeleeuwen, gedomineerd door machtsstrijd, oorlog en bijgeloof, bracht de Renaissance de oude Grieken weer terug in de belang-

---

¹⁷ *Panta rei*, zoals Heraclitus stelde

stelling. De natuurwetenschap had nu echter de beschikking over betere meetinstrumenten en men kwam er al snel achter, dat afstanden tussen de planeten van een heel andere orde waren, dan altijd was gedacht. En niet de aarde, maar de zon is middelpunt van het universum. Het geocentrisch wereldbeeld wordt vervangen door het heliocentrisch wereldbeeld. De aarde is z'n centrale positie kwijt. Maar in dat geval is ook de mens naar de marge verdreven.

Iemand als Descartes gaat daarom systematisch aan alles twijfelen om te ontdekken wat je nog als 'waar' kunt bestempelen. Er was maar één ding, dat hij niet kon betwijfelen, namelijk het feit dat hij twijfelde: *cogito ergo sum* – ik denk, dus besta ik. Het individuele bestaan wordt daarmee gebaseerd op het subjectieve denken. Maar hoe kun je dan nog algemene uitspraken doen over de werkelijkheid als geheel? Alleen als er zoiets bestaat als een universeel subject. Kant heeft nog geprobeerd iets dergelijks te verdedigen en daarop de objectieve kennis te baseren, maar is daarin mislukt. Er bestaat niet zoiets als een universeel subject, want ieder mens is nu eenmaal verschillend. Dat geldt al binnen culturen, maar natuurlijk helemaal als we het over verschillende culturen hebben.

Het gevolg is dat in principe iedereen z'n eigen waarheid kan hebben. En nu wordt de vraag 'wat is waarheid?' wel actueel. Er worden in het moderne tijdperk hele reeksen logische modellen ontwikkeld, die allemaal hun eigen waarheid vinden en verkondigen. Dat gaat van de eenheid van zeggen en zijn, de - premoderne - correspondentietheorie, tot het volledig loslaten van het verband tussen taal en werkelijkheid, de – postmoderne - deflatietheorie. In de correspondentietheorie is zekere kennis over de zintuiglijk waarneembare werkelijkheid en daarbuiten mogelijk. In de deflatietheorie verwijst kennis uitgedrukt in taal niet eens meer naar de concrete of denkbare werkelijkheid en wordt daardoor ook niet meer gecorrigeerd. Waarheid is op die manier op z'n best een puur individuele zaak geworden en op z'n slechtst een complete illusie. Een voor mijzelf belangrijke tussenpositie neemt de dialectische kentheorie in. Daarin bestaat er wel zoiets als waarheid, maar die is altijd groter dan de mens kan bevatten. Groei blijft dus altijd mogelijk, omdat ook voor het 'ondenkbare' een plekje blijft ingeruimd. In de twintigste eeuw draait de filosoof Heidegger het *cogito* van Descartes dan ook om. Aan het kennen wordt volgens Heidegger veel te veel gewicht toegekend. Niet het kennen is de basis van het bestaan, maar het bestaan maakt kennen mogelijk. Daarmee komt ook de moraal, verantwoordelijkheid voor een zinvol bestaan, verantwoorde omgang met kennis, weer in beeld.

c) Postmodern, enkele decennia chaos en verwarring

Opnieuw is het de natuurwetenschap die een nieuw tijdperk inluidt. Met de Hubble telescoop werd het mogelijk om voorbij ons eigen zonnestelsel te kijken. Men kwam er achter dat er vele zonnestelsels zijn in het universum en dat niet één ervan als centrum fungeert. Het heliocentrisch wereldbeeld is dus ook achterhaald en wordt vervangen door wat ik voorlopig maar even het non-centrisch wereldbeeld noem. Quantum mechanica en chaos theorie maken duidelijk hoe twijfelachtig de status is van objectieve, zekere kennis. De hele mens – en niet alleen zijn ratio – komt weer in beeld, maar wat is nog de grond waarop hij z'n leven op een zinvolle manier kan inrichten?

De postmoderne – veelal Franse – filosofen zijn hier uitermate sceptisch en uitgesproken negatief. Voor Derrida is elke grond voor waarheid en algemeen geldende kennis gewoon verdwenen. Alles wat wij in het westers denken hierover hebben bedacht en geconstrueerd moet worden gedeconstrueerd. Als er al zoiets als waarheid is, dan is dat compleet anders dan wij ooit hebben bedacht. Lyotard richt zich meer op de moraal en is nog negatiever. Moraal is volgens hem 'een wolk van terreur die zich verbergt in het transparante blauw van de taal'. Als waarheid en moraal illusies zijn, dan is de hele werkelijkheid en het leven daarin een chaos geworden zonder enige zin. Het westerse denken kraakt en bezwijkt onder z'n eigen imposante gewicht ...

Een uitweg uit het postmoderne nihilisme

In het postmoderne nihilistische wereldbeeld valt gewoon niet te leven en je ziet dan ook vele reacties hierop verschijnen. Fundamentalisme, terugvallen op de oude zekerheden en die met hand en tand verdedigen is er één van. Dat gebeurde ook in de tijd van Jeremia en het bracht helemaal niks. Ik ga daarom voor een ander optie.

Op zich vind ik de postmoderne kritiek op het westers denken uitermate waardevol, hoewel ik het met de *conclusies* van met name Lyotard absoluut oneens ben. Voor mij is het duidelijk, dat we op zoek moeten naar alternatieven voor de westerse manier van het omgaan met de werkelijkheid als geheel en daarbij kan Howard Gardner helpen. In de westerse cultuur wordt namelijk het ruimtelijke en het logisch mathematische inzicht gebaseerd op het zintuig 'zien' het meest geprefereerd. Een slimme meid is op haar toekomst voorbereid en kiest exact. De technische banen en de exacte wetenschappen genereren nog steeds de meeste status en de hoogste honoraria in onze maatschappij. Als je echter één zintuig met de bijbehorende soorten in-

zicht boven alle andere stelt, dan pleeg je al een soort terreur ten opzicht van je eigen menselijke brein. Daarin heeft Lyotard wel gelijk. De vraag is alleen hoe ga je daarmee om?

Je kunt bij de pakken neer gaan zitten, zo van: het is nou eenmaal niet anders. Maar je kunt ook zeggen: kennelijk is zo'n voorkeursbehandeling een cultureel bepaalde zaak en dus moet het mogelijk zijn om voor een andere opstelling te kiezen. Ook de andere zintuigen op waarde schatten en laten meedoen is dan van levensbelang. Het Hebreeuwse horen bijvoorbeeld, dat het taalkundige en het muzikale inzicht ondersteunt. Maar ook het persoonlijke inzicht van Oud Oosterse chakra-systeem is waardevol. Een heel mens worden, voor wie alle zintuigen van gelijk waarde zijn en elkaar aanvullen, dat is eigenlijk het ideaal van het christelijk geloof zoals dat wordt uitgedrukt in de evangeliën. Maar als alle zintuigen van gelijke waarde worden geacht te zijn, dan geldt dat ook voor de culturen, die bepaalde zintuigen en de soorten inzicht die ermee samenhangen, prefereren. En als alle culturen en wereldreligies elkaar op deze manier gaan benaderen en waarderen, dan komt de wereldvrede een stuk dichterbij. Het tijdperk van de liefde, Aquarius, komt in zicht.

Het evangelie van het grote liefdegebod trekt de wijde wereld in, als eenmaal de canons van Oude en Nieuwe Testament zijn afgesloten en - in het Christelijk geloof - tot een nieuwe eenheid zijn samengevoegd. Wat ik met de preken over *Tenach* en *Eu-angelion* heb willen laten zien, is de ontwikkeling van het liefdegebod door de eeuwen en culturen heen binnen de ontstaansgeschiedenis van de Heilige Schrift. Dat is allesbehalve een statische aangelegenheid geweest. Het geloof is er altijd in beweging geweest en kreeg steeds meer inhoud naarmate de wereld van de gelovigen groter werd.

Die beweging houdt niet op, als het 'heilig document' eenmaal tot tekst is gestold. In de Joodse wereld gaat de traditie verder in de rabbijnse literatuur (*Mishna* en *Talmoed*) en in de Christelijke wereld in de teksten van kerkvaders en concilies. Vooral de laatsten zijn interessant, als het gaat om het zoeken naar nieuwe vormen van geloven en denken, waarin twee totaal verschillende culturen – Hebreeuws en Grieks - bij elkaar komen. En ook nog steeds actueel, getuige het succes van Dan Brown's wereldwijde bestseller *De Da Vinci Code*. Kennelijk zijn we bij het instorten van ons geloof in het rationele wereldbeeld – voor een groot deel gebaseerd op het Griekse *theorein* – aan iets nieuws toe. Dat is voor mijn gevoel in de Bijbel al volop voorgekookt en in de Christelijke traditie doorworsteld. Op die worsteling, de worsteling in de Christelijke traditie van horen en zien, mystiek en rede, geloof en weten-

schap, wil ik in het laatste deel van mijn zoektocht naar een richting voor een Christelijk geloof in beweging - Messiaanse perspectieven - de aandacht richten. Zij is nog steeds gaande en wellicht is het mogelijk om daarin nieuwe wegen voor de hoop te ontdekken.

Deel 3 Messiaanse perspectieven

1 Abrahams erfenis

Een belangrijk thema in alle wereldreligies is de strijd tussen orde en chaos met daar achter of onder de strijd tussen goed en kwaad. In het oude China hadden we al het Taoïsme, dat de chaasmachten respecteerde en het Confucianisme, dat stond voor orde. De Hindoeïstische god Shiva verenigt de krachten van vernietiging en de wederopbouw in zichzelf. In het Babylonië van de zesde eeuw voor Chr. was er de godin Tiamat, die stond voor de chaos en de god Mardoek, die Tiamat in stukken scheurde en haar daarmee overwon. In het Perzische rijk kwam het Zoroastrisme op dat zich concentreerde op de strijd tussen de duisternis en het licht. Het oude Griekenland richtte zich meer op de strijd tussen de vergankelijkheid van de materie en de eeuwige, onveranderlijke kennis van de geest. In de Romeinse tijd was de Mythras-cultus belangrijk die veel belang hechtte aan de zon als overwinnaar van de duisternis. De gnostiek zal vooral op deze dualistische lijn verder gaan.

In Israël en in Egypte hield men zich ook met deze thema's bezig maar op een minder dualistische manier. In het oude Egypte was men vooral geïnteresseerd in de samenhang van dood en leven. En terwijl alle wereldreligies proberen om een manier te vinden, waarop de chaos kan worden beteugeld, het kwaad gecontroleerd en de duisternis verdreven, liet men in het oude Israël het mysterieuze karakter van beide zijden bestaan. De mens is niet in staat om het kwaad in z'n onpeilbare dieptes te kennen, laat staan op te lossen. Daartoe is alleen een nog groter mysterie in staat, namelijk dat van de genade en de liefde van JHWH, de Allerhoogste God van het kenbare en onkenbare universum.

Voorbij de strijd tussen orde en chaos zou je de strijd tussen goed en kwaad het centrale thema kunnen noemen van alle wereldgodsdiensten. Volgens de Franse filosoof Paul Ricœur spelen goed en kwaad een belangrijke rol in de menselijke wil, ratio en zelfs de taal, waarmee deze worden uitgedrukt, maar gaan daar ook aan voorbij. De diepere lagen van goed en kwaad die zich bevinden voorbij de taal worden ons door middel van allerlei symbolen aangereikt vanuit het zijn zelf. Taalschepping met behulp van levende metaforen probeert een weg te zoeken door deze mysterieuze werkelijkheid. Religies zou je kunnen zien als de realisering van het metaforisch potentieel

dat de symbolische werkelijkheid aanreikt¹⁸. Ongeveer zoals er oneindig veel verschillende soorten schepen zijn gebouwd om te varen op de onmetelijk diepe zee. Beide, symbool en metafoor, zee en schip, ontmoeten elkaar in een overgangsgebied, rond de waterlijn van het schip en blijven zo met elkaar verbonden. De oude betekenislagen van het symbool verdwijnen niet, maar verbinden zich met de jongere betekenislagen. Samen brengen ze de schepping van nieuwe metaforen op gang, zetten ze aan tot de bouw van nieuwe schepen waarmee nieuwe horizonten binnen bereik komen. De oude – vrouwelijke – symboliek heeft het tijdperk van de grote – mannelijke – beschavingen tot op de dag van vandaag overleefd, gewoon omdat het hier om oermenselijke drijfveren (of chakra's) gaat, die ieder mens nog steeds in zich heeft. En als je ze met liefde samenvoegt, dan ontstaat nieuw leven.

En zo vervolgen we onze reis, onze zoektocht naar nieuwe metaforen voor een behouden vaart op, een zinvol leven in zeeën van ellende en van diepe vreugde. In dit essay – met een wat langere omvang dan de artikelen - concentreren we ons op Abrahams erfenis, dat wil zeggen de wereldreligies van Jodendom, Islam en Christendom. Ik wil me eerst laten inspireren door een aantal vitale impulsen uit het Jodendom en de Islam. Daarna richten we de aandacht op een paar belangrijke ontwikkelingen uit de beginfase van de officiële Christelijke Kerk, waarin de thema's orde en chaos een grote rol spelen. Dat zijn a) de gnostiek en b) een paar grote concilies, waarin de belangrijke dogmatische beslissingen werden genomen inzake het Christelijk geloof. Met die bagage gaan we op zoek naar nieuwe wegen voor het Christelijk geloof.

Impulsen vanuit de verwante religies

Het Jodendom

Je zou in termen van Freud's dieptepsychologie kunnen stellen, dat de Westerse mens – vanaf de oude Griekse natuurfilosofen – het mysterie van het voor mensen 'onkenbare' naar het onderbewustzijn heeft verdrongen, waar het door het rationele bewustzijn werd getemd en bewaakt. Wat er nog van

---

¹⁸ Vgl. Paul Ricœur, *Interpretation Theory, discourse and the surplus of meaning*, Fort Worth (Texas, US), 1976, p. 69: 'Metaphors are only the linguistic surface of symbols and they owe their power to relate the semantic layer with the pre-semantic layers in the depth of human experience to the two dimensional structure of the symbol.'

het verdrongen mysterie naar buiten komt is gefilterd door het verstand. De rest blijft onbewust actief, dat wil zeggen op een ongecontroleerde en vaak negatieve manier van het machtswellustige ego. En ook op de macro-schaal van de cultuur als geheel zie je dat het verdrongen mysterie niet verdwenen is, maar zich zelf blijft aandienen. Als nu de grenzen van het kennen zo worden opgerekt als in de ontwikkeling van het Westerse denken gebeurd is, dan dringt het onkenbare zich als vanzelf op aan het verstand en wordt het kennen zelf een mysterie. De kurk is van de fles en de geest floept er uit. Negatief: het zwarte gat, angst en fundamentalisme; positief: nieuwe vragen, nieuwe spiritualiteit, nieuwe openheid voor andere culturen, nieuwe waardering van het mysterie.

Hebreeuws bewustzijn

Het laatste vind ik vooral in het Hebreeuwse denken terug. In plaats van het voor het verstand onkenbare mysterie naar het onderbewustzijn te verdringen wordt daar het mysterie gewoon vanaf het begin geaccepteerd en vormt een onmisbaar onderdeel van het menselijk bewustzijn. Het kwaad is een onpeilbaar mysterie, maar daar staat de liefde van God als een nog groter en krachtiger mysterie tegenover. Mensentaal is maar voor een deel in staat deze mysteries te bevatten en uit te drukken. Op dat vlak moet je dan ook bescheiden blijven. Genesis 1:1, 'In den beginne schiep de goden de hemelen en de aarde'. Grammaticaal onzinnig, maar toch bewust zo neergepend om het mysterie te respecteren.

Het Hebreeuwse werkwoord kent ook geen aparte vorm voor de tegenwoordige tijd, het heden wordt gezien als een overlapping van verleden en toekomstige tijd, die wel een eigen vorm hebben. Hier geen strakke structuur van werkwoordsvormen die de tijd vangen in een gesloten systeem, zodat je er controle over hebt. In het Hebreeuwse werkwoord stroom je mee met de tijd, die je verbindt met de prehistorie en de verre toekomst, ben je verbonden met het mysterie - niet als angstaanjagend monster, dat je zou moeten temmen en opsluiten maar als liefde van God, die het monster z'n tanden ontnemt. Het respect voor dit mysterie betekent ten diepste, dat je als mens geborgen bent bij God als het leven moeilijk is, als je dood gaat. Zonder die doodsangst kun je ontspannen leven en de liefde, die je krijgt, delen met iedereen die je tegenkomt. Daarom vormt 'Heb God lief boven alles en de naaste als je zelf' de kern van de Torah, de Joodse wet.

We vinden dit alles terug bij Rosenzweig en Lévinas. Voor Rosenzweig geldt - zoals we eerder zagen - dat we van de elementen *God, wereld* en *mens* in principe helemaal niets weten. Ergens ver terug in een proto-wereld

ligt hun oorspang en die onttrekt zich aan onze waarneming en voorstellingsvermogen. Hoe God het hele universum schiep vanuit het niets is en blijft een groot mysterie, waar we niet bij kunnen en waar we dan ook van af moeten blijven. Het gaat hier ook niet om een rationele constructie met lege concepten als het grote niets tegenover het 'al' dat de filosoof meent te kennen en daarvoor de prijs betaalt van de ontkenning van de dood. De dood valt niet te ontkennen, hij produceert ontelbare 'nietsen' en is als afschuwelijke onontkoombaarheid gewoon deel van onze werkelijkheid. In de Joodse beleving beginnen we met drie nietsen in een mysterieuze leegte, is ons een begin van onderscheid aangereikt en mogen we hopen op een beetje kennis van een werkelijkheid die we nooit helemaal zullen kennen.

Maar naast deze eerste driehoek van de Davidster is er een tweede, die de relaties tussen de elementen beschrijft. De relatie tussen God en wereld noemen we *schepping*, die tussen God en mens *openbaring*, terwijl de relatie tussen mens en wereld *verlossing* wordt genoemd. Als beide driehoeken in elkaar schuiven krijgen we de zeshoekige ster van de verlossing, ofwel de Jodenster. Deze ster verwijst niet naar het – vijfhoekige - pentagram van Venus en het heilig vrouwelijke, maar naar het mysterie van de liefde van God. Deze liefde brengt mensen, zelfs vijanden samen. Het licht in de ster is het eeuwig brandende vuur van het volk van God – zonder eigen land, zonder eigen taal, zonder democratische wet, niet de huidige staat Israël dus. Haar stralen gaan de wereld door als de boodschap van het Christendom.

Lévinas bouwt hierop verder door aandacht te vragen voor het gewelddadige en totalitaire karakter van het Westerse denken én zijn, doordat het het onkenbare mysterie buitensluit. Niet van binnenuit komt voor Lévinas de verlossing - de gerechtvaardigde roep om vrede en gerechtigheid - maar van buiten af. Ze verschijnt in de eerste plaats in de vluchtige beschuldigende blik van de gevangene die de gaskamer instapt. Staten bestaan bij de gratie van oorlog en doodslag. Maar de liefde van God gaat dwars door alle muren en grenzen heen die mensen tussen elkaar optrekken. Pas als je de beschuldigende blik ernstig neemt en je erdoor tot liefdevolle daden laat aanzetten, zal de liefde van God in je hart gaan stromen en je leven – en meer nog, dat van je medemens - goed maken. Die liefde komt van buiten (exterioriteit) uit een principieel onkenbare werkelijkheid binnen in de intiemste sfeer van je eigen bestaan (interioriteit). Lévinas heeft wel degelijk aandacht voor het goede leven in de intieme sfeer, maar de motor daarvan is de A/ander.

Nieuwe impulsen?

Wat ik zo mooi vind aan het Hebreeuwse denken is dat het niet uitgaat van de mogelijkheden en onmogelijkheden van de menselijke geest, maar van een werkelijkheid die daar ver boven uitgaat. Een mysterieuze werkelijkheid, zeker, maar het mysterie is er niet angstaanjagend zoals het noodlot in de Griekse tragedie, waarin overigens meer recht wordt gedaan aan het mysterie van het kwaad dan in de gnostiek ooit het geval is geweest. Het mysterie in de Hebreeuwse geest is vertrouwenwekkend en wel in de vorm van een liefdevolle God die met Zijn liefde het kwaad tenietdoet, met genade de zonde overwint, met ontferming zijn goed bedoelde schepping tot een mooie bestemming brengt, waarin vijanden elkaar met vrede groeten. Daar zitten voor mij de aanknopingspunten voor een heel nieuw tijdperk, waarin culturen van elkaar leren en elkaar verrijken, waarin mensen zichzelf zijn en juist daarvoor voor elkaar het goede doen. Een prachtige weg door het zwarte gat, dat ineens niet zwart meer is en ook geen gat, maar aangename grond van helende liefde.

Terug naar de Bijbel? Jazeker. Maar is dat dan ook niet een terugvallen op oude verloren gegane zekerheden en daarmee een nieuw soort fundamentalisme? Het kan gemakkelijk zo worden uitgelegd en daar schuilt een groot gevaar. Ik wil alleen niet terugvallen op oude zekerheden van rationele schema's maar vooruit kijken en de oude teksten op een nieuwe manier interpreteren. Als in de postmoderne kritiek die rationele schema's ontkracht worden, dan wordt het mogelijk om het Hebreeuwse denken op een vruchtbare manier te integreren in de Griekse rationele schema's, die we in het Westers Christendom zo gewend zijn. En dat betekent een nieuwe en belangrijkere status verlenen aan het mysterie van de liefde van God en daarmee vol goede moed de toekomst instappen en mooie dingen doen.

Een nieuwe mystificatie? Het lijkt er op, maar hoeft het niet te zijn. Het mysterie speelt weliswaar opnieuw een belangrijke rol, maar op een manier waarop de rationele schema's gerelativeerd en niet helemaal ontkracht worden. Ik versta onder mystificatie het bewust manipuleren van feiten en kennis om daarvan zelf beter te worden en wel ten koste van de ander. Levend vanuit het mysterie van de liefde van God ben je je bewust van de ontoereikendheid van alle kennis en deel je wat je aan kennis hebt met anderen, zodat we er allemaal beter van worden. Er is veel gaande in onze huidige wereld, cultuur en maatschappij. Sommigen zeggen zelfs dat er een nieuw tijdperk aankomt, Aquarius, waarin we ons niet meer laten leiden door machtswellust maar door de liefde. En inderdaad je ziet op het ogenblik overal mensen opstaan, die zich door de liefde laten inspireren, die uitgaan van het grotere goed van de gedeelde, dat wil zeggen dubbele, vreugde en die iets

willen betekenen voor de ander in plaats van er alleen maar zelf beter van worden. Maar we leven wel in een overgangstijd, waarin zelfs het mysterie wordt gemystificeerd. Hoe hou je dat nog uit elkaar? Is er een maatstaf om het negatieve en het positieve gebruik van het mysterie te onderscheiden. Ik denk het wel: de liefde. Maar die moet wel blijken, want aan de vruchten herkent men de boom. Voor mij is zij in ieder geval een fantastische bron van inspiratie, een bron van hoop voor de toekomst. En daarmee geef ik Paulus gelijk die zei, 'Zo blijven dan geloof, hoop en liefde, maar de meeste van deze is de liefde.'

De Islam

Het begrip Islam roept al snel associaties op met geweld en terrorisme. Ook al komen die associaties niet zo maar uit de lucht vallen – ook in het verleden is er net als in het oude Israël en het Christendom altijd wel één of ander verband geweest met oorlog, machtsstrijd en geweld – toch is er wel wat meer over de Islam te zeggen. De boeken van Karen Armstrong werken hier zeer verhelderend met name haar boek *Islam, geschiedenis van een wereldgodsdienst*¹⁹.

De Islam, enkele historische lijnen

De tijd waarin de profeet Mohammed leefde – zesde / zevende eeuw na Chr. - was chaotisch in die zin, dat er in de barre woestijn te weinig hulpbronnen waren om met z'n allen van te leven. Stammen waren gedwongen om op rooftocht te gaan en andere stammen van hun bezittingen te ontdoen om te kunnen overleven. Strijd, oorlog en geweld hoorden bij de basisprincipes van het leven en ook de profeet ontkwam daar niet helemaal aan (Mekka en Medina). Toch heeft hij z'n leven lang geprobeerd om een vreedzaam samenleven van de verschillende Arabische stammen te realiseren. Islam betekent overgave aan een goed en vreedzaam leven zoals Allah het had bedoeld en de profeet is daar - binnen de beperkingen van de gebroken werkelijkheid waarin we nu eenmaal leven – ook echt in geslaagd.

Na Mohammed's dood barst de strijd om zijn opvolging vrijwel meteen los. Verschillende kaliefen (opvolgers van Mohammed) worden vermoord, waaronder met name de vierde kalief Ali ibn Aboe Talib belangrijk zal worden. Er volgen burgeroorlogen (fitna) en ook hele Arabische landen buiten het Arabisch schiereiland worden gewapenderhand veroverd. In deze tijd ontstaan twee hoofdstromingen in de Islam, de Sunieten en de Sjiieten. Voor

---

¹⁹ Karen Armstrong, *Islam, geschiedenis van een wereldgodsdienst*, A'dam, 2005

de Sunieten is vooral de levenswijze van Mohammed leidraad voor het geloof en het dagelijkse concrete leven. De overgave aan een positieve moraal verankerd in een levensvatbare traditie (suna) daar gaat het om. Voor de Sjiïeten gaat het meer om de rechtmatige leider. Zij kiezen voor kalief Ali en noemen zich dan ook de Sjia i-Ali (de partij van Ali). Helaas Ali wordt ook vermoord en de tweede zoon van Ali, Hoessein, wordt tot kalief uitgeroepen.

Deze Hoessein wil geheel in de lijn van de profeet vrede stichten tussen de Arabische stammen. Hij gaat dan ook met een klein weerloos legertje op weg en ... wordt genadeloos afgeslacht. Nieuwe fitna's zijn het gevolg. De moordzuchtige kaliefen hadden zich geen waardige opvolgers van de profeet Mohammed getoond en daarom benoemden de Sjiïeten imams als geestelijk leider. Tegen het eind van de achtste eeuw roept de zesde imam de Sjiïeten zelfs op om zich volledig uit de wereldse politiek terug te trekken, omdat daar alleen maar ellende van kwam. Als de elfde imam in de gevangenis sterft dan duikt zijn zoon Aboe al-Kasin Mohammed onder om zijn leven te redden. Deze twaalfde imam staat bekend als de Verborgene Imam en zal voor de Sjiïeten van blijvende betekenis blijken.

Onderwijl breidde de wereldlijke macht van de Islam zich steeds verder uit. Verschillende kalief dynastieën – verbonden met de Sunieten - wisselen elkaar af, Omajaden, Abassiden, Seldjoeken, veroveren steeds meer gebied buiten het Arabisch schiereiland tot in Spanje, Egypte en Rusland toe. De Sjiïeten bleven in Iran. In de dertiende eeuw kwamen de Mongolen, nietsontziende veroveraars, die, als ze een land eenmaal in hun bezit hadden en de halve bevolking vermoord, de overgeblevenen vrijheid van godsdienst gaven. Op deze manier kwam de Islam dan ook in contact met landen in het verre Oosten, India, Pakistan, Afghanistan, waar weer een geheel eigen soort Islam ontstond. Na de zestiende eeuw werden de Mongolen afgelost door het Osmaanse Rijk dat zo'n beetje de hele Islamitische wereld bevatte, terwijl de Sjiïeten zich concentreerden in het Safawidische Rijk (het huidige Iran). In deze turbulente ontwikkeling ontstonden nog twee belangrijke Islamitische stromingen: de Soefi mystiek en de Falsafa filosofie.

Mystiek en filosofie

De Soefi mysticus Djalal-al-Din-Rumi moest voor het Mongoolse geweld vluchten van hot naar her en hij begon de Sjiïeten aardig goed te begrijpen als ze zeiden dat er van politiek en machtswellust niets dan ellende kwam. Tegelijkertijd kwam hij er achter dat de wereld toch groter was dan de Osmanen dachten en ging hij nadenken over de werkelijke zin van leven en religie, over goed en kwaad. Hij kwam er achter, dat er maar één betrouwbare

basis is in het leven, de goede God die alles goed had bedoeld, maar daarin vooral door mensen en hun machtsstreven steeds maar weer werd gefrustreerd. Waar het voor Rumi om ging was te leven vanuit de liefde van die goede God en die liefde door te geven aan de mensen. En zo ontwikkelde deze dansende derwish zijn heilige dans rond de dragende basispilaar van de moskee – de liefde van God – die mensen in beweging zet tot een wervelende en inspirerende rondedans als een lofzang voor de Eeuwige.

De Sunieten verwachten in onze ondermaanse poel des verderfs het heil van de positieve moraal die verankerd was in de traditie en een uitgekiend rechtssysteem (sjaria) gebaseerd op het leven van de profeet. Zij gingen daarin zelfs zover dat het individuele denken over de veranderende omstandigheden een halt toegeroepen moest worden. En daar kwamen belangrijke filosofen als Avicenna en Averroës weer tegen in opstand, want zij geloofden in de positieve kracht van de autonome rede die verder reikt dan de eigen situatie, traditie en sjaria. De Sjiieten in Iran bleven realistisch ten aanzien van het gebroken bestaan waarin de mens leeft. Jaarlijks herdachten zij massaal de moord op Hoessein en stelden hun hoop op de komst van de Verborgene Imam, die de functie kreeg van een niet-wereldlijk leider, de te verwachten Messias. Khomeini bracht hierin verandering toen hij als geestelijk leider zich ging opwerpen als wereldlijk leider.

Al met al kun je stellen dat er in de Islam verschillende antwoorden zijn gevonden op de gebrokenheid van het bestaan, de ontoereikendheid van de bronnen en het kwaad in het algemeen. Wil je in de woestijn overleven dan zul je vooral praktisch moeten zijn en de Islam als godsdienst is uiterst concreet, nuchter en praktisch. Het gaat om overleven en daarop heb je nu eenmaal meer kans als je in vrede met je broeders leeft. Maar deze stelregel van de profeet is in de hele geschiedenis van de Islam steeds weer met voeten getreden. Het kwaad stijgt boven de mens en zijn kunnen uit en is een symbolische werkelijkheid die niet te peilen is. Toch blijft hierin de hoop op een beter leven - die met name in de laatste eeuwen door het Westen is beschaamd - blijven bestaan.

Ergens zie ik dat ook terug in het Islamitische gebruik dat vrouwen gesluierd over straat gaan, een gebruik dat in de tiende eeuw door Griekse christenen in de Islamitische wereld is ingevoerd en niet op de profeet Mohammed kan worden teruggevoerd. Misschien wordt het uiteindelijke heil in ons ondermaanse tranendal wel meer van 'het vrouwelijke' als zachte kracht verwacht dan van oorlog en geweld en verwijst de verborgen vrouwelijkheid naast allerlei andere dingen ook naar de Verborgene Imam die de 'zoetheid'

van de profeet zal terugbrengen en Allah's rijk van vrede, liefde en gerechtigheid op aarde zal vestigen.

De 'macht' van het Christendom

Zijn er nieuwe syntheses te vinden binnen Abrahams erfenis, nieuwe relaties te creëren tussen Jodendom, Christendom en Islam? Niet alleen roepen Oude en Nieuwe Testament - *Tenach* en *Eu-angelion* - daartoe op, het lijkt me ook in onze eigen postmoderne tijd wel zeer wenselijk. Geïnspireerd door Dan Brown's bestseller *De Da Vinci Code* heb ik mij verdiept in een aantal bronnen van de vroege kerkgeschiedenis, de premoderne tijd waarin de kerk haar organisatorische vorm ontwikkelde.

De Da Vinci Code, van idool-'macht' naar inspiratie

De Da Vinci Code, meer dan een spannend boek

De inhoudelijke basis van *De Da Vinci Code* wordt halverwege in een paar pagina's uit de doeken gedaan, waarbij je in meerdere opzichten nogal wat bedenkingen kunt hebben. Het komt er grofweg op neer, dat Jezus een liefdesrelatie met Maria Magdalena heeft gehad. Daaruit is een kind geboren, dat zich verder in het Franse koningsgeslacht van de Merovingers heeft voortgeplant. En dat is het geheim dat de Priorij Sion - een late vertegenwoordiger van de gnostiek - angstvallig de eeuwen door heeft bewaard en dat nu met Sophie als enige rechtmatige erfgename dreigt uit te sterven. De Christelijke Kerk, voorgesteld in de militante versie van Opus Dei, had wel weet van dit geheim maar beschikte niet over de documenten, die daarvan het bewijs leverden. Zij heeft haar gelovigen dus al die tijd en doelbewust op cruciale punten om de tuin geleid, met maar één doel: macht.

Nu hadden we daarvan met z'n allen al een tijdje een sterk vermoeden en ineens is daar een boek dat onze vermoedens bevestigt. Het boek wordt verslonden. En daar hebben we de verklaring voor het bestsellerschap van *De Da Vinci Code*. Het grote publiek wordt wereldwijd bevestigd in z'n vermoeden dat de Christelijke Kerk haar vanaf het begin onjuist heeft geïnformeerd, het Christendom zoals wij dat kennen niet veel voorstelt en het dan ook gewoon verdient om buiten spel gezet te worden.

Kritisch onderzoek van de eigen bronnen

Maar daarmee rijst tegelijkertijd een groot probleem. Het Christendom staat namelijk aan de wieg van de Westerse beschaving. Als je dan ook het Chris-

tendom kritiekloos overboord gooit, dan gaat een groot deel van die Westerse beschaving mee de diepte in en gooi je dus het kind met het badwater weg. Dat mag dan heerlijk postmodern zijn, maar de vraag is wel: wat schiet je daar nou werkelijk mee op? Ik ben als dominee van een kleine Christelijke gemeente blij met *De Da Vinci Code*, omdat Dan Brown mij heeft aangezet om mijn eigen bronnen weer eens kritisch onder de loep te nemen. En ik heb daar ook nog van alles ontdekt, waar Dan Brown en z'n bronnen geen woord aan wijden. Het is duidelijk, er is in de loop der eeuwen tot op de dag van vandaag een hoop machtswellust gebotvierd, waardoor, in flagrante tegenstelling met de boodschap van Jezus, ontelbaar veel mensen zijn gemangeld, verbrand en gevierendeeld. Dat is de ene kant. Maar er is ook heel veel goeds geweest, waartoe de oude concilies toe hebben aangezet. Al was het alleen maar het geloof in een goede God, die mensen weer in zichzelf en in de ander doet geloven en tot mooie dingen aanzet.

Ik geloof, dat de ontvangst van Dan Brown's *De Da Vinci Code* in de Westerse wereld iets zegt over onze cultuur, namelijk dat we vinden dat we aan iets anders toe zijn. Dat hoor ik eigenlijk op heel veel verschillende plekken en ik zie het ook gebeuren. Zakenlieden die weer denken in termen van liefde, menselijke waardigheid, zin. Leraren die houden van hun vak en dat plezier ook aan hun leerlingen gunnen. Ondernemingen die het welzijn van hun werknemers boven het winstprincipe stellen. Mensen die geven wat ze waard zijn en de ander laten bepalen wat die waarde dan wel is. Daardoor aangemoedigd gaan ook anderen meer geven dan ze betaald krijgen, halen het beste uit zich zelf en samen schep je zo een meerwaarde die nooit zou zijn ontstaan in de normale voor-wat-hoort-wat economie. Het gaat hier om een fundamentele verandering, de overgang van een graai- naar een geefcultuur - zo nauw verbonden met het evangelie van Jezus - die uiteindelijk meer meerwaarde creëert. Je moet in zo'n nieuwe cultuur natuurlijk nog wel wat te geven hebben en het heeft dan ook weinig zin om jezelf op de schroot hoop te gooien. Kritisch naar je eigen bronnen kijken, daarvan behouden wat goed is en wegdoen wat niets brengt lijkt me een veel betere optie.

Jezus en Maria Magdalena

Wat voor mijn gevoel helemaal niks brengt is het idool-denken. Of dat idool nou een Frans koningsgeslacht in het leven roept of Zoon van God wordt, het idool blijft op een afstand, ver weg van jezelf. Je zet een idool namelijk op een voetstuk en daar dient hij of zij te blijven. Heel oncomfortabel trouwens voor het idool zelf, want je hebt als idool geen enkele bewegingsruimte en voor je het weet ben je van je voetstuk gevallen. Maar zolang je idool op

het voetstuk verblijft, kun je hem vereren, omdat hij zo goed of zo mooi of zo weet ik veel wat is, wat jij niet bent en nooit zult worden ook. De verering van het idool verhindert op die manier, dat je aan jezelf gaat werken. En dat is zonde. Want ik geloof, dat mensen elkaar hebben gekregen om aan elkaar te groeien, elkaar te stimuleren om te zijn wat ze waard zijn en te worden wat ze in zich hebben. Wat dat betreft kun je nog beter jezelf vereren dan een idool, want dan ga je in iedere geval aan het werk en kun je ook nog wat betekenen voor een ander. Een idool brengt niks, niet als Jezus, niet als Maria Magdalena, of als wie dan ook maar.

‘De zoektocht naar de heilige graal is de zoektocht om voor het gebeente van Maria Magdalena te kunnen neerknielen. Een tocht om te kunnen bidden aan de voeten van de verstotene. In een plotselinge opwelling van eerbied liet Robert Langdon zich op zijn knieën zakken. Even dacht hij een vrouwenstem te horen ... die vanuit de diepte van de aarde eeuwenoude wijsheden tegen hem fluisterde.’ Zo eindigt het boek. Ik was benieuwd hoe de film eindigt. Ik dacht, dat Robert Langdon en Sophie Neveu zouden gaan trouwen en een kind krijgen, zodat de koninklijke bloedlijn van Jezus toch niet uitsterft, een mogelijkheid die het boek niet uitsluit. Maar de film eindigt op een andere, meer spirituele manier. Maria Magdalena en Jezus - niet langer idolen – gaan met hun geestkracht - losgemaakt van materie, erfopvolging, koningsdynastieën en macht - ieder mens persoonlijk inspireren tot fantastische avonturen, grootse ondernemingen en het scheppen van heel veel meerwaarde. Best mogelijk. Het zou in ieder geval leuk zijn om daar wat verder op door te fantaseren, want de wonderen zijn echt de wereld nog niet uit.

De gnostiek, rationeel verzamelpunt van mysterierelgies

Een belangrijk verschil tussen de Hebreeuwse en de Griekse manier van denken is, dat in de eerste manier van denken wordt uitgegaan van de ervaring van levensritmes (taalkundig en muzikaal inzicht op grond van het zintuig horen), terwijl de laatste vooral wil afpalen, begrenzen en controleren (ruimtelijk inzicht op grond van het zintuig zien). Voor de Jood is kennen: horen en ervaren, voor de Griek is kennis: afpalen en overzien, rationele controle, macht op basis van inzicht. En het laatste is merkbaar in alle stromingen en religies die door het Griekse filter zijn heen gegaan, zoals de religies uit een ver verleden maar ook het Christendom.

In feite was de religieuze situatie in de Grieks-Romeinse wereld, waarin het Christendom is ontstaan aan het begin van onze jaartelling, een allegaar-

tje van allerlei mystieke stromingen en min of meer geïnstitutionaliseerde religies. We concentreren ons hier op de gnostiek, die in de Griekse en Romeinse tijd bloeide en waarin veel oude godsdiensten, die vat probeerden te krijgen op de chaos en het mysterie van het kwaad met menselijke middelen als magie en offers zijn uitgemond. De gnostiek voegde daaraan de *gnosis* – ver ontwikkelde kennis van de natuur, de kosmos en de geest – aan toe. In het Evangelie van Johannes vinden we de invloed van de gnostiek en buiten de Bijbelse canon onder andere in de Evangelieën van Philipus, Maria Magdalena, Judas. Ook op vele latere mystieke stromingen (Rosenkruisers, Vrijmetselarij, New Age) heeft de gnostiek grote invloed gehad. Maar ze heeft nooit het hele religieuze veld kunnen beheersen en werd al vrij snel gedwongen om ondergronds te gaan opereren.

De chaos van de materie 'beheersen' met behulp van ordelijke kennis

De gnostiek hanteert - onder invloed van Plato en het neoplatonisme - een zeer dualistisch en onverzoenlijk wereldbeeld, waarbij het mysterie steeds meer op menselijke maat werd gesneden. Daarbij staat de vergankelijke materie voor het onvolkomene, voor kwaad en duisternis, terwijl de geest staat voor goddelijk licht en onveranderlijke eeuwige kennis (*gnosis*). In elk levend wezen zijn de goddelijke vonken van het eeuwige licht aanwezig, maar gevangen in de duistere, vergankelijke materie. De opdracht van de mens – en hij is ook als enig levend wezen daartoe in staat – is de goddelijke vonken van het eeuwige licht te bevrijden uit de donkere kerker van het lichaam door middel van zijn kennis – *gnosis*. Dit gebeurde in de gnostiek in een ingewikkeld systeem van opeenvolgende graden, waarin nieuwelingen door middel van geheime rituelen werden ingewijd en een elite het voor het zeggen kreeg. Zo wint de orde het van de chaos door middel van menselijke, veelal geheime, kennis.

In feite zit hier dus een zeer negatief beeld achter de hele werkelijkheid van schepping, natuur en materie. De oude Griekse tegenstelling tussen veranderlijke materie en onveranderlijke geest / kennis vindt in de gnostiek een nieuwe vorm, die uitvalt in het voordeel van de geest en van de kennis. Dat wil zeggen kennis op z'n Grieks, gebaseerd op het zintuig zien en ruimtelijk inzicht en dus uit op rationele controle en macht. De filosoof Paul Ricœur, die de symboliek van het kwaad heeft onderzocht, vindt dit getuigen van een ongelooflijke naïviteit ten aanzien van de onpeilbare diepten in het mysterie van het kwaad, die nu eenmaal niet door mensen volledig te vatten of te con-

troleren zijn. En van een dito arrogantie bij mensen die dat wel willen.²⁰ Ik ben het met hem eens.

De Priorij Sion en de gnostiek

In *De Da Vinci Code* wordt de Priorij Sion nadrukkelijk verbonden met de mysterierelgies, die in de gnostiek samenvloeiden en scherp worden onderscheiden van de officiële Christelijke Kerk. Het waas van raadselachtigheid dat om de Priorij Sion wordt geweven en waarin zelfs de Davidsster wordt betrokken, vormt de verbinding naar de oude mysteriegodsdiensten en de gnostiek, maar daarmee wordt ook van alles gepretendeerd dat niet waar gemaakt kan worden. Het lijkt mij in ieder geval een nogal zin- en vruchteloos streven om de chaos en het kwaad te beteugelen met rationele, ordelijke kennis die juist in het moderne en nog meer in het postmoderne tijdperk steeds twijfelachtiger wordt. De hele werkelijkheid wordt op die manier gereduceerd tot rationele schema's waarvan de 'universele' geldigheid binnen de kortste keren is achterhaald. De Priorij Sion is dan ook net als de gnostiek niet echt geloofwaardig en vaak innerlijk tegenstrijdig.

- De Priorij Sion is erg met codes en raadsels - de geest en onveranderlijke kennis – bezig, maar past dat toe op het erfelijke, dat wil zeggen biologische, materiële en dus vergankelijke vervolg van Jezus in het Franse koningsgeslacht van de Merovingers. De Geest wordt op die manier niet bevrijd uit maar juist gevangen in de duistere, vergankelijke materie. En dat is niet erg gnostisch. Maar misschien is juist dit de valkuil waarin elke vorm van gnostiek uiteindelijk terecht komt.
- In de tweede plaats dient die geheime kennis als geestelijk wapen om rationele controle te krijgen op de duistere materie en op de geest van mensen. Niet voor niets zijn de grootmeesters van de Priorij Sion (Da Vinci, Galilei, Newton) de kampioenen van het moderne Renaissance- / Verlichtingsdenken en het nieuwe heliocentrische wereldbeeld. Hoge idealen verworden tot een ordinaire machtsstrijd. En dit machtsstreven is precies dat, waarvan de Priorij Sion de officiële Kerk beschuldigt.
- In de derde plaats is het dualistische denken in termen van macht en controle zeer Grieks en absoluut niet Joods; het pentagram, symbool van het 'heilig vrouwelijke', past hier wel maar de Da-

---

²⁰ Paul Ricœur, *Philosophie de la volonté, Finitude et Culpabilité, II. La symbolique du mal*, Paris, 1960.

vidsster niet. In de Davidsster gaat het namelijk om oneindig veel meer dan het terugvallen op de verering van het heilig vrouwelijke en zelfs om meer dan het heilige huwelijk tussen het vrouwelijk en het mannelijk principe als vergeestelijkte of zelfs archetypische oplossing voor de universele strijd van chaos en orde.

De officiële Christelijke leer

De Christelijke Kerk ontstond in een tijd, waarin de gnostiek veel invloed had. Het officiële christelijk geloof moest dus een standpunt bepalen ten aanzien van die gnostiek. De meest extreme vorm van christelijke gnostiek hanteerde een onoverbrugbare kloof tussen geest en materie. Aan de ene kant was er de verlosser God, een vage onpersoonlijke bron van licht (Mythras?), aan de andere kant was er de schepper God die gebonden was aan de materie en zodoende verbonden met het kwaad en de duivel. Daarom schrapte de christelijke gnosticus Marcion het hele Oude Testament en wordt Christus het grote keerpunt in de wereldgeschiedenis. Geest uit verlosser God, slechts tijdelijk verbonden met, maar niet gebonden aan de mens Jezus. Alleen de geestelijke gelovigen in wie de Geest van de verlosser God is uitgestort, zij die daarom de materie afzweren en het Goddelijke licht in Christus (her-)kennen, zullen verlost worden. De rest gaat verloren.

De apostolische basis van de vroege kerk

Om een tegenwicht te scheppen tegen deze gnostische afbraak van schepping en materie en bovendien overeind te blijven in een staatsvorm die het christendom onderdrukte, terwijl de komst van de Messias maar uitbleef, baseerde de Kerk zich al tijdens de tweede eeuw na Chr. op drie grondslagen: 1) de apostolische geloofsbelijdenis, 2) de apostolische canon - de Bijbel als geheel (O.T. én N.T.) - en 3) het apostolische ambt - de hiërarchische organisatie met bisschoppen of kerkvaders aan het hoofd.

De Christelijke kerkvaders hadden ook toegang tot dezelfde bronnen, waar de gnostiek gebruik van maakte en de strijd om het behoud van de Kerk als geheel richtte zich in de tweede en derde eeuw na Chr. in sterke mate tegen de gnostiek. Niet alleen wilde men het Christelijk geloof toegankelijk maken voor iedereen, maar men wilde het ook verdedigen tegen intellectuele aanvallen en de redelijkheid ervan aantonen (de zgn. apologetiek). Daarbij hanteerden de kerkvaders vaak dezelfde (neo)platoonse filosofie en denkmidde-len als hun tegenstanders. Een aantal van hen neigde tot de gnostiek en diens terminologie, terwijl anderen de gnostiek te vuur en te zwaard bestreden maar wel met gebruikmaking van dezelfde terminologie. Daardoor liggen

gnostiek en het vroege christendom heel dicht bij elkaar en is het vaak lastig de verschillende standpunten scherp uit elkaar te houden.

Origenes: gnostische hiërarchie in de Triniteit

Een voorbeeld daarvan is kerkvader Origenes, die een theologisch systeem bouwde waarin christelijke vroomheid, volksreligiositeit en Griekse wetenschap werden gecombineerd tot een speculatieve godsdienstfilosofie, een soort kerkelijke *gnosis* die heilzaam was voor zowel de geleerden als de ongeletterden. Origenes heeft zich ook bezig gehouden met de Triniteit, de verhouding tussen Vader, Zoon en Heilige Geest en hanteerde daarbij een erg gnostisch schema, de *logos*-christologie. Christus als de *Logos*, het licht, de kennis en de waarheid, is, hoewel van God uitgegaan, streng aan Hem ondergeschikt. En zo is de Heilige Geest weer aan Christus - *Logos* ondergeschikt.

Weliswaar houdt Origenes zich aan de terminologie van de apostolische geloofsbelijdenis, God als Vader, Zoon en Heilige Geest, maar de verhouding is streng hiërarchisch, waarbij de Vader licht uitstraalt op de ondergeschikte Zoon, die dat weer door geeft aan de Heilige Geest. Origenes gaat niet zover dat hij de materie als kwaad, zonde of duivel voorstelt, maar de materie is wel van ondergeschikt belang. Het gaat meer om *logos*, *gnosis*, intellectuele speculatie en dat is wel weer erg gnostisch²¹. Origenes wordt daar ook op aangevallen door stromingen, die God als Eén Persoon zien, die zich in verschillende gedaanten (Vader, Zoon, Geest) manifesteert, gedaanten die in wezen één zijn en niet aan elkaar ondergeschikt.

Het concilie van Nicea

De verhoudingen binnen de Triniteit waren ook de inzet van een volgende kerkelijke strijd rond de persoon van bisschop Arius, een strijd die uiteindelijk – door tussenkomst van keizer Constantijn – in 325 tot het concilie van Nicea leidde en ons de geloofsbelijdenis van Nicea heeft opgeleverd. De strijd spitste zich toe op de vraag naar de goddelijkheid van Christus. Was hij - voor hij mens werd, voor dat zelfs de hele schepping er was - aan God gelijk of was hij aan Hem ondergeschikt, een soort gnostische demiurg of halfgod? Op het concilie ging het tussen drie groepen.

- De Arianen als eerste. In hen bloeide de oude christelijke gnostiek van Marcion in alle hevigheid weer op. God bleef de onbereikbare onpersoonlijke en vage bron van licht die boven alles en iedereen

---

²¹ Zo leidt Origenes' allegorische Bijbelinterpretatie ook van de letterlijke via de psychische naar de uiteindelijk belangrijkste, de geestelijke betekenislaag.

stond. Hij heeft zijn licht uitgestort op Christus en hem zo uit het niets ‘geschapen’ – als eerste en hoogste geest en niet als materie – en Christus is dus duidelijk aan Hem ondergeschikt. Als mens is de Christus vatbaar voor het lijden, veranderlijk, maar blijft door zijn vrije wil niet gevangen in de materie en in wezen goed. Hij wordt wel God genoemd maar is het niet.

- Aan de andere kant van het spectrum hebben we de groep die zich orthodox noemt en zich fel keert tegen deze onderschikking. Christus is ‘Licht van Licht, waarachtig God van waarachtig God, geboren niet gemaakt, in wezen één (*homo-ousios*) met de Vader’, zoals het staat in de geloofsbelijdenis van Nicea. Dat maakt deze belijdenis tot een antignostisch document, want in beginsel was Christus één met de Vader voor het begin der tijden **en** tijdens zijn menswording. Dat betekent dat de Vader niet alleen de geest maar ook de materie aan het hart gaat en dat de verlossing niet alleen voor een elite van meester-kenners is bedoeld maar voor iedereen. Het christendom kon op die manier volksreligie worden.
- Tussen deze twee elkaar bestrijdende groepen bevond zich de grootste, meer gematigde groep die zich op Origenes baseerde. Het is hen echter niet gelukt om de partijen bij elkaar te krijgen. De orthodoxen onder leiding van bisschop Athanasius hebben gewonnen en Arius moest het veld ruimen. Na 325 is de strijd in de hele vierde eeuw doorgegaan met wisselend succes voor alle groepen. Uiteindelijk werd er een soort compromis bereikt tussen de neo-orthodoxie en de Origenes aanhangers: volksreligie en (Griekse) wetenschap werden in de officiële Kerk met elkaar verbonden, het orthodoxe *homo-ousios* (in wezen één, identiek) werd *homoi-ousios* (ongeveer gelijk). Zo bleef het mysterie van de verlossing voor iedereen behouden, terwijl ook verder gefilosofeerd kon worden over de verhoudingen binnen de Goddelijke Triniteit.

Opus Dei, niet de vertegenwoordiger van de officiële Christelijke leer

Door deze strijd, die op het concilie van Constantinopel in 381 met een officiële bevestiging van de geloofsbelijdenis van Nicea tot een voorlopig einde kwam, heeft de orthodoxe katholieke staatskerk een basis gelegd voor alle ontwikkelingen die zouden volgen. Volks- en mysteriereligie, de Bijbel als Heilige Schrift en de Griekse wetenschap zijn daarin de belangrijkste elementen. De gnostiek in z'n meest extreme vorm mag dan zijn geweerd, met

de invloed van Origenes blijft de gnostiek in de vroegchristelijke kerk en theologie een belangrijke rol spelen.

Zo is het karakter van het Christelijk Mysterie al met al meer getekend door volksreligiositeit en Griekse denkpatronen dan door de Hebreeuwse beleving van de Eeuwige. Er zal lustig verder gestreden worden, onder meer over de verhouding mens-God in de *persoon* van Jezus Christus – ‘onvermengd en ongescheiden’ zoals werd besloten op het concilie van Chalcedon in 451 – maar steeds in deze geest van volksreligiositeit met z’n hang naar het mysterie en van Grieks wetenschappelijk denken met z’n rationele structuren, die zelfs de Godheid in kaart proberen te brengen. Opus Dei met z’n minachting voor de materie in de vorm van lijfelijke zelfkastijding en z’n hang naar (geestelijke) macht en controle doet in vergelijking met dit alles meer denken aan de christelijke gnostiek in de extreme vorm van Arius dan aan de in een paar eeuwen uitgekristalliseerde officiële leer van de Christelijke Kerk.

Het machtsdenken voorbij

De strijd tussen *homo-ousios* (identiek) en *homoi-ousios* (ongeveer gelijk) mag lijken op haarkloverij binnen de vroeg christelijke kerk uitgevochten op de vierkante millimeter van één letter (de *i*), toch zat er een oprechte en diep gelovige drijfveer achter deze strijd. Tegen het Griekse dualisme in, dat de hele werkelijkheid rationeel en moreel in kaart denkt te kunnen brengen om zo het kwaad te kunnen beteugelen, houdt de vroege kerk meer vast aan de Bijbelse boodschap van Romeinen 5,20. Daarin wordt tegenover het niet door mensen – ook niet door een elite van meesterkenners - te controleren mysterie van het kwaad het nog grotere mysterie gesteld van Gods liefde voor zijn goede schepping, waarin mensen in vrede en liefde met elkaar zouden kunnen leven. Op die manier wordt ruimte gelaten voor een werkelijkheid, die mensen (nog) niet kennen en een goede God, die veel groter is dan mensen ooit zullen kunnen bedenken. Zelfs het begrip van *hiëros gamos* – het ‘heilig huwelijk tussen het mannelijk en het vrouwelijk principe’ – schiet hier tekort. Het gaat in de vroege kerk om een werkelijkheid waarin een goede, liefdevolle, maar slechts ten dele rationeel te kennen God het goede met mensen, de schepping, het universum voor heeft. En dat is meer een Hebreeuwse dan een Griekse gedachte. Zij is echter wel door de opstelling van de vroege kerk – Godzijdank - voor de hele latere christelijke, westerse cultuur bewaard gebleven.

Er is kennelijk meer tussen hemel en aarde dan het verstand kan bevatten. Dat leidt alleen tot chaos en onzekerheid als je het verstand absoluut stelt, omdat er dan geen enkele manier meer is om kennis zeker te stellen, zoals de postmodernisten ontdekten. De premoderne opvatting van de werkelijkheid als een gesloten systeem, dat – hoe mysterieus ook – principieel te vatten is, zie ik zowel in Opus Dei als in de Priorij Sion opduiken. Daarmee vallen ze terug op oude verloren gegane zekerheden in een tijd (onze eigen tijd), waarin die zekerheden zijn verdwenen. Er wordt een status gegeven aan rationele zekerheden die deze status al lang hebben verloren. Ik noem dat mystificatie. En dat is in de moderne en zeker in de postmoderne tijd als zinloze actie aan de kaak gesteld. Maar in wezen doet elke vorm van fundamentalisme dit om grip op de zaak te krijgen, idolen te creëren en macht uit te oefenen: terugvallen op de gesloten systemen van oude zekerheden uit angst om je te openen voor het nieuwe dat er aan komt. Het komt niet alleen in het Westers Christendom voor, maar is van alle tijden, culturen en religies. We hebben het ook gezien bij Jeremia en het brengt helemaal niks. Jeremia riep dan ook op tot vertrouwen en liefde voorbij de rationele controlemechanismen.

Het lijkt mij zinnig om de Hebreeuwse opvatting van het mysterie te rehabiliteren, namelijk dat van de werkelijkheid als een principieel open systeem, dat nooit helemaal door de mens te bevatten is, maar waarin we kunnen leven vanuit het mysterie van de liefde van de Allerhoogste God, dat ik ook bij Djalal-al-din Rumi aantref. Daarin is elke vorm van mystificatie zinloos. Christelijk idool-‘macht’ en alibi-denken²² maken plaats voor inspiratie om goed te doen voor de ander. En ik denk dat we daartoe ook worden opgeroepen door *Tenach* en *Eu-angelion*.

Nieuwe wegen voor het Christelijk geloof

Erfzonde (Augustinus)

Een groot filosoof die zich in de vierde eeuw na Chr. keerde tegen de gnostiek en zich hard maakte voor de Bijbelse - Hebreeuwse - notie van het mysterie was kerkvader Augustinus. Dat komt al tot uitdrukking in zijn bespiegelingen over de tijd, waarin hij tot de ontdekking komt dat het ‘nu’ niet bestaat. Maar het komt nog meer tot uitdrukking in zijn begrip van de erfzonde,

---

²² Idool-‘macht’ (‘zeggen schap’ op een voetstuk) en alibi-denken (we zijn nu eenmaal niet volmaakt en hoeven dat ook niet zelf te proberen) doen mij denken aan Nietzsche’s terechte kritiek op het Christendom als *Herren- und Sklavenmoral*.

dat tijdens de Reformatie een belangrijke rol speelde in de predestinatieleer en dat nog steeds doet. Daar werkt het begrip erfzonde om de vrije wil uit te sluiten en krijgt zelfs karikaturale trekken wanneer de pasgeboren baby als zondig wordt gezien – ‘in zonde ontvangen en geboren’. Augustinus heeft over de vrije wil geschreven in zijn polemieken tegen Pelagius. Maar daarin wilde hij niet de vrije wil ontkennen, maar juist relativeren om haar zo de almacht over het kwaad te ontzeggen. Er was iets dat de vrije wil te boven ging. Augustinus ging daarmee lijnrecht in tegen de gnostiek. Hij vond in de gnostiek een te snelle rationalisatie van het kwaad met het doel dat kwaad met behulp van kennis – *gnosis* – te kunnen beteugelen. Zodoende werd in zijn ogen het kwaad in z'n mysterieuze onpeilbare diepten niet voldoende serieus genomen.

Hieraan probeert Augustinus iets te doen met zijn begrip - of beter nog - zijn metafoor van de erfzonde. Een metafoor brengt twee werelden in één beeld bijeen die niet bij elkaar horen. Door de botsing van die werelden komt het gestolde oude verstaan van die werelden in beweging en breken nieuwe inzichten door. Het begrip erfzonde combineert biologie met recht, gegevens buiten de vrije wil om met de mogelijkheid van keuze. Rationeel tegenstrijdig dus. Ofwel het begrip erfzonde is een innerlijke tegenstrijdigheid - een *contradictio in terminis* – en dat is ook precies de bedoeling. Zo duidde Augustinus aan dat het kwaad boven de ratio uit gaat, een mysterie is, en dus ook niet door de ratio kan worden beteugeld. Daar is iets meer voor nodig, namelijk het nog grotere mysterie van de liefde van God. Ratio en vrije wil zijn voor Augustinus niet zinloos of zonder betekenis. Ze krijgen hun zin en betekenis in de grotere context van het mysterie, waarin ook het geloof in de God van de Bijbel een rol speelt. Niet de pasgeborene is zondig en schuldig en zodoende voorbestemd voor de hel. Het is juist de ontvangstructuur, waarin hij of zij wordt geboren, die de dubbele kwaliteit heeft van zowel kwaad als goed en waarin het kind zal moeten leren om in vertrouwen goede beslissingen te nemen.

Verzoening (Anselmus)

In de elfde eeuw na Chr. ontwierp Anselmus van Canterbury een sluitend theologisch systeem voor de verzoening, waarin het kwaad werd opgelost en aan alle partijen genoegdoening werd geschonken.

Voor Anselmus is zonde de weigering van de onvolmaakte menselijke wil om zich te onderwerpen aan Gods volmaakte wil. Op die manier wordt God beroofd van wat Hem rechtmatig toekomt. De eer van God verlangt niet al-

leen teruggave van dat wat van Hem werd geroofd maar ook een compensatie, verzoening, of genoegdoening voor het feit dat Hij werd beroofd. Om God deze genoegdoening te ontzeggen zou een beschadiging betekenen van zijn eer, rechtvaardigheid en rechtmatige orde. Maar de mens is te veel verwickeld in zonde en kwaad om zo'n genoegdoening (*satisfactio*) te kunnen verschaffen en dus blijft voor hem slechts straf en eeuwige verdoemenis. Maar voor God is het niet mogelijk om zijn geliefde Schepping over te geven aan de eeuwige verdoemenis en daarom blijft de *satisfactio* over als enig mogelijke oplossing. En omdat alleen God zelf niet door het kwaad wordt bepaald, kan ook alleen Hij deze genoegdoening geven en daarom neemt de Zoon van God deze taak op zich. Door vrijwillig zijn leven te geven aan het kruis geeft Hij God een genoegdoening van oneindige grote waarde, die God op Zijn beurt zal belonen door de mensheid erfgenaam te maken van deze waarde.

Achter deze *satisfactio* staat dus een volmaakte God in wie Anselmus gelooft, maar die hij ook – op een meer Griekse manier - voor de rede aanneemelijk wil maken met eenzelfde soort voor de rede sluitend systeem. Anselmus bedenkt daarvoor zijn ontologisch Godsbewijs: 'God is iets, groter dan hetgeen niets gedacht kan worden'. Dat iets moet dan wel zowel in het denken als in de werkelijkheid bestaan. Zou het alleen in het denken en niet in de werkelijkheid bestaan, dan zou je altijd nog kunnen bedenken dat het in de werkelijkheid bestaat en dat is dan groter. Op die manier kan dus wel iets groters gedacht worden dan hetgeen, waarboven niets groters gedacht kan worden. En dat, aldus Anselmus, is absurd. Dit is mooie illustratie van de premoderne *logos-logica*, het logische systeem waarin zeggen en zijn naadloos met elkaar overeenkomen, corresponderen. De hele werkelijkheid is op deze manier niet meer dan wat de mens kan observeren of bedenken, wat voorbij de menselijke maat ligt is absurd en verwerpelijk. Anselmus' Godsbewijs klopt ook binnen deze logica. Maar zij klopt niet meer binnen de moderne logica met z'n vele verschillende logische systemen. Immers daar – en nog meer in de postmoderne beleving van waarheid – kwam men tot de ontdekking, dat wel degelijk dingen bedacht kunnen worden die niet in de werkelijkheid bestaan, of andersom dat er dingen in de werkelijkheid kunnen bestaan die het denken te boven gaan.

Welnu, als Anselmus' verzoeningstheologie onveranderd gehandhaafd blijft in het moderne tijdsbestek, dan gebeuren er twee dingen. In het gesloten *logos* systeem waren al gaten geschoten. De werkelijkheid blijkt veel meer omvattend dan we altijd hadden gedacht. De aarde - zo ontdekt Copernicus - en de mens worden naar de marge verdreven, de zon wordt middel-

punt van het heelal en Descartes' vraag van het individu 'wie ben ik' wordt actueel. De verzoening moet dan ook veel meer omvattend worden dan zij altijd is gedacht, maar is daarmee geen sluitend systeem meer op grond van een Godsbeeld dat ontologisch – in de *logos-logica* - kan worden bewezen. Blijft over Luthers vraag: hoe krijg *ik* een genadige God, hoe kom *ik* in de hemel, of hoe word *ik* gered van de eeuwige verdoemenis. Verzoening wordt dan een individuele zaak: 'vrijgekocht door het kostbaar bloed van Christus' zoals ik op een grafsteen las, of 'wie in de Zoon van God gelooft heeft eeuwig leven' zoals te lezen staat op evangelicale reclameborden langs de snelweg. Maar daarmee wordt het kwaad veel minder serieus genomen dan Anselmus deed, bij hem ging het immers om de hele gebroken werkelijkheid. En zo wordt ook de genade gereduceerd tot het individuele eigen gelijk, terwijl de hele mensheid, alle religies en culturen, er volgens Anselmus in zou moeten delen.

De verzoeningstheologie blijft onveranderd gehandhaafd, maar het kader waarin het gaat functioneren is compleet veranderd. En dan is het logisch dat er in dat nieuwe kader fundamentele vraagtekens bij zo'n theologie worden gezet. We leven niet meer in een sluitend logisch systeem of een daarvan af te leiden sluitend juridisch systeem, waarin het mysterie door de ratio getemd en gecontroleerd wordt. Dat ideaal van de gnostiek is ingestort. Desalniettemin sluiten wij het mysterie zoveel mogelijk buiten onze kennissystemen. Maar dan kan de liefde van God ook geen rol van betekenis meer spelen in ons kennen. Wat overblijft van de verzoeningstheologie in de moderne tijd is dan een tot individueel menselijk kennen gereduceerd juridisch systeem, waaruit het mysterie en de liefde verdwenen zijn. Het moet met man en macht overeind gehouden worden, terwijl het niet meer beantwoord aan z'n oorspronkelijke bedoelingen. Koning Jezus krijgt daarin door de gelovigen universele almacht toegedicht en de mate van persoonlijke onderwerping aan Zijn oneindig superieure wil bepaalt, of jij naar de hel of naar de hemel gaat. Alsof het daar in het evangelie alleen maar om zou gaan. Deze focus op het individuele welzijn wordt in het postmoderne tijdsgewricht alleen maar verder versterkt tot het in totale zin- en betekenisloosheid explodeert, omdat waarheid en moraal illusies zijn geworden. En dat kan het Christelijk geloof niet oplossen met het oppoetsen van een paar oude zekerheden. Daarvoor komt de postmoderne mens niet meer naar de kerk.

Van de ‘love of power’ naar de ‘power of love’

Als het postmoderne adagio opgaat, dat taal niet meer naar werkelijkheid hoeft te verwijzen, is er dan nog enige betekenis te vinden in de verzoenings-theologie van Anselmus? Alleen als we bereid zijn om voorbij Anselmus en de menselijke rede – met Rosenzweig en Lévinas - ook het absurde en het mysterie weer in de verzoening op te nemen. Ik voel veel voor het *homoi-ousios*, het ‘ongeveer gelijk’ waar het concilie van Nicea uiteindelijk in uitmondde en ook voor het ‘onvermengd en ongescheiden’ waartoe het concilie van Chalcedon besloot, omdat juist daar - net zoals bij Augustinus - de weg naar het mysterie open blijft. En als er ergens ruimte is voor dat mysterie, voor een nieuwe verzoening van geest en materie, dan is dat wel in onze eigen postmoderne tijd

De Joodse schilder Marc Chagall heeft in zijn schilderij ‘De witte kruisiging’ Jezus afgebeeld aan het kruis. Jezus, Jeshua - zijn naam betekent God redt - hangt als Jood met een gebedsdoek om zijn lendenen aan het kruis. Er valt een straal licht uit de hemel, niet óp de lijdende Godsknecht maar er achter. Daardoor komt tegelijkertijd het enorme lijden van het Joodse volk in het licht, in Gods licht, te staan. Jezus, zegt Chagall, was één van ons en de Allerhoogste God van hemel en aarde, de God van Abraham, Isaäk en Jakob is erbij als mensen lijden. Zij gaan Hem aan het hart en Hij zal uitredding bieden. Hoe dan ook. Jezus is niet langer het idool, de universele machthebber, de triomfator aan het kruis. Jezus, zo dicht bij Gods hart, is de lijdende Godsknecht, die de liefde van God – de centrale pilaar in de moskee - in de wereld, in de harten van mensen brengt en daar laat werken. In een absurde werkelijkheid, waarin het kwaad tomeloos rondgaat, zal Zijn liefde de wereld veranderen.

De Duits - Amerikaanse theoloog Paul Tillich is zijn leven lang eigenlijk alleen maar bezig geweest met het zoeken naar de ‘*God behind gods*’ die een zaak is van ‘*ultimate concern*’ voorbij de afzonderlijke religies. Elke religie heeft er wel een vermoeden van, maar kan er niet echt de vinger achter krijgen, zolang zij bezig is met het eigen gelijk en met het voor eigen gewin zeker stellen van juist datgene, dat voorbij de zekerheid van het rationele kennen en het religieuze geloven ligt. Toch gelooft hij, dat we dichter dan ooit bij het daadwerkelijk betreden van die werkelijkheid zijn, omdat het ultieme Goddelijke licht zich gewoon aandient in alle botsingen van culturen, staten, religies die ons de laatste eeuw hebben geteisterd. En ik geloof met Tillich, dat Jezus dat ultieme licht heel dicht bij de mensen heeft gebracht, zodat we een nieuwe draai aan de geschiedenis kunnen gaan geven. Het is in ieder ge-

val een goed alternatief voor de totale vernietiging, waar wij als eersten in de hele geschiedenis der mensheid ook toe in staat zijn en wel met één druk op de knop.

Zo denkt ook Anodea Judith dat er een nieuw tijdperk aankomt, dat we op de overgang zitten van het tijdperk van de 'love of power' (chakra 3) naar het tijdperk, waarin de 'power of love' (chakra 4) de menselijke betrekkingen zal bepalen. Religies gaan elkaar dan niet meer te vuur en te zwaard bestrijden, maar elkaar verrijken, liefhebben. Iets van die mondiale interreligieuze kruisbestuiving is al volop gaande op het internet, in het bedrijfsleven, in de politiek en in de algemene gevoelens van de man in de straat, dat het anders kan en moet. Er wordt al volop geëxperimenteerd met het vervangen van de graaicultuur kenmerkend voor de conventionele markteconomie door een geefcultuur, die veel meer meerwaarde genereert voor de collectiviteit in plaats van de bevoorrechte enkeling. Nog nooit is informatie zo overvloedig en gratis voor niks voor handen geweest dan in ons digitale tijdperk. Nooit eerder kwamen totaal verschillende mensen zo gemakkelijk met elkaar in contact dan nu met e-mail en internet. Mensen geven wat ze waard zijn en daarmee nodigen ze anderen ook uit om hetzelfde te doen, waardoor wereldwijd positieve alternatieve energiestromen op gang komen, die niet in geld zijn uit te drukken, maar wel heel veel teweeg brengen.

Misschien moeten we onze informatiebronnen uitbreiden, misschien moet je je er innerlijk op af stemmen, feit blijft dat er heel veel gaande is in onze tijd, cultuur en maatschappij, waarin je Messiaanse perspectieven zou kunnen ontwaren. In ieder geval heeft de radicale postmoderne kritiek het Westers *kennen én zijn* elke machtsgrond ontnomen. De kaarten zijn geschud en ze hebben nog nooit zo gunstig gelegen voor een nieuwe harmonie van de zintuigen, voor een nieuwe synthese van Grieks en Hebreeuws denken, nieuwe man - vrouw relaties op grond van gelijkwaardigheid, kortom voor de blijde boodschap van de zegenende liefde - Abrahams erfenis - als nu het geval is.

2 Het Koninkrijk van God

De wankelende wereldeconomie

Laatst zat ik in de auto toen mijn brandstoftankje begon te knipperen. Dan is het echt ernstig en moet je zo snel mogelijk tanken. Dus ik stop bij het eerste beste pompstation, dat zich aandient om diesel te tanken. Ineens kwam ik tot de ontdekking dat de euroteller wel erg snel opliep. Ik kijk naar de prijs per liter en denk: ik tank geen diesel maar benzine! Maar op de pomp stond toch echt dat ik diesel aan het tanken was. Toch vertrouwde ik de zaak niet en heb de tank dan ook niet volgegooid. Maar bij m'n eigen pompstation bleek eenzelfde dieselprijs gehanteerd te worden. Ik wist wel van stijgende brandstofprijzen, maar zo enorm, daar schrok ik van. Het schijnt dat een vat olie nu op \$ 135,- zit en dat men verwacht dat het binnen niet al te lange tijd zal stijgen tot \$ 200,- per vat.

Onze mobiliteit wordt duur en niet alleen onze mobiliteit. De fossiele brandstoffen worden schaars en de vraag ernaar, zeker nu China gaat meedoen op ongekende schaal, neemt enorm toe. Dat drijft de prijs nog verder op en maakt de basis van de economie nog wankeler. Zijn de basisvoorzieningen nog wel te betalen binnenkort of wordt het leven zo duur, dat we allemaal terugvallen op een niveau onder de armoedegrens. Maak je geen zorgen, zegt Jezus in Mattheüs 6, 33 over wat je zult eten en drinken. Maar ik denk dat de toestand wereldwijd nu toch wel echt zorgelijk begint te worden. Nee, zegt Jezus, zoek eerst het Koninkrijk van God en de rest zal je wel aangereikt worden. Is dat niet erg naïef, wat al te gemakkelijk?

Een 'power moment' op een bedrijfskundig congres

Ik was ook op een congres van de faculteit Bedrijfskunde in Groningen. Het thema die dag was: 'durf te dromen'. Als ondernemer moet je durven dromen en gaan voor waar je hart ligt. Je moet alles op het spel durven zetten om die ene droom, jouw droom, te gaan realiseren. Het doel van dat alles is aan het verschuiven. Vroeger ging het om maximale winst, geld en nog meer rijkdom te verwerven. Dat is niet weg, maar er is wel van alles aan het veranderen. Nu staan menselijke waardigheid, relaties, het toevoegen en delen van waarde veel meer centraal.

Het congres werd dan ook geopend met wat genoemd werd een ‘power moment’: een prachtig verhaal van een mooie jonge Canadese vrouw - Devon Reid – over liefde. En Devon vertelde over haar eigen glanzende carrière als internationaal organisatieconsultant met een dito salaris en de bijbehorende leegte in haar zelf. Is dit het nou, ben ik dit, wil ik dit, wat voeg ik eigenlijk toe, wat deel ik nou echt van mezelf met de mensen met wie ik werk? En ze vertelde, dat haar eigenlijke passie lag in het schrijven, dichten en hardlopen. Best wel eenzame bezigheden. Maar er was een ervaring tijdens een marathon die haar toch besloot door te gaan. Onderweg kwamen allemaal medelopers haar voorbij, die haar toeriepen: ga door Devon, ga door, je kunt het. En bij de finish stonden vrienden met bloemen, die in de veronderstelling waren dat ze volkomen uitgeput was. Maar Devon’s reactie luidde alleen maar: ik heb nog nooit zoveel energie gehad dan op dit moment.

Als je je hart volgt dan zijn er mensen die je aanmoedigen, vrienden die van je houden, een kosmos die met je begaan is. En dat alles helpt je om te leven vanuit de liefde, die diep van binnen zit en die je leven op een heel andere manier gaat kleuren. Ze is gaan schrijven, ze is gaan dichten, vond nieuwe mensen op haar pad, nieuwe schoenen om effectiever te lopen en helpt anderen om dichterbij zichzelf te komen. Devon heeft nu minder zekerheden en een minder vette bankrekening, maar leeft in harmonie met zichzelf en de wereld een liefdevol leven, dat van onschatbare waarde is. Sommigen vinden dat ze haar eerste idealen heeft verraden, anderen die haar eerst steunden doen dat nu niet meer. Maar dat is okay, als je maar trouw blijft aan jezelf en aan die diepe *drive* die zich van binnenuit aan je openbaart. En als je je leven verandert, veranderen dat soort dingen ook gewoon mee. Devon heeft samen met Shayna Schapp een prachtig boekje gemaakt *The Edge of Things*, Op het scherp van de snede. De moeite van het bekijken waard.²³

Het Koninkrijk van God

Wat doet geld, macht, rijkdom? Het gaat er net zo aan toe als met drugs en andere verslavende middelen. Je hebt er steeds meer van nodig om dezelfde

---

²³ Devon Reid, Shayna Schapp, *The Edge of Things*, Amsterdam, 2008.

‘Together with the crew at ‘new shoes today’ Devon Reid plays her part in transforming personal, social and organizational paradigms to create a more life affirming sustainable and perhaps less fragmented world.’ (www.newshoestoday.com)

hoeveelheid bevrediging te ervaren. En op een gegeven moment ben je er zo afhankelijk van dat je je eigen vrije wil er bij inlevert. Bang om te verliezen, niet meer in staat te delen, word je eenzaam en heel alleen. Wat doet het leven vanuit liefde met je? Precies wat Devon beschrijft. Je krijgt mensen om je heen met wie je wezenlijke dingen gaat delen, mensen die jij bevestigt in hun bestaan en die jou bevestigen in het jouwe. Je wordt blij met de kleine dingen die je met elkaar deelt en geld wordt steeds minder belangrijk. Niet dat het helemaal verdwijnt, maar we worden er met elkaar wel wat minder afhankelijk van. Zoek eerst het Koninkrijk van God en de rest zal je worden aangereikt. Geld maakt niet gelukkig zeggen we dan, maar zonder lukt ook niet. Nou, zegt Jezus, wees nou maar niet bezorgd. Als je gaat leven vanuit de wetten die gelden in het Koninkrijk van God, dan gaat de liefde stromen en krijg je een heel andere leefwereld, waarin meer gedaan wordt met minder middelen.

Het Koninkrijk van God, wat is dat? Jezus vergelijkt het met vaak met zaadjes, een mosterdzaadje, een graankorrel in ieder geval iets dat onder de grond sterft en weer tot leven komt. Daar in de duisternis, verborgen voor het oog, ongekend en ongezien ontkiemt het nieuwe leven. Je weet dat het er is, maar niet precies hoe en wat. Net zoals een jonge moeder het nieuwe leven in haar buik koestert omdat het haar heel nieuwe levenservaringen brengt, zonder dat ze precies weet wat, zo kun je ook het Koninkrijk van God ervaren. Het is er onder de oppervlakte, nog niet helemaal duidelijk, voor het oog verborgen, maar het is er wel. Het brengt mensen nieuwe levenservaringen, nieuwe idealen en nieuwe energie om die idealen ook echt, tastend, zoekend en met liefde te gaan realiseren. Er komt een hoop onzekerheid bij, het is spannend, maar geeft ook een diepe levensvervulling. En daarbij gaat het niet om geld en rijkdom maar vooral om samen delen, dromen van vrede en gerechtigheid en er ook echt voor durven gaan.

De liefde

Wat is het, de liefde die ik zo graag met het Koninkrijk van God verbind?

Het is onzin, zegt het verstand
Het is wat het is, zegt de liefde
Het is ongeluk, zegt de berekening
Het is alleen maar verdriet, zegt de angst
Het is uitzichtloos, zegt het inzicht

Het is wat het is, zegt de liefde

Het is belachelijk, zegt de trots
Het is lichtzinnigheid, zegt de voorzichtigheid
Het is onmogelijk, zegt de ervaring
Het is wat het is, zegt de liefde.

(Erich Fried (1921-1988) vertaling Remco Campert)

Ik heb mij af zitten vragen, durf ik te dromen? Durf ik mijn bezorgdheid, mijn voorzichtigheid los te laten, de olieprijs de olieprijs te laten? Durf ik te vertrouwen op de ontwikkeling van alternatieve energiebronnen, te vertrouwen op een nieuwe wereldorde die zich op allerlei plekken aandient, te vertrouwen op de liefde van God die ik ga ervaren in de mensen die op mijn pad komen, op de liefde die is wat het is? Durf ik allerlei zekerheden los te laten en met die liefde echt te gaan voor waar mijn hart ligt? Ik weet dat Jezus ons daar toe oproept. Zoek eerst het Koninkrijk van God en de rest zal je worden aangereikt. Het is best wel eng, maar is dat zoeken ook niet bidden om de moed, de kracht en het vertrouwen die je in staat stellen om dat Koninkrijk van de liefde daadwerkelijk te realiseren? Is het niet prachtig dat het rijk van de liefde onder de oppervlakte blijft groeien en mensen blijft inspireren, dichtbij en ver weg. Lieve God, Uw Koninkrijk kome, bidden we dan, maar zet ons in om het te laten gebeuren. Ieder op z'n eigen plekje, heel bescheiden, maar krachtig, inspirerend, en blij. Want blijdschap is volgens mij het meest krachtige teken van de aanwezigheid van God.

Ora et labora, bid en werk. Aan de slag dus maar!

3 De ethische noodzaak van bezit

Lezing voor een groep belastingadviseurs

Bezit, vermogen en het inkomen dat daaraan is verbonden is jullie ding, toch? Maar bezit is vluchtig, zo vluchtig als de klanken van een klankschaal. Vandaag heb je het, morgen ben je het kwijt. Carpe Diem zeiden de hedonisten, pluk de dag. Laten wij eten en drinken en vrolijk zijn, want morgen sterven wij. Maar, 'pakken wat je pakken kan' is toch niet aan de orde in de religieuze idealen? Er zijn toch altijd ethische verplichten verbonden aan bezit? Oh ja, daar kun je – zeker als je ook nog dominee bent - prachtige, ontroerende, hartverscheurende verhalen over houden. Je krijgt dan een hoop gemoraliseer in de sfeer van de liefdadigheid, van de sociale bewogenheid, of van heel erg legitieme vakbondseisen. In het beste geval wordt er dan driftig meegeknikt, ja ja dat zou moeten, met de nadruk op zou en vervolgens gaan we weer over tot de orde van de dag, de orde van de beurskoersen, de orde van de fiscale wetgeving. Kijk en daarvoor kom ik niet helemaal uit het hoge noorden hier naar toe. Ik wil een beetje meer. Het zou al mooi zijn als ik jullie zou kunnen verleiden om eens een beetje met mij 'out of the box' te gaan denken.

De opdracht voor mijn verhaal vandaag is om jullie 'geprikkeld heen te zenden', voor mij betekent dat met een idee waar je nog eens aan terug kunt denken en op door kunt kauwen. Ik ben daarom maar zo vrij geweest om aan mijn verhaal een wat filosofische titel mee te geven namelijk 'De ethische noodzaak van bezit'. In die formule ligt niks vast, maar zijn juist alle drie de termen variabelen. Wat is ethiek? Wat is noodzaak? Wat is bezit? Het antwoord op die vragen is in alle drie de gevallen lang niet zo vanzelfsprekend als over het algemeen wordt aangenomen. We gaan ze alle drie bij langs. We beginnen bij bezit, gaan daarna naar de noodzaak en misschien komen we dan tenslotte uit bij een verfrissende opvatting over ethiek, die ook nog functioneel en werkbaar kan zijn. Elke variabele wordt aangekondigd door een tikje op de klankschaal

Bezit

Veel van de noties, die wij in het Westen over allerlei zaken hebben, stammen uit de Bijbel en daarom wil ik eens wat licht laten schijnen over wat daarin over bezit of eigendom wordt gezegd. Ik beperk me even tot het Oude

Testament, want dat is toch de basis van, maar vaak slecht begrepen door het Westers Christendom. Laten we eens kijken naar het jubeljaar, het Ruthverhaal en de belevenissen van de Bijbelse figuur Job.

Het jubeljaar

Zeven is een belangrijk getal in de Bijbel. Zeven is het getal van de volheid, de volheid die verwijst naar de Schepper zelf. God rustte op de zevende dag – de sabbat - en Hij zag, dat wat Hij had geschapen goed was. Rond dat wekschema en het getal zeven wordt vervolgens de tijd in het algemeen georganiseerd. Elk jaar wordt zeven weken na het Paasfeest, waarin de Uittocht uit Egypte onder leiding van Mozes wordt gevierd, het zogenaamde Wekenfeest gevierd. Zeven weken na Pasen - 7 keer 7 dagen dus, dat wil zeggen volheid in het kwadraat – wordt tijdens het Wekenfeest aan die volheid handen en voeten gegeven. De eerste vruchten van de oogst worden aan de Eeuwige geofferd en er wordt herdacht dat het volk van God op de berg Sinaï de tien geboden kreeg. Natuur en cultuur komen hier samen en vormen een eenheid, waarvoor de Allerhoogste in alle rust dankbaar wordt geloofd en geprezen. En dan in het zevende jaar, het sabbatsjaar, moet ook de natuur rust hebben: elk zevende jaar moeten de akkers braak liggen en mag er niets op verbouwd worden. Tenslotte, als er zeven sabbatsjaren voorbij zijn, na 49 jaar dus, komt het zogenaamde jubeljaar. Elk vijftigste jaar moeten alle schulden worden kwijtgescholden, moeten alle slaven in vrijheid worden gesteld en mag iedereen met een schone lei beginnen.

Tja, zo wordt bezit wel heel erg betrekkelijk en de erfopvolging erg onzeker. Deze voorschriften zijn dan ook naar mijn weten nooit helemaal geëffectueerd. Zeker het jubeljaar niet. Maar de gedachte is wel mooi, toch. En er zit ook een diepere betekenis achter, die nog steeds geldig is. Namelijk deze: zet niet al je kaarten op materie en bezit, zoek je zekerheid niet in wat je hebt, want bezit is vergankelijk. Alleen de liefde van God is dat niet, maar die kun je niet bezitten, die kun je alleen maar delen met anderen.

Het Ruthverhaal

Dat laatste gebeurt in het Ruthverhaal. Elimelech vertrekt door honger gedreven met zijn hele gezin uit het broodhuis Bethlehem en wel naar Moab. Zijn zonen trouwen met Moabitische vrouwen, maar al het manvolk uit deze familie sterft in Moab. En zo keert Elimelechs weduwe Naomi samen met haar schoondochter Ruth berooid en bekaaid terug naar Bethlehem. Daar hoopt ze nog enig profijt te kunnen hebben van de sociale wetgeving, maar

die geldt natuurlijk niet voor buitenlanders en zeker niet voor de Moabitische Ruth. Moab was immers al eeuwen een aartsvijand. Maar dan gebeurt er iets heel spannends. De man die de familie zou moeten opvangen, Boaz, wordt verliefd op Ruth. Dan wordt alles anders. De prachtige holle frase die Boaz op de akker tegen Ruth had gedebiteerd – het is goed dat je bent komen schuilen onder de vleugels van de Allerhoogste – krijgt pas echt betekenis als Ruth tegen Boaz zegt: laat me maar eens zien hoe dat werkt. Trouw met me en spreid jij je vleugels maar over mij uit.

En de algemeen gerespecteerde dorpsoudste trouwt met de Moabitische asielzoekster en hun zoon wordt de grootvader van de grote koning David. Ofwel het heil, dat met de Allerhoogste is verbonden, mag je niet voor zelf houden, ook aartsvijanden worden erin betrokken. Uit allerlei taalkundige aspecten kun je afleiden dat dit verhaal ook eeuwen later nog is gebruikt als kritiek op de hetze tegen gemengde huwelijken. De Allerhoogste heeft heel zijn schepping lief en niet alleen maar een klein clubje die de wijsheid in pacht denkt te hebben. Ook dat heilige religieuze bezit wordt dus in de Bijbel naar de knoppen geholpen.

Het Bijbelboek Job

En dat wordt weer heel erg duidelijk in de belevenissen van de Bijbelse figuur Job. Het boek Job behoort tot de zogenaamde wijsheidsliteratuur, die stamt uit de derde en tweede eeuw voor Chr., aan het einde dus van de lange ontwikkelingsgeschiedenis die de Bijbel heeft doorgemaakt. Job was een rijke boer, die trouw zijn religieuze plichten vervulde. Op een vreselijke dag raakt hij in één klap alles kwijt. De ene knecht na de andere komt met onheilstijdingen. Niet alleen wordt hij beroofd van al z'n bezittingen, zelfs z'n kinderen worden vermoord. En Job restte niets anders dan op de mesthoop met gescheurde kleren te rouwen en met potscherven z'n zweren te krabben. Z'n vrouw komt langs en bijt hem venijnig toe, nou mooie God die God van jou, vervloek Hem toch man en pleeg zelfmoord. Maar zo ver is Job nog niet. Dan komen z'n vrienden hem ook nog even fijntjes vertellen dat Job toch ergens de fout moet zijn ingegaan, anders zou hij niet zo zijn gestraft. Ook daar wil Job niet aan, want volgens hem klopt er iets niet in de theologische redeneringen van z'n vrienden. En uiteindelijk wordt Job door God zelf in de armen gesloten. Zijn idee over een liefdevolle God die meelijdt met mensen in de verdrukking is veel adequater en gaat eindeloos veel verder dan al het religieuze gelijk waarvoor mensen ten strijde trekken.

Ook hier wordt alles dat mensen in bezit dachten te hebben gerelativeerd en als onvoldoende gediskwalificeerd. Alle theologieën die in de lange geschiedenis van het volk Israël waren uitgedacht, worden door Job ontmaskerd. Ze proberen allemaal de Eeuwige voor het eigen karretje te spannen en verdrijven zo het mysterie dat ook met Hem verbonden is. Dat mysterie is de liefde die mensen met elkaar verbindt. En daar is geen plaats voor uitbuiting of het zeker stellen van de eigen privileges. Materieel en spiritueel bezit, wegstervende klanken op een klankschaal. Ofwel: de Westers Christelijke machtswellust en bezitsdrang, die we overal op onze planeet zien gedijen, zijn dan misschien wel heel menselijk, maar op geen enkele manier op de Bijbel te baseren. En de huidige staat Israël zou er ook niet verkeerd aan doen om de eigen bronnen weer eens grondig te bestuderen.

Noodzaak

Laten we het nu eens over het begrip noodzaak hebben. Als bezit, materieel en spiritueel eigendom op z'n minst slechts betrekkelijke waarde hebben, dan geldt dat misschien ook wel voor zoiets als noodzaak. Ik geloof dat ook onze Westerse opvattingen over noodzaak iets hebben van die wegstervende klanken op een klankschaal. Ik heb er zelfs een boek over geschreven met de titel *A Quest for Hope*, een zoektocht naar hoop in een wereld, die van de ene crisis in de andere rolt. Ik geloof ook dat die crisissen het rechtstreeks gevolg zijn van de ontwikkeling van het Westerse denken vanaf de oude Grieken tot nu toe.

Premodern

Het Westers Christendom mag dan veel uit het Oude Testament en het Hebreeuwse denken hebben overgenomen, er is nog veel meer vanuit de oude Grieken overgewaaid. In het Oude Testament gaat het over: mee zijn in de beweging, meezingen in het koor. Klanken sterven weg en beginnen opnieuw in heel andere melodieën en harmonieën om het hemelse gezang te benaderen. Bij de Grieken gaat om overzicht, begrenzen, controle over wat het oog kan zien en het innerlijk oog kan bedenken. Ons woord theorie komt rechtsreeks van het Griekse woord *theorein*, dat zien betekent. Aristoteles maakte al onderscheid tussen de logica van de noodzaak en de logica van de waarschijnlijkheid. Maar beiden waren thuis in het ene universele logische systeem van de *logos*. Dat was een mooi overzichtelijk systeem waarin de aarde - en de mens natuurlijk - middelpunt was van het heelal, waarin de

planeten volmaakte cirkels om de aarde beschreven en waarin zeggen en zijn volmaakt met elkaar correspondeerden. Als je iets bevestigde wat in werkelijkheid bestond, of ontkende wat niet bestond, dan sprak je de waarheid. Als je iets zei wat niet echt zo was, dan loog je. De vraag ‘Wat is *de* waarheid?’ werd regelmatig gesteld. Niet alles was al bekend, maar wel noodzakelijkerwijs en in principe kenbaar. De vraag ‘Wat is waarheid?’ was daarom ook ondenkbaar.

Modern

De noodzaak die inherent is aan het *logos* systeem om alles als in principe als kenbaar te veronderstellen en zo de mysteriën te ontmaskeren als naïef geloof, verdween toen Copernicus ging meten. Hij kwam tot de ontdekking dat niet de aarde maar de zon middelpunt was van het heelal, dat de hemellichamen helemaal geen volmaakte cirkels maar elliptische banen beschreven van onvoorstelbare afstanden en dat ook zij een begin en een einde kenden. Het oude Griekse geloof dat we dit allemaal rationeel zouden kunnen begrijpen hield nog even stand in het rationalisme van het Verlichtingsdenken, maar begon alras te tanen. Descartes ging alles in twijfel trekken, zelfs z’n eigen bestaan tot hij ontdekte dat hij niet kon betwijfelen dat hij twijfelde. En zo baseerde hij z’n individuele bestaan op z’n eigen subjectieve denken: *cogito ergo sum*, ik denk en dus besta ik.

Maar ja, dan is het hek toch echt van de dam. Iemand anders kan wel heel iets anders denken, zou die daarom dan minder bestaan of minder bestaansrecht hebben? Kant probeerde nog om de noodzaak in het *logos* systeem te redden door zo iets als het universele subject te postuleren voor wie sommige dingen noodzakelijkerwijs zijn zoals ze zijn. Zelf-evidentie noemde hij dat. Maar dat was ook niet vol te houden. De Boeddhist ervaart de wereld nu eenmaal principieel anders dan de Westerling. Het gevolg was dat er een scala aan logische systemen werd ontwikkeld met allemaal hun eigen waarheid. Daarmee is ook Aristoteles’ idee over *de* waarheid van de baan. Als je iets als waar beweert, dan word je wel geacht erbij te vermelden volgens welk logisch systeem je dat beweert. Niets is meer noodzakelijkerwijs waar, dat hangt helemaal van je logische systeem af. Wat voor het ene logische systeem waar is, is dat volgens het andere niet. De vraag ‘Wat is waarheid?’ wordt nu een heel legitieme vraag, die op heel veel manieren kan worden beantwoord. Weg universele noodzaak van welk inzicht dan ook.

Postmodern

We kijken in de natuurwetenschap dus steeds verder, onze wereld wordt steeds groter en het inzicht wordt steeds sterker, dat onze kennis daarvan maar heel voorlopig, grillig en gedeeltelijk is. Hubble was namelijk met z'n sterke kijker tot de ontdekking gekomen, dat er niet één zon is, maar dat er vele zonnestelsel in het universum zijn en dat geen van al die zonnen er aanspraak op kan maken centrum te zijn. In de postmoderne filosofie wordt de deflatie theorie van waarheid ontwikkeld, waarin zeggen en zijn volledig gescheiden worden. Taal verwijst alleen nog naar zichzelf en niet meer naar een concrete werkelijkheid die door de zintuigen kan worden waargenomen of door het verstand bedacht. Bij de postmoderne filosofen dringt het besef door, dat er geen enkele noodzakelijk ware kennis van de werkelijkheid meer mogelijk is, omdat die nergens op gebaseerd kan worden. En zo wordt ook de moraal een zwart gat, waarin alles verdwijnt en waaruit niets moois meer kan opbloeien. Nihilisme heet dat.

De postmoderne mens heeft dus geen centrum meer, geen waarheid, geen moraal. Daarmee is wel alle noodzaak uit ons denken en doen verdwenen en zijn we hopeloos aan de chaos overgeleverd. Dit is echt serieuze filosofie, mocht je eraan twifelen. Kijk maar eens bij schrijvers als Jaques Derrida, Jean François Lyotard, Rixhard Rorty en ga zo maar door. Maar wat nog belangrijker is, wat in de filosofie wordt uitgedacht, komt in de kunst terecht en via de massamedia in de brede maatschappij. We ontkomen er dus niet aan met z'n allen. Geen wonder dat we alle gevoel van controle verliezen en van de ene crisis in de andere rollen.

Op het postmoderne nihilisme komen allerlei reacties. Logisch natuurlijk, de kritiek mag dan terecht zijn, je kunt er niks op bouwen. Wat je heel veel ziet is dat we op grote en op kleine schaal terugvallen op oude 'veilige' posities die eens zekerheid boden maar nu niet meer. Dat gebeurt in de religies, in de economie, in de kunst, in de politiek. Soms met een fel en agressief fundamentalisme, vaak ook op een politiek correcte en maatschappelijk breed gedragen manier. In de laatste top 2000 kwamen alle nummers uit de jaren 70 en 80 en we vonden het heerlijk allemaal. Maar als het om de toekomst gaat, dan moeten we vooruit denken. En dan stijgt het vertrouwen in de weg die voor ons ligt vaak niet ver uit boven de visie van een gesloten systeem waar je niet uit kunt ontsnappen, of doemt er een zwart gat op waar je alleen maar verder en verder in kunt wegzakken. Het wordt tijd voor een andere meer positieve toekomstvisie.

Ethiek

Als de klanken van de klankschaal eenmaal zijn weggeëbd blijft een diepe stilte, een uitnodiging tot echt luisteren, een andere beleving van de werkelijkheid. We zijn aangekomen bij de ethiek. Bezit op zich is niet goed of slecht. Het gaat er alleen om hoe je er mee omgaat en dat is een ethische kwestie. Als laatste zekerheid stelt bezit helemaal niets voor. Wat je vandaag in handen hebt is morgen verdwenen, als sneeuw voor de zon. Was niet 50% van de mondiale beurswaarde in rook opgegaan? Ook de logica van de noodzaak hebben we opgegeven. Iedereen mag beweren wat hij of zij wil en het is waar. Zo konden talloze *investment banks* een omvangrijk imperium bouwen op gebakken lucht. Ik vind de postmoderne kritiek op het Westers denken dan ook heel terecht. We zijn volgens mij op mondiale schaal aan iets nieuws toe. Ik zoek met vele anderen naarstig naar alternatieven en denk die te vinden in de ethiek.

Keuzegronden in de ethiek

In de ethiek gaat het om kiezen, op verantwoordelijke wijze kiezen. Maar waar laat je je bij die keuzes door leiden? Wat is verantwoordelijk? En aan wie heb je dat antwoord te geven? In de ethiek zijn er wat dat betreft verschillende stromingen. Het utilitarisme laat zich leiden door het grootste goed voor zoveel mogelijk betrokkenen. De deontologie zoekt het meer in grondregels. Als gelovig Christen laat ik me graag leiden door de samenvatting die Jezus eens van de tien geboden gaf: 'Heb God lief boven alles en je naaste als jezelf.' Dat is een grondregel, zeker maar geen gesloten systeem, want de naaste is iedereen op onze aardbol. Deze grondregel sluit dus tevens het grootste goed in voor zoveel mogelijk mensen.

Consequenties van het liefdegebod

Voor mij heeft dat een aantal consequenties. In de eerste plaats lijkt het me zinvol - als je God wilt lief hebben boven alles - om het mysterie weer toe te laten in het Godsbeeld, als je dat al wilt hanteren. De Franse filosoof Paul Ricoeur omschrijft God als het punt waar alle betekenis wordt verzameld en tegelijkertijd ontsnapt. Misschien snappen we dan wel iets van God, maar als je het over God hebt, dan is daar veel meer aan de orde dan we in twintig eeuwen Christelijke theologie hebben opgeschreven. En dat heeft weer een belangrijke consequentie. Misschien hebben andere religies en culturen ook

wel iets zinvols daarover opgetekend. Als je God lief hebt boven alles dan laat je je door andere religies verrijken in plaats van dat je ze gaat bestrijden. En daarmee gaan de verhoudingen tussen de religies en de culturen die ermee verbonden zijn ook een stuk verbeteren.

In de tweede plaats lijkt het me ook zinvol om de hand eens in eigen boezem te steken. De oude Griekse natuurfilosofen maakten al onderscheid tussen twee grondprincipes die de werkelijkheid regeren: het verbindende principe (liefde) en het scheidende principe (haat). Als je je dus door liefde wilt laten leiden dan zul je moeten verbinden. Daar past geen verdeel en heers principe in. Overzicht, controle op grond van inzicht, zien met allerlei theorieën, het heeft de Westers Christelijke cultuur veel kennis, techniek en reëel bezit opgeleverd, dat zeer de moeite waard is. Maar we hebben meer zintuigen dan alleen onze ogen. Als het Westers denken zich, vooral met de Grieken, beperkt tot theoretisch inzicht, technisch kunnen, kortom tot wat te overzien is en als die beperking uitmondt in het actuele postmoderne nihilisme – geen centrum, geen waarheid, geen moraal – is het dan niet tijd om de andere zintuigen in ons kennen ook een kans te geven? Waarom niet de harmonie zoeken van een gezamenlijk gezang, je laten betoveren door de dans van de derwish, je laten meenemen in de spiritualiteit van de Indianen, je laten dragen door de diepe stilte van je eigen bewustzijn, waarin al je zintuigen en ook je innerlijke oog doorleefde werkelijkheid wordt. Kortom, ik pleit voor delen, de ander tegemoet treden met respect, samen het goede leven leven.

Dat heeft in de derde plaats nog een belangrijke ethische consequentie. De zo Westerse gewoonte om lichaam en ziel, materie en geest strikt van elkaar te scheiden verdwijnt. We gaan juist de onlosmakelijke eenheid van beide kanten van ons bestaan weer respecteren. Echt genieten van heel het leven waar en wanneer dat maar mogelijk is. Echt delen in plaats van eenzijdige afhankelijk makende liefdadigheid. En geen gebakken lucht meer, maar beloning op grond van werkelijk toegevoegde waarde. Gebakken lucht keer gebakken lucht is nog steeds gebakken lucht. En als je daar je imperium op bouwt, dan moet dat een keer instorten. Reële waarde keer reële waarde geeft meerwaarde, veel en blijvende meerwaarde – materieel en spiritueel - want wat liefde bouwt dat blijft wel bestaan.

Meerwaarde

In het grote liefdegebod is de ander belangrijk. Alles wat je doet is voor de ander, en daarmee ook voor je zelf, van echte waarde. Een beetje minder

luxe misschien, maar wat wordt geproduceerd en aangeboden heeft echte waarde. En over die waarde wil je verantwoording afleggen aan iedereen die daarom vraagt. Graag zelfs, want het gaat immers om echte waarde, waar je zelf ook warm van wordt. Ik zie dit steeds meer om me heen gebeuren. Het internet is hier een heel krachtig medium. Daar blijkt direct of je waar maakt wat je belooft, er wordt namelijk over geschreven of je dat nou leuk vindt of niet. Er is van alles aan het veranderen in de wereld en dat gaat volgens mij in de richting van echte waarde creëren, delen en vermenigvuldigen. Soms denken, dat we binnen niet al te lange tijd niet eens meer gebruik gaan maken van geld, maar van een soort *credit system* gebaseerd op echte waarde. En de nieuwe wereldorde die Herman Wijfels op het oog heeft lijkt mij ook aardig gericht te zijn op het creëren van echte meerwaarde.

Conclusie

Het wordt tijd om eens wat conclusies te trekken. De ethische noodzaak van bezit daar ging het om in mijn verhaal. Dat is geen holle frase of lege formule. Er zit heel veel betekenis in. Dat voel je. Alleen die betekenis is ons aan het ontglippen. Als bezit zo vluchtig is als de wegstervende klanken van een klankschaal, als er geen enkele grond meer is om de noodzaak van wat dan ook vast te houden, dan moet en kan volgens mij de ethiek de betekenis redden in onze beginformule met z'n drie variabelen. Ethiek is daarin niet een verplichting die je met een moraliserend vingertje kunt opleggen, maar bedoeld als verdieping die je bij een vreugdevolle harmonie brengt. Een ethiek die bezit z'n status van laatste zekerheid, strohalm ontnemt, maar juist waardevol maakt; een ethiek waarvoor waarheid niet iets is dat je noodzakelijkerwijs moet bezitten, maar iets waarin je kunt deelnemen, groeien, je leven lang. Als dat ergens nodig is op dit moment dan is het wel in het economische leven. Jullie zitten wat dat betreft in de vuurlinie.

Kant gaf aan de ethiek een gouden grondregel mee. Waarschijnlijk ken je hem wel: 'Wat u niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet.' Ik draai die regel om: Wat jij graag wilt dat jou overkomt, doe dat ook voor de ander. Als jij graag rijk wilt worden, gun dat dan ook aan je opdrachtgever. Dat lijkt me vrij logisch, want daarvoor wordt je als belastingadviseur toch ingehuurd, niet? Maar als je opdrachtgever blij wordt van jouw kwalitatieve hoogstaande adviezen, dan word je daar zelf ook blij van. En dan komen er in de puur zakelijke relatie ook andere waarden aan bod. Klantenbinding, zo 'noodzakelijk' in tijden van recessie wordt een zaak van waardevolle mense-

lijke verhoudingen. Op die manier word je boven je zelf uitgetild en kom je in echt contact met de ander. Maar daarvoor moet je wel eerst weten wat je zelf nu eigenlijk graag wilt. Wat maakt jou blij, waar word je echt gelukkig van. Dat is best een moeilijke vraag. Een mooie manier om antwoorden te krijgen op die vraag is om eens te bedenken waar je vroeger als kind mee speelde, wat je daar bij bedacht en wat voor idealen je daarbij had. Ga dan eens na wat er van die idealen terecht is gekomen, of je er in je huidige leven nog steeds mee bezig bent en hoe dat voelt. Ik stel voor om nog één keer te luisteren naar de klanken van de klankschaal en de stilte die er op volgt daarvoor te gebruiken.

Klankschaal, korte persoonlijke meditatie ...

Zijn er beelden naar boven gekomen? Ik hoop dat ik je in ieder geval een beetje heb geprikkeld om zelf te gaan nadenken over het soort maatschappij waar jij aan wilt werken en waar jij je kinderen graag in wilt laten spelen en gedijen. Ik zou zeggen veel plezier er mee. En: dank je wel voor je welwillende aandacht.

4 Storm op de Atlantische Oceaan

Een jaar of vijf geleden mocht ik in Denver Colorado in de Verenigde Staten een serie gastcolleges geven over Bijbelse Hermeneutiek. Aangezien elk interpretatiemodel wortelt in onderliggende filosofische grondpatronen, heb ik in mijn colleges de ontwikkeling van de Westerse filosofie nog eens de revue laten passeren. Die had ik ook beschreven in het boek dat mijn studenten voor deze colleges hadden moeten downloaden en bestuderen. Hier heb ik die ontwikkeling in grove lijnen - van premodern via modern naar postmodern - geschetst in hoofdstuk 4 van deel 2 'Zoeken naar hoop'. In het boek dat mijn studenten hadden bestudeerd is dezelfde ontwikkeling veel uitgebreider behandeld met daarin ook een kritische analyse van het postmoderne nihilisme en een zoektocht naar alternatieven voor het negatieve denken van het postmodernisme. Dat boek was toen nog in het stadium van manuscript, waarvoor ik nog een goede titel zocht.

Op een zeker moment besloot ik het verhaal te vertellen van de storm, die ik ooit als jongen van 17 heb meegemaakt midden op de Atlantische Oceaan. Dat verhaal, waarmee ik nu mijn zoektocht naar een nieuwe richting voor het Christelijk geloof in beweging wil beëindigen, bracht mijn studenten toen op het idee van een mooie titel voor mijn boek, namelijk *A Quest for Hope*. Zo werd *A Quest for Hope* de dragende grond van het boek dat je nu in handen hebt en dat ik *Aquarius* heb gedoopt. Met een vette knipoog naar het nieuwe tijdperk gebaseerd op liefde, dat zich al op allerlei manieren - veelal onder de oppervlakte - in de Westerse cultuur aan het manifesteren is en waarvan ik hoop dat het zich krachtig en liefdevol zal doorzetten in de komende decennia.

Ik werkte als bellboy – zeg maar piccolo – op de 'Nieuw Amsterdam', het inmiddels gesloopte klassieke cruiseschip van de Holland Amerika Lijn. We maakten cruises vanuit New York naar de Caribbean. Op één van die reizen zag ik ter hoogte van Miami de Apollo 13 vertrekken op een ruimtemissie die desastreus zou aflopen. Dat was voorspeld door een Amerikaanse toekomstvoorspeller aan wie juist door die voorspelling nogal wat geloof werd gehecht. De zomertijd is in de Caribbean het orkaanseizoen en dus maakten we in die periode trans-atlantische reizen van New York naar Rotterdam en terug.

Op één van deze oversteken werden we midden op de Atlantische Oceaan geconfronteerd met een zware storm - windkracht 12, orkaankracht dus. Nu

had die bekende toekomstvoorspeller dit voorzien en voorspeld dat de Nieuw Amsterdam in die storm ten onder zou gaan en met man en muis zou vergaan. Dat gerucht deed de ronde toen we een paar dagen buitengaats waren op weg naar Rotterdam en het werd steeds sterker. Iedereen begon bang te worden, passagiers zowel als bemanning. Gelukkig kwamen we van het ene moment in het andere in die storm terecht. Er was gewoon geen tijd meer voor paniek, het grootste gevaar op zo'n schip met bijna tweeduizend mensen aan boord. De passagiers waren allemaal te zeeziek om nog een stap te kunnen verzetten en de bemanning, die weinig anders te doen had, bereidde zich voor op de dood. De meest ruwe zeebonken stelden zichzelf de vraag: kan ik God ontmoeten? Onze enorme oceaanstomer was een speelbal geworden van torenhoge golven, gegeseld door de orkaan waarin we waren terecht gekomen.

Ik was al een tijdje aan boord en had geleerd om bij ruw weer de verschijnselen van zeeziekte wat onder controle te houden door naar buiten te gaan en de frisse lucht op te zoeken. En dat had ook nog een psychologisch effect, je kijkt namelijk het gevaar recht in de ogen. We mochten natuurlijk niet op het voordek komen. Je zou daar door de eerste de beste golf worden weggespoeld. En dus ging ik helemaal naar boven naar het zogenaamde *boat deck*. Daar stond ik in mijn eentje midden in een kleine donkere en woeste wereld, midden in een brullende natuur die zichzelf in z'n meest verwoestende kracht en macht aan mij openbaarde, mij voor te bereiden op mijn eigen dood.

De diepste emotie, die ik ooit heb ervaren in mijn leven, had ik daar in m'n eentje op dat *boat deck*. Het leek op de ervaring van het heilige, *fascinans et tremendum*, aantrekkelijk en afstotend tegelijk en dat samen in één gevoel. En dus zei ik tegen God: als het mijn tijd is en het eind van mijn leven daar is, dan is dat wat mij betreft okay. Maar lieve God, denk ook aan al die anderen, ik ben niet de enige hier, er zijn er nog een paar duizend. Daarmee had ik ons lot in de handen van God gelegd. Het gevolg was een enorme innerlijke rust en een diepe vreugde, dat ik nu in de gelegenheid was om deze storm midden op de Atlantische Oceaan in al mijn vezels, met mijn hele wezen, te gaan beleven.

Geleidelijk aan begonnen de dikke wolken wat te breken. Een stralende zon ging schijnen in een diepblauwe lucht. De wereld rond het schip werd groter en groter, terwijl de storm de golven nog even hard voortjoeg als voorheen. Nu is het zo, dat als een golf z'n hoogtepunt bereikt, ze breekt en er boven die golf een watergordijn ontstaat, waarin de zon dan een prachtige regenboog schildert. En was de regenboog niet het meest universele teken

van de hoop? Er waren natuurlijk honderden brekende golven om ons heen en overal regenbogen zo ver je kon zien. En ineens was ik niet meer alleen. Sommige bemanningsleden waren ook naar boven gekomen om het wonderlijke spektakel te aanschouwen. We waren gewoon sprakeloos en konden er niet genoeg van krijgen. En we daalden af, dek na dek, toen de storm wat begon te luwen, om maar op dezelfde hoogte te blijven als de brekende golven met hun talloze regenbogen.

We waren niet in de storm gebleven en we werden omringd door hoop. De ongestructureerde chaos van de natuur in z'n meest elementaire vorm had ons gedragen en produceerde nu honderden regenbogen om ons heen. Het was alsof God tegen ons zei: wees niet bang, jullie mogen dan kwetsbaar zijn, maar je bent wel waardevol in mijn ogen. Leef dan en wees waardevol voor elkaar.

Mijn studenten in Denver zeiden nadat ze dit verhaal hadden gehoord: jij ziet overal en in alles tekenen van hoop. Crisis, chaos, elke schok creëert een waternood waarin de zon een prachtige regenboog schildert. Met de liefde van God wordt het bittere zoet, wordt duisternis licht, transformeert dood in leven. Het universele teken van de hoop, de regenboog, verwijst naar de basis van liefde. En dat is een waardevolle en solide basis voor onze *global village* in de komende decennia.

Het opwindende avontuur van het scheppen van nieuwe betekenis met de metafoer, de onuitputtelijk rijkdom van het symbool, het openen van gesloten systemen met goede – dat wil zeggen respectvolle, verantwoordelijke en dankbare – subjectiviteit, nieuw begrip van de werkelijkheid ... Wat gaan we kiezen als leidraad voor onze onzekere reis naar de toekomst, de angst voor de chaos of de liefde voor het leven? Van Jeremia hebben we geleerd dat terugvallen op oude zekerheden geen zin heeft. Daarom zou ik willen voorstellen: *let's give love a chance* en met die liefde het Christelijk geloof in de beweging houden die beantwoordt aan haar diepste wezen ...